

Limba ROMÂNĂ

Nr. 4-6 (142-144) 2007

ANUL XVII · CHIȘINĂU

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ
DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Nr. 4-6 (142-144) 2007
APRILIE-IUNIE
CHIȘINĂU

*Publicație editată cu sprijinul
Institutului Cultural Român*

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

Editor Colectivul redacției ISSN 0235-9111

Redactor-șef Alexandru BANTOȘ

Redactori Viorica-Ela CARAMAN
Tatiana FISTICANU

Lector Veronica ROTARU

**Procesare
computer** Oxana BEJAN

**Concepție
grafică** Mihai BACINSCHI

**Coperta
și interior** Salvador DALI
(I – *Gala crucificată* [1978], IV – *Natură moartă în mișcare* [1956])

**Colegiul
de redacție** Alexei ACSAN, Ana BANTOȘ, Silviu BEREJAN, Vladimir BEȘ-
LEAGĂ, Mircea BORCILĂ (Cluj), Andrei BURAC, Leo BUTNARU,
Gheorghe CHIVU (București), Mihai CIMPOI, Anatol CIOBANU,
Ion CIOCANU, Theodor CODREANU (Huși), Anatol CODRU,
Nicolae DABIJA, Boris DENIS, Stelian DUMISTRĂCEL (Iași), An-
drei EȘANU, Nicolae FELECAN (Baia Mare), Iulian FILIP, Victor
V. GRECU (Sibiu), Ion HADÂRCĂ, Dumitru IRIMIA (Iași), Dan
MĂNUCĂ (Iași), Nicolae MĂTCAȘ, Ion MELNICIUC, Mina-Maria
RUSU (București), Valeriu RUSU (Franța), Marius SALA (Bucu-
rești), Dumitru TIUTIUCA (Galați), Petru ȚARANU (Vatra Dornei),
Ion UNGUREANU, Grigore VIERU, Diana VRABIE (Bălți)

**Orice articol publicat în revista *Limba Română* reflectă punctul
de vedere al autorului și nu coincide neapărat cu cel al redacției.**

Materialele nepublicabile nu se recenzează și nu se restituie.

Pentru corespondență:

Căsuța poștală nr. 83,

bd. Ștefan cel Mare nr. 134, Chișinău, 2012, Republica Moldova.

Tel.: 23 87 03, 23 46 98

e-mail: limba_romana@mail.md, limbaromanachisinau@gmail.com

SUMAR

ARGUMENT

Liliana ARMAȘU	AICI POT SĂ TRĂIESC ȘI EU	6
----------------	--------------------------------------	----------

COȘERIANA

Alexandru BANTOȘ	UN LINGVIST CARE VINE DIN VIITOR (I)	7
------------------	---	----------

Nistor BARDU	CONCEPȚIA LUI EUGENIU COȘERIU DESPRE LIMBA ROMÂNĂ (II)	16
--------------	---	-----------

Ioan S. CÂRĂC	LINGVISTICA ȘI IDEALUL UNEI SEMIOTICI INTEGRALE	25
---------------	--	-----------

Lucian LAZĂR	LIMBAJ ȘI SEMNIFICAȚIE: DISTINCȚIA „SEMANTIC VS. REAL” ÎN LINGVISTICA INTEGRALĂ (I)	31
--------------	--	-----------

PRO DIDACTICA

Mihaela SECRIERU	METODE DE PREDARE A LIMBII ROMÂNE	39
------------------	--	-----------

Constantin ȘCHIOPU	STUDIAREA NOȚIUNILOR DE TEORIE LITERARĂ	46
--------------------	--	-----------

Maria ABRAMCIUC	CÂNTAREA ROMÂNIEI DE ALECU RUSSO: PERSPECTIVE CRITICO-METODICE	54
-----------------	---	-----------

Geanina COTOI	ELIBERAREA CUVÂNTULUI DIN COCHILIE	59
---------------	---	-----------

COMUNICARE ȘI LIMBAJ

Irina CONDREA	EXPERIENȚE METALINGVISTICE	66
---------------	---------------------------------------	-----------

Ion CIOCANU	A PARVENI, PARVENIREA ȘI PARVENITUL; ÎNVEDERAT ȘI INVETERAT; MĂRUNTAIELE ȘI MĂRUNȚIȘURILE; MÂNCĂRIMEA, MÂNCĂTURA ȘI MÂNCĂTORIA	69
-------------	---	-----------

Ion MELNICIUC	GREȘELI TIPICE, GREȘELI CURENTE	74
---------------	--	-----------

Marta ISTRATI	DIGLOSIA ȘI BILINGVISMUL: CONCEPTE DE BAZĂ	81
---------------	---	-----------

4 Limba ROMÂNĂ

ITINERAR LEXICAL

Iustina BURCI	NUMELE DE FAMILIE. FORME INTERMEDIARE ÎN SEC. AL XVIII-LEA	86
Vladimir ZAGAEVSCHI	NUME DE FAMILIE ROMÂNEȘTI ARTICULATE CU -L (CREȚUL, DODUL, GROSUL, RACUL)	93
Anatol EREMIA	DICȚIONAR TOPONIMIC	97
George RUSNAC	NUME INDIGENE DE CULORI	105

TEXT ȘI SUBTEXT

Nathalie SARRAUTE	FOLOSIREA CUVINTELOR	111
-------------------	---------------------------------	------------

MARI FILOLOGI ROMÂNI

Marius SALA	CEI DOI STÂLPI AI ÎNȚELEPCIUNII	119
-------------	--	------------

POESIS

Viorica-Ela CARAMAN	MISTERUL FIRESULUI	137
Liliana ARMAȘU	<i>DINTR-O STARE ÎN ALTA; DESPIRITUALIZARE; PE LOC REPAUS; CONTUR; STRĂLUCIRE ÎN NOAPTE; NOI NU SUNTEM ACEȘTIA; SINGURĂTATEA DE LUNI; CEREMONIE; ÎNTRE VIS ȘI REALITATE</i>	139

PROZĂ

Vasile VASILACHE	TRIUMFUL MIORULUI	147
Pavel PĂDURARU	MAMA MEA, NICOLES	152

CRITICĂ, ESEU

Iulian BOLDEA	LIVRESC ȘI PARODIC ÎN POEZIA LUI MIRCEA CĂRTĂRESCU	155
Ana BANTOȘ	ÎNDEPĂRTAREA ȘI ÎNTOARCEREA LUI ION VATAMANU	168
Diana VRABIE	DESCIFRĂRI ÎN POETICA EULUI	172
Maria KOZAK	SARA PE DEAL. GRAMATICĂ & POEZIE	178

DIALOGUL ARTELOR

Gheorghe VRABIE	DALI LA CHIȘINĂU	188
Salvador DALI	CONFERINȚA DE LA SORBONA	190
Salvador DALI	AMINTIRI PRENATALE	197

LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Machi TAWARA	„CE FRIG E!” O SPUI CU VOCE TARE...; CÂND IES DIMINEAȚA ÎN GRĂDINĂ...; DINTOTDEAUNA...; DE CUM ÎNCHID PLICUL...; PE SCĂRILE DE PIATRĂ...; AMINTIRILE...; „CE GUSTOS E!”...; CU CREIONUL...; ÎNFLOREȘTE TRANDAFIRUL...; CE AȘ MAI PUTEA SĂ-MI DORESC...; ÎNTRERUPÂND TĂCEREA...	201
Joyce SIDMAN	PEȘTELE, FLORILE ȘI FRUCTELE	205

IUVENTUS

Leo BORDEIANU	ÎNFLORIREA DIN NOI	209
Dumitrița PARFENIE, Nadejda AFANASIE, Mădălina-Lavinia PASCU, Denis ZAVOROTNĂI, Andra IVAN, Cristina PLĂIEȘU-DVORNIC, Oxana GREADCENCO, Larisa BRATCO, Doina VOROJAN, Alexandra VECHIU, Andreea POPIA, Lucia PROHNIȚCHI, Natalia BEJAN, Viorica EREMIA		210

CĂRȚI ȘI ATITUDINI

Viorica-Ela CARAMAN	URMELE PE NISIP – ÎNTRE CERTITUDINE ȘI FRAGILITATE	221
Tatiana FISTICANU	INVITAȚIE LA O ALTFEL DE LECTURĂ	225
Vlad POHILĂ	ORA ESEISTICII DE VÎRF ÎNTR-O ERĂ BARBARĂ	227
Tatiana FISTICANU	O NOUĂ PERSPECTIVĂ DE ABORDARE A METAFOREI	232
Lucia CEPRAGA	O CARTE DE STRICTĂ NECESITATE PENTRU ALOLINGVI	235
Iustina BURCI	TRADIȚIE ȘI MODERNITATE ÎN ONOMASTICA ROMÂNEASCĂ	238
Irina CONDREA	CU OMENIE, DESPRE OAMENI ȘI CĂRȚI	240
	AUTORI	247

AICI POT SĂ TRĂIESC ȘI EU

E o minune că există acest spațiu
unde pot să mă întâlnesc cu voi,
oameni, îmbrăcați atât de frumos în
suflete.

Aici mă puteți vedea și pe mine
așa cum sunt eu, cu adevărat eu,
cea care vă vorbește despre tot ce i se întâmplă la nivelul
înantelor sentimente.

Aici pot să trăiesc și eu după preferințele mele,
chiar dacă pentru aceasta trebuie să plătesc tribut
în celelalte vieți.

Iar tot ce simt aici e o mare de lacrimi în care
se oglindesc și reînvie amintirile-iubiri
și mă las purtată de ele până într-al morții hotar.

De ce vă iubesc, oameni, îmbrăcați atât de straniu în suflete,
chiar dacă nu vă cunosc și nu vă voi cunoaște niciodată
și mereu va trebui să vin în acest spațiu miraculos și
să aștept?

Liliana ARMAȘU

Alexandru **UN LINGVIST CARE VINE BANTOȘ DIN VIITOR (I)**

EUGENIU COȘERIU ȘI REALITĂȚILE LINGVISTICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

„...istoria noastră este o succesiune de miracole.
[...] am impresia că **în fiecare secol am fost total nimiciți**
pentru un timp. Apoi, ca de sub potop sau *ekpyrosis*
(ardere apocaliptică), precum iarba de sub pământ,
am reușit să ieșim la suprafață, la viață, tot mai numeroși
și mai cu poftă de lumină și Europa.
Cred că suntem creați de Limba noastră – și nu invers. Limba ne-a
inventat, ne-a salvat, înviindu-ne din morți de câteva ori.”

Ion D. Sirbu. *Jurnalul unui jurnalist fără jurnal*, vol. II,
Editura Institutului Cultural Român, București, 2005, p. 57.

Profesorul și omul de știință Eugeniu Coșeriu a fost cunoscut și recunoscut mai întâi în Occident. Cele mai multe și reprezentative lucrări ale sale au fost editate în America Latină, Spania, Italia, Germania, Franța etc. În îndepărtata Japonie, de exemplu, acum trei decenii era fondat „**cel mai ambițios și remarcabil proiect de traducere a operei coșeriene realizat pe plan mondial până la ora actuală**”¹. Profesorul Takashi Kamei, figură marcantă în spațiul științific nipon, afirma în 1981, când savantul originar din Mihăileni, jud. Bălți, nu împlinise încă șaiszeci de ani: „Coșeriu va fi fiind, probabil, un Copernic pentru lingvistica secolului XX. [...] Oricum, autentica evaluare a lui Coșeriu o încredințăm viitorului; e limpede că ea nu stă în limitele puterilor noastre azi. [...] până să vină ziua în care Coșeriu va fi venerat în mod autentic în toată lumea, ca o stea gigantică și strălucitoare [...], născută de contemporaneitate, sortit este poate să așteptăm secolul XXI”².

¹ În septembrie a.c. se împlinesc 5 ani de la trecerea la cele veșnice a profesorului Eugeniu Coșeriu (27.VII.1921 – 07.IX.2002), savant de origine română cu cel mai impunător prestigiu în domeniul științelor umaniste. Paginile de față încearcă să contureze, apelând la impresiile, opiniile și sintezele exegeților, dar și ale marelui învățat, dimensiunea operei coșeriene și impactul ei asupra realităților lingvistice din Republica Moldova.

Acasă, în România și Republica Moldova, distinsul cărturar, apreciat drept unul dintre cei mai însemnați lingviști ai lumii, a ajuns târziu, după 1989, când i-au fost publicate o parte din lucrările sale, iar savantul a avut posibilitatea să-și revadă patria. Monumentalitatea și valoarea emblematică a operei ilustrului nostru conațional însă reclamă imperios extinderea și diversificarea registrului de cercetare, promovare și receptare a moștenirii coșeriene, în ansamblu, și, cu precădere, a scrierilor ce iau în dezbatere aspecte vizând identitatea lingvistică și culturală, reafirmarea conștiinței naționale a românilor basarabeni. Or, în ultimul deceniu al vieții, Eugeniu Coșeriu s-a aflat alături de intelectualitatea basarabeană, angrenată în sinuosul proces de renaștere națională, de redobândire a drepturilor politice, sociale și culturale, abuziv anulate de către fostul regim sovietic de ocupație, iar mai apoi, după declararea independenței Republicii Moldova, neglijate cu obstinație de către majoritatea politicianilor perindați la putere. „Deși trăia în Germania, E. Coșeriu era – cel puțin în ultimii ani ai vieții, când l-am cunoscut mai bine – mărturisește profesorul Nicolae Saramandu, – cu inima și cu gândul în țară. Credea că în 1991 (în timpul evenimentelor din Rusia care au dus la debarcarea lui Gorbaciov) Basarabia a ratat ocazia de a se uni cu Țara. Ca naționalist* convins, născut în România (1921), pe meleaguri basarabene, E. Coșeriu considera că soluția pentru salvarea românilor de peste Prut era unirea lor cu Țara. L-a interesat întotdeauna și urmărea cu mare atenție tot ce se întâmpla în R. Moldova. Cunoștea foarte bine lupta intelectualilor basarabeni întru apărarea limbii române, luptă în care s-a angajat energic, cu autoritatea sa de savant”³. De altfel, încă student fiind la Facultatea de Litere a universității ieșene, tânărul Coșeriu „se manifestă energic pentru cauza Basarabiei invadate. A crezut că poate face mai mult în acest sens, plecând în Occident”⁴. Viața proprie, trăită intens, în condiții ce necesitau adesea exploatarea la limită a capacităților fizice și intelectuale, dar marcând totuși o traiectorie

---

* Termenul este utilizat în accepție coșeriană. Vorbind despre naționalism, noțiune interpretată subiectiv, aleatoriu de-a lungul istoriei, Eugeniu Coșeriu precizează: „Statele plurilingve sunt aglomerări de colectivități etnice și lingvistice mai mult sau mai puțin diferite. Între aceste colectivități există relații de colaborare, dar și relații conflictuale, relații care se reflectă și în planul lingvistic. În privința relațiilor dintre limba proprie, a colectivității căreia individul îi aparține istoric, și o altă limbă, mai ales în cazul limbilor majoritare și al limbilor minoritare, se pot distinge trei atitudini.

Prima este cea pe care o numesc **naționalismul sănătos**, care înseamnă să îți asumi limba ta pentru tine și pentru comunitatea ta fără a impune această limbă și altora; minoritățile pot să aibă școli în limba lor, să comunice în limba lor, să-și dezvolte cultura proprie.

A doua atitudine aș numi-o **șovinismul lingvistic**, al celor care vor să impună limba majoritară și minorităților.

În sfârșit, cea de a treia este **colonialismul** sau **imperialismul lingvistic**, al celor care vor să impună limba lor majorităților cucerite.

Singura atitudine rezonabilă este **naționalismul sănătos**”. (*Politici lingvistice*. Conferință susținută de Profesor Doctor Eugeniu Coșeriu la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului, ediția a VI-a, Suceava, 20 octombrie 2001 // Revista *Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 141.)

în ascensiune, peste greutate, obstacole, animozități, lipsuri și vicisitudini de tot felul, îi alimentează încrederea că dreptatea și adevărul înving, în fine, „nu contează când”. Încearcă să insufle conaționalilor săi această convingere, generatoare de energie și optimism, în cadrul întrunirilor științifice și culturale, apărând argumentat, cu vehemență și stăruitoare insistență, prin studii, conferințe și interviuri acordate presei, identitatea românească a moldovenilor din stânga Prutului. Eugeniu Coșeriu nu a uitat niciodată că este român („Am spus întotdeauna, că rămân ceea ce sunt, adică român, și chiar român basarabean, chiar dacă mă integrez cu totul în cultura italiană sau germană”⁵; „...întotdeauna am peregrinat, am umblat prin lume cu Mihăilenii mei în inimă, cu Bălții mei în inimă, cu Basarabia mea în inimă, cu Iașii mei în inimă, cu România și cu limba română în inimă”⁶), și pe parcursul întregii vieți „a refuzat să creadă în cuvântul cronicăresc: «nu sunt vremurile sub cârma omului», după cum nu a acceptat profesiunea de contemplator al istoriei, în care toate se rezolvă de la sine”⁷. A conceput viața ca o indispensabilă și neconținută luptă („nu vă dați, nu vă lăsați!” – era îndemnul lui Coșeriu, în duhul poveștilor noastre populare), stare de spirit obligatorie, deopotrivă pentru realizarea idealurilor personale sau naționale, și având la temelie *munca*, pe care experimentatul om de știință a considerat-o, „alături de limbaj, una din dimensiunile fundamentale ale ființei umane: munca, în calitate de dimensiune a ființei biologice, iar limbajul ca dimensiune a ființei gânditoare...”⁸.

Germanul Hans Helmut Christmann, remarcabil discipol al lui Eugeniu Coșeriu, spunea despre dascălul său: „Dacă e «să spunem lucrurile așa cum sunt», atunci trebuie să recunoaștem că avem de a face cu un gigant”⁹. Este o apreciere înaltă dată cărturarului nostru, Germania fiind țara ce l-a găzduit în ultima parte a vieții (1963-2002) și care i-a oferit condiții adecvate pentru munca științifică și pedagogică. Foștii săi discipoli nemți (peste jumătate din cei mai cunoscuți romaniști germani sunt elevii eminentului pedagog) consideră că Eugeniu Coșeriu a devenit un simbol pentru Universitatea din Tübingen. Aici Eugeniu Coșeriu a activat, de-a lungul anilor, în calitate de profesor de lingvistică generală, de filosofia limbajului, de lingvistică romanică, șef al seminarului de limbi romanice și decan al facultății. A fost mentorul mai multor generații de cercetători care formează astăzi vestita „Școală Lingvistică de la Tübingen”.

Apropo de Germania și de drumul lung și întortocheat, parcurs de Eugeniu Coșeriu din Mihăilenii Basarabiei la Tubüngenul german, vechi și apreciat centru științific. Aflându-se încă pe băncile liceului din Bălți, viitorul om de știință „ticluia” niște proiecte ambițioase, pe care le fixa discret în caietele sale: „Mă gândeam – în anii de liceu, mărturisește Eugeniu Coșeriu, – la lingvistică, la o filologie mult mai vastă, care să conțină și istorie, și istoria culturii și cultura în general, folclor ș.a.m.d. Vroiam să fiu un fel de om universal al culturii. Cu privire, însă, la aceste caiete, pot spune că au o istorie ciudată. La început mă gândeam că trebuie să scriu cândva o istorie a limbii și a poporului român... Așa au apărut aceste caiete. Să vă mai spun ceva, sub titlul caietului scriam de obicei... «de E. Coșeriu, profesor la Universitatea din Heidelberg»”¹⁰.

Eugeniu Coșeriu a avut un cult aparte pentru nemți, popor cu tradiții cărturărești de excepție, receptivi la tot ce înseamnă inovație în știință, cultură și tehnică. Micul basarabean din Țara de Sus („...o împărțire a Moldovei urmând cursul Prutului nu mi se pare potrivită. Prefer să vorbesc de Țara de Sus și Țara de Jos a Moldovei”¹¹), discipol al strălucitei școli românești interbelice, reprezentată în mod exemplar de școala primară din satul natal, Mihăileni, de Liceul „Ion Creangă” din Bălți și Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași, avea un ideal, „nemăsurat vis de copil”, „să ajungă să-i învețe carte pe nemți”.

A fost un joc al hazardului, o premoniție sau o răbufnire a destinului răzvrătit, cine știe?! Adevărul e că, peste decenii, muncind enorm și având încredere statornică în propriile forțe și în universalitatea omului, sprijinit de o inteligență nativă de excepție și de o memorie infailibilă, ajunge „cap de școală” la nemți. Ulterior, aceștia vor recunoaște, că Eugeniu Coșeriu a revoluționat lingvistica secolului XX, că el „îndeplinea o misiune, nu în sens religios, ci fiind animat de dorința de a lupta împotriva ignoranței”, că a crescut mai multe generații de discipoli răspândiți la universitățile din întreaga lume. Unul dintre cei mai de seamă elevi ai lui Coșeriu, Johannes Kabatek, neamț și el, va conchide: „Putem fi mulțumiți de marele edificiu teoretic, de viziunea clară asupra lucrurilor pe care ne-a oferit-o Eugeniu Coșeriu. Noi, discipolii săi, avem obligația morală de a-i continua opera, conservând memoria sa și aplicând puterea sa de muncă, așa cum el ne-a învățat”¹².

Tot de domeniul intuiției, al scrutării temerare a viitorului, este și următoarea mărturisire conținută într-o scrisoare adresată lingvistului ieșean Gh. Ivănescu și pusă în circulație de către profesorul Dumitru Irimia. Acest tulburător răvaș, cu ochire spre ziua de mâine, era redactat imediat după cea de-a doua conflagrație mondială, pe când se afla la Milano, în Italia: **„De mă voi întoarce în Țară, ceea ce, cred, nu se va întâmpla curând, am de gând să încep o vastă mișcare culturală, spre a răsturna mulți coloși cu picioarele de lut și spre a da românilor o viziune exactă asupra multor fapte”**¹³.

Incredibil, dar tocmai așa s-a și întâmplat, deși, e adevărat, mult prea târziu: E. Coșeriu a revenit acasă, în țara natală, România, după 28 de ani, și mai apoi, în Basarabia, pe care nu a mai aflat-o între frontierele statale de până la 1940, abia peste 50 de ani: „Plecarea de acasă a fost dureroasă. Dar a fost norocul meu, – zice Eugen Coșeriu, – că am plecat la timp. De aceea îi sunt recunoscător tatei, care, în a treia sau a patra zi după ultimatum, întorcându-se în sat, mi-a spus: «Tu nu poți rămâne aici, trebuie să pleci neapărat în lume, deși aceasta ne doare pe toți»”. A fost un moment crucial din viața savantului, care, cu resemnare și amară ironie, adaugă: „Dacă aș fi rămas acolo, dacă nu aș fi luat această hotărâre, care însemna în realitate un salt în neant în acea perioadă, ce s-ar fi întâmplat? Ori aș fi sărbătorit astăzi ca Evgheni Ivanovici (mărturisirea e făcută în 2001, când Eugen Coșeriu împlinea 80 de ani), ori mi-o fi albit oasele pe undeva, prin Rusia, prin Siberia”¹⁴.

Despre itinerarul său științific și uman, Coșeriu spune că „...este o întregă poveste de copil, aruncat de istorie în aventura vieții și a morții”, aventură ce avea să dea lumii pe unul dintre cei mai de seamă și mai profunzi teoreticieni ai limbajului. Reputatul om de știință Gregorio Salvador de la Academia Regală a Spaniei îl caracterizează astfel pe ilustrul basarabean: „...a fost cel mai mare lingvist al celei de-a doua jumătăți a secolului al XX-lea și că **tot** ceea ce se putea face în lingvistică, în mod serios, în secolul XXI, va trebui să țină cont, în esența sa, de gândirea maestrului de la Tübingen”¹⁵. În continuare Gregorio Salvador subliniază, că Eugeniu Coșeriu: „...a fost nu numai un lingvist, ci și un filolog complet, un romanist cu o profundă cunoaștere a limbilor clasice și a gândirii antice, un **umanist cum nu mai există**”¹⁶.

Nici nu se știe exact câte limbi stăpâna Eugeniu Coșeriu. A vorbit fluent în șapte limbi: româna, italiana, spaniola, germana, engleza, franceza, portugheza, dar și latina, rusa. „În vremea când o mare parte a teoriilor la modă, care au circulat prin universitățile pământului, porneau de la lingviști care nu au trecut deloc dincolo de pragurile englezei, un romanist înțelept și poliglot, cu rădăcini în lumea slavă și inserat apoi în cea hispanică, cu formație solidă în limbile clasice și cu o curiozitate deschisă către toate orizonturile lingvistice ale globului, cu cristale multe și diferite pe care să le compare (metafora îi aparține lui Coșeriu care a considerat limba transparentă ca un cristal – *n.n.*), un astfel de lingvist se situează în mod firesc în condițiile cele mai favorabile pentru a stabili principiile teoretice de cea mai autentică substanță și de netăgăduită valoare”¹⁷. Apreciat și onorat în cele mai prestigioase centre științifice și universitare din lume (i-au fost atribuite circa 50 de titluri de Doctor Honoris Causa), revine, împovărat de griji și cu sufletul vibrând de emoție, acasă, în Basarabia („în patria mea mică”, „în iubita mea Basarabie”), unde era așteptat de către scriitori, lingviști, cadre didactice, de către cei care deja auziseră de el și îl acceptaseră ca pe un simbol („...cred că meritul meu cel mai important, aici, pentru moldovenii mei, este că v-am întărit și că vă mai întăresc rezistența și austeritatea cu modestul meu meșteșug”¹⁸). Era însă așteptat și de către, vorba maestrului, „coloșii cu picioarele de lut”. Realitățile lingvistice și politice din Republica Moldova nu i-au fost străine lui Eugeniu Coșeriu. S-a documentat asupra lor în lunga perioadă de aflare a sa în exil. Degradarea fără precedent a limbii române vorbite, falsificarea culturii, istoriei i-au provocat grave suferințe morale. Departe de ai săi, urmărește cu durere și viu interes tot ce se întâmplă în Basarabia postbelică („Mă gândeam atunci – afirmația se referă la perioada aflării magistrului în Uruguay – să dedic o carte Moldovei și moldovenilor [...], câți se mai află trăitori la apa Nistrului, la apa Donului, la apa Amurului...”¹⁹). Într-un tulburător poem, *Rătăcesc moldovenii*, pribeagul din Mihăileni scrie: „La nord de cercul polar, / rătăcesc moldovenii prin noapte, / în căutare de sălașuri de iarnă, / Se poticnesc și cad în troiene. / Lupii mihoși din Karelia / le sfășie pieptul cu colții, / nu-i lasă să moară de frig”. Dispune de o vastă informație privind fenomenele produse la baștină: știe totul despre deportări și colectivizare, despre metamorfozele survenite în viața și mentalitatea conaționalilor săi și, îndeosebi, despre ravagiile politicii lingvistice sovietice, aplicate la est de

Prut. Îl impresionează profund evenimentele de la sfârșitul deceniului al nouă-lea al secolului trecut, pe care le califică drept „revoluție lingvistică”. Scriitorii, pe atunci uniți și susținuți de către cei mai curajoși oameni din cercetare și din pedagogie, mobilizând masele prin intermediul presei, au obținut aprobarea legislației lingvistice, inclusiv revenirea la alfabetul latin, oficializarea atributelor de stat naționale: a tricolorului, a stemei și a imnului „Deșteaptă-te, române!”. Dar, așa cum se va constata mai târziu, după câțiva ani de la adoptarea legislației lingvistice, lucrurile rămâneau, în fond, neschimbate. Limba de stat, fixată în constituție cu numele „moldovenească”, continua să fie marginalizată. Despre rolul și prestigiul limbii de stat în primii ani de după adoptarea legislației lingvistice (situația, cu părere de rău, nu s-a ameliorat nici în prezent. Dimpotrivă.), Eugeniu Coșeriu vorbește astfel: „Între țările pe care le cunosc – nu cunosc Tagikistanul – Republica Moldova este singura țară din lume în care te poți duce oriunde cu o limbă a unei minorități colonizatoare, însă nu te poți duce peste tot cu limba țării și cu limba poporului băștinaș și majoritar din Republică. Te duci la un mare hotel, ți se adresează în limba rusă, și românește știi puțini sau știe numai femeia de serviciu; te duci la poștă, formularele ți se dau în limba rusă; la spital ești întrebat în limba rusă; la aeroport – numai rusește”²⁰.

Eugeniu Coșeriu vizitează în mai multe rânduri Republica Moldova și se implică efectiv în elucidarea problemelor legate de ineficiența practică a legislației lingvistice, combate politica lingvistică aplicată de ruși și sovietici în Basarabia, ocupată în 1812 și reocupată în 1944; dezvăluie cu argumente incontestabile, simplu și pe înțelesul tuturor, natura politică a limbajului („Omul dispune de limbă și limba este condiția libertății sale istorice. Prin limbă, omul își manifestă tocmai identitatea sa istorică...”²¹), demonstrează inconsistența falsei teorii a celor două limbi și două popoare, deși accentuează că „pentru un om de știință și pentru un om conștient, chiar dacă nu e prea învățat, e penibil pur și simplu că se poate discuta această problemă a existenței «limbii moldovenești». Două sau trei cuvinte, rostite altfel la Chișinău decât la București, nu te îndreptățesc să afirmi că e vorba de o altă limbă. Dacă s-ar aplica acest fals criteriu oricărei alte limbi, limbii ruse, de exemplu, ar trebui să-i descoperim încă vreo 50 de noi limbi. Mie, de exemplu, mi-rușine să discut despre problema «limbii moldovenești». Nu se poate demonstra că doi și cu doi nu fac cinci. Cine spune că fac cinci are datoria el să demonstreze și nu celălalt, care spune că doi și cu doi fac patru”²². Cu toate acestea, eminentul savant și patriot a pledat pretutindeni – la Chișinău, Bălți sau Mihăileni, la Iași, Suceava sau Galați, la București, Constanța, Sibiu, Cluj sau Pitești etc. – cu tenacitate și consecvență, din perspectiva filosofiei culturii, pentru rostirea adevărului deplin despre identitatea românească lingvistică și culturală conașionalilor săi.

Eugen Coșeriu își asumă misiuni și responsabilități în calitate de om de știință cu origine între Prut și Nistru, recunoscând cu sinceritate dezarmantă: „...eu reprezint, într-un fel, problema care ne preocupă aici în timpul conferinței (Conferința *Limba română și varietățile ei locale*, 31.X.94, București), anume că sunt

român moldovean și tocmai din actuala Republică Moldova. Eu am crescut ca român și, pe vremea copilăriei și adolescenței mele petrecute în Basarabia – în Țara de Sus –, nu se puneau această problemă a unei limbi moldovenești și nici nu ne închipuiam că s-ar putea pune cândva și cumva – fiind neștiutori de ceea ce se întâmpla dincolo de Nistru, unde se pregătea despărțirea limbii române din Basarabia de limba română ca atare în totalitatea ei”²³.

Revenit la ai săi, „la moldovenii mei”, și în mijlocul controversatelor și politizateelor probleme cu care se confruntau basarabenii, savantul de notorietate mondială, o voce inconfundabilă în lumea științifică internațională, contribuie la elucidarea lor, intuiește că aportul său este imperios necesar românilor dintre Prut și Nistru, din care motiv amână sau abandonează în mai multe rânduri proiecte de anvergură mondială, situația lingvistică din Basarabia captându-i prioritar atenția: „Vă voi vorbi, – zice Coșeriu, – ca teoretician al limbajului și ca lingvist, însă și ca român din Basarabia, din Basarabia răpită de o putere străină și care acum, ca republică independentă, își caută drumul spre viitor”²⁴. Acest viitor incert pentru republică, dar și pentru destinul limbii, îl preocupă constant pe savant, iată de ce în mai multe studii, articole, conferințe, mese rotunde, între care menționăm *Latinitatea orientală*, *Unitatea limbii române – planuri și criterii* (în **Limba Română este Patria mea**. Studii. Comunicări. Documente. Antologie de texte, Revista *Limba Română* și Fundația „Grai și suflet”, Chișinău, 1996), *Unitate lingvistică – unitate națională* (*Limba Română*, 2002, nr. 10), *Unitatea spirituală a românilor dincolo de frontiere* (*Limba Română*, 1996, nr. 1), *Credință, sacrificiu și destin* (*Limba Română*, 2001, nr. 4-8), *Politici lingvistice* (*Limba Română*, 2002, nr. 10) etc., face o radiografie exhaustivă a faptelor lingvistice, descriind fenomenele cu profunzime și logică imbatabilă, într-un limbaj sobru și accesibil. În magistralul studiu *Latinitatea orientală*, prezentat la cel de-al V-lea Congres al Filologilor Români (4-9 iunie 1994, Iași-Chișinău), fixând în baza unor argumente strict științifice locul limbii române în contextul limbilor romanice, inclusiv al celor din orientul latin, se referă la „așa-zisa limbă moldovenească”: „Zic «așa-zisa», fiindcă o altă limbă moldovenească, diferită de limba română sau chiar și numai de dialectul dacoromân, pur și simplu nu există: e o himeră creată de o anumită politică etnico-culturală străină, fără nici o bază reală”. În același discurs E. Coșeriu conturează cu exactitate cauzele ce îi determină pe „dușmanii” (expresia lui Coșeriu) limbii române să promoveze o teză lipsită de orice temei: **„Susținătorii existenței unei limbi «moldovenești», confundând criteriul genealogic cu criteriul «areal» și istoria lingvistică cu istoria politică, cred (sau, cel puțin, afirmă) că, independent de importanța influenței rusești «interne», limba moldovenească s-ar fi despărțit de limba română și ar fi devenit o limbă autonomă printr-un proces de diferențiere – de divergență pozitivă și negativă –, datorită unei împrejurări istorice externe, anume anexării Basarabiei la Imperiul rus, în 1812**. Cu alte cuvinte, graiul «moldovenesc» din Basarabia și graiul, tot moldovenesc, de la vest de Prut, separate politicește, s-ar fi dezvoltat în sens diferit sau ar fi gravitat în direcții diferite (unul rămânând moldovenesc și celălalt devenind român), astfel încât frontiera Prutului ar fi devenit cu timpul și o frontieră lingvistică, încă din epoca țaristă”²⁵.

Cu alt prilej, la Suceava, examinând unitatea limbii române exemplare, literare, utilizate de o parte și alta a Prutului, Eugeniu Coșeriu subliniază: „Din datorie față de știință și față de națiunea română, de acea parte a națiunii române din Basarabia și din toată Republica Moldova, și de dincolo de granițele Republicii Moldova, a trebuit, se înțelege, să susțin cu argumentele binecunoscute această identitate și să arăt că este o singură limbă, deși considerăm că problema, limitată la limbă sau la nume, este o problemă superficială, și, într-un sens, marginală. Problema numelui limbii, la care s-a redus opoziția, nu e numai o problemă de nume; [...] ci prin limbă se tinde la destrămarea poporului român și a culturii române”²⁶.

Este un adevăr elementar, expus cu obiectivitate maximă și desăvârșită claritate. Este glasul îndurerat al cetățeanului onest în fața istoriei, al lingvistului și filologului de excepție, al umanistului fără pereche, recunoscut și apreciat pe cele mai diverse meridiane.

Eugeniu Coșeriu – susține profesorul B. García Hernández din Madrid – este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare și, prin urmare, fiecare îl consideră „al său”²⁷. Cu atât mai mult suntem în drept noi, românii basarabeni, să-l considerăm al nostru, „mai al nostru”, multe din lucrările sale alcătuind, de fapt, un veritabil testament pentru urmași. Din acest motiv opera sa, care aparține prezentului, dar mai cu seamă viitorului, trebuie editată, studiată, promovată în licee, în universități, la Academie, în societate. Lucrările lui Eugeniu Coșeriu, în special cele ce abordează, cu profunzime, competență și dexteritate profesională, identitatea limbii și a poporului nostru, trebuie să fie așezate la temeliea politicii lingvistice și naționale din Republica Moldova. Recuperarea, prin editarea și studierea operei ilustrului basarabean, recunoașterea și conștientizarea la scara întregii societăți, indiferent de apartenența politică, etnică etc. a valorii și oportunității concepției coșeriene pentru asanarea climatului lingvistic, și de ce nu? – social și politic din Republica Moldova – va fi nu doar un semn de omagiu adus marelui nostru contemporan, dar, poate, înainte de toate, o dovadă că, în sfârșit, suntem liberi și gândim liber, fără prejudecăți, la destinul nostru dramatic, spectaculos, cu prăbușiri inimaginabile, dar totuși, peste vremi și vremuri, biruitor.

Întrebat ce sfat ar da basarabenilor care traversează, și după declararea independenței, un lung și dificil segment de istorie, Coșeriu răspundea eminescian: „Să nu se lase, fiindcă toate lucrurile contingente trec, adică politica trece, iar limba rămâne. Și noi rămânem, cum am fost așa rămânem”²⁸.

Altă cale de urmat nu avem. Altă soluție, deocamdată, nu există.

NOTE

¹ Tămâianu-Morita, Emma, *Lingvistica integrală în Japonia. Un punct de vedere personal*, Contrafort, Chișinău, 2003, nr. 10-11.

² Apud: Tămâianu-Morita, Emma, *Lingvistica integrală în Japonia. Un punct de vedere personal*, Contrafort, Chișinău, 2003, nr. 10-11.

- ³ Saramandu, Nicolae, *Întâlniri cu Eugeniu Coșeriu. In memoriam Eugeniu Coșeriu, Fonetică și Dialectologie, XX-XXI, 2001-2002*, Editura Academiei Române, București, 2004, p. 27.
- ⁴ Ciopraga, Constantin, *Savant și muncitor al limbii, Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 9.
- ⁵ Zabulica, Angela. Interviu cu d-nul prof. dr. Eugen Coșeriu, „*Eu nu am părăsit niciodată Mihăilenii, ci m-am ridicat deasupra lor pentru a ajunge să spun lumii că vin din Mihăilenii...*”, *Basarabia*, Chișinău, 1996, nr. 1-2, p. 23.
- ⁶ Coșeriu, Eugeniu, *Universul din scoică, Interviuri*, Editura Știința, 2004, p. 49.
- ⁷ Miron, Paul, *La o aniversară, Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 64.
- ⁸ Bojoga, Eugenia în dialog cu Johannes Kabatek. *Moștenirea lui Eugeniu Coșeriu, Contrafort*, Chișinău, 2005, nr. 11-12.
- ⁹ Apud: Cifor, Lucia, „*Să spunem lucrurile așa cum sunt*”, *Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 14.
- ¹⁰ Guzun, Eugenia, *Există o etică pariculară a științei și a omului de știință, Sud-Est*, 2001, nr. 3.
- ¹¹ Spinei, Victor, *Un titan al lingvisticii mondiale: Eugen Coșeriu*, în *Reprezentanți de seamă ai istoriografiei și filologiei românești și mondiale*, Editura Istros a Muzeului Brăilei, Brăila, 1996, p. 334.
- ¹² Bojoga, Eugenia în dialog cu Johannes Kabatek. *Moștenirea lui Eugeniu Coșeriu, Contrafort*, Chișinău, 2005, nr. 11-12.
- ¹³ Irimia, Dumitru, *Între două scrisori, Limba Română*, 2002, nr. 10, p. 151.
- ¹⁴ Guzun, Eugenia, *Există o etică particulară a științei și a omului de știință, Sud-Est*, 2001, nr. 3.
- ¹⁵ Salvador, Gregorio, *Eugen Coșeriu, România Literară*, nr. 6 din 12 februarie 2003.
- ¹⁶ Tot acolo.
- ¹⁷ Tot acolo.
- ¹⁸ Coșeriu, Eugeniu, „...moldovenismul... nu se opune românismului, ci este o formă a lui...”, *Revistă de Lingvistică și Știință Literară*, 1999, 4-6; 2000, 1-6; 2001, 1-6; Chișinău, 2001, p. 166.
- ¹⁹ Dumbrăveanu, Luminița – Eugeniu Coșeriu, dialog, *Mereu le vorbesc nemților despre destinul nostru și despre tragedia acestui pământ, Limba Română*, Chișinău, 1998, nr. 6, p. 55.
- ²⁰ Coșeriu, Eugeniu, în *Unitatea spirituală a românilor dincolo de frontiere. Masă rotundă, Limba Română*, 1996, nr. 1, p. 30.
- ²¹ Coșeriu, Eugeniu, *Politici lingvistice, Conferință, Limba Română*, 2002, nr. 10, p. 141.
- ²² Coșeriu, Eugeniu, *Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant, Contrafort*, Chișinău, 2003, nr. 10-11.
- ²³ Coșeriu, Eugeniu, *Unitatea limbii române – planuri și criterii, Limba Română*, 1994, nr. 5-6, p. 9.
- ²⁴ Coșeriu, Eugeniu, *Unitate lingvistică – unitate națională, Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 125.
- ²⁵ Coșeriu, Eugeniu, *Latinitatea orientală, Limba Română*, 1994, nr. 3, p. 18.
- ²⁶ Coșeriu, Eugeniu, în *Unitatea spirituală a românilor dincolo de frontiere. Masă rotundă, Limba Română*, 1996, nr. 1, p. 28.
- ²⁷ Bojoga, Eugenia în dialog cu B. García Hernández, „Eugeniu Coșeriu este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare și, prin urmare, fiecare îl consideră ca fiind „al său””, *Limba Română*, Chișinău, 2002, nr. 10, p. 75.
- ²⁸ *Eugen Coșeriu acasă, Sud-Est*, 1996, nr. 3, p. 57.

**Nistor CONCEPTIA
BARDU LUI EUGENIU COȘERIU
DESPRE LIMBA ROMÂNĂ (II)**

3. Prin efortul aceluiași reputat lingvist Nicolae Saramandu, de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române, care și-a făcut o onoare din a publica în română opera monumentală a acestui „al doilea Iorga al românilor” (Matilda Caragiu Marioțeanu), în 2005, a apărut volumul **Limba română – limbă romanică. Texte manuscrise editate de Nicolae Saramandu** (București, 2005). Chiar dacă se regăsesc în el și studii sau prelegeri care au mai fost publicate în alte volume sau reviste, așa cum sunt, de pildă, *Limba română – limbă romanică*, apărut și în extrasul *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, apoi *Tipologia limbilor romanice*, inclus în volumul Eugeniu Coșeriu, **Prelegeri și conferințe** (supliment al publicației „Anuar de lingvistică și istorie literară”, seria A. Lingvistică, XXXIII, Iași, 1992-1993) ș.a.¹, toate acestea, alături de textele inedite, se subordonează unei viziuni unitare și unei succesiuni logice (meritul editorului!), menite să ofere lingviștilor o imagine cuprinzătoare a contribuției de excepție a marelui învățat român la studiul limbii române.

În scurtul *Cuvânt introductiv*, mai exact în partea referitoare la „Manuscrisele coșeriene” (p. 6-7), Nicolae Saramandu ne informează că, făcând parte din grupul de cercetători constituit în Germania, la Tübingen, unde Eugeniu Coșeriu a fost profesor în deceniile din urmă, grup care urma să se ocupe de publicarea manuscriselor ilustrului învățat, a primit sarcina de a edita textele referitoare la limba română. Cercetându-le, Nicolae Saramandu a constatat că, în cazul multor manuscrise, a fost vorba doar de simple însemnări, de menționarea unor cuvinte, construcții, forme gramaticale etc., rămase adesea neinterpretate. A trebuit, în consecință, să-l contacteze pe Eugeniu Coșeriu și să-i solicite să comenteze respectivele fapte de limbă. Explicațiile, date de autor în germană, au

Continuare. Începutul în *Limba Română*, 2007, nr. 1-3.

fost înregistrate pe bandă de magnetofon (șase ore de text vorbit!), traduse în română și introduse în volum, între paranteze drepte, alături de însemnările din manuscrise. Așa se face că prima secțiune a cărții de față, completată cu facsimilele din final, se impune cititorului prin autenticitatea ei totală, excepțională pentru o lucrare științifică.

4. Dar despre ce este vorba, de fapt, în prima secțiune a volumului intitulată *Limba română (texte manuscrise)*? Grupate tematic în „Probleme generale” (p. 11-16), „Fonetica” (p. 17-18), „Morfosintaxă” (p. 19-29), „Lexic” (p. 30-44), faptele semnalate și comentate de Eugeniu Coșeriu evidențiază specificul limbii române în mișcare (a se înțelege în actualizare), pe nivelele menționate în subtitluri și în comparație cu celelalte limbi romanice, dar și cu limbile vecine din arealul balcanic. Interesul său se îndreaptă către fapte de limbă imediate, în special către aspecte noi, care nu sunt observate de lingviștii de azi, preocupați, mai degrabă, să aplice la limba română teoriile care au fost sau care sunt la modă din lingvistica mondială, precum structuralismul, generativismul, teoria actelor de limbaj etc., unde – spune Eugeniu Coșeriu – „fie vorba între noi asta, se bate apa în piua” (p. 11). „Eu nu spun să nu se facă – spune mai departe marele învățat. Să se facă, dar să se facă și tot restul. (...) Dacă ar putea întruni și teoria, și cunoașterea istoriei, și curiozitatea pentru faptul concret, asta ar fi bine, dar asta e mai rar” (*loc. cit.*). Concluzia amară a lui Eugeniu Coșeriu este că „mulți lingviști români nu știu românește. Ei întrebuițează limba română ca un fel de instrument, însă nu cunosc limba română. De exemplu, nu poți să faci lingvistică românească de nici un fel fără să te gândești dacă și în aromână e la fel, dacă și în istroromână e la fel” (p. 12). Iar dacă un fapt de limbă nu există în dialectele sud-dunărene, atunci trebuie descoperită semnificația absenței respective.

În privința dialectelor românești, concepția lui Eugeniu Coșeriu, exprimată aici sub titlul „Probleme generale”, este tranșantă: Ion Coteanu greșește când spune că, datorită lipsei de comunitate dintre dialectele limbii române de la nordul și de la sudul Dunării, acestea ar fi limbi diferite. Dimpotrivă, dacoromâna, aromâna, meglenoromâna și istroromâna au o bază comună, provin dintr-o limbă comună, spre deosebire de italiană, de exemplu, în care siciliana, toscana, abruzza provin direct din latina vulgară, fiind diferite, așadar, de la origine, dar considerate de toată lumea ca dialecte ale limbii italiene. Or, baza de la care au izvorât dialectele românești nu este latina vulgară, ci româna comună, *româna istorică*, după cum o numește Eugeniu Coșeriu într-o altă lucrare². „Elementele comune sunt necrezut de numeroase, mai ales în semantică, peste tot, în toate dialectele românești. Și mai ales sunt comune inovațiile, căci tocmai asta înseamnă o unitate. Evident, nu trebuie să se înțeleagă că totul trebuie să fie comun. Nu există nicio limbă în întregime unitară. **Realitatea e că există inovații comune celor patru dialecte, ceea ce nu se poate constata cu privire la dialectele spaniolei, și încă mai puțin în ale italienei**” (s.n., *loc. cit.*).

Tot în „Probleme generale”, Eugeniu Coșeriu răspunde la o întrebare care i-a frământat mereu pe istoricii și lingviștii români: de ce românii nu sunt men-

ționați de scriitorii bizantini până în secolul al X-lea? „Fiindcă, fiind latini, corespundeau, pur și simplu, Imperiului, care și el se considera latin. Numai după grecizarea totală a Imperiului de Răsărit începe diferențierea” (p. 13).

Cu privire la apropierea (analogiile) care se fac între limbile română și albaneză, autorul atrage atenția că acestea trebuie examinate cu atenție, deoarece pot fi coincidențe universale sau pot fi fapte care se regăsesc în latină sau în cele mai multe limbi romanice, de unde ar fi putut intra în albaneză, și numai în anumite cazuri, când expresiile respective nu există în celelalte limbi romanice și nu sunt universale, numai atunci pot fi cu adevărat relevante pentru raporturile lingvistice româno-albaneze și pentru arealul lingvistic balcanic în care a apărut și s-a dezvoltat limba română. Așa poate fi formația *cu cale*, în albaneză *me udhë*, care circulă în română în expresia mai largă *am găsit cu cale*, sau *cu scaun la cap*, *cu dare de mână*, *cu tragere de inimă* etc.³ (p. 15).

Mai reținem, din acest prim subcapitol al secțiunii I, comentariul la celebra afirmație a lui Platon că, datorită marii lor subiectivități, poezii ar trebui excluși din republică, deoarece republica, statul, are o altă bază, și anume aceea a bunului comun și a utilului. Platon însă nu a cunoscut și nici nu avea cum să cunoască situația din Republica Moldova, spune Eugeniu Coșeriu. Și mai departe: „În cazul nostru, în Basarabia, poezii reprezintă conștiința națiunii, pentru că aici limba însăși – care este instrumentul lor de exprimare – e primejduită. Subiectivitatea trebuie să se exprime prin limbă, prin *limba poetului* (s.a.). Dar aceasta este și limba întregii națiuni și, astfel, poetul apare ca reprezentant al întregii națiuni. (...) Așa se explică de ce atât de mulți poeți, și tocmai din Basarabia, scriu despre tema *limbii*, și scriu poezii despre *limba română*: scriu pentru că limba este amenințată⁴. Pentru că spunem asta, de exemplu, și în legătură cu *Părinteasca dimândare* (la aromâni).

Așadar, acolo unde limba este primejduită, amenințată, poetul ia, ca urmare, atitudine întru apărarea limbii pentru că ține de ființa sa” (p. 16).

În subcapitolul „Fonetica” găsim explicația vocalismului din apelativul etnic *român*, care nu este o formă nouă, refăcută după *rumân*, cum spune lingvistul italian Carlo Tagliavini. Este adevărat că latinescul *romanus* a dat în română, potrivit evoluției fonetice firești, *rumân* și că există situații în care *rumân* a fost înlocuit de *român*, dar, atrage atenția Eugeniu Coșeriu, *român* există ca formă populară în limba noastră în unele variante teritoriale. După cum s-a păstrat o în *dormi* și *mormânt* (față de *durrîi* și *murmint* în aromână, unde transformarea *o > u* este normă), tot așa, în *român*, avem a face cu păstrarea lui *o* din etimologia latinesc. În Moldova, la sud de Iași, la fel ca în nordul Basarabiei, forma populară *român* are sensul de „soț, bărbat”: *românul meu*, spune femeia, nevasta despre soțul ei. Apoi, de multe ori, la călătorii străini consultați de lingvistul român apar, alături de forme cu *u*: *rumanește*, *rumeni*, *rumuîni*, și foarte frecvente forme cu *o*: *rominești* (Francesco della Valle, 1545: *ști rominești*); *romanește* (Lescalprier, 1574) (p. 17-18).

Din subcapitolul „Morfosintaxă”, reținem contraargumentele lui Eugeniu Coșeriu la afirmația lui Cicerone Poghirc, din *Dacoromania. Neue Folge*, nr. 1 (München/Köln, 1976) că formele *mine*, *tine* din română trebuie raportate la substrat. Nu e deloc așa: *mene*, *a mene*, *a tene* sunt forme normale în italiana de sud (p. 21-22).

Observând limba română în mișcare, romanistul Eugeniu Coșeriu simte nevoia să înlăture, o dată pentru totdeauna, confuzia care se face frecvent între formele *pahar de apă* – *pahar cu apă*. Ceea ce trebuie să fie limpede în mintea vorbitorilor este în ce situații de comunicare poate să apară în română numai *de* și niciodată *cu*, și unde *cu*, și nu *de*. Dacă este vorba de cantitate, de o măsură, de un recipient care indică măsura, atunci trebuie folosită numai prepoziția **de**: *un pahar de vin*, *un butoi de vin*, *o strachină de fructe*. Dacă se are în vedere numai recipientul și conținutul din el, atunci trebuie să fie folosit **cu**: *un pahar cu câteva picături de apă*; nici nu se poate spune în română *un pahar de câteva picături de apă*. Toma Alimoș îi oferă lui Manea „*plosca cu vin roș*” ca să bea din ea, și nu *plosca de vin roș*, ceea ce ar însemna că i-ar da-o pe toată, tot conținutul din ea. Argumentele lui Eugeniu Coșeriu se multiplică apoi cu exemple din limba germană și cu alte situații de comunicare în care *cu*, *de*, *din* sunt ocurente în limba română (p. 26-28).

Observațiile și interpretările de lexic sunt, de asemenea, de mare interes științific. Reținem, de exemplu, „propunerea timidă” a romanistului pentru etimologia hidronimului *Dunăre*. Ar putea fi vorba, spune Eugeniu Coșeriu, despre o formă refăcută pe baza genitivului neatestat **Dună-lei* > *Dunărei*, cu rotacismul *l > r*; *-lei* este articol la genitive de la *-lea*: *Dunălea*. Forma originală ar fi deci *Duna*, „care, în aceste ținuturi, nu poate proveni decât din substrat” (p. 31).

Un alt cuvânt, *a trage*, a avut, de asemenea, în limba română o evoluție semantică foarte interesantă. Mai întâi, autorul observă că sensurile lui nu trebuie raportate numai la latinescul *trahere*, ci și la o contaminare cu termenul *a trăi* (< slavul *trajati*). De aceea în română *a trage* înseamnă și „a trăi” sau ceva foarte apropiat de *a trăi*: „a suferi, a îndura”. Că e așa o demonstrează și aromâna, unde *trapsiră nă bană* are sensul de „duseră o viață, au trăit o viață”, sau *cât tradzi frândza și-arina* „cât trăiește frunza și nisipul” (p. 33).

Ultimul manuscris cuprins în această primă secțiune a volumului în discuție este *Romano-slavica* (p. 45-65), redactat în limba română la Berlin, în 1962, după un curs ținut de Eugeniu Coșeriu la Tübingen în 1963. Autorul demonstrează aici exagerările influenței slave asupra limbii române pe care le-au făcut unii lingviști de-a lungul timpului, dar mai ales cei din România, în anii 1950, când, datorită propagandei comuniste (prosovietice) oficiale, se falsificau în mod grosolan datele axiomatiche istorice și lingvistice ale latinității noastre ca popor și limbă. Mai exact, cursul respectiv are ca punct de origine o carte a lui Eugen Seidel (*Elemente sintactice slave în limba română*, București, 1958), în care aproape totul este fals. Față de latinismul exagerat din secolul al XIX-lea, în cartea lui Seidel avem de a face cu un slavism exagerat. Românii n-au spus niciodată *la mine a stat ceasul*, cum afirmă Seidel. Mai grav însă, arată Eugeniu

Coșeriu, este că respectivul slavist interpretează greșit chiar slava, pe care nu o cunoștea. Mai mult, confundând știința cu politica, Seidel amenință că dacă cineva e împotriva celor susținute de el, înseamnă că e naționalist și fascist. În consecință, cartea sa nu a fost comentată de nimeni în țară, la data apariției sale. Cunoșcând bine aproape toate limbile romanice, Eugeniu Coșeriu poate să-l contrazică pe Petar Skok sau pe Al. Graur care considerau construcțiile reflexive din română *se zice* (Petar Skok), *se teme* (Al. Graur) drept slavisme, când în realitate acestea erau latinisme care există și în alte limbi romanice, precum spaniola (*me temeo*), italiana (*si dice*), franceza sau portugheza, pe care nici Skok, nici Graur nu le cunoșteau. Citându-l pe lingvistul elvețian Charles Bally, Eugeniu Coșeriu crede la fel: „**pentru a fi lingvist, nu-i nevoie să știi o limbă – pentru a o descrie. Dar pentru a o interpreta: da – sintaxa aparti-
ne interpretării. Trebuie să știi ca să examinezi problema: româna, latina,
limbile romanice, limbile slave, limbile balcanice neslave**” (s.n., N.B.) (p. 46). Or, spune mai departe autorul, cercetătorii analizați ori nu știu bine româna, ori nu știu bine limbile romanice, ori nu le știu pe cele slave, uneori ignoranța incluzând două domenii. Comentariile din acest curs arată că Eugeniu Coșeriu avea vaste cunoștințe din toate limbile menționate. Poate e cazul să spunem aici că lingvistul român vorbea fluent, în afară de română, italiana, spaniola, franceza, germana; cunoștea, aproape toate limbile romanice și slave, unele limbi germanice, albaneza, turca; persana a învățat-o pentru a-l citi în original pe Omar Khayyam⁵.

Ceea ce demonstrează cu prisosință Eugeniu Coșeriu în aceste studii, ca de altfel peste tot în cuprinsul volumului, este o cunoaștere profundă a limbii române, a faptelor de amănunt ale acesteia, pentru care oferă interpretări surprinzătoare și subtile, plasându-le în context romanic și balcanic și combătând interpretările eronate ale colegilor români și/sau străini, care s-au ocupat de limba română de-a lungul timpului, fără să aibă totdeauna cunoștințele necesare pentru aceasta.

5. În ceea ce privește secțiunea a doua a cărții, aceasta este constituită din ciclul de prelegeri cuprinse sub titlul *Limba română – limbă romanică*, publicat și în extrasul *In memoriam Eugeniu Coșeriu*. Deoarece am prezentat ideile considerate de noi esențiale din acest ciclu în nr. 1 (6) pe 2005 din „Ex Ponto” (vezi *supra*, 2), nu mai facem acum alte considerații. Ținem să subliniem doar, împreună cu editorul Nicolae Saramandu, că dintre limbile romanice numai limba română a beneficiat până în prezent din partea romanistului Eugeniu Coșeriu de o caracterizare din punct de vedere *genealogic, areal și tipologic*. Această caracterizare complexă, care evidențiază, între altele, că româna este cea mai interesantă dintre limbile Europei (Kiparski) și cea mai autentică dintre toate limbile romanice (Wilhelm Meyer Lübke), pentru că s-a dezvoltat în mod natural din latina populară, fără să fie influențată secole de-a rândul de latina clasică, arată din partea autorului o erudiție excepțională și o uimitoare capacitate de asociere.

6. Cele cinci studii din secțiunea a treia a volumului, intitulată „Alte contribuții”, completează, după cum anunță editorul în „Cuvânt introductiv”, viziunea lui Eugeniu Coșeriu asupra *latinității orientale*, a *unității limbii române*, ca și concepția sa asupra *tipului lingvistic romanic*. Temele respective sunt privite sub raport teoretic, dar și din perspectiva concretă, de amănunt, a faptelor de limbă, savantul dovedind încă o dată vastele sale cunoștințe de lingvistică romanică aplicată și de filosofia limbajului cu care a uimit lumea științelor umaniste de pretutindeni.

Din primul studiu, numit chiar așa, *Latinitatea orientală* (p. 114-129), reținem că limbile romanice alcătuiesc mai întâi o unitate genealogică, o **familie de limbi** (s.a.), în interiorul căreia se deosebesc o „subfamilie” **occidentală** și una **orientală: italiana, dalmata, româna** (s.n.), limba sardă rămânând între aceste două subfamilii. În al doilea rând, toate limbile romanice, în afară de franceza modernă, țin de același **tip lingvistic**, care nu este nici „analitic”, nici „sintetic”, adică de aceleași principii de structurare funcțională, de aceleași categorii de opoziții funcționale și anume: „determinări interne („paradigmatică”) pentru funcțiuni interne (nerelaționale) și determinări externe (sintagmatic: perifraze) pentru funcțiuni externe (relaționale) (p. 115)”. În al treilea rând, spune mai departe Eugeniu Coșeriu, „toate limbile romanice occidentale, împreună cu franceza și de data aceasta și cu italiana și cu dalmata, reprezintă o **arie lingvistică** continuă de afinitate istorică secundară datorită influențelor comune ori reciproce, și, mai ales, datorită contribuției constante a latinei clasice la formarea și dezvoltarea acestor limbi” (p. 115). Așa se explică extraordinara unitate a limbilor romanice care este deopotrivă genealogică, tipologică (cu excepția francezei) și areală.

Din perspectiva acestor criterii, care este poziția românei între limbile romanice? La această întrebare, marele învățat răspunde: Din punct de vedere genealogic, limba română este pur și simplu **latină** sau **neolatină** și ține de „Romania orientală”, apropiindu-se, din punctul de vedere al coincidențelor „originare”, de italiana centrală și meridională. Autorul citează în acest sens pe italianul G. Bonfante care afirmă: „dacă toate limbile romanice sunt «surori», italiana și româna sunt surori gemene”. Apoi, prin elementele latine care-i sunt specifice, elemente păstrate numai în limba română, mai ales în dialectul dacoromân, și prin coincidențele cu alte zone conservatoare din Romania (cu sarda, rămasă într-o zonă „izolată”, și cu „lateralele” spaniola și portugheza), ca și prin elementele de substrat intrate în latina dunăreană, în care au pătruns în mod direct elemente vechi grecești, prin influența slavă și greacă bizantină, „limba română reprezintă o **unitate autonomă** în cadrul latinității în general și în cadrul Romaniei orientale. Și, anume, o unitate foarte omogenă. În sprijinul afirmației sale, Coșeriu îl citează pe Sextil Pușcariu care observase: „**Tot ceea ce deosebește limba română, pe de o parte, de limba latină și, pe de alta, de celelalte limbi romanice e comun celor patru dialecte**” (s.n.) (p. 116). Aceasta face ca limba română, ca limbă istorică, să fie mai unitară decât limba istorică italiană, mai unitară decât franceza și tot atât de unitară ca spaniola istorică (cu dialectele ei astur-leonez, castilian și navaro-aragonez).

În ceea ce privește specificitatea areală a limbii române, aceasta izvorăște din evoluția ei în afara influenței latine clasice (vezi *supra*), din substratul ei specific (traco-dac), din influența slavă și din contactele cu alte limbi neromane.

Tot în *Latinitatea orientală*, Eugeniu Coșeriu se ocupă de „Așa-zisa limbă moldovenească” (p. 120-129). Românul basarabean, originar din satul Mihăileni, cu studiile liceale urmate în orașul Bălți, cu studii universitare la Iași, Roma, Padova și Milano, ajuns un „gigant” al lingvisticii mondiale⁶, s-a simțit obligat, de la înălțimea geniului său creator, să ia atitudine împotriva aberantei afirmații că limba vorbită de moldovenii din Basarabia (devenită Republica Moldova) ar fi altceva decât limba română: „e o himeră creată de o anumită politică etno-culturală străină, fără nici o bază reală”, spune lingvistul (p. 120). Susținătorii tezei „limbii moldovenești”, afirmă apoi Eugeniu Coșeriu, „confundă criteriul genealogic cu criteriul areal și istoria lingvistică cu istoria politică” (p. 121). În realitate, graiul basarabean nu s-a despărțit niciodată de limba vorbită în dreapta Prutului. „Tot ce e caracteristic pentru dacoromână și separă acest dialect de celelalte dialecte românești e caracteristic și pentru graiul românesc din Basarabia și din Transnistria” (p. 120). El ține din punct de vedere tipologic „de tipul lingvistic romanic în realizarea românească a acestuia” (p. 121), iar din punct de vedere areal „e cuprins în aria dacoromână, prezentând aceleași trăsături caracteristice, inclusiv influența maghiară și constituirea limbii comune (...), și, în pofida influențelor străine, n-a fost atras în altă arie sau subarie lingvistică” (p. 120-121). După aceste puneri la punct introductive, urmează argumentele teoretice, de geografie lingvistică, istorice, literare, culturale și de natură practică, foarte bogate și foarte solide, care demonstrează în mod peremptoriu românitatea limbii de pe malul stâng al Prutului și care desfid orice amatorism și politicianism în materie. Împotriva aiurelilor și stupidităților lingvistice, ajunse prea departe, ale sovieto-moldovenilor, venite din adâncul unei ideologii vulgare, marele învățat este necruțător: „*a promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etno-cultural*” (p. 128). De aceea, românul patriot (în sensul cel mai nobil al acestui cuvânt) Eugeniu Coșeriu crede că are nu dreptul, ci datoria să ceară Parlamentului din Republica Moldova să dea numele care trebuie limbii acestui stat, în conformitate cu adevărul științific, „ca nu cumva să se facă o greșeală care ar putea avea urmări extrem de grave. Cine, cu bună știință, nu protestează și permite să se facă o astfel de greșeală, se face și el vinovat, ba chiar mai vinovat decât cine comite greșeala din neștiință”. Este de datoria sa, crede Eugeniu Coșeriu, să ferească acest Parlament, care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare, „**să se acopere de ridicol și de ocară în fața istoriei**” (s.n., p. 129) prin lipsa de respect manifestată față de identitatea etnică și culturală a propriului popor băștinaș.

Următorul studiu al secțiunii a treia, *Unitatea limbii române. Planuri și criterii* (p. 130-136), reia unele idei din studiile la care ne-am referit deja *supra* sau

completează caracterizarea limbii române ca limbă romanică, din perspectiva varietăților sale: varietatea în spațiu: *diatopică*, varietatea socioculturală: *dias-tratică*, varietatea stilistică: *diafazică*, toate coexistând alături de *limba comună* dezvoltată de dialectul dacoromân, care există pentru „toți românii de peste tot” (p. 134) și care este foarte aproape de **limba română exemplară (limba standard)** (s.n.).

Ideea unității exemplare a limbii române este reluată din perspective teoretice și filosofice mereu surprinzătoare în *Unitate lingvistică – unitate națională* (p. 137-144). Există trei tipuri de unități, spune Eugeniu Coșeriu: **o unitate de limbă, o unitate națională**, care implică o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună, și **o unitate politică** (s.n.), de stat. Unitatea lingvistică este baza unității naționale, iar unitatea națională devine baza și expresia unității politice. Sunt reluate astfel, în logica strânsă a discursului coșerian, ideile de la începutul *Politicii* lui Aristotel în care omul este definit prin *limbaj*, prin *logos*, ceea ce îi permite să-și manifeste conștiința morală, să deosebească binele de rău, adică să se manifeste ca *zoon politikón*. *Politikón*, tradus de Sf. Toma, înseamnă *politicum et sociale*. Prin limbă, printr-o anumită limbă, așadar, oamenii ajung să conviețuiască, adică să devină ființe sociale, căci limba înseamnă *alteritate*. Dar ea înseamnă și *creativitate*. Creația lingvistică a unui vorbitor trece la alții, mai întâi din propria sa familie, apoi în sfere tot mai largi, ajungându-se astfel la crearea **limbii istorice** (s.n.), așa cum este limba română istorică, cu toate varietățile ei, și cu toate dialectele ei din afara României. Prin alteritate superioară, care învinge alteritățile minore (locale), se creează în timp **limba comună** (s.n.), de exemplu limba română care se vorbește, în pofida unor diferențe teritoriale, din Transnistria și până în Banat, iar apoi, „o limbă comună a limbii comune” (p. 141), cât mai unitară, care nu este alta decât **limba exemplară**, limba standard, limba literară, având o normă ideală pentru toată comunitatea de vorbitori, așa cum este limba română în care creează azi scriitorii din România și din Republica Moldova. Iată cum, pornind de la filozofia universalilor limbii, în modul cel mai logic cu putință și cu o argumentație de nezdruncinat, Eugeniu Coșeriu evidențiază ideea unității naționale a tuturor românilor, și a celor din Basarabia, în jurul limbii române, reperul absolut al acestei unități, primejduită azi de *politicaștri* (sic!) iresponsabili dintre Prut și Nistru.

În penultimul studiu al secțiunii a treia, intitulat *Tipologia limbilor romanice* (p. 145-169), savantul privește limba română din perspectiva tipologiei lingvistice romanice la care s-a referit adesea și în celelalte texte cuprinse în volumul pe care îl discutăm. Bun cunoscător al latinei și al aproape tuturor limbilor romanice, Eugeniu Coșeriu aplică acestora principiile și conceptele care l-au făcut celebru în toată lumea, precum *tipul, sistemul, norma, vorbirea*⁷, ca și alte noțiuni de teoria limbii (paradigmatic-sintagmatic, analitic-sintetic, funcții relaționale și nerelaționale etc.), subliniind specificul tipului lingvistic romanice și modul în care limba română se încadrează în acest tip.

Ultimul text al secțiunii și al volumului, *Balcanisme sau romanisme?*, se integrează firesc în structura concepută de editor, limba română fiind privită aici

din perspectiva arealului balcanic din care face parte alături de alte limbi ne-latine precum greaca, albaneza, bulgara, slava macedoneană. Eugeniu Coșeriu ridică aici o problemă de ordin metodologic: nu toate paralelismele existente în limbile balcanice sunt specifice așa-zisei „uniuni lingvistice balcanice”. Numeroasele „balcanisme”, luate în considerare de balcaniști, sunt de fapt „latinisme” sau, mai bine zis, „romanisme”, adică inovații nu ale romanicei balcanice, ci ale latinei vulgare. La rândul lor, uneori, aceste romanisme ar putea fi „grecisme” pătrunse în latina vulgară. Așadar, „dacă e vorba de un «balcanism» din română, înseamnă că, înainte de a urma alte căi, faptele respective trebuie să le căutăm mai întâi în latină și în limbile romanice. Sub raport istoric, româna este, în primul rând, o limbă romanică și abia apoi o «limbă balcanică»” (p. 176).

Sperăm că în rândurile de mai sus, prilejuite de cele două volume postume ale lui Eugeniu Coșeriu, am reușit să prezentăm măcar o parte din concepția sa referitoare la limba română, concepție pe care ilustrul învățat român o integrează, cu o logică perfectă, într-o largă viziune teoretică și filozofică despre limbaj, și în care se adună mai multe din ideile sale care l-au făcut celebru în lingvistica mondială postsaussuriană. Pe de altă parte, cunoașterea profundă a limbilor romanice, dar și a aceloră din arealul balcanic, uriașa putere de cuprindere a ideilor generale și a faptelor de amănunt, simțul ascuțit al limbii și neobișnuitul spirit analitic și de sinteză i-au permis să ofere soluții și interpretări neașteptate și de mare subtilitate ale faptelor concrete de limbă, pe care romaniștii din România și din toată lumea le vor cerceta, fără îndoială, cu interes. Dacă la toate acestea adăugăm că aproape toate studiile cuprinse în volum, „scrise” într-o limbă română *exemplară* (cum numește autorul limba literară; vezi *supra*) și foarte accesibilă, sunt de fapt prelegeri sau conferințe ținute **liber, fără text scris în față** (s.n.), metodă care îi scotea la iveală memoria fenomenală și un control foarte exact al logicii discursului, avem imaginea copleșitoare a genialității lui Eugeniu Coșeriu.

De aceea, considerăm că este datoria noastră de conștiință de a face cunoscută și pe această cale, unui public cât mai larg, opera acestui „gigant” al lingvisticii mondiale.

NOTE

¹ În note de subsol, editorul precizează de fiecare dată dacă, unde și când a mai fost publicat unul sau altul din textele cuprinse în volumul în discuție.

² Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*. Interviu realizat de Nicolae Saramandu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996, p. 112-114.

³ Problema balcanismelor este tratată și în studiul *Balcanisme sau romanisme*, din finalul volumului (vezi *infra*).

⁴ Ideea este reluată în studiul *Unitate lingvistică, unitate națională*, p. 137, din volumul comentat.

⁵ Vezi, în acest sens, volumul citat în text *In memoriam Eugeniu Coșeriu*, p. 8.

⁶ Acest superlativ îi aparține lui Hans Helmuth Christmann, cf. Eugeniu Coșeriu, *Lingvistica integrală*, p. 8. Vezi și articolul nostru din *Ex Ponto*, III, nr. 1 (6), p. 161.

⁷ Vezi volumul Eugenio Coseriu, *Sistema norma y habla*, Montevideo, 1952.

Ioan S. CÂRÂC ȘI IDEALUL UNEI SEMIOTICI INTEGRALE

Moto:

„În orice caz, dacă se va decide să se dezvolte într-o manieră coerentă și fundamentată aceste discipline [gramatica și semantica, n.m. – C.M.], lingviștii vor avea nevoie o dată în plus de logică și de colaborarea logicienilor. Dar logicienii trebuie, la rândul lor, să încerce să înțeleagă despre ce-i vorba în lingvistică și să se obișnuiască să distingă funcțiunile lingvistice de conținuturile logice și să nu considere limbile istorice – sisteme de semnificare – ca și cum ar fi sisteme de desemnare”.

(Eugeniu Coșeriu, *Logica limbajului și logica gramaticii*)

– **Stimate domnule Profesor univ. dr. Ioan S. Cârâc, l-ați cunoscut personal pe Eugeniu Coșeriu în luna mai, 2001, când Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați i-a conferit titlul de *Doctor Honoris Causa*. În octombrie, același an, l-ați reîntâlnit pe Coșeriu la *Colocviile Filologice Gălățene* (consacrate savantului), unde, de altfel, ați și susținut o comunicare privind formalizarea în lingvistică. Când ați venit întâia oară în contact cu ideile Magistrului?**

Ioan S. Cârâc (născut la Brăila, 1941) este profesor universitar la Catedra de Lingvistică a Facultății de Litere din cadrul Universității „Dunărea de Jos”, Galați, unde a predat, de-a lungul timpului, logica, semiotica, semantica și limba română contemporană. Beneficiind de o dublă specializare (filologică și filosofică), Ioan S. Cârâc este interesat îndeosebi de cercetarea interdisciplinară valorificată în studii, articole și comunicări științifice având ca punct de plecare fie domeniul lingvisticii, fie cel al logicii sau al metalogicii. Printre lucrările publicate, se remarcă, mai ales, **Teoria și practica semnului** (Institutul European, Iași, 2003, 590 p.), un veritabil tratat de semiotică în care descoperim, cu încântare, o puternică influență a gândirii coșeriene. Reputat profesor, Domnia sa cultivă la Galați, printre studenți, ideile lui Eugeniu Coșeriu și o concepție sănătoasă despre gramatică, în special, și despre lingvistică, în general. Faptul acesta se vedește și din interviul pe care, cu generozitate, ni l-a acordat recent.

C.M.

26 Limba ROMÂNĂ

– Din păcate, primul contact cu ideile lui Eugeniu Coșeriu a survenit foarte târziu, în 1991, deși numele său și câteva dintre ideile sale îmi erau cunoscute încă din anii '80 ai secolului trecut. Nu aveam relații în afara țării și, chiar dacă le-aș fi avut, nu sunt sigur că mi-ar fi parvenit un colet cu reviste sau cărți trimise din Occident. În 1991, într-o vizită la Iași, am cumpărat și un număr al revistei *Cronica*, revistă pe care o citeam cu plăcere, în studenție mai ales. Aici am descoperit un articol tradus de fostul meu asistent din ultimii ani de facultate, Dumitru Irimia. Articolul se intitula *Omul și limbajul său*. Ceea ce m-a impresionat la prima lectură a articolului a fost perspectiva interdisciplinară asupra limbajului de care, preocupat de problemele semioticii, mă simțeam foarte apropiat.

Un prim contact substanțial cu lingvistica integrală coșeriană l-a constituit însă lectura prelegerilor și conferințelor ținute de Eugeniu Coșeriu la Iași, în primăvara anului 1992. A urmat apoi întâlnirea, în 1997, cu o capodoperă coșeriană, **Sincronie, diacronie și istorie**, o sinteză a lingvisticii sale, care, scrisă și publicată în 1957, poate fi considerată o carte-program ce deschide marile teme ale lingvisticii coșeriene și schițează rezolvările. Acum am început să devin ceea ce s-ar putea numi astăzi un coșerian, interesat fiind îndeosebi de relaționarea ideilor semioticii cu coșerianismul. Pentru semiotică, lingvistica integrală coșeriană poate constitui un model. În concluziile cărții mele din 2003, **Teoria și practica semnului**, spuneam că în lingvistica lui Eugeniu Coșeriu am putea găsi ideea-forță care să ducă, în viitor, la idealul unei semiotici integrale.

– Aveți o dublă specializare, filologică și filosofică. Sunteți deopotrivă pasionat de gramatică și de logică (lucru rar printre lingviștii români și nu

Protagoniștii dialogului: dr. C. Munteanu și prof. Ioan S. Cârâc

numai). Mai mult decât atât, sunteți un bun cunoscător al teoriei lingvistice coșeriene (iarăși, un lucru rar pe la noi!). Împărtășiți și concepția lui Coșeriu asupra gramaticii? Este obligatoriu ca un gramatician să cunoască logică?

– Orice gramatician este un lingvist, lingvistica este o știință și ca știință ea nu poate neglija în nici un fel logica, ea este, cu necesitate, logică. De aceea un lingvist trebuie să aibă o pregătire logică, dar și filosofică și, în general, o bogată cultură generală.

În ceea ce privește raportul dintre gramatică și logică, atât de des invocat din antichitate și până astăzi, mă situez într-adevăr pe poziția lui Eugeniu Coșeriu care, încă din 1956 – în studiul *Logicism și antilogicism în gramatică* –, făcea distincții magistrale între limbaj și logică și între gramatică și logică. Limbajul, ne spune Eugeniu Coșeriu, nu poate fi identificat cu gândirea logică. În primul rând, obiectul gândirii, cu excepția filosofiei limbajului, adică a gândirii despre limbaj, nu sunt semnificațiile și categoriile limbii, ci realitatea. În al doilea rând, limbajul nu este nici logic, nici illogic, ci este anterior logicului, fiind doar expresie semnificativă. Gândirea logică nu este anterioară, ci posterioară limbajului. Ea se bazează pe limbaj, care este forma de manifestare nu numai a gândirii logice, ci și a gândirii practice și a gândirii poetice. Acest *logos semantic* care este limbajul conține în sine, ca nediferențiat și virtual, *logosul apofantic*, expresia logică, aceea care poate fi adevărată sau falsă, existentă ca atare numai în actele de vorbire. Singura existență reală o are textul și procesul creării acestuia, discursul.

Referitor la relația dintre gramatică și logică, dincolo de observația inițială că, fiind o teorie, orice gramatică trebuie să fie logică, trebuie să observăm că în lingvistica integrală coșeriană e vorba de mai multe gramatici corespunzând nivelurilor limbajului. La nivelul vorbirii avem o *gramatică generală*, în cadrul căreia definim categoriile, funcțiile și procedeele gramaticale. Gramatica generală trebuie să studieze competența de a vorbi, *competența elocutională*, care are la bază nu numai o *competență extralingvistică*, o anumită cunoaștere a lucrurilor, ci și o competență logică, o cunoaștere a principiilor gândirii, a modului corect de a raționa, a normelor gândirii valabile pentru orice limbă. De aceea gramatica generală a mai fost numită, în lingvistica tradițională, și *gramatică logică*. Dacă avem în vedere nivelul limbii istorice, al limbii ca sistem, atunci vom face *gramatică descriptivă*. În sens larg, gramatica descriptivă a unei limbi cuprinde nu numai morfosintaxa, ci și semantica structurală și fonologia, cuprinde adică descrierea structurilor unei anumite limbi funcționale, ceea ce o face echivalentă cu lingvistica structurală. Sensul restrâns al termenului *gramatică descriptivă* ne trimite la două operații autonome: identificarea categoriilor verbale proprii limbii studiate, a părților de vorbire din care este alcătuită o propoziție și stabilirea schemelor materiale prin care se exprimă aceste categorii verbale. O gramatică descriptivă „completă” trebuie să fie atât o *gramatică constituțională*, o morfologie în sens larg, incluzând și morfologia construcțiilor sintactice, cât și o *gramatică funcțională și relațională*, ca studiu al paradigmelor funcțiilor gramaticale, și, respectiv, al relațiilor între aceste paradigme. Limba ca sistem este o abstracție, ea nu conține semnificații reale, ci numai semnificații potențiale și nu poate fi pusă în corelație cu logica. Nici *analiza*

gramaticală, abordarea gramaticală a textului, nu are o legătură directă, reală cu logica. Analiza gramaticală este preocupată de identificarea funcțiilor gramaticale într-un text anume, având în vedere că acestea sunt, deseori, identificabile numai la nivelul textului sau pot avea nuanțe determinate în cadrul unui text. Actele de vorbire care alcătuiesc un text sunt logice sau ilogice nu în calitatea lor de limbaj, ci ca manifestări ale gândirilor particulare.

– **Ați citit cu atenție (cu creionul în mână), în întregime, ediția recentă (2006) a Gramaticii Academiei. Ce impresie v-a făcut?**

– La o primă lectură, noua **Gramatică a Academiei** este impresionantă, atât pentru un specialist, cât și pentru un nespecialist.

Nespecialistul – om de cultură, care se așteaptă ca noua Gramatică să fie o ediție nouă, revăzută și adăugită a **Gramaticii Academiei** din 1963 – rămâne descumpănit: aceasta este o altă gramatică, pentru înțelegerea căreia nu dispune de cunoștințele de lingvistică necesare. Cititorii GALR – siglă prin care este diferențiată noua gramatică de ediția a doua a **Gramaticii Academiei** (GA) – sunt îndemnați să apeleze la **Dicționarul de științe ale limbii** (DȘL), apărut în două ediții până acum, în 1997 și în 2001. Dar și acest dicționar este mai degrabă adresat specialiștilor decât nespecialiștilor și nici nu prea mai este de găsit prin librării. În plus, GALR aduce uneori altă perspectivă decât DȘL asupra unor concepte punctuale, fapt explicabil prin accepțiile fluctuante ale multor termeni moderni.

Pentru un specialist, impresionant rămâne efortul de a realiza o lucrare modernă, armonizată cu cercetările ultimilor cincizeci de ani, chiar dacă alegerea soluțiilor sau chiar a metodologiei cercetării nu corespunde integral punctelor sale de vedere. Ca orice lucrare elaborată de un colectiv numeros, GALR este inegală valoric. Alături de pagini magistrale există și capitole care trădează oarecum superficialitatea, insuficiența cercetării, ceea ce, probabil, i-a creat mari probleme coordonatoarei lucrării, doamna Valeria Guțu-Romalo.

Dar o Gramatică a Academiei trebuie să se convertească într-un manual școlar, desigur simplificată și accesibilă vârstei școlare. Nu mi se pare că acest eveniment va avea loc prea curând. GALR aduce o concepție nouă asupra gramaticii, care ar trebui în primul rând popularizată în cadrul activităților de perfecționare cu profesorii de limba română. În al doilea rând, cineva ar trebui să elaboreze un manual școlar sau măcar o gramatică „pentru toți” care să se afle, față de GALR, în aceeași poziție în care s-a aflat **Gramatica practică a limbii române**, din 1971, a Ștefaniei Popescu, față de GA (1963).

– **Făcând o prezentare a acestei gramatici, pe care a și coordonat-o, doamna Profesoară Valeria Guțu-Romalo afirma (la Conferința Națională de Filologie, *Limba română azi*, Iași-Chișinău, 3-7 noiembrie 2006) că, în abordare, s-a ținut seama și de conceptul de *sistem* în sens coșerian. În opinia Dvs., care este aportul doctrinei lui Coșeriu în economia acestei gramatici? Am în vedere și observația Dvs., făcută într-o discuție anterioară, și anume că în bibliografia generală a acestei gramatici Coșeriu apare cu 12 titluri, dar în cea specială, pe capitole, nu este prezent nicăieri...**

– Punctual poate că am putea descoperi și alte idei ale lui Eugeniu Coșeriu, dar cea mai importantă idee coșeriană pe care o întâlnim în GALR este aceea de *sistem dinamic*. Depășind antinomia saussuriană dintre sincronie și diacronie, Coșeriu afirma explicit, încă din 1957, în **Sincronie, diacronie și istorie, sistematicitatea dinamică** a limbii într-un enunț memorabil: „Limba funcționează sincron și se constituie diacronic”.

Nici concepția lingvistică, nici metodologia implicate în GALR nu sunt însă coșeriene. Cele două personalități care au contribuit esențial la elaborarea noii gramatici, doamna Valeria Guțu-Romalo, coordonatoarea lucrării, și doamna Gabriela Pană Dindelegan, împărtășesc alte concepții lingvistice, aparțin altor școli lingvistice. Doamna Guțu-Romalo s-a format la școala structuralismului clasic, dacă putem spune așa, iar doamna Pană Dindelegan aparține școlii chomskyene din a treia fază a evoluției gramaticii chomskyene, când gramatica generativ-transformațională asimilase nu numai semantica interpretativă a lui Katz și Fodor, ci și semantica fillmoriană a cazurilor. Ambele cultivă astăzi un funcționalism care se revendică nu numai din structuralism, ci și din semiotică, o semiotică pe linia Peirce-Moris. Încercarea de a asocia o gramatică descriptivă cu una funcțională care să aibă în vedere funcția de comunicare a limbii, influența situației de comunicare asupra organizării structurale a limbii este principalul aspect „revoluționar” al GALR.

Lingvistica integrală coșeriană nu se înscrie în nici una dintre variantele structuralismului – sau este varianta coșeriană, profund originală, a acestuia – și este adversara declarată a tuturor doctrinelor generativiste. Să amintim doar nivelurile coșeriene ale limbajului, tipurile de competență lingvistică sau tipurile de gramatică în concepția lui Eugeniu Coșeriu.

– Cum ar trebui să fie o gramatică (a limbii române, bunăoară) în viziunea Dvs.? Știi că aveți în minte proiectul unei gramatici semiotice...

– E bine spus: am în minte un asemenea proiect. Pentru a valora ceva, proiectul trebuie pus însă în practică.

Dacă acceptăm tripartiția morisiană a semioticii – în sintaxă, semantică și pragmatică – probleme ridică, mai ales, perspectiva pragmatică. O gramatică nu descrie vorbirea, ci limba, sau, cu termenul lui Eugeniu Coșeriu, limba funcțională, cea care este imediat realizată în texte și este omogenă. Sistemul nu poate fi descris decât în limba funcțională, iar disciplina care îl descrie, stabilindu-i structurile, este gramatica, identificată de Eugeniu Coșeriu cu sintaxa funcțională și definită ca „paradigmatică semnificației gramaticale”. Disociind distincțiile și opozițiile gramaticale într-o limbă, sintaxa funcțională determină structura sintactico-semantică a unei limbi funcționale.

O descriere pragmatică a limbii funcționale nu e posibilă, pentru că limba funcțională nu este „reală”, ci „ideală”. O limbă reală este limba istorică ce presupune nu numai omogenitatea limbii funcționale, sau, mai bine zis, a limbilor funcționale – pentru că într-o limbă istorică „funcționează” mai multe limbi funcționale –, ci și varietatea de dialecte, niveluri și stiluri de limbă, unde nu putem observa sistemul, ci doar norma de realizare. În cadrul utilizării de către

vorbitori, în acte de limbaj, a unei limbi istorice sunt implicate o serie foarte mare de variabile care stau sub dominația situației de comunicare, a contextelor sau a *cadrelor*, termen coșerian mai complex decât cel uzual de *context*. Cu toate acestea ar trebui să se ocupe pragmatica, având ca finalitate identificarea sau, mai bine spus, interpretarea sensului într-un discurs, într-un text.

Dacă vorbim de o gramatică semiotică, ar trebui să avem în vedere că la nivel sintactico-semantic ne ocupăm de studiul sistemului, în timp ce la nivel pragmatic nu ne putem opri decât cel mult la studierea normelor. Astfel sistemul limbii poate fi descris ca un ansamblu de opoziții și funcții posibile, în timp ce *norma* se referă la selecția operată de către vorbitori a posibilităților de comunicare oferite de sistem.

Pragmatica are cea mai mare arie de cuprindere și, de aceea, cea mai mică doză de exactitate. Ea domină semantica fiindcă, într-o anumită măsură, înțelesul se realizează în funcție de poziția persoanelor care dialoghează. La rândul ei, semantica domină sintaxa care – prin intermediul semanticii – este dominată de asemenea de pragmatică, fiindcă organizarea sintactică este condiționată de intenția comunicativă a vorbitorului. Pe de altă parte, în fiecare limbă există reguli sintactice care limitează posibilitățile de exprimare a variațiilor pragmatice.

GALR, despre care se poate spune că este o gramatică semiotică a limbii române, plecând probabil de la tipul de gramatică funcțională propus de lingvistul american Simon C. Dik, face o caracterizare sintactică, una semantică și, cu destule excepții, o caracterizare pragmatică a fiecărei funcții, unele autoare părând că se îndoiesc chiar de necesitatea delimitării între semantică și pragmatică, altele evitând orice caracterizare sau interpretare pragmatică a funcției sintactice. Când nu lipsește, caracterizarea pragmatică are în vedere doar conținutul informațional repartizat în *temă* și *remă* sau *comentariu*, în cazul circumstanțialelor adăugându-se posibilitatea de a funcționa *discursiv*, *metadiscursiv*, în dependență de modul enunțării – direct sau indirect.

Mi se pare puțin. E drept că perspectiva pragmatică intervine masiv în cea de-a doua secțiune, *Organizarea discursivă*, a volumului al doilea al GALR, cu intenția declarată de a face din GALR nu numai o gramatică a sistemului limbii, ci și o gramatică a uzului literar al limbii române de astăzi. Dar corelarea rolului gramatical și al celui pragmatic rămâne, în bună măsură, un deziderat și nu o realizare a GALR.

Întrebarea pe care mi-o pun eu și la care sper să răspund, dacă voi avea puterea intelectuală și... fizică necesare, prin elaborări concrete este dacă nu cumva mai multe concepte ale pragmaticii – și care sunt acelea? – ar putea intra în descrierea sau interpretarea pragmatică a funcțiilor sintactice sau a categoriilor gramaticale și lexico-gramaticale din limba română.

– Vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care mi-ați răspuns la întrebări!

Pentru conformitate Cristinel MUNTEANU

Lucian LAZĂR **LIMBAJ ȘI SEMNIFICAȚIE:
DISTINCȚIA „SEMANTIC
VS. REAL” ÎN LINGVISTICA
INTEGRALĂ¹ (I)**

0.1. Sub influența curentelor (neo)pozitivistice, în lingvistica secolului al XX-lea, limbajul a fost interpretat ca obiect formal: ca „sistem de opoziții” anterior elementelor (Saussure), ca „rețea de relații” (Hjelmslev) sau ca „structură sintactică” corespunzătoare „competenței lingvistice a unui vorbitor ascultător ideal” (Chomsky). Astfel, spre exemplu, din definiția *semnului*, ca relație între forma expresiei și forma conținutului, Hjelmslev elimină „substanța” semantică a limbajului, tocmai pentru a se ajunge la „structura algebrică” a limbii considerată ca fiind obiectul științei limbajului. În fond, glosematica marchează tocmai această mutație a gândirii lingvistice dinspre un formalism „moderat”, de tip saussurian, în care sistemul este încă un sistem de *elemente* („semne”), spre un formalism extrem, în care limba este concepută doar ca „formă a relațiilor” dintre elemente (entități) situate *în afara* domeniului lingvistic propriu-zis. Hjelmslev așază la baza conceptului său de limbaj faptul că: „*Raporturile* (...) sunt primare, în sensul că existența obiectului e considerată ca un rezultat al lor”. Altfel spus: „o totalitate nu constă din obiecte, ci din *raporturi* și (...) ceea ce are o existență în sensul științific al cuvântului nu e substanța acelei totalități, ci numai *raporturile* ei interne și externe” (Hjelmslev, 1967, p. 41). De aceea în viziune glosematică „definiția unei limbi ca sistem se arată a fi nesatisfăcătoare”, întrucât „ea ține seamă doar de funcțiile externe ale limbii, de raporturile ei cu factorii extralingvistici care o înconjoară, neglijând funcțiile ei proprii, funcțiile ei interne” (*ibid.*, p. 90). Formalismul lingvistic nu se manifestă doar în planul filosofiei, al epistemologiei sau al teoriei limbajului, ci îl regăsim ca substrat ideologic în modul de a aborda obiectul și sarcinile lingvisticii descriptive a limbilor. De pildă, se consideră că obiectul gramaticii limbilor, al analizei gramaticale, îl constituie „formele” identificabile într-o stare de limbă

sau „forma relațiilor” dintre aceste forme. Din acest punct de vedere morfemele *Ō / un / -ul* (băiat / un băiat / băiatul) și *-ă...-ă* (*fată frumoasă*) nu sunt decât mărci formale ale categoriei determinării și, respectiv, ale acordului nominal.

Această abordare ignoră însă tocmai faptul esențial, anume că: „în limbaj, totul este semantic: gramatica nu e mai puțin [semantică] decât lexicul, cuvântul în general și limbile nu sunt astfel mai puțin [semantice] decât discursul” și de aceea „a vorbi despre semantică echivalează, în consecință, cu a vorbi despre întreaga lingvistică”² (Coșeriu, 1982, p. 137)³. Aceasta conduce la o definiție contradictorie a categoriilor gramaticale: fapte de limbă (adică formă și conținut), dar, în același timp, doar forme, „morfeme” (al căror conținut semantic pare a fi eliminat din analiză).

0.2. Acceptarea naturii lingvistice a substanței conținutului impune dezvoltarea unei discipline corespunzătoare acestui nivel de structurare a limbajului. Prin reconsiderarea raportului formă – substanță lingvistica este nevoită să redefinească statutul semanticii și, mai ales, pe cel al semanticii lexicale, ca disciplină specifică în cadrul științei actuale a limbajului. Elaborarea unei concepții *coerente* în legătură cu diversitatea structurilor lexicale a ridicat însă în fața lingviștilor o serie de probleme teoretice și metodologice în privința cărora nu există nici astăzi, după aproape o jumătate de secol de dezbateri, un acord, cel puțin de principiu.

0.3. În limitele impuse ale demersului nostru nu ne propunem o analiză comparativă a soluțiilor existente, ci vom lua în discuție, cu titlu de exemplu, câteva teorii semantice, cu intenția de a releva modul în care o anumită concepție asupra limbajului generează o anumită concepție asupra semnificației lexicale. Convingerea noastră este că articularea unei concepții asupra lexicului nu poate fi independentă de o anumită teorie a limbajului și, mai mult, că modul în care sunt definite limbajul și semnificația se răsfrânge asupra modului de înțelegere a semnificației lexicale și a diferitor ei tipuri de structurare (în special, a câmpului lexical).

1.0. OBSERVAȚII PRELIMINARE

În vederea elaborării unui concept unitar de semnificație, Ernst Cassirer delimitează două modalități posibile de abordare a funcțiilor cognitive ale conștiinței. Astfel, „considerând în ansamblul lor funcțiile a căror întrepătrundere reciprocă determină structura realității noastre morale și intelectuale, o dublă cale ni se oferă pentru interpretarea teoretică a acestor funcții. Putem vedea în ele fie esențialmente o copie, un fapt secundar, fie unul original, un fapt primar” (Cassirer, 1933, p. 18)^{4*}. *Prima cale* de acces teoretic în acest domeniu problematic este aceea conform căreia „(...) lumea, «realul» este gata făcut(ă), în existența, precum și în structura sa, iar pentru spiritul uman este vorba doar de a lua pur și simplu în posesie această realitate dată”. În strânsă legătură cu această perspectivă este binecunoscuta teorie a reflectării

conform căreia: „Lumea se reflectă în conștiință ca într-o oglindă, cu cât însă această imagine este mai clară și mai fidelă, cu atât ea se limitează la reproducerea determinărilor preexistente ca atare în obiect și care sunt aici net separate unele de altele”^{5*}.

„Revoluția copernicană” produsă în teoria cunoașterii de Kant (în primul rând prin identificarea principiului „unității sintetice a apercepției”) constituie – în opinia lui E. Cassirer – temeiul pentru cea de a *doua cale* de formulare, în termenii unei teorii coerente a semnificației lingvistice, a raportului „conștiință” – „realitate” și, în consecință, a reconsiderării în ansamblu a funcțiilor spiritului. La baza acestei noi viziuni teoretice stă ideea că funcția primară a conștiinței este una de natură *constructivă*, instituirea valorilor semnificative fiind importantă „non seulement pour la connaissance scientifique du monde, mais pour cette sorte de vision et construction du monde qui se réalise dans le langage ou dans l’art”. Acest „acte primitif” nefiind însă „jamais une simple copie”, ci dimpotrivă, „est l’expression d’une force creatice originale” (*ibid.*, p. 19). În acest sens, „imaginile spirituale ale universului pe care conștiința noastră le posedă” nu trebuie văzute doar ca „simple receptări și înregistrări pasive”, întrucât, în calitatea lor de „acte ale spiritului”, „fiecare din aceste acte originale ne desenează o schiță deosebită și nouă, un orizont determinat al lumii obiective” (*ibid.*, p. 19)^{6*}. Aceste „images spirituelles”, semnificațiile, „nu provin pur și simplu dintr-un obiect gata făcut, dimpotrivă, ele duc înspre și la obiect: sunt condițiile constitutive ale posibilității sale (*ibid.*, p. 20)^{7*}.

1.1. PRIMA CALE: TEORIA REFLECTĂRII

1.1.1. Cercetările întreprinse de lingvistul Otto Ducháček se sprijină tocmai pe această primă modalitate de interpretare a raporturilor *cuvânt – concept – lucru*. Concepția sa despre limbă „en tant que moyen de communication” are, în această perspectivă, ca punct de plecare faptul că, în ultimă instanță, fenomenul lingvistic se reduce la stabilirea unei „legături” între „anumite percepții acustice (eventual grafice) cu anumite noțiuni care reflectă realități exterioare”^{8*}. În plus, „scopul principal al limbii este de a permite indivizilor de a se înțelege unii cu alții”. Este necesar ca „la toți oamenii care vorbesc aceeași limbă, o anumită percepție acustică (eventual vizuală, grafică) să evoce același concept, aceeași idee” (Ducháček, 1967, p. 20)^{9*}. Rezultă astfel că „nu s-ar putea, totuși, înțelege bine conexiunea dintre cuvânt și concept fără a examina relațiile cu realitatea extralingvistică pe care conceptul o reflectă, iar cuvântul o denumeste” (*ibid.*, p. 20)^{10*}. De aceea, în investigarea științifică a cuvântului „este important de a studia raporturile dintre o realitate (lucru, ființă...), denumirea sa (...) și conceptul pe care ni l-am format despre realitatea în discuție”^{11*} (*idem*, 1965, p. 562)^{12*}.

Această abordare a relației dintre semnificația lingvistică și domeniul extralingvistic nu poate constitui un argument solid pentru investigarea științifică a lexicului și de aceea a fost abandonat de către marea majoritate a semanticienilor contemporani. Dincolo de serioasele dificultăți pe care „teoria

reflectării” ar trebui să le depășească în orizontul contemporan al filosofiei cunoașterii, atitudinea menționată a lingvisticii față de acest punct de vedere se sprijină, în primul rând, pe faptul că, în virtutea unei asemenea orientări, semantica, în calitate de disciplină lingvistică, s-ar reduce la o simplă abordare taxonomică a conceptelor și/sau obiectelor pornind de la denumirea pe care acestea o poartă.

1.1.2. Valoarea socială și instrumentală a semnificației lingvistice

Perspectiva în care Georges Matoré își înscrie cercetările sale privitoare la lexicul limbilor se întemeiază pe intenția autorului de a depăși opinia potrivit căreia lexicologia nu este altceva decât un ansamblu de „travaux de caractères analytiques” sau de „classifications – qui, même rationnelles – ne représentent qu’un état inférieur de la science”, astfel încât această disciplină lingvistică să fie înțeleasă „comme un essai d’explication”, redându-i-se în acest fel orientarea sa de bază, care este una *teoretică*.

Elaborarea premiselor generale ale disciplinei numite de Matoré „lexicologie sociale” are însă în vedere, în primul rând, faptul că: „Limba este un instrument de analiză. Înaintea lui, în măsura în care ea există, gândirea este sintetică și confuză, și doar datorită muncii realizate de limbaj asupra realității, tăind-o în elemente cărora le impune un nume, gândirea se poate formula” (Matoré, 1953, p. 35)^{13*}.

Dimensiunii individuale îi este însă complementară o dimensiune socială a limbajului datorită căreia *cuvântul* dobândește „une valeur collective” și astfel „cuvântul încărcat cu un conținut social va trece dincolo de gândirea individuală (...)”. Conceput în acest fel „Cuvântul va permite conceptului să depășească stadiul individual și afectiv: el raționalizează, clasifică, distinge, generalizează, abstractizează gândirea individuală (...)” (*ibid.*, p. 37)^{14*}.

Deși aceste afirmații se deosebesc considerabil de formulările lui Ducháček, Matoré nu reușește să se desprindă de o perspectivă în care limbajului nu i se atribuie decât cel mult o funcție ordonatoare în raport cu „realul” și cu „gândirea”.

O interpretare asemănătoare cu aceasta este susținută de L. J. Prieto. Asumându-și rolul de filosof al umanului și de epistemolog în domeniul științelor limbajului, lingvistul pornește de la convingerea că „există motive să credem că omul și instrumentul sunt două fenomene indisolubil legate și că, dacă a fost necesar ca omul să îl creeze, anume creându-l omul a devenit ceea ce este”. În consecință, „tot ceea ce se află în om și poate fi considerat ca fiind faptul cel mai caracteristic al condiției sale, se raportează, de fapt, într-un fel sau altul, la întrebuințarea instrumentelor” (Prieto, 1966, p. 1)^{15*}. În cadrul acestei viziuni (instrumentaliste) globale, limbajul va fi definit, firește, ca „un type particulier d’instruments”, apărut „assez tard” în linia evoluției umane, abia atunci când „viața socială (...) a atins un grad considerabil de evoluție” (*ibid.*, p. 5)^{16*}. Ca instrument, limbajul este un *semnal* „a cărui funcție constă în transmiterea de

mesaje” și, în plus, „aceste instrumente îi permit omului să exercite o influență asupra a ceea ce îl înconjoară”. Semnificația lingvistică este, prin urmare, „clasa pe care o formează operațiile ce pot fi executate cu ajutorul unui semnal determinat”, iar „mesajele transmise cu ajutorul acestui semnal, constituie uzul său, care primește denumirea specială de «semnificat»” (*ibid.*, p. 5)^{17*}.

În raport cu „realitatea”, funcția lingvistică rămâne totuși o funcție ordonatoare: „Tot ceea ce există în univers și care posedă o semnificație pentru om a trecut prin semnificatele semnalelor și a fost ordonat de ele”. De aceea, atât semnalele, cât și semnificațiile corespunzătoare vor fi considerate doar în calitate de „auxiliarele cele mai de preț ale inteligenței umane” în efortul acesteia de a concepe „lumea exterioară” (*ibid.*, p. 6). Definit în această manieră, subiectul uman este cel care „a impus (...) ordonarea universului în clase”, a căror existență „nu era dată dinainte”, ordonare ce rămâne totuși în strictă dependență de „întrebuintarea pe care omul o atribuie semnalelor pentru ca acestea să îi slujească mai bine” (*ibid.*, p. 6).

Intermezzo

Preluând în perspectivă structuralistă temele gândirii humboldtiene, J. Trier definește limba prin funcția ei ordonatoare, aducând la un numitor comun conceptul de organism lingvistic (Humboldt) și conceptul structuralist de sistem: „Fiecare limbă este un sistem care operează o selecție în interiorul și în dauna realității obiective”, în sensul că „fiecare limbă structurează realitatea în felul său specific” (*apud*: Mounin, 1963, p. 44)^{18*}. În aceeași direcție, Worf susține că „limbajul este [deci] înainte de toate o clasificare și o reorganizare operată asupra fluxului experienței sensibile, clasificare și reorganizare care are drept rezultat o ordonare specială a lumii” sau, altfel spus „noi disecăm natura urmând liniile mai înainte trasate de limbile noastre materne” (*idem*, p. 46-47)^{19*}.

În concluzia discuției prilejuite de „aceste perspective humboldtiene”, Georges Mounin propune propria sa interpretare privind «la vision du monde» specifică fiecărui idiom. Exemplul considerat tipic în acest sens este acela al diversității structurilor lingvistice identificate în „câmpul culorilor”. În comentariul făcut în legătură cu acest aspect lingvistic se pleacă de la constatarea că, pe de o parte, „la lumière est physiquement la même partout”, „l'œil humain reste le même sous toutes les latitudes et □ pour toutes les races (...)” „lumina este din punct de vedere fizic aceeași pretutindeni”, iar pe de alta, „ochiul uman rămâne același pe toate latitudinile și pentru toate rasele”. Prin urmare, diversitatea numelor de culori nu se datorează nici diversității „naturale”, nici diversității „experienței filozofice”, ci ea este explicabilă prin aceea că „limbi diferite exprimă prin structuri lingvistice diferite fapte fizice identice și probează astfel că structura limbajului nu reflectă automat structura universului” (*idem*, p. 75)^{20*}, aceasta fiind suficient pentru a demonstra „teza conform căreia fiecare limbă decupează și numește diferit experiența pe care oamenii o au asupra lumii, aici în cazul unui fenomen fizic absolut comun tuturor: culoarea” (*idem*, p. 77)^{21*}.

Cele două funcții atribuite limbajului, funcția de ordonare a universului și funcția de comunicare, se vor dovedi însă ineficace din punct de vedere teoretic, întrucât se menține, în însuși temeiul concepției, confuzia funcționalitate = instrumentalitate.

Deși constituie un prim pas important în asimilarea viziunii originare humboldtiene asupra limbajului, totuși perspectiva structuralistă pierde din vedere un fapt esențial și anume că prin limbaj „lumea”, „universul”, „natura” suferă o adevărată mutație ontologică, o transformare de ordin calitativ, lucrurile situate obiectiv în planul existenței fiind aduse, prin limbaj, în planul ființei. La acest nivel trebuie situată concepția humboldtiană privind „diversitatea limbilor”.

BIBLIOGRAFIE

1. Cassirer, 1933 – Ernst Cassirer, *Le langage et la construction du monde des objets*, în *Psychologie du langage*, Librairie Félix Alcan, Paris, p. 18-44.
2. Cassirer, 1994 – Ernst Cassirer, *Eseu despre om. O introducere în filosofia culturii umane*, Editura Humanitas, București.
3. Codoban, 1988 – Aurel Codoban, *Eugenio Coseriu, un filosof al limbii pentru secolul XXI*, în *Echinox*, nr. 5, 1988, p. 3.
4. Copceag, 1996 – Dumitru Copceag, „Realismul lingvistic” sau doctrina științifică a lui Eugenio Coseriu, *Revista de lingvistică și știință literară*, Chișinău, nr. 1, p. 78-87.
5. Coseriu, 1951 – Eugenio Coseriu, *Introducere în lingvistică*, Editura Echinox, 1995.
6. Coseriu, 1954a – Eugenio Coseriu, *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje*, în *Teoría del lenguaje y lingüística general*, Editorial Gredos, Madrid, 1977, p. 66-102.
7. Coseriu, 1954b – Eugenio Coseriu, *Raíces humboldtianas de la lingüística moderna*, în *Revista Azul*, Montevideo.
8. Coseriu, 1958 – Eugenio Coseriu, *Sincronía, discronía e historia*, Montevideo.
9. Coseriu, 1966 – Eugenio Coseriu, *El lenguaje y la comprensión de la existencia del hombre actual*, în *El hombre y su lenguaje*, p. 34-65.
10. Coseriu, 1968 – Eugenio Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, în *El hombre y su lenguaje*, Editorial Gredos, Madrid, 1977, p. 13-33.
11. Coseriu, 1969 – Eugenio Coseriu, *Sémantica, forma interior y estructura interna*, în *Gramática, semántica, universales*, Editorial Gredos, 1987, p. 112-127.
12. Coseriu, 1982 – Eugenio Coseriu, *Pour et contre l'analyse sémiqque*, Tokio.
13. Coseriu, 1992a – Eugenio Coseriu, *Competencia lingüística*, Madrid.
14. Coseriu, 1992b – Eugenio Coseriu, *Prelegeri și conferințe*, Anuarul de lingvistică și istorie literară, Seria A, Lingvistică, T. XXXIII, Iași.
15. Ducháček, 1965 – Otto Ducháček, *La structure du lexique et quelque problème sémantico-lexicaux*, în *Revue roumaine de linguistique*, nr. 6, p. 562-573.
16. Ducháček, 1967 – Précis de sémantique française, Brno.
17. Hjelmslev, 1967 – Louis Hjelmslev, *Preliminarii la o teorie a limbii*, trad. rom. D. Copceag, București.
18. Matoré, 1953 – Georges Matoré, *La methode en lexicologie*, Didier, Paris.
19. Mounin – Georges Mounin, *Les problèmes théorique de la traduction*, Gallimard, Paris.

20. Mounin – Georges Mounin, *Linguistique et philosophie*, PUF, Paris.
21. Munteanu, 1991 – Eugen Munteanu, *Componenta aristotelică a gândirii coseriene*, în *Omul și limbajul său*, *Studia in honorem Eugenio Coseriu*, AUI, Lingvistică, 1991-1992.
22. Prieto, 1966 – Luis J. Prieto, *Messages et signaux*, PUF, Paris.
23. Prieto, – Louis J. Prieto, *Estudios de lingüística y semiología generales*, Editorial Nueva Imagen, Mexico
24. Weisgerber, 1979 – Leo Weisgerber, *Dos enfoques del lenguaje*, Editorial Gredos.

NOTE

¹ Articolul de față valorifică anumite capitole ale *Disertației* pentru obținerea titlului de **Master în lingvistică**, susținută la Catedra de Lingvistică generală și semiotică din cadrul Facultății de Litere a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. Cele prezentate mai jos nu constituie decât „schița de proiect” a unei cercetări mult mai extinse, desfășurate ulterior în cadrul programului de doctorat. Mai trebuie menționat aici că anumite idei sau chiar anumite formulări au fost preluate și dezvoltate de autor în lucrări ulterioare, publicate în reviste de specialitate.

² Pentru o critică decisivă a formalismului lingvistic vezi E. Coseriu, 1954a, în special cap. *La interdependencia entre lo „morfico” y lo „hiletico”* și Coseriu, 1969, p. 112-114.

³ *, „dans le langage, tout est sémantique: la grammaire ne l'est pas moins que le lexique, la parole en générale et les langues ne le sont pas que le discours”, [...] „parler de sémantique équivalait par conséquent à parler de tout la linguistique”.

⁴ *Traducerea pasajelor din notele marcate cu asterisc (*) ne aparține „Quand nous considérons dans leur ensemble les fonctions dont l'union et la pénétration réciproque déterminent la structure de notre réalité morale et intellectuelle, une double voie s'offre à nous pour l'interprétation théorique de ces fonctions. Nous pouvons voir en elles soit essentiellement une copie, un fait secondaire, soit un original, un fait primitif”.

⁵ *, „(...) le monde, le «réel» est donné tout fait, dans son existence comme dans sa structure, et qu'il s'agit, pour l'esprit humain, de prendre simplement possession de cette réalité donnée”. [...]

Le monde se reflète dans la conscience comme dans un miroir; mais plus cette image est pure et fidèle, plus elle se borne à reproduire les déterminations qui préexistaient comme telle dans l'objet et qui y étaient clairement séparées les unes des autres”.

⁶ *, „Les images spirituelles de l'univers que nous possédons dans la connaissance”[...] „simples réceptions et enregistrements passif [...] „actes de l'esprit”, „chacun de ses actes originaux dessine pour nous une esquisse particulière et neuve, un horizon déterminé du monde objectif”.

⁷ * „ne proviennent pas simplement d'un objet tout fait, mais elles menent vers lui et à lui: ce sont des conditions constitutives de sa possibilité”.

⁸ *, „certaines perceptions acoustiques (éventuellement graphiques) avec certaines concepts et notions qui reflètent des réalités extérieurs”.

⁹ *, „le but principal de la langue est de permettre aux individus de s'entendre” este necesar ca „chez tous les gens parlant une même langue, une certaine perception acoustique (éventuellement visuelle, graphique) évoque le même concept, la même idée”.

¹⁰ *, „on ne pourrait pas, cependant, bien comprendre la connexité entre le mot et le concept sans examiner les relations avec la réalité extralinguistique dont le concept est le reflet et le mot la denomination”.

¹¹ Mai tranșant, autorul susține că „Les concepts sont variables puisqu'ils reflètent le monde qui change toujours, car la matière, étant en mouvement éternel, évolue sans cesse” (Ducháček, 1967, p. 25) [conceptele sunt variabile deoarece ele reflectă lumea care se schimbă mereu, căci fiind în mișcare eternă, evoluează fără încetare]. Cu alte

cuvinte, transformările lumii materiale sunt cele care impun dinamismul actelor de conștiință...

¹² * „il est important d'étudier les rapports entre une réalité (chose, être ...) sa nomination (...) et le concept que nous nous sommes formés de la réalité en question”.

¹³ * „Le langage est un instrument d'analyse. Avant lui, *dans la mesure où elle existe*, la pensée est synthétique et confuse, et c'est seulement grâce au travail qu'il opère sur la réalité en découpant celle-ci en éléments auxquels il impose un nom, que le langage permet à la pensée de se formuler”.

¹⁴ * „le mot chargé d'un contenu social va en quelque sorte rebondir sur la pensée individuelle (...): [...] „Le mot permettra au concept de dépasser le stade individuel et affectif: il rationalise, classe, distingue, généralise, abstractise la pensée”.

¹⁵ * „Il y a des raisons de croire que l'homme et l'instrument sont deux phénomènes indissolublement liés, et que, s'il a fallu l'homme pour créer, ce n'est qu'en le créant que l'homme est devenu et ce qu'il est” [...] „Tout ce qu'il y a dans l'homme et qu'on peut considérer comme le plus caractéristique de sa condition, en effet, se rapporte, d'une façon ou d'une autre, à l'emploi d'instruments”.

¹⁶ * „la vie sociale (...) avait atteint un degré d'évolution considérable”.

¹⁷ * „dont la fonction consiste en la transmission de messages” [...] „ces instruments permettent à l'homme d'exercer une influence sur ce qui l'entourne” [...] „la classe que forment les opérations qui peuvent être exécutées au moyen d'un signal déterminé, c'est-à-dire les messages qui peuvent être transmis au moyen de ce signal, constitue son utilité, qui reçoit la désignation spéciale de «signation»”.

¹⁸ * „Chaque langue est un système qui opère une sélection au travers et aux dépens de la réalité objective” [...] „chaque langue structure la réalité à sa propre façon”.

¹⁹ * „le langage est [donc] avant tout une classification et une réorganisation opérées sur le flux ininterrompu de l'expérience sensible, classification et réorganisation qui ont pour résultat une ordonnance particulière du monde”, „nous disséquons la nature suivant des lignes tracées d'avance par nos langues maternelles”.

²⁰ * „la lumière est physiquement la même partout”, [...] „l'œil humain reste le même sous toutes les latitudes et □ pour toutes les races” [...], „des langues différentes expriment par des structures linguistique différentes des faits physique identiques, et prouve ainsi que la structure du langage ne reflète pas automatiquement celle de l'universé”.

²¹ * „la thèse selon laquelle chaque langue découpe et nomme différemment l'expérience que les hommes ont du monde, ici dans le cas d'un phénomène physique absolument commun à tous: la couleur”.

Mihaela METODE SECRIERU DE PREDARE A LIMBII ROMÂNE

Continuăm prezentarea metodelor de predare a limbii române, în acest număr, cu *modelarea figurativă*, *jocul didactic – jocurile gramaticale*, *analiza gramaticală* și *metoda exercițiului*.

MODELAREA FIGURATIVĂ

Este o metoda foarte importantă în opinia noastră, fiindcă face apel la scară mică la elementele concrete ale unei realități de analizat. Este o metodă suficient de abstractă, fiindcă modelul este expresia prescurtată a unui obiect, fie ca formă, fie ca schemă, fie ca ordine, fie ca sinteză arborescentă etc. și face apel la simboluri literale, cifrice, grafice. Aceste caracteristici ale modelelor sunt și baza unor clasificări ale acestora. Modelarea are virtuți formative deosebite și trebuie utilizată în diversele ei forme cât mai des în clasă. Chiar și la ora de limbă și literatură română trebuie găsite diferite modalități de a modela elementele teoretice. Elevii vor reține mai ușor informația, fără efort și pentru mai mult timp.

Exemple:

Pronumele și adjectivul pronominal de întărire, la cazul nominativ este o sursă de greșeli, care pot fi reduse dacă se apelează la această schemă sintetică foarte ușor de înțeles și de reținut:

<i>masculin / singular</i>		<i>feminin / singular</i>
eu		eu
tu	în-su-	tu
el		ea
	→ -mi	→ -mi
	→ -ți	→ -ți
	→ -și	→ -și

<i>masculin / plural</i>		<i>feminin / plural</i>
noi-ne		-ne
voi	în-și-	voi
ei		ele
	→ noi	→ -vă
	→ -vă	→ -și
	→ -și	

40 Limba ROMÂNĂ

De asemenea, formarea cuvintelor este ușor modelabilă grafic.

Iată un exemplu:

	<i>frunz</i>	- ă – <i>cuvânt de bază</i>	} <i>cuvinte derivate</i>	} <i>familie de cuvinte</i>
	<i>frunz</i>	- uliță		
în	- <i>frunz</i>	- i		
în	- <i>frunz</i>	- ire		
des	- <i>frunz</i>	- i		
des	- <i>frunz</i>	- ire		
	<i>frunz</i>	- is		
	<i>prefix</i>	<i>radical</i>	<i>sufix</i>	

Elevii vor observa ușor radicalul și celelalte afixe și vor putea folosi modelul pentru exercițiile de analiză a cuvintelor derivate. Șansele de a greși sunt reduse considerabil.

Ion Berca descrie această metodă ca procedeu al problematizării. Practica didactică arată că există o serie de avantaje ale acestei metode:

1. Înlătură dificultatea pe care o opun sensurile lexicale la descifrarea sensurilor gramaticale;
2. Mărește operativitatea gândirii prin plasticizarea demersurilor ei;
3. Schema figurativă reprezintă un stabilizator al relațiilor și poate fi astfel urmărită mai ușor de copiii care nu au antrenamentul păstrării mentale a tuturor momentelor rezolvării de probleme;
4. Ansamblul figurilor reprezintă de asemenea un cadru de referință;
5. Imaginea figurativă a unor relații și funcții gramaticale are un rol euristic, ducând la formularea de ipoteze și la verificarea și corectarea erorilor;
6. Un ansamblu figurativ este în același timp și un sistem simulator al unor operații care deschid calea spre soluții (Ion Berca, 1974, 69).

Iată câteva simboluri grafice ale funcțiilor sintactice ale cuvintelor, simboluri care pot fi **convenite** cu elevii și care pot fi diferite de acestea, propuse de Ion Berca (1974, 70).

- △ subiect
- predicat
- propoziție
- △ substantiv
- parte de vorbire nestudiată
- ∩ parte de propoziție nestudiată
- verb
- = număr plural
- număr singular

Aplicație

Figurați o sarcină de lucru în care să cereți elevilor să formuleze o propoziție simplă și să o figureze grafic, utilizând simbolurile de mai sus. Discutați soluțiile propuse de elevi și recompensați verbal cele mai sugestive modelări. Complicați enunțurile construite de elevi și repetați sarcinile de lucru. Extindeți figurarea cu alte simboluri propuse și argumentate de către elevi.

JOCUL DIDACTIC. JOCURILE GRAMATICALE¹

„Jocul didactic este o activitate cognitivă care asigură o asimilare activă și conștientă a noțiunilor, categoriilor, regulilor” (G. Beldescu, 1973, 70).

Jocul didactic „desemnează o activitate ludică propriu-zisă, fizică sau mentală, spontană și urmărită prin ea însăși, fără utilitate imediată, generatoare de distracție, de plăcere și de reconfortare” (Ion Cerghit, 1980).

Condiții preliminare organizării jocurilor

- construirea din timp a resurselor materiale: planșe, cartonașe, plicuri, foi, figuri, discuri etc.;
- învățarea de către profesor a protocolului și a explicațiilor, pentru asigurarea operativității și eficienței;
- renunțarea la derularea prea multor jocuri pentru a nu artificializa învățarea, devaloriza metoda și distorsiona conținuturile științifice.

Jocuri gramaticale

Vom reproduce protocolul de desfășurare a câtorva jocuri gramaticale, la diferite niveluri ale limbii.

Fonetică

1. „Jocul silabelor”

Scopul: despărțirea corectă în silabe a cuvintelor și descoperirea regulilor și a excepțiilor de despărțire.

Resurse: fișe care conțin cuvinte și pe care sunt trecute sarcini minime de lucru. Descoperirea regulilor va fi începută în perechi, dar va fi continuată frontal, fiindcă e nevoie de atenția și concentrarea tuturor elevilor.

Protocol: se lucrează în perechi. Se acordă punctaje pentru prima parte a sarcinilor de lucru.

Alte jocuri ortografice: „Labirintul ortografic”, „Columna ortografică”, „Loto-ortografic” (vezi Georgeta Munteanu, 1967, 30).

Vocabular

1. „Caută-i perechea!”

Scopul: consolidarea, dezvoltarea și nuanțarea cunoștințelor de vocabular.

Resurse: bilete ce conțin exemple de cuvinte ce pot avea antonime, paronime, sinonime, cuvinte polisemantice etc.

Protocol: se împarte clasa în grupe egale. Se împart și biletele în grupe egale. Se dă o perioadă de timp scurtă pentru găsirea perechii, plasarea ei în enunțuri. Se lucrează pe foi de flip-chart, pe care elevii scriu rezolvarea. Fiecare răspuns bun este notat cu un punct. Câștigă grupa cu timpul și scorul cel mai bun. Celelalte grupe sunt recompensate și încurajate verbal, iar răspunsurile incorecte sunt corectate frontal.

Alte jocuri de vocabular: „Formează diminutivele” (Eugen Nechilciuc, 1981, 451).

Morfologie

1. „Răspunde la întrebare!”

Același protocol ca și la precedentul joc poate fi aplicat. Grupele vor primi 2 tipuri de bilete. Pe unele bilete vor fi întrebări, iar pe altele, forme neaccentuate ale pronumelui personal, de exemplu.

Alte jocuri de morfologie: „Cum se formează?”, „Cutiuța cu surprize”.

Pot fi imaginate și jocuri sintactice.

ANALIZA GRAMATICALĂ

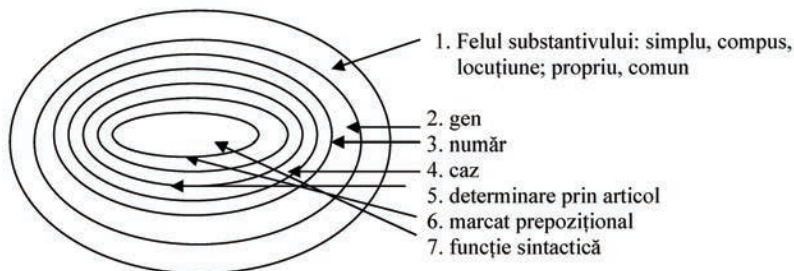
Analiza gramaticală este o operație de identificare a unităților morfologice, sintactice și a relațiilor de la nivelul acestora, în baza elementelor formale sau de expresie.

Analizele gramaticale favorizează antrenarea operațiilor inductive și deductive, de analiză și sinteză, comparație și analogie, generalizare și discriminare, substituția, opozițiile etc., iar multe dintre ele solicită și explicarea fenomenelor, capacitățile argumentative, creativitatea, imaginația, intuiția, producând deosebite satisfacții intelectuale elevilor.

Analiza gramaticală, lingvistică se sprijină pe exemple din literatura beletristică, ceea ce îi relevă acesteia virtuțile expresive. Frazele marilor scriitori conțin structuri provocatoare pentru analiza lingvistică și pun la încercare mintea elevilor. Totuși învățământul obligatoriu, generalizat, timpul tot mai redus alocat disciplinei, schimbarea modelului clasic: limbă și literatură, cu cel comunicativ funcțional, eliminarea ideii de „proficiency” în analiza gramaticală, întreținută prin subiectele de tip „clasic” date la examenele naționale, au redus la minimum abordările analizei gramaticale și a excepțiilor de limbă, care erau considerate pietre de încercare pentru elevi.

În condițiile în care la școala generală se mai predau însă noțiuni de gramatică, trebuie găsite modalități de inițiere în identificarea structurilor morfologice și sintactice ale limbii, fără ca aceasta să mai apară elevilor ca cerând un efort

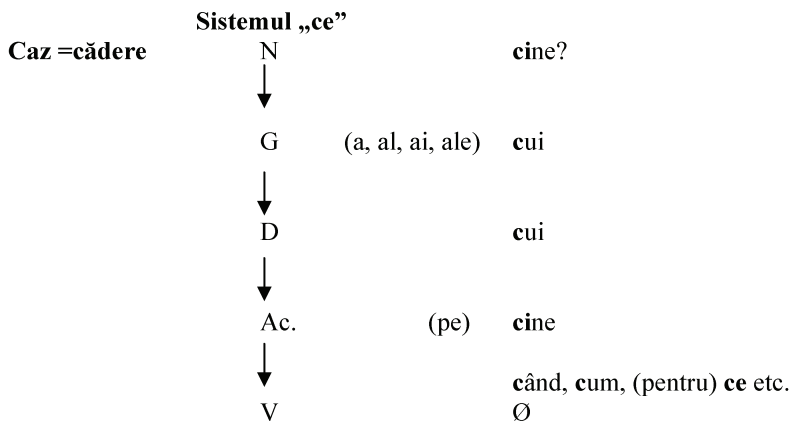
prea mare de înțelegere. Utilizarea metodei figurative combinată cu abordările algoritmice pot favoriza această tratare. Iată cum poate fi sugerată structura morfologică a substantivului:

Notă: dacă analiza este *morfo-sintactică*, atunci funcția sintactică a părții de vorbire este ultima identificată, iar dacă analiza este *sintactico-morfologică*, funcția sintactică devine prima categorie identificată.

Poate fi simbolizată structura morfologică a fiecărei părți de vorbire, adjective, verbe, pornind de la acest model până la deprinderea elevilor cu aplicația și cu analiza gramaticală concretă și care respectă algoritmul concentric al categoriilor gramaticale.

De asemenea, pentru predarea cazurilor substantivului poate fi utilizată o schemă precum:

Elevii vor observa și vor reține foarte ușor cazurile și algoritmul întrebărilor² prin care le descoperă.

METODA EXERCIȚIULUI

DEFINIȚIA EXERCIȚIULUI. Executarea conștientă și repetată a unor operații cu scopul dobândirii unei deprinderi automatizate sau semi-automatizate, care vizează activitatea educativă, se numește „exercițiu”. Exercițiul stimulează și menține în formă anumite funcții mentale sau motrice. Este binecunoscut ca-

racterul de generalitate al metodei, acesta fiind utilizat și la matematică, fizică, chimie, educație fizică etc.

În ceea ce privește lingvistica, avem exerciții de analiză fonetică, lexicală, morfologică, sintactică, stilistică. În interiorul acestora există și alte clasificări: exerciții lacunare, sau de completare, constructive, de analiză a cazurilor, de analiză a funcțiilor, de recunoaștere etc. Pentru clasificări și exemplificări ale exercițiilor de limbă, recomandăm lucrarea lui Vistian Goia, **Didactica limbii și literaturii române pentru gimnaziu și liceu** (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002, 136-146).

Este necesar ca fiecare elev să experimenteze operațiile de analiză gramaticală ale unui substantiv, adjectiv, adverb, verb etc., în totalitatea categoriilor gramaticale pe care le au aceste părți de vorbire. Descoperirea și prezentarea desfășurată a tuturor semnificațiilor gramaticale pe care le comportă un cuvânt este resimțită de către elevi ca fiind un exercițiu analitic de o mare putere formativă în sensul ordonării logice a gândirii. Ei vor putea determina care sunt categoriile gramaticale, caracterul de sistem ale acestora și vor putea descoperi care sunt regulile analizei înseși.

Obiectivele formative ale metodei exercițiului, după Vistian Goia, sunt:

- să fixeze cunoștințele teoretice relativ la un capitol, categorie morfologică, sintactică, ortografică, de punctuație etc.;
- să creeze abilități de transpunere a acestora în practică;
- să dezvolte deprinderea de muncă independentă a elevilor;
- să dezvăluie profesorului eventualele lipsuri în cunoștințele teoretice ale elevilor;
- să stimuleze capacitățile creative ale acestora, făcând pasul de la operații mentale la structuri operaționale;
- să înlăture „uitarea”, tendințele de interferență (confuzia);
- să mijlocească transferul cunoștințelor morfo-sintactice de la un capitol la altul, de la o structură la alta a fenomenului gramatical (2002, 137).

* * *

Prezentăm și un instrument util în predarea limbii române, auxiliar al metodelor, care este diseminat în urma stagiilor de formare a profesorilor din învățământul preuniversitar de către diverse organisme educaționale.

Observarea unei activități de exersare a limbii

Puteți folosi această fișă pentru a stabili cât de eficientă este o lecție de exersare a structurilor lingvistice, deprinderilor ortografice, ortoepice etc. La sfârșitul orei, elevii și profesorul pot face comentarii asupra aspectelor de mai jos:

Pentru exersarea cărei structuri este concepută activitatea?	
Este exersarea controlată / semicontrolată / liberă? Sunt elevii pregătiți pentru ea? Este bine aleasă etapa lecției?	
Dacă este în scris, este activitatea atractivă și clar prezentată?	
Cum sunt date instrucțiunile? Sunt clare și concise?	
Este aleasă activitatea funcțională? Este potrivită pentru exersarea structurii țintă?	
Este activitatea interesantă / potrivită pentru elevi?	
Ce tipuri de interacțiuni există (în perechi, pe grupe)? Sunt eficiente? Se dă posibilitatea tuturor elevilor să exerseze limba?	
Este suficient timpul alocat activității? S-a exersat destul?	
Se face corectarea greșelilor? Când? (În timpul sau după terminarea activității?) Când e mai bine? Argumentați. Cum? (Prin monitorizarea profesorului, de către elevi etc.?) Este corespunzătoare și eficientă?	
Aveți alternative pentru exersarea aceleiași structuri lingvistice?	
Au existat exersări mecanice asupra eficienței structurilor/modului în care s-au realizat?	

Discuțiile au în vedere promovarea rolului conștient al elevilor în desfășurarea lecției și sunt un feed-back pentru profesor.

BIBLIOGRAFIE

1. G. Beldescu, *Ortografia în școală*, București, EDP, 1973.
2. Ion Berca, *Metodica predării limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.
3. Ion Cerghit, *Metode de învățământ*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1980.
4. Al. Găvenea, *Cunoaștere și descoperire în învățământ*, București, EDP, 1975.
5. Vistian Goia, *Didactica limbii și literaturii române pentru gimnaziu și liceu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2002.
6. Georgeta Munteanu, *Instrucția programată și învățarea prin modele utilizate în predarea gramaticii și a ortografiei limbii române*, *Revista de Pedagogie*, XI, 1967, nr. 1, p. 29-41.
7. Eugen Nechilciuc, *Jocul didactic – mijloc de consolidare a cunoștințelor, de formare a priceperilor și deprinderilor de exprimare corectă*, *Revista Limbă și literatură*, București, 1981.
8. Mihaela Secrieru, *Didactica limbii române*, Editura Sedcom Libris, Iași, 2006.

NOTE

¹ S-au ocupat de acest aspect Al. Găvenea, *Cunoaștere și descoperire în învățământ*, București, EDP, 1975, 235; G. Beldescu, 1973, Ioan Cerghit, 1980 ș.a.

² „Întrebările” sunt de fapt substituirii pronominale și adverbiale, dar pentru etapa gimnazială această judecată este prea dificilă pentru a fi înțeleasă de către elevi.

Constantin **STUDIAREA**
ȘCHIOPU **NOȚIUNILOR**
DE TEORIE LITERARĂ

Literatura este o artă a cuvântului, având la bază imaginea artistică. Faptul dat impune cunoașterea de către elevi a mai multor noțiuni de teorie literară, fără de care este imposibilă interpretarea textului artistic, chiar și din perspectivă didactică. Pe parcursul anilor de școlarizare elevii însușesc diverse noțiuni, fie că acestea vizează genurile și speciile literare, formulele estetice (curențele literare) cărora aparțin operele create de scriitori, fie că ele, noțiunile, sunt din domeniul limbajului (figurile de stil) ori al structurii și compoziției. Cât privește predarea / studierea noțiunilor de teorie literară, în practica tradițională mai continuă să domine și până în prezent clișeul. Astfel, în procesul de predare / studiere a epitetului, de pildă, elevilor li se propun / adresează următoarele sarcini / întrebări: „Identificați în text figura de stil prin care obiectului i se atribuie însușiri neobișnuite”, „Ce sensuri sugerează această figură de stil?”, „Ce se numește epitet?”. Nu vrem să afirmăm că modalitatea respectivă (la care ne-am referit mai sus) de abordare a unei figuri de stil este greșită, dar, cu certitudine, ea e mai puțin eficientă și aproape deloc atractivă pentru elevi. Mai ales că operația de identificare în text a figurii de stil ce urmează a fi studiată / însușită se repetă de la un caz la altul, fapt ce plictisește. Or, după părerea noastră, exercițiul de identificare în text a figurilor de stil poate fi aplicat cu succes, în primul rând, la etapa de consolidare. Același lucru îl putem spune și cu privire la modalitatea de predare a trăsăturilor definitorii ale unui gen / specie sau curent literar. Aceste caracteristici se scot în evidență, de regulă, la etapa de sinteză, după ce textul literar a fost deja predat / studiat. Metoda cea mai des practică este conversația (profesorul adresează întrebări, elevii răspund la ele) sau descoperirea prin analogie (descoperirea notelor caracteristice ale unui roman prin analogie cu cele ale unei povestiri, de exemplu). De multe ori însă scoaterea în evidență a ca-

racteristicilor de bază ale unei noțiuni rămâne ca ceva în sine, ele neavând valoare operațională, în cele mai dese cazuri.

Care sunt căile și procedeele cele mai accesibile și incitante pentru elevi, pe care profesorul le poate utiliza cu succes în procesul de studiere a textului artistic din perspectiva noțiunilor de teorie literară?

Referindu-se la primul contact al elevului cu opera literară, esteticianul Hans Robert Jauss sublinia că acesta produce o puternică „excitație”, încât cititorul alunecă, uneori inconștient, într-o stare de „plăcere estetică”, de „comportament al desfătării” (1, p. 167). În aceeași ordine de idei cercetătorul-psiholog V. Viliunas sublinia că, din punct de vedere al funcțiilor pe care le îndeplinesc în reglarea activității instructiv-educative, emoțiile pot fi de bază (ele se manifestă pe tot parcursul activității elevului) și derivate, ce reflectă succesul / insuccesul elevilor (bucurie, regret, satisfacție, nedumerire, decepție, frică etc.). La etapa inițială, de propunere a sarcinii, predomină emoțiile de bază – de la mirare până la curiozitate. La etapa de activitate propriu-zisă (fie de interpretare, fie de rezolvare a sarcinii) elevii încearcă astfel de emoții cum ar fi: curiozitatea, dorința de a afla / de a cunoaște soluția, pasiunea. Având în vedere aceste deziderate, profesorul poate apela, încă la etapa inițială, la un șir de procedee menite a le ajuta elevilor să însușească unele noțiuni de limbaj artistic în baza emoțiilor trăite de ei înșiși. Ulterior, în procesul de interpretare a textului artistic, aceste noțiuni vor fi consolidate. Propunem câteva dintre procedee.

Jocul sintagmelor

Obiectiv urmărit: să definească epitetul ca figură de stil.

Procedură de aplicare:

1. Profesorul alege o sintagmă nominală (substantiv + substantiv, substantiv + adjectiv etc.) sau verbală (verb + adverb, verb + complement indirect / direct, verb + complement circumstanțial) din text (ex.: *jalnic dor* din *Sfârșit de toamnă* de V. Alecsandri).
2. Printr-un brainstorming oral, elevilor li se solicită să alcătuiască alte îmbinări prin înlocuirea unuia din termenii sintagmei (poate fi acceptat orice cuvânt) date de profesor (ex.: *adânc dor, mistic dor, flămând dor, aprig dor, vag dor, apus dor, vechi dor; jalnic țipăt, jalnic gând, jalnică dorință, jalnică impresie, jalnic mormânt, jalnică mulțime, jalnică privire* etc.).
3. Profesorul (în cazul în care se lucrează în grupuri, acest rol îi revine unuia dintre membri) adresează un șir de întrebări, pornind de la îmbinările formate (ex.: *Care e dorul cel mai adânc? Când renaște un dor apus? Cum renaște el? Care este motivul unei jalnice priviri?* etc.), care îi vor ajuta pe elevi să dezvolte, pe cât e posibil, 2-3 sintagme alese (ex.: *Atunci, la despărțire, l-a învăluit cu o privire jalnică. Acum un dor apus i-a renăscut în suflet. Cel mai adânc din doruri e dorul-dor*).

48 Limba ROMÂNĂ

4. Fiecare elev / pereche citește și comentează sugestia epitetelor din sintagmele alese și incluse în enunțuri.
5. Elevii încearcă să dea o definiție epitetului (*Epitetul este o figură de stil care constă în atribuirea unei însușiri neobișnuite obiectului*).
6. Elevii identifică în fragmentele propuse de profesor / în opera studiată epitele și comentează sugestia lor.

Combinări

Obiectiv urmărit: să definească epitetul ca figură de stil.

Procedură de aplicare:

1. Profesorul propune elevilor un cuvânt extras din operă ori ales de el (ex.: *ață*).
2. Elevii scriu un șir de cuvinte, care să rimeze cu acesta (ex.: *dimineață, verdeață, paiată, creață, viață, glumeață, hoață, măreață, înhață, ceață, săltăreață, gheață, față, precupeață* etc.).
3. Elevii scriu mai multe cuvinte din câmpul lexical al unui lexem extras din operă ori propus de profesor (ex.: **pădure:** *foșnet, pasăre, ecou, copac, izvor, liniște, prospețime, umbră, poiană, aluniș, murmur* etc.).
4. Se alcătuesc sintagme folosindu-se un termen din primul șir de cuvinte și unul din cel de-al doilea (ex.: *liniște de gheață, umbră creață, pasăre-paiată, ecou măreț, izvor săltăreț, murmur liniștitor* etc.).
5. Elevii includ îmbinările de cuvinte în enunțuri (ex.: *Murmurul izvorului săltăreț îi aducea aminte de casa părintească. Ecoul măreț al glasului copilăriei sparse liniștea de gheață. O umbră creață îl ademenea să se oprească din drumul lung. Pasărea-paiată îi făcea cu ochiul*).
6. Fiecare elev comentează sugestia epitetelor din enunțurile alcătuite.
7. Se dă definiția epitetului ca figură de stil.

Jocul comparației

Obiectiv urmărit: să definească figura de stil comparația.

Procedura nr. 1 de aplicare:

1. Profesorul propune elevilor o comparație atestată în opera ce se studiază (ex. *Fulgii zbor, plutesc în aer ca un roi de fluturi albi* din pastelul *Iarna* de V. Alecsandri).
2. Elevii caută alte comparații originale, negând de fiecare dată termenul cu care se compară fulgii, conform modelului:

- a) *ba nu, fulgii*.....;
- b) *ba nu, fulgii zbor precum gândul unui visător*;
- c) *ba nu, fulgii zbor grațios ca o libelulă*;
- d) *ba nu, fulgii cad fulgerător ca niște pietre*;
- e) *ba nu, fulgii* .....

3. Se analizează:

- a) structura comparațiilor obținute (1 – termenul care se compară; 2 – termenul cu care se compară; 3 – însușirea comună; 4 – elementul de legătură: ca, precum, asemenea etc.);
- b) raportul de asociere prin asemănare ce se stabilește între cei doi termeni: *Ce au comun acești doi termeni? De ce este posibilă asocierea?*
- c) rolul punerii în paralel a celor doi termeni (*pentru a scoate în evidență caracteristicile unuia dintre termeni*).

4. Elevii definesc comparația în baza analizei întreprinse: *figură de stil ce constă în apropierea a doi termeni (două obiecte, ființe, acțiuni) pe baza unor însușiri comune (a unei asemănări), pentru a scoate în evidență caracteristicile unuia dintre termeni.*

Procedura nr. 2 de aplicare:

1. Profesorul propune elevilor să completeze spațiile libere conform modelului:

Un copil fără părinți este

ca cerul fără stele,

ca floarea fără miros,

ca păsărea cu aripile frânte,

ca.....,

ca.....,

ca.....

Subliniem că în calitate de prim termen al comparației pot fi utilizate diverse sintagme, fie sugerate chiar de opera literară (ex.: versul *doritul soare strălucește și veghează* poate sugera următoarele sintagme: *un soare fără strălucire este ca..., un soare fără a fi dorit este ca...*), fie alcătuite de profesor ori de moderatorul grupului: *viața fără cântec este ca..., omul fără prieteni este ca..., fața fără zâmbet este ca..., o viață de om fără vise este ca..., o primăvară fără trilurile păsărilor este ca...* etc.

50 Limba ROMÂNĂ

2. Elevii citesc variantele lor. Se analizează cele mai frapante comparații.
3. Se argumentează de ce aceste expresii sunt comparații.

Jocul personificării.

Obiectiv urmărit: însușirea noțiunii de personificare.

Procedură de aplicare:

1. Elevii completează (profesorul poate recurge la activitatea frontală) câteva liste de cuvinte (nu mai puțin de 10 pentru fiecare caz), conform cerințelor respective:

- a) adverbe de loc (ex.: *aici, pretutindeni, în jur, acolo, nu departe, afară, ici-colo* etc.);
- b) substantive abstracte (ex.: *frică, cinste, minciună, ură, dragoste, speranță* etc.) ori / și concrete neînsuflețite (ex.: *piatră, clopot, măr, steag, căciulă* etc.);
- c) verbe ce indică comportamente și acțiuni umane (ex.: *plânge, șterge, oftează, citește, se ceartă, doarme, conviețuiește* etc.).

2. Elevilor li se solicită să alcătuiască enunțuri (cu cât mai multe, cu atât mai bine), folosind câte un cuvânt din fiecare rând (ex.: *Afară o piatră oftează. Pretutindeni speranța plânge. Nu departe un clopot doarme. Ici-colo ura și dragostea conviețuiesc*). În alte cazuri profesorul le va cere să adauge în enunțurile respective un adjectiv / un epitet ori / și un adverb de mod (ex.: *Afară o piatră oftează sfâșietor. Nu departe un clopot **obosit** doarme **buștean***). Desigur, în continuare pot fi alcătuite, din enunțurile obținute, mici texte, acestora dându-li-se și un titlu sugestiv.

3. Se analizează enunțurile, scoțându-se în evidență sensul figurat al cuvintelor-substantive (*Cum s-a produs transferul de sens?*).

4. Elevii definesc personificarea: *figură de stil ce constă în atribuirea de calități omenești unor lucruri, abstracțiuni.*

Ce știi tu despre...

Obiectiv urmărit: însușirea noțiunii de metaforă.

Procedură de aplicare:

1. Profesorul propune elevilor o listă de 6-10 substantive, fie din opera literară, care se studiază, fie oricare altele (ex.: *nori, țară, vis, plopi, troiene, sat, deal, fum* – substantive extrase din pastelul „Iarna” de V. Alecsandri).

2. Se adresează, succesiv, pentru fiecare dintre substantivele alese, întrebarea „Ce știi tu despre...?”.

3. Elevii răspund la întrebare (se poate recurge la un brainstorming oral), gă-sind pentru fiecare substantiv un substitut metaforic (de fapt, termenul doi al comparației, fără a indica însușirea comună), și răspunsurile scriu în următorul model:

Știu că norii sunt (ex.: *niște sugative*).

Știu că țara este (ex.: *o clipă de tăcere*).

Știu că visul este (ex.: *un zvon ce vine din adâncuri*).

Știu că plopii sunt (ex.: *zidurile vânturilor*).

Știu că satul este (ex.: *dor și veșnicie*).

4. Se analizează expresiile metaforice din punct de vedere al:

a) structurii (lipsește un termen al comparației – însușirea comună);

b) sugestiei (*De ce este posibilă analogia dintre țară și clipa de tăcere? Ce semnificație dobândește transferul de sens de la cuvântul-obiect (norii) la cuvântul-imagie (norii – niște sugative?)*).

5. Se definește metafora: *figură de stil, derivată dintr-o comparație în așa fel, încât termenul propriu e total înlocuit prin cel care indică o asemănare. Spre deosebire de comparație, metafora e alcătuită doar din doi termeni: T1 – termenul care se compară și T2 – termenul cu care se compară: visul este un zvon sau, altă variantă, T1 – termenul care se compară și T3 – însușirea comună: părul curgea pe umerii fetei.*

Măriți și micșorați!

Obiectiv urmărit: însușirea noțiunilor de hiperbolă și litotă.

Procedura nr.1 de aplicare:

1. Profesorul propune elevilor un șir de enunțuri neterminate (el se poate inspira și din opera literară ce se studiază), cum ar fi:

– A nins într-atât încât zăpada.....

– Fulgii .....

– Plopii din zare par .....

– De-atâta zăpadă, satele par niște.....

2. Elevii completează spațiile libere din enunțurile date mărin-d și micșorând dimensiunile, importanța lucrurilor, fenomenelor etc., conform modelului:

a) A nins într-atât încât zăpada a ajuns până-n cer.

a) A nins doar atât încât toată zăpada încape într-o coajă de nucă.

52 Limba ROMÂNĂ

b) *Fulgii orbesc vederea prin sclipirea lor.*

b) *Fulgii sunt cât niște semințe de mac.*

c) .....

c) .....

3. Elevii analizează expresiile obținute din perspectiva următoarelor întrebări: *E posibil ca zăpada să ajungă până la cer / să încapă într-o coajă de nucă? Ce efecte expresive capătă mărirea / micșorarea exagerată a dimensiunilor fenomenului, obiectului? etc.*

4. Se definesc hiperbola (*figură de stil care constă în mărirea exagerată a realității în scopuri expresive*) și litota (*figură de stil care constă în micșorarea exagerată a realității în scopuri expresive*) ca figuri de stil.

Procedura nr. 2 de aplicare.

1. Elevilor li se propun un șir de cuvinte (din opera literară sau oricare altele ce denumesc părți ale corpului, obiecte etc.: nas, mâini, ochi, picioare, buze, sprâncene etc.

2. Elevii găsesc analogii pentru cuvintele date, exagerând prin mărire și micșorare dimensiunile acestora:

ochi cât două puncte de la sfârșitul propoziției – ochi cât două cepe.

3. Se analizează modalitatea de obținere a hiperbolei / litotei (*Cum a fost posibilă analogia? Ce dimensiuni a obținut obiectul? În ce scop au fost mărite / micșorate dimensiunile?*), sugestia fiecărei analogii create de elevi.

4. Se definesc hiperbola și litota ca figuri de stil.

Aula Academiei.

Obiectiv urmărit: însușirea noțiunii de hiperbolă.

Procedură de aplicare:

1. Elevilor li se propune să „populeze” aula Academiei cu personalități, astfel fiecare urmând să fie mare maestru într-un domeniu care trebuie să-i măsoare „performanțele” – reale sau imaginare (ex.: mare meșter în arta plânsului / a râsului, un mare dansator, un îndrăgostit de lecturi, unul care știe foarte bine să vorbească atunci când nu trebuie, un mare orator, un schior excelent, un fricos etc.).

2. Fiecare elev (ori grup, dacă profesorul optează pentru această formă de organizare a activității elevilor) trebuie să vorbească despre defectele transformate, eventual, în calitățile, pasiunile lui, folosind cu randament maxim hiperbola (*Exagerați cât mai mult vorbind despre calitățile, defectele, pasiunile voas-*

Trăsura fantomă (1933)

tre). Menționăm că textele elevilor pot exploata diverse imagini cunoscute sau inventate de ei (ex.: *un mare meșter în arta râsului avea o gură cât o șură; când începea să râdă, buza de jos îi atârna până aproape de pământ; râsul lui se auzea peste șapte sate* etc.) sau să reunească portretele mai multor colegi de joacă, de clasă, prieteni, cunoscuți, personaje literare etc. (ex.: *marele meșter al râsului avea buzoaie groase și dăbălăzate încât atunci când râdea, „cea de deasupra se răsfrângea în sus peste scăfârliia capului, iar cea de desubt atârna în jos de-i acoperia pântecel”; marele fricos avea inima cât un purice; dinții îi clănțăneau de nu se auzea nici în cer, nici în pământ* etc.).

3. Elevii comentează textele lor, insistând asupra exagerărilor făcute (*Ce rol joacă în text? În ce măsură ele contribuie la exprimarea unor idei?* etc.).
4. Se definește hiperbola ca figură de stil.

Referindu-se la rolul jocului în formarea copilului, profesorii Petean Ana și Petean Mircea, în cartea **Ocolul lumii în 50 de jocuri distractive** (Cluj-Napoca, Dacia, 1996), afirmă că „înainte de a fi personaj cu funcție socială precisă, copilul este disponibilitate pentru joc. În joc și prin joc el învață să se situeze adecvat față de lume, însușindu-și o atitudine caracterizată prin dinamism, curiozitate intelectuală, plăcere a invenției, voință de victorie, nonconformism (în sensul bun, de neîmpăcare cu rutina și comoditatea)”. Cât privește procedeele descrise mai sus, ele, având un caracter de joc, tocmai îl ajută pe elev să-și descopere resursele interioare, să producă și să fie fascinat de miracolul creației, să înțeleagă și să îndrăgească imaginea artistică și, în ultimă instanță, literatura.

BIBLIOGRAFIE

1. Hans Robert Jauss, *Experiență estetică și hermeneutică literară*, București, Univers, 1983.
2. Petean Ana, Petean Mircea, *Ocolul lumii în 50 de jocuri distractive*, Cluj-Napoca, Dacia, 1996.

Maria **CÂNTAREA ROMÂNIEI**
ABRAMCIUC **DE ALECU RUSSO:**
PERSPECTIVE CRITICO-METODICE

Dificultățile pe care le întâmpină profesorul de literatură la predarea poemului în proză *Cântarea României* de Alecu Russo își au originea în complexitatea acestei scrieri, ce ilustrează nu doar tendințele mesianice ale literaturii române din perioada de până și de după revoluția burghezo-democratică de la 1848, ci surprinde și unele manifestări ale esteticii romantice, aflate în plină afirmare în literatura noastră de după 1850. Impedimentele interpretative mai decurg, pe de o parte, și din mecanismul poetic al operei, retoric în esență, iar, pe de altă parte, din maniera narativă, specifică scriitorului pașoptist, ceea ce impune un anumit tip de abordare în cadrul orelor de literatură română în clasa a IX-a. La toate acestea, se mai adaugă paradigma speciei, poemul în proză întrunind liricul și epicul, dinamica temei și a ideilor, convertite de autor într-un text simbolic-alegoric, stilul complex, implicațiile biblice, tonalitatea profetică a discursului etc.

Ne pronunțăm asupra oportunității fragmentelor selectate. Versetele 4, 5, 9, 17, 28, propuse de autorii manualului spre interpretare, sunt axate pe motivul patriei, al trecutului și al libertății naționale. Primele trei, omogene ca discurs și ca formulă stilistică, reflectă imaginea patriei, evocată într-un registru antitetic. În schimb, versetul 17, cu un conținut nebulos și cu un stil excesiv de reflexiv, ni se pare inadecvat pentru gradul de inteligență al elevilor din clasa a IX-a. Ultimul, 28, definește nuanțat ideea de patrie și, pe lângă accentele nostalgico-paseiste, proprii scrierilor lui Alecu Russo, denotă evidente finalități educative.

Structurat în patru compartimente, *Lumea cuvântului*, *Lumea textului*, *Lumea cărților și Dincolo de cărți*, studiul fragmentelor începe cu referințe la titlul *Cântarea României*, insistându-se pe noțiunea de *cântare*, și cu „explicarea și comentarea titlului din mai multe perspective posibile”. Una dintre acestea, paralela cu *Cântarea cântărilor* (*cântarea* semnificând, în plan religios, un cântec

de laudă), permite punerea în evidență a unor idei interesante. În primul rând, segmentarea textului în versete, amintind de prozodia psalmilor, ardoarea și solemnitatea cu care e construit discursul, spiritul profetic al multor fragmente, imaginile apocaliptice sunt indici ale afinităților dintre textul biblic și cel al lui Alecu Russo.

Incontestabil, textul poemului comportă un caracter incantatoriu, potențat prin varii mijloace, între care menționăm: reluarea versetelor, inversiunile verbale, utilizarea propozițiilor interogative, segmentarea frazelor, frecvența suspensivilor. Aspectul melodic al frazei, armonia interioară sunt obținute și prin intermediul organizării sintactice a discursului. Șirul de propoziții coordonatoare juxtapuse, ce constituie prima frază din versetul 4, denotă o fluentă remarcabilă: „Verzi sunt dealurile tale, frumoase pădurile și dumbrăvile spânzurate pe coastele dealurilor, limpede și senin ceriul tău; munții se înalță trufași în văzduh; râurile, ca brâie pestrițe, ocolesc câmpurile; nopțile tale încântă auzul, ziua farmecă văzutul...”.

Elevii sunt atenționați asupra muzicalității frazei lui Alecu Russo abia în ultimul compartiment al temei, intitulat *Dincolo de cărți*, unde informația literară e pusă în relație cu cea din domeniul muzicii și al artelor plastice. Opinia lui Tudor Vianu despre rolul conjuncției și în obținerea efectelor incantatorii susține teza despre statutul de *cântare* al textului, teză enunțată anterior, în debutul comentariilor. Poate era cazul să se revină, în contextul unor concluzii, la acest termen din titlul scrierii.

Poemul este un elogiu adus României. Afirmția este doar parțială, dacă admitem, în consens cu demonstrațiile criticului Liviu Leonte, că titlul *Cântarea României* nu s-ar referi doar la numele țării, ci și la cea de *românism*, cu semnificațiile de *spirit, sentiment, limbă*. Liviu Leonte demonstrează, cu argumente textuale, că titlul poemului nu trimite doar la noțiunea de țară. „Curios însă, numele nu revine niciodată în cursul poemului și, când scriitorul se referă la ceea ce înțelegem noi astăzi prin Românie, folosește expresiile *țară română, pământ român*”, conchide autorul incitantului articol [2, p. 61]. Exemplele sunt mai mult decât convingătoare: „Domnul Dumnezeu părinților noștri înduratu-s-au de lacrămile tale, țară Română?”, „Deșteaptă-te, pământ Român!” sau „Cinge-ți coapsa, țară română!” etc. Unul dintre ele, selectat din *Amintiri*, ilustrează distincția pe care o face Alecu Russo între *România* cu sens de țară și *românie* ca totalitate a valorilor spirituale românești: „Patria și românia nu murise în ei, dar ele se treziră, crudă trezire, când Țarigradul nesătos cere pungi și iar pungi... de nu mai putea rădica gloata ostenită...” (3, p. 133). Sau: „Va veni și giudecata aceea... și se va face parte dreaptă tuturor; și se va ține seama celor ce au fost mucenici din pruncie, dacă nu au iubit românia ca nealții!” (3, p. 130).

E cert că scrierile lui Alecu Russo atestă ortografierea atât cu majusculă, cât și cu minusculă a cuvântului *Românie*. În aceleași *Amintiri*, citim: „Am îndrăzni a zice că românia, de va pieri vreodată, va pieri de mâna românilor; împotriva străinismului românia a stat, stă și va sta nestrămutată, ca biserica lui Dumne-

zeu zidită pe stâncă. România este ca Dunărea cea lată, mare și adâncă, în care se cotropesc apele deosebite din a dreaptă și din a stângă; cu cât mai multe pâraie, pe atâta și Dunărea crește: valurile străine s-au cotropit în românie, nici un val nu ne-a putut îneca... de multe ori un val amenințător de pieire ne-a întărit, de multe ori acel val ne-a împins spre o propășire” (3, p. 131).

Pe lângă actualizarea unor noțiuni lexico-stilistice și pe lângă obiectivele de formare la elevi a capacităților interpretative, autorii manualului și-au propus ilustrarea ideii că poemul în discuție reprezintă o mostră de proză retorică. Câteva exerciții din compartimentul *Lumea textului* (p. 9) sunt raliatate problemei în cauză. Se intenționează reliefaarea acestei particularități definitorii a poemului, insistându-se, în special, pe rolul stilistic al interogațiilor și exclamațiilor retorice, la care apelează frecvent autorul. Comentariul-eseu, propus elevilor în baza versetului 9, include în algoritm și explicarea valorii expresive a limbajului poetic (retoric). În context, profesorul ar putea propune elevilor noțiunea *figuri de adresare*, însoțită de explicațiile de rigoare. Figurile de adresare (apostrofa, invocația retorică, interogația retorică), numite și *dialogice*, sunt obligatorii în cazul discursului oratoric, de care face uz romanticul Alecu Russo. Aspectul lor dialogic este întemeiat pe o comunicare directă a oratorului cu un interlocutor / auditoriu, prezent sau imaginat. În poem, Alecu Russo adresează atât elogiile, cât și compătimirile patriei. Interogațiile și invocațiile retorice din aceste fragmente (să ținem cont că figurile de adresare despre care discutăm includ în sine și un posibil răspuns) creează impresia de dialog și imprimă discursului dinamism: „Pentru ce zâmbetul tău e așa de amar, dulcea mea țară?...” (v. 4), „Pentru ce gemi și îți tipi, țară bogată?...” (v. 5), „Privește, de la miazăzi, la miazănoapte, popoarele își ridică capul...” (v. 9).

Este incontestabil că poemul *Cântarea României* se încadrează în parametrii textului retoric, structura sa integrală înglobând, în opinia cercetătorului bucureștean Gheorghe Vrabie, componentele acestui tip de discurs, ce adresează un mesaj direct publicului auditor, mizând pe efectele unor procedee speciale (să nu uităm că lucrarea lui Alecu Russo, apărută imediat după înfrângerea de la 1848, a fost concepută în formă de manifest și avea ca scop final reabilitatea spiritului revoluționar românesc). „Cu adevărat, scrie Gh. Vrabie, *Cântarea României* se desfășoară pe trei părți: a) o introducere pe care o s-o numim, ca în orice scriere retorică, *exordiu* (v. 1-12); b) o dezvoltare a subiectului propriu-zis – *naratio continua* (v. 13-61); c) o *perorație finală* (v. 62-65), exclusă de Bălcescu, considerând-o ca fiind una ce repetă versetele anterioare (cea ce constituie o inexactitate în ceea ce privește caracterul retoric)” [4, p. 29]. Cunoașterea acestor aspecte compoziționale devine importantă în contextul definirii finalității demersului interpretativ general și, în special, în cel al motivării rolului stilistic al figurilor retorice (exclamații, interogații, adresări, enumerații, puncte de suspensie etc.). Importante sunt și elementele de organizare interioară a textului, în special, topica și structura frazei, grandilocvența tonului etc. În opinia autorului citat, oralitatea discursului rezultă din frecvența adjectivelor ornante, antepuse, din turnura frazei, din structura

propozițiilor, „procedee stilistice simple, care au însă un mare efect asupra cititorilor” [4, p. 30].

Ultimul exercițiu din compartimentul al doilea, *Lumea textului*, are ca obiectiv încadrarea operei studiate în limite de gen și de specie literare. Răspunsul comportă un anumit grad de dificultate, deoarece elevii trebuie să definească poemul în proză și să argumenteze prezența elementelor lirice și epice, să depisteze tonalitățile muzicale, ce ar confirma încă o dată statutul de *cântare* al textului. Prezența directă, în discurs, a eului liric, dominat de un dublu sentiment, de extaziere și de compătimire, în raport cu destinul patriei (scrierea autorului pașoptist evocă, în egală măsură, splendorile peisajului românesc și nedreptățile, umilințele la care a fost supusă Patria, alegorizată în chip de văduvă), frecvența tropilor (epitetul, personificarea, comparația, metafora, simbolul, alegoria etc.), alcătuiesc substanța lirică a poemului. Epicul e depistat la nivel de fabulă. Deși aceasta se conturează, de cele mai multe ori, în mod alegoric, lectorul depistază în poem momentele semnificative ale istoriei românilor, de la romanizarea Daciei până la cele din perioada contemporană scriitorului.

Autorii manualului iau în calcul și datele incitante privind paternitatea poemului, problemă care, cum bine se știe, a declanșat un amplu litigiu literar. În cadrul segmentului *Lumea cărților* (p. 10) (credem că acest subiect ar fi trebuit discutat în compartimentul introductiv!), mica notă despre autor și operă este succedată de o meditație la temă. Conversația ce se impune aici, pe lângă afirmațiile generale referitor la „Cât de important este pentru autor semnarea operei cu numele său?”, de exemplu, ar fi trebuit să includă și referințe concrete la cazul operei studiate. Ce-i drept, micul articol biografic include și date despre originea poemului, și unele informații despre problema paternității poemului. Precizăm mai jos câteva momente ce țin de acest subiect.

Se știe că, în primă versiune, cea franceză, *Cântarea României* apare la Paris, în 1850, în revista *România viitoare*, fără semnătura autorului. Peste un an, în 1851, Nicolae Bălcescu, cel care traduce în română textul lui Alecu Russo, îl publică, însoțindu-l de o *Precuvântare*, în care afirmă că poemul a fost descoperit într-o mănăstire din munți, într-un „morman de cărți și hârtii” și că ar aparține unui călugăr, „hrănit în singurătate prin cetirea bibliei și a psalmilor lui David, cărțile cele mai frumoase și mai liberale din lumea veche și nouă” [cf. 4, p. 6]. Opera a fost retipărită apoi într-o nouă versiune de către însuși autorul ei, în *România literară* din 1855. De aici și confuziile privind paternitatea scrierii, atribuită de către unii critici lui Nicolae Bălcescu și de către alții lui Alecu Russo. Amplele dispute pe marginea acestui subiect implică un șir de argumente *pro* și *contra* apartenenței acesteia la opera prozatorului din Moldova. Între primele, amintim scrisoarea lui Vasile Alecsandri, adresată Polixeniei A. Spiro-Paul, sora vitregă a lui Alecu Russo; afirmația lui Al. Odobescu, în care se susține că „...acea frumoasă poemă națională... s-a născut din imaginația vie și patriotică a lui Al. Russo și a luat forma curat română și expresivă sub pana lui N. Bălcescu”; mai multe demonstrații ce confirmă evidentele afinități stilistice între *Cântarea*

58 Limba ROMÂNĂ

României și alte scrieri aparținând lui Alecu Russo (*Amintiri*, *Poezia populară* etc.), care ar constitui subiectul de discuție al altui studiu.

Organizate într-o succesiune logică (cu mici obiecții), conform gradului de complexitate, exercițiile ce însoțesc fragmentele din *Cântarea României* facilitează înțelegerea de către elevi a mesajului literar-artistic, le dezvoltă aptitudinile interpretative, pregătindu-i pentru însușirea materiei din ciclul liceal. Apreciem diversitatea rezonabilă a acestora, gradul teoretic adecvat, punerea în valoare a actualității versetelor comentate, relaționarea lor cu poezia *Noi* de Octavian Goga, cu pictura lui C. D. Rosenthal *România rupându-și cătușele*, cu poemele simfonice *Rapsodia română* nr. 1 și *Rapsodia română* nr. 2. de George Enescu.

BIBLIOGRAFIE

1. Tatiana Cartaleanu, Mircea Ciobanu, Olga Cosovan, *Limba și literatura română, manual pentru clasa a IX-a*, Chișinău, Editura Știința, 2003.
2. Liviu Leonte, *Sensul titlului „Cântarea României”*, în *Alecu Russo. Studii și articole*, București, Societatea de științe filologice din România, 1970.
3. Alecu Russo, *Opere*, Chișinău, Editura Literatura Artistică, 1989.
4. Gheorghe Vrăbie, *Cântarea României: noi contribuții (II)*, în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1991, nr. 6.

Spania (1938)

Geanina COTOI ELIBERAREA CUVÂNTULUI DIN COCHILIE

Trecerea de la ciclul gimnazial la cel liceal trebuie să se realizeze într-un ritm firesc, astfel încât elevii să nu se simtă depășiți de noile cerințe ale curriculumului. Libertatea pe care o oferă manualele alternative în alegerea unităților de învățare, a succesiunii lor și a textelor adecvate tematic trebuie valorificată la cote optime în vederea accesibilizării conținuturilor.

Clasa a IX-a reprezintă o punte între gimnaziu și liceu. Spre deosebire de programa pentru gimnaziu, care urmărește îndeplinirea a patru obiective-cadru (dezvoltarea capacității de receptare a mesajului oral; dezvoltarea capacității de exprimare orală; dezvoltarea capacității de receptare a mesajului scris și dezvoltarea capacității de exprimare scrisă), programa pentru clasa a IX-a are în vedere următoarele competențe generale: utilizarea corectă și adecvată a limbii române în receptarea și în producerea mesajelor în diferite situații de comunicare, folosirea modalităților de analiză tematică, structurală și stilistică la receptarea diferitor texte literare și nonliterare, argumentarea, în scris și oral, a unor opinii proprii. În vederea îndeplinirii acestor obiective, manualele de clasa a IX-a oferă o bogăție tematică materializată nominal în unități ca: *Adolescența, Școala, Joc și joacă, Familia, Iubirea, Lumi fantastice, Aventură, călătorie, Scene din viața de ieri și de azi, Personalități, exemple, modele* etc. Pentru a se realiza o trecere cât mai firească de la ciclul gimnazial la cel liceal, considerăm că activitatea didactică în clasa a IX-a trebuie să debuteze sub auspiciile ludicului. *Jocul și joaca* sunt cele două realități peste care devine stăpân liceanul la început de drum. Cumulând sugestiile oferite de manualele alternative pentru clasa a IX-a, am creat o unitate tematică structurată pe următoarele diviziuni: *Literatura ca joc, Copilăria și jocul, Creația și jocul, Jocul imaginației, Jocuri de cuvinte, Conversația ca joc*, pe parcursul cărora elevul se familiarizează cu mai multe fațete ale ludicului. Nu vom analiza toate subunitățile tematice,

ci doar pe cele care privesc relația dintre creație, cuvânt și joc, insistând asupra definirii și explicării conceptului operațional de artă poetică.

Subunitatea introductivă intitulată *Literatura ca joc* urmărește familiarizarea elevului cu realitățile definite prin noțiunile de *joc* și *joacă*, pornind de la conținutul ideatic al unor fragmente extrase din **Jocurile și oamenii** de Roger Caillois, **Homo ludens** de Johan Huizinga (sugerate de autorii manualului de clasa a IX-a, Editura Paralela 45, respectiv Editura AllEducational) și **Portretul lui M.** de Matei Călinescu (p. 18-19), pe care îl cităm mai jos:

„Schopenhauer împarte viața în patru perioade, patru anotimpuri, și vede copilăria ca acoperind primul sfert. [...] Trimițând la opera lui fundamentală, **Lumea ca voință și reprezentare** (volumul II, capitolul 31), Schopenhauer rezumă: «...în copilărie ne comportăm mult mai mult ca ființe **cunoscătoare** decât ca ființe ale voinței (...). În copilărie avem doar puține asociații și nevoi limitate și de aceea impulsurile voinței sunt mici. În consecință, partea cea mai mare a adevăratei noastre naturi e preocupată de **cunoaștere**». Copilul, explică Schopenhauer, vede lucrurile în prospețimea lor inițială, cu impresii care nu au fost alterate de influența ucigătoare a repetiției. Ca și poetul (care izbuteste să păstreze în el condiția ideală a copilăriei, necoruptă de voință, de dorință, de subiectivitate), copilul vede în orice lucru particular, de o absolută noutate, «Idea Platonică sau, cu alte cuvinte, ceea ce e esențial și deci comun întregii **specii**, astfel încât fiecare obiect reprezintă întreaga sa clasă sau familie...». Lucrurile nu au individualitate – contrar aparențelor – pentru că, «în mijlocul jocurilor noastre copilărești, suntem totdeauna secret preocupați, și fără nici un scop clar, să prindem în scenele și întâmplările particulare natura esențială a vieții înseși, tipurile fundamentale ale întrucipărilor și formelor ei. Vedem toate lucrurile și persoanele **sub specie aeternitatis**, cum spune Spinoza». Copiii deci văd, fără subiectivitate și voință, și sunt fericiți, pentru că «a vedea este încântător, iar a fi – îngrozitor», notează Schopenhauer. În fața intelectului copilăresc «lumea se înfățișează ca un Eden: și aceasta este Arcadia în care ne naștem cu toții».

Analiza fragmentelor de text propuse a dus la niște concluzii esențiale și necesare stabilirii unui cadru adecvat pentru dirijarea demersului didactic în vederea determinării raportului dintre creație, cuvânt și joc. Astfel, elevii au reușit să înțeleagă atât apropierea, cât și deosebirea dintre joacă și joc. Joaca se desfășoară în ritmurile inefabile ale spontaneității și instinctivității, urmărind să „îmbrățișeze” esența pură și eternă a vieții, să cunoască lumea înconjurătoare în mod obiectiv, fără a implica în această cunoaștere voința. Joaca devine astfel forma fundamentală prin care copilul are acces la mecanismele vieții, raportându-se la ele doar prin acțiunea verbului „a vedea” (sinonim cu „a cunoaște” în mod obiectiv, neindividual, în afara vreunei contextualizări sociale). Jocul presupune niște reguli care trebuie respectate și care îndeplinesc o misiune, aceea de a cunoaște lumea, de data aceasta în mod subiectiv, individual. Cel care „intră în joc” posedă și capacitatea de a transfigura lumea pe care a reușit să o cunoască obiectiv prin joacă, raportându-se la ea prin acțiunea verbului „a fi”. Pe scurt, în vreme ce joaca este spontană, instinctivă, vizuală („a vedea”), obiectivă, jocul este deliberat, rațional, ontologic („a fi”), subiectiv.

O dată termenii definiți, în subunitatea *Copilăria și jocul* am urmărit inflexiunile ludicului în vârsta inocenței, analizând diferite fragmente semnificative din **Amintiri din copilărie** de Ion Creangă și poemul *După melci* de Ion Barbu

(manualul de clasa a IX-a, Editura LiceALL, 2000), asupra căruia vom face referința în continuare.

După cum propune și manualul, am dirijat interpretarea poemului din perspectiva a două niveluri diferite:

a) un nivel de suprafață, ca poezie dedicată copiilor, întrucât protagonistul experimentează ludicul; copilul descoperă lumea inconștient prin descântec, prin puterea magică a cuvântului.

b) un nivel de adâncime, ca *artă poetică* (o altă modalitate, de data aceasta, barbiană, de căutare – selectare a „cuvintelor potrivite”).

Trecerea de la un nivel la altul am realizat-o utilizând formula „De la joacă spre... joc”. Considerăm că această formulă este ilustrativă pentru relația dintre cele două niveluri de decelare a semnificațiilor poemului, constituind, totodată, „o punere în joc” a noțiunilor abordate.

I. La primul nivel, conducerea demersului didactic a avut în vedere delimitarea clară a etapelor aventurii trăite de copil în lumea satului, evidențierea și comentarea momentelor-cheie din experiența sa (descântecul, venirea nopții și încercarea eșuată de a trezi la viață melcul, transformarea descântecului în bocet, hotărârea finală a copilului). Primul plan de interpretare este centrat pe ideea de maturizare a copilului în trecerea sa de la descântecul inițial spre bocetul final, trecere care poate fi analizată optim având un suport teoretic solid cu privire la noțiunile în discuție. În acest sens, elevii au avut ca material de studiu lucrarea **Folclor literar românesc** de Mihai Pop, Pavel Ruxăndroiu, p. 202-238. Informațiile referitoare la „descântec” și „bocet” au fost bine sistematizate, pentru a putea constitui puncte de plecare în interpretarea mesajului.

- practicarea descântecului este determinată de situații individuale cu caracter imprevizibil, care depășesc cursul normal al vieții, întrerup sau periclitează realizarea destinului individual, funcția lui fiind aceea de a elimina imprevizibilul, abaterea de la normal și de a reda vieții cursul ei firesc;
- descântecul își are originea în cultura primitivă și se caracterizează prin: dualism (credința într-un geniu al răului și un geniu al binelui), credința în puterea magică a cuvântului, existența profesionistului;
- eficiența magică a cuvântului este condiționată de respectarea strictă a formulei în care este organizat și de caracterul secret al acestei formule; în descântece, inovația rezultă adeseori din tendința de îmbogățire cu formule secrete, necunoscute anterior;
- conceptul mitic pe care se întemeiază descântecul este puterea magică a cuvântului, înțeleasă ca o putere materială, cu eficiență directă asupra structurii concretizate în evenimentul la care se referă;
- actul de comunicare instituit prin descântec poate fi redat astfel: în planul realității rituale, beneficiarul actului magic este ascultătorul efectiv, deci destinatarul mesajului, dar, ca mesaj codificat, descântecul nu este adresat niciodată beneficiarului, ci forței acționate în favoarea lui sau forței malefice.

- bocetul, ca parte componentă a ceremonialului de înmormântare, pune accentul pe secvențele care marchează marea despărțire și pregătesc marea trecere.

Precizăm că la acest prim nivel de interpretare a semnificațiilor poemului trebuie luate în discuție doar aspectele legate de descântec, deoarece numai acestea ilustrează „joaca” băiatului. Bocetul copilului apare ca o consecință a conștientizării forței magice a cuvântului, joaca transformându-se astfel în joc.

Informațiile despre *descântec* au fost abordate din perspectiva mesajului poemului *După melci*, pornind de la cerințele formulate în următoarea fișă de lucru:

FIȘA DE LUCRU NR. 1

1. Comentează afirmația copilului din versul: „Eram mult mai prost pe atunci”.

.....

2. Indică secvențele semnificative care ilustrează „joaca” băiatului în pădure.

.....

3. Transcrie, din text, structurile prin care se invocă forța malefică / forța benefică.

.....

4. Precizează în ce constă finalitatea primului descântec din baladă.

.....

5. Transcrie și comentează, apoi, secvențele care evidențiază afirmațiile referitoare la descântec din lucrarea **Folclor literar românesc**.

.....

6. Demonstrează că „joaca” băiatului în pădure este spontană, instinctivă, obiectivă și vizuală.

.....

II. Pentru ca mesajul poemului *După melci* să fie decodificat la cel de-al doilea nivel de interpretare, este necesară o prealabilă inițiere (atât cât permite capacitatea de înțelegere a elevilor din clasa a IX-a) în creația lui Ion Barbu. Se impune atenției metafora „jocului secund” care străbate lirica barbiană, sintagmă văzută ca o „transfigurare a realității prin artă” sau, restrângând sfera artei la literatură, „transfigurarea realității prin cuvânt”. Metafora „joc secund” încifrează actul creației. În filosofia greacă, creația este desemnată prin joc: jocul prim este al Demiurgului, creatorul absolut; jocul secund este al Meșteșugarului, care imită originalul creat de Demiurg; jocul terț este al Poetului, care nu are acces decât la o copie a lumii primordiale. În acest context, „jocul secund”, spre care aspiră creatorul din poezia lui Ion Barbu, face trimitere la puritatea actului poetic. Poetul aspiră spre „jocul secund” al Meșteșugarului, mai pur decât „jocul terț”.

În vederea accesibilizării mesajului poemului la cel de-al doilea nivel de interpretare, am invocat în demersul didactic alte texte literare organizate în jurul noțiunilor de *joc* și / sau *descântec* (*Descântec* de Tudor Arghezi, *Vânătoare* de Ana Blandiana):

Descântec

Lacâte, cine te-a închis
 La ușa marelui meu vis?
 Unde ni-i cheia, unde-i păzitorul,
 Să sfărâme zăvorul
 Și să vedem în fundul nopții noastre
 Mișcându-se comorile albastre?
 Un pas din timp în timp, greoi,
 Se-apropie, dar a trecut de noi.
 Toți pașii se sfârșesc și pier
 Pentru urechea ta de fier.
 De-o vână-ntoarsă peste tine
 Cred că atârnă din văzduh glicine
 Și, de pe bolți, zorele
 Și muguri și ciorchini de stele.
 Cine va pune-n ușa noastră cheie
 O singură scânteie?
 Lumina ochiul și-l așază
 Și-n încăpere caută să vază.
 Lacătul simte și tresare
 Cu bezna mea, ca de o sărutare.
 Stea, nu poți tu intra-n veriga lui
 Și lacătul tăcerii să-l descui?

(vol. **Cuvinte potrivite**)

Fișa de lucru nr. 2 cuprinde cerințe a căror formulare a vizat evidențierea mai multor ipostaze ale jocului și a modalităților prin care se realizează trecerea de la joacă la joc.

FIȘA DE LUCRU NR. 2

1. Comentează relația care se stabilește între beznă și lumină (*Descântec* de Tudor Arghezi).

.....

Vânătoare

N-am alergat niciodată după cuvinte,
 Tot ce-am căutat
 Au fost umbrele lor
 Lungi, argintii,
 Târâte de soare prin iară,
 Împinse de lună pe mare;
 Nu am vânat niciodată
 Decât umbra vorbelor –
 E o foarte iscusită vânătoare
 Învățată de la bătrâni
 Care știu
 Că din cuvânt
 Nimic nu e mai de preț
 Decât umbra
 Și nu mai au umbră
 Cuvintele care și-au vândut sufletul.

(vol. **Ora de nisip**)

2. Precizează semnificația poetică a elementelor nocturne (*După melci* de Ion Barbu).

.....

3. Menționează rolul interogațiilor retorice (*Descântec* de Tudor Arghezi).

.....

4. Oferă o posibilă interpretare a metaforei „mormântul de foi” din strofa a șasea a poemului lui Ion Barbu.

.....

5. Comentează strofa în care este descris melcul (*După melci* de Ion Barbu).

.....

6. Motivează următoarea afirmație: „spre deosebire de poezia lui Tudor Arghezi în care descântecul apare ca un joc, balada lui Ion Barbu prezintă două ipostaze ale descântecului (descântecul ca joacă și descântecul ca joc)”, evidențind:

a) secvențele care fac trecerea de la joaca băiatului spre jocul său;

b) secvențele care ilustrează jocul copilului.

.....

7. Precizează care este finalitatea descântecului în fiecare din cele două creații literare.

.....

8. Comentează bocetul băiatului din finalul poeziei lui Ion Barbu, luând în considerare și afirmația: „Bocetul, ca parte componentă a ceremonialului de înmormântare, pune accentul pe secvențele care marchează marea despărțire și pregătesc marea trecere” (**Folclor literar românesc**, Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu).

.....

9. Explică semnificația titlului poeziei *Vânătoare* de Ana Blandiana, făcând referire la noțiunile de „joc” și „descântec”.

.....

10. Ce reprezintă pentru Ana Blandiana „umbrele cuvintelor”? Dar „cuvintele care și-au vândut sufletul”?

.....

11. Demonstrează că în fiecare din cele trei creații literare jocul este deliberat, rațional, ontologic și subiectiv.

.....

Al doilea nivel de interpretare a poemului a fost sugerat de studiul lui Marin Mincu **Ion Barbu – eseu despre textualizarea poetică** care consideră *melcul*

drept o metaforă a *cuvântului* în stadiul său de neființă, „când nu a fost nici descoperit, nici selectat” (p. 243). Astfel, copilul reprezintă spiritul creator care întreprinde o temerară aventură a căutării valențelor sacre ale cuvântului dintâi. Spre această idee converg anumite structuri ale poemului, vizate în unele cerințe formulate în fișa de lucru. Astfel, „mormântul de foi” în care „melcul” era îngropat este o metaforă a cărții dezmembrate, ceea ce ne trimite cu gândul la cuvântul în stadiul de neființă, înstrăinat de filele cărții și care își așteaptă creatorul pentru a fi dezgropat, adus la viață. „Gândul” care îi șoptește „că melcul blând / Din mormânt de foi, pe-aproape / Cheamă omul să-l dezgroape” ține de domeniul inconștientului, evidențind muza creatoare. Înfațișarea melcului „ca ochi de bou, dar cu albeață” descrie cuvântul ca o entitate opacă, închisă în cochilia sa, fără a avea capacitatea de a reflecta realitatea, idee accentuată și în versurile „Între el și ce-i afară / Strejuia un zid de var” (între cuvânt și realitate există un zid opac care nu-i conferă primului calitatea de „a oglindi”, de a deveni „un joc secund”). Cuvântul-neființă, pentru a deveni cuvânt-ființă, adică semn poetic, este supus unui descântec care are la bază logosul de data aceasta în calitatea sa magică. Astfel, are loc confruntarea dintre logosul, ieșit din cochilia neființei, camuflat în formule magice, și cuvântul care tinde spre sacralitate, sugerat de imaginea melcului. Încercarea căutătorului de a elibera cuvântul din cochilie se sfârșește tragic fie pentru că nu a existat un profesionist („Eram mult mai prost pe atunci”), fie că descântecul s-a desfășurat într-un cadru de receptare neprielnic.

Interpretarea comparativă a semnificațiilor celor trei texte literare oferă elevului de clasa a IX-a posibilitatea de a percepe multiplele valențe ale aventurii copilului din balada lui Ion Barbu. Descântecul văzut în unica ipostază de joc are în poezia lui Tudor Arghezi drept finalitate „ieșirea la lumină”, îndeplinirea unui ideal existențial. În poezia *După melci* descântecul „se comportă” asemenea zeului grec Proteus, capabil de a-și schimba înfațișarea: dintr-o joacă nevinovată se transformă într-un joc tragic care a finalizat cu eșuarea eliberării cuvântului din cochilie. Simpla încercare de eliberare a cuvântului conferă poemului *După melci* statutul de *artă poetică*. Rateul convertirii cuvântului în semn poetic este doar o față a monedei; cealaltă o constituie adevărata aventură inițiativă a căutării și a găsirii cuvântului încărcat de energie poetică. Din aceste considerente am optat pentru poezia *Vânătoare* de Ana Blandiana.

Demersul didactic se finalizează printr-o sarcină de lucru care constă în redactarea unui eseu nestructurat cu titlul *Eliberarea cuvântului din cochilie*, pornind de la ideile generate de interpretarea textelor abordate în subunitatea tematică *Copilăria și jocul*.

BIBLIOGRAFIE

1. Matei Călinescu, *Portretul lui M.*, Polirom, Iași, 2003.
2. Marin Mincu, *Eseu despre textualizarea poetică*, Editura Cartea Românească, București, 1981.
3. Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978.
4. *Limba și literatura română, Manual pentru clasa IX-a*, Editura LiceALL, 2000.
5. *Limba și literatura română, Manual pentru clasa IX-a*, Editura Paralela 45, 2002.

Irina **EXPERIENȚE**
CONDREA **METALINGVISTICE**

Creativitatea este astăzi o condiție a multor forme de comunicare, a unor limbaje aparte, care evită tradiționalismul și stereotipia atât în formă, cât și în conținut. Se poate constata în scrierile poezilor moderniști și post-moderniști, în mass-media, în spoturile publicitare ș.a. o tendință crescândă de experimentare, de scoatere în evidență a tuturor posibilităților limbajului, pentru a obține efecte cât mai variate și cât mai surprinzătoare. Metafora lirică, epitetul clasic, comparația explicită, în calitatea lor de elemente poetice, rămân tot mai mult în zona tradiționalismului și a expresiei folclorice, iar în avangardă ies figurile de limbaj bazate pe semnificații accidentale, pe aluzii, pe modificări semantice și metaplasme.

Ca figură de limbaj, **metaplasma** se bazează pe schimbarea fonetică sau grafică în cadrul unui cuvânt sau al unor îmbinări de cuvinte, cu scopul de a deturna semnificația inițială și de a aduce în prim-plan niște sensuri noi, „găzduite” latent de haina grafică, sonoră și structurală a lexemului. Grupul μ , în exegezele sale de semiotică și retorică, a extins aria acestui procedeu, care include o vastă paradigmă de figuri ce se produc la nivelul infralingvistic în care se situează cuvântul, ajungând până la zona cea mai complexă – nivelul sintactic.

În funcție de felul în care se produce schimbarea – la începutul, în interiorul sau la sfârșitul cuvântului – metaplasmele se pot realiza prin reducere (*„neața „dimineața”*), prin adăugare (*copchil, alămâie*), prin abreviere (*profa*).

Experiențele poezilor, tendința lor de a vedea „dincolo de cuvânt” se materializează în forme subtile de expresivitate, cu aluzii mai mult sau mai puțin transparente la realitățile descrise. Astfel, la Em. Galaicu-Păun depistăm o serie de metaplasme, ce se încadrează mai curând în categoria metagrafelor, deoarece soluția stilistică rezidă în scrierea neobișnuită a cuvântului. Cf.: „în mișcarea plăcii **centriFUGĂ**”; „**oxiGeniul** meu să-l scoți din gura

morții”; „ninge-o nea infirmieră-n **subteRANĂ**”; „ecoul mi-e ureche – și **ama-DEUS** într-un / **cav-OU** de cuc străină pasăre de humă”; „**Raeșă: rar ieșea** numele tău din pomelnic”.

Mass-media a preluat din plin procedeul, astfel încât metaplasmele, fie că sunt bazate pe scriere, fie că sunt rezultatul unor transformări în interiorul cuvântului, apar cu regularitate în spoturile publicitare, în alte materiale. Anume presa face uz de lexeme modificate ca, de exemplu, **RoMANIA, r-ADIO, Bestival** ș.a., în care prevalează sensul încifrat – mania (în România), adio radio, festival bestial, toate acestea sporind efectul ludic al lexemelor originare.

Un procedeu exploatat din plin este și cel al anagramării. Prin **anagramă** se înțelege situația când într-un cuvânt poate fi schimbată ordinea literelor, ori chiar a morfemelor, obținându-se astfel noi cuvinte, de ex., **trece – certe**. În mod tradițional, prin anagramare se urmărea încifrarea mesajului, ascunderea unui sens, care putea fi găsit numai pe calea modificării cuvintelor. Astfel, în evul mediu în Europa o preocupare a anagramiștilor era de a crea anagrame din textele religioase, de exemplu: „**Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum = Virgo serena, pia, munda et immaculata**”. O altă anagramă medievală faimoasă este întemeiată pe întrebarea lui Pilat la judecarea lui Iisus: **Quid est veritas?** („Ce este adevărul?”). Răspunsul poate fi obținut prin anagramare: **Vir est qui adest** („Este omul dinaintea ta”).

Procedeul este exploatat din plin de Dan Brown, devenind o cheie importantă în scrierile sale, mai ales în **Îngeri și demoni** și în romanul care a stârnit multă vâlvă cu doi ani în urmă, și anume **Codul lui Da Vinci**. O anagramă complicată, de a cărei descifrare depinde succesul căutărilor celor doi protagoniști, se ascunde în: „O, DRACONIAN DEVIL! OH, LAME SAINT!” (rom.: O, diavol draconic! O, sfânt schilod!), care, descifrată, reprezintă o anagramă perfectă a cuvintelor „LEONARDO DA VINCI! THE MONA LISA!”. Anume spre acest tablou al lui Da Vinci trebuiau să se orienteze căutările. În legătură cu Mona Lisa se mai face o sugestie: Zeul egiptean Amon avea un corespondent feminin – zeița Isis, numită în antichitate LISA, astfel că MONA LISA ar fi o anagramă a comunității dintre masculin și feminin. Următoarea anagramă cu care se confruntă personajele romanului se referă tot la un tablou: SO DARK THE CON OF MAN (rom.: Atât de negru renghiul pentru om), se descifrează ca MADONNA OF THE ROCKS și este denumirea unui vestit tablou al lui Leonardo Da Vinci „Fecioara între stânci” – anume în spatele lui Sophie găsește o cheie lăsată de bunicul său. Chiar și numele eroinei principale din **Codul lui Da Vinci** este decodificat printr-un procedeu metagrafic: *Sophie* scris **SoPHIE** ascunde numărul *phi*, care redă proporția divină sau numărul de aur – 1,618.

Chiar și cifrele în romanul lui Brown pot forma anagrame. Inscripția O, DRACONIAN DEVIL! OH, LAME SAINT! este precedată de un șir de cifre, și anume: 13-3-2-21-1-1-8-5, care, așezate în altă ordine, reprezintă șirul lui Fibonacci – o progresie celebră pentru faptul că suma oricăror doi termeni alăturați este egală cu termenul următor, deci șirul ar fi 1-1-2-3-5-8-13-21, iar intenția

era de a sugera că tot textul reprezintă un mesaj criptic, care trebuie decodificat. În romanele lui Brown mai sunt și alte numeroase exemple de acest fel, cu asocieri dintre cele mai surprinzătoare, care stârnesc curiozitatea cititorului.

Compunerea în cadrul metaplasmei este realizată prin alăturarea unor elemente eterogene, de regulă, părți de cuvinte cunoscute, din care rezultă hibridi cu nuanțe stilistice foarte expresive. În limba română procedeul este cunoscut și de la Creangă, care în vestita replică „Bine ai venit, **nepurcele**”, creează efectul stilistic prin alăturarea componentelor a două cuvinte – *nepoțel și purcel*. În vorbirea populară se atestă cuvântul **trandaștir**, ale cărui componente trimit la două plante cu conotații opuse – trandafir, o floare nobilă, plăcut mirositoare și știr, o plantă parazit, buruiană care se dă, de regulă, la animale ca hrană. Cuvântul este folosit pentru a ironiza, în cazul în care se aduc laude pentru calități care lipsesc.

Și în cazul acestui procedeu presa dă dovadă de spirit inventiv, astfel că a făcut deja „carieră” în publicistică cuvântul **tembelevizor**, creat din *tembel* („indolent, tâmpit, idiot”) și partea a doua a lui *televizor*. Hibridul astfel obținut sintetizează clar ideea că televizorul tâmpește oamenii. Ziariștii recurg adeseori la acest procedeu, ca dovadă fiind creațiile de tipul **mărțișowul** care trimite la „show de mărțișor”, *ce pereche protivită* – „perechea de la PRO TV”. Scriitorul Paul Goma, în una dintre lucrările sale, vorbește de *bălăcăniada trăisticoloră* – ambele cuvinte sunt rezultatul metaplasmei: primul trezește asocierea balcaniadei (a Balcanilor) cu bălăcirea, iar al doilea este format prin compunere din elementele *traistă* și *tricolor*, reprezentând un epitet sarcastic pentru a caracteriza sărăcia națională (tricoloră).

Același procedeu de compunere se utilizează și în cazul numelor proprii. Cu intenția vădită de a persifla alianța unor partide a fost creat numele Vorosca, de la Voronin + Roșca, vorosca având o asonanță evidentă cu rusescul «воришка» – „hoț mărunț, găinar”. Tot atât de persiflantă este și combinația creată din numele a doi interpreți de estradă ruși, Alla Pugaciova și Maxim Galkin, din a căror nume presa a făcut unul comun – Pugalkin, ce ar avea semnificația de „sprietoare”.

Asemenea creații sunt, în special, rezultatul fanteziei jurnaliștilor, care, în căutare de expresivitate, nu mai apelează la figurile de stil tradiționale, ci se bazează mai mult pe materialul „viu”, din care își modelează elementele stilistice.

Ion **A PARVENI,** CIOCANU **PARVENIREA** **ȘI PARVENITUL**

E corectă oare expresia „La redacție a parvenit o plângere”?, ne-a întrebat în cadrul unei emisiuni radiofonice interactive un ascultător. Și i-am răspuns prompt că aici verbul *a parveni* este utilizat corect, însă el are și alte semnificații și că tocmai aceste „alte semnificații” îl determină pe ascultător să pună la îndoială corectitudinea enunțului în cauză.

Acum este locul să dezghiocăm pe îndelete subiectul propus atenției noastre de către stimatul radioascultător.

Verbul *a parveni* este – repetăm – polisemantic și înseamnă „1. A ajunge, fără merite deosebite, prin mijloace neonestе sau printr-un concurs favorabil de împrejurări, la o bună situație materială, politică sau socială; a pătrunde într-o pătură socială înaltă; a se ajunge. 2. (Despre știri, scrisori etc.) A ajunge la destinație, a fi remis destinatarului...”; el are și alte semnificații, nu le transcriem pe toate din dicționarul explicativ.

Evident, *a parveni o plângere* este un enunț corect, în sensul că plângerea respectivă a ajuns la destinație.

Dar noi înțelegem de ce radioascultătorul nostru ne-a adresat întrebarea. Domnia sa cunoștea, probabil, numai celălalt sens al verbului în discuție – faptul de „a ajunge, fără merite deosebite, prin mijloace neonestе sau printr-un concurs favorabil de împrejurări, la o bună situație materială, politică sau socială”; or, plângerea și în genere un mesaj scris nu putea, dată fiind numai această semnificație a verbului în cauză, să... „parvină”.

Parvenirea e tratată în dicționarul explicativ ca „acțiunea de *a parveni* și rezultatul ei” și semnifică toate aspectele semantice ale acestui verb. Altceva e substantivul *parvenit*. Acesta se referă în exclusivitate la „(persoana) care parvine”, verbul fiind întrebuințat aici numai și numai cu semnificația „1. A ajunge, fără merite deosebite, prin mijloace neonestе sau printr-un

concurs favorabil de împrejurări, la o bună situație materială, politică sau socială...”. Dinu Păturică, de exemplu, protagonistul romanului **Ciocoii vechi și noi** de Nicolae Filimon, este, fără îndoială, un *parvenit* în înțelesul direct și neîndoielnic al cuvântului.

Există și substantivul *parvenitism*, descifrat în sursa lexicografică din care cităm drept „tendință, dorință de a parveni (cu sensul peiorativ amintit deja! – I.C.) cu orice preț; situație de parvenit, mod de comportare, atitudine de parvenit” (pag. 755).

Drept concluzie mai spunem o dată că enunțul *a parvenit o plângere* e corect în sensul că petiția respectivă a ajuns la destinație și că aici verbul în discuție satisface numai semnificația a doua dintre cele enumerate mai înainte, iar cuvintele *parvenire*, *parvenit*, *parvenitism* se întemeiază în exclusivitate pe sensul prim al aceluiași verb, *a parveni*. E nevoie, așadar, de o înțelegere clară și temeinică a semnificațiilor verbului de la care am început eseu de față. Într-un atare caz dubiile vor dispărea și vom fi oricând în măsură să spulberăm impresia că în enunțul comentat aici verbul în discuție ar fi întrebuițat în mod greșit.

ÎNVEDERAT ȘI INVETERAT

Cităm, pentru început, dintr-o carte foarte bună despre viața și activitatea folcloristului și etnografului Petre Ștefănuță, apărută – subliniem în mod special! – în 2006: „Lucrețiu Pătrășcanu, un comunist înveterat, a fost în perioada transformărilor socialiste rapide ministru al justiției din 1944 până în 1948 și a avut un rol marcant în procesul drasticelor epurări efectuate în aparatul puterii” (**Petre Ștefănuță**. Studiu biobibliografic, Chișinău-Ialoveni, 2006, pag. 29-30). Cităm și ne întrebăm ce au vrut să spună alcătuitoarii, redactorii și corectorii cărții, altfel zis – cine a fost personajul cu pricina? Cuvântul folosit de ei – „învetat” – nu este unul legiferat în lingvistică, ci e o confuzie gravă și inadmisibilă, mai ales în știință și în textele menite să ajute oamenii să înțeleagă corect adevărul despre trecutul nostru oropsit și despre destinul martirilor care și-au jertfit viața în numele unor idei și idealuri nobile. Cuvântul „învetat” a apărut în urma contaminării nechibzuite – din lipsă de atenție sau din necunoaștere – a două cuvinte relativ simple și corecte, despre care ne propunem să vorbim aici.

Primul dintre acestea e adjectivul (întrebuițat și ca adverb) *învederat*, având semnificația „care se poate vedea sau înțelege bine; vizibil, evident” (**Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 543).

Cel de-al doilea cuvânt care a fost făcut părtaș la apariția ineptiei din citatul reprodus mai devreme este *inveterat*, care atunci când se referă la oameni

înseamnă „învechit în rele, în vicii”, iar atunci când se referă la defecte ome-nești – „învechit, înrădăcinat”.

Este adevărat că **Dicționarul explicativ** recomandă, în paranteze, că adjectivul acesta ar avea și „varianta” „înveterat, -ă” (*Ibidem*, pag. 505). Dar această „variantă” nu este decât o greșeală a acelor care au confundat inițial cuvintele *învederat* și *inveterat*, apoi a acelor care au preluat și răspândit greșeala până aceasta a devenit „variantă”.

O confirmare a presupunerii noastre găsim chiar în sursa lexicografică citată, care în dreptul adjectivului nimerit în lista cuvintelor incluse în dicționar sub forma „înveterat” nu-l explică după cum ar fi normal în cazul oricărui cuvânt, ci ne „trimite” la adjectivul *inveterat*.

Ne vedem obligați să facem și noi o „trimitere” la articolul „*Variantele*” unor *cuvinte în deserviciul... nostru*, publicat de noi în revista *Limba Română* (2004, nr. 12, pag. 79-81), cazul cuvântului „înveterat” confirmând o dată în plus dreptatea noastră.

Vorba e că personajul la care se referă autorii studiului despre Petre Ștefănuță a putut fi și un comunist *învederat*, adică evident, declarat, fără a ascunde calitatea sa de comunist, dar și unul *inveterat*, adică un comunist cu obiceiuri și apucături bolșevice, profund detestabile. Deci ce fel de comunist a fost personajul? Unul *învederat* ori unul *inveterat*? Considerându-l „înveterat”, autorii studiului nu ne edifică deplin și exact asupra adevărului despre personajul în cauză, ei doar ne „zădăre” și ne lasă nedumeriți.

Tocmai de aceea ne luăm încă o dată dreptul de a afirma și mai apăsat, ca o concluzie, că există două cuvinte clare și inconfundabile *învederat* și *inveterat*, care urmează să fie întrebuințate conform semnificației fiecăruia dintre ele, fără să admitem existența unor cuvinte-hibridi de felul celui nimerit până și în studiul, altfel bun, despre Petre Ștefănuță, cuvinte care varsă și un pic de neîncredere în nivelul de corectitudine al unui întreg colectiv de savanți și bibliografi. Opțiunea noastră se întemeiază pe o sursă veche – **Dicționar de dificultăți ale limbii române** de Gabriel Angelescu, în care citim: „*inveterat, -ă*, și nu *înveterat, -ă*” (pag. 44) și pe câteva noi, pe deplin recomandabile, ca **Dicționar de dificultăți ale limbii române** de Andrei Crijanovschi: „*inveterat, -ă*, nu *înveterat, -ă*” (pag. 191), **Cuvintele limbii române între corect și incorect** de Mioara Avram: „A *învedera* și *învederat*... nu trebuie confundate cu paronimul *inveterat, -ă* (cu varianta neliterară *inveterat, -ă*)” (pag. 151).

Vom spune, deci, *învederat, -ă* sau *inveterat, -ă*, fiecare adjectiv având semnificația sa distinctă, și vom evita „varianta” „înveterat, -ă” ca fiind, vorba autoarei citate, „neliterară”.

MĂRUNTAIELE ȘI MĂRUNȚIȘURILE

Circulă în lumea filologilor, cu titlu de glumă, o expresie care vizează practica traducerii absolut mecanice și, prin urmare, inadecvate a substantivului rusesc мелочь, мелочи, practică incredibil de perfidă prin puterea ei de influență asupra oamenilor neinstruiți din punct de vedere lingvistic. Chipurile, o cercetătoare din cadrul Academiei de Științe ar fi declarat (în glumă, în serios?) că „asta-i principalul, restul sunt măruntaie”.

Măruntaiele din enunțul transcris ar fi un antonim al adjectivului *principal* (uneori substantivat), adică ceva puțin sau chiar deloc important.

Lumea râde cu poftă pe seama enunțului în cauză, dar... cum o fi luat naștere greșeala vizată în el și în ce rezidă puterea ei de influență asupra unei anumite categorii de vorbitori ai limbii române de la est de Prut?

Spre deosebire de ceea ce e principal (într-o discuție, într-o problemă, într-o operă literară etc.), există (în toate) și ceva secundar, altfel zis – *mărunt* ca importanță. De aici posibilitatea ori chiar inerența confuziei *principalului* cu... *mărunțișurile*, care – în sens figurat – semnifică „fapte lipsite de importanță, fleacuri, nimicuri” (**Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 610).

Mărunțișuri – subliniem –, ci nu „măruntaie”!

Substantivul luat aici între ghilimele înseamnă „totalitatea organelor interne la animale și la om; viscere, vintre” (*Ibidem*).

Or, vorbitorii luați în derâdere în enunțul hazliu confundau principalul nu cu *aceste* măruntaie, ci – credem – cu alte sensuri ale măruntaielor, de vreme ce expresia „a ști toate măruntaiele (din cineva)” echivalează semantic cu „a cunoaște gândurile cele mai ascunse (ale cuiva)”, iar în mod figurat măruntaiele denumesc „partea cea mai adâncă a unui lucru; fund, adâncime, mijloc” (*Ibidem*).

Prin urmare, substantivul măruntaie nu înseamnă numai „totalitatea organelor interne...” și de aceea în enunțul de la care am pornit el semnifică altceva decât banalele „organe interne” și toți cei ce-și rîd până în prezent de proverbialele măruntaie citate din capul locului în eseul de față au o bună și chiar foarte sănătoasă intenție de a ne determina să cugetăm adânc la sensurile cuvintelor de care facem uz, să le alegem pe cele potrivite în contextele respective și, făcând haz pe socoteala ingenioasei (totuși) expresii lansate odinioară de cercetătoarea avută în vedere, să corectăm enunțul ridicol după cum urmează: „Ceea ce v-am spus e principalul, restul sunt mărunțișuri (= fapte lipsite de importanță; fleacuri, nimicuri)”.

MÂNCĂRIMEA, MÂNCĂTURA ȘI MÂNCĂTORIA

Revenim la subiect, deoarece la radio și în presa scrisă continuă suprasolicita-rea primului dintre aceste substantive în detrimentul celui de-al doilea și – mai cu seamă – în detrimentul celui de-al treilea. Ca sfătuiți între ei, confrății jurnaliști blamează „mâncărimea” dintre partidele politice și chiar dintre persoane fizice care... nu se împacă între ele, nu luptă de uneală pentru idealurile noastre naționale etc. Or, *mâncărimea* – ne vedem obligați să mai deschidem o dată **Dicționarul explicativ** – este „senzația (neplăcută) provocată de anumite boli ale pielii, de o iritație trecătoare, de înțepătura unor insecte etc. și însoțită de nevoia de a se scărpinga; mâncărici”, iar expresia *a avea mâncărime de* (sau *la limbă*) înseamnă „a simți mereu nevoia de a vorbi; a fi foarte vorbăreț, palavragiu, limbut; a nu putea păstra un secret” (pag. 613).

În ceea ce privește *mâncătura*, lucrurile sunt mai simple, de vreme ce aceasta semnifică „eroziunea solului (mai ales sub acțiunea apei)” și „urmă lăsată de anumite boli care degradează țesuturile organismului” (*Ibidem*); se văd pe fețele ori pe mâinile multor oameni urme ale *vărsatului de vânt*, zis științific *variolă*, ale *vărsatului mare* (= scarlatină) sau *mic* (= pojar)...

Dar o anumită neînțelegere între partide sau între oameni aparte nu este „mâncărime” și nici „mâncătură”, ci – mai deschidem o dată aceeași ori altă sursă lexicografică serioasă – *mâncătorie*, care semnifică „hoție, fraudă, delapidare” și – atenție! – „intrigă, bârfeală” (*Ibidem*), deci tocmai ceea ce se întâmplă în realitatea noastră, când partidele politice și chiar societatea în întregime nu se unesc în jurul ideii naționale, nu votează pentru promotorii acesteia, ci – încă nu v-ați convins? – împotriva ei, recurgând la „intrigi, bârfeli” unul împotriva altuia și derutând electoratul în ansamblu, care și fără această dezbinare este unul derutat ori cel puțin insuficient de bine informat.

Prin urmare, e cazul să ne irite și, totodată, să ne pună pe gânduri *mâncătoria* dintre partide, dintre diferitele segmente ale populației sau dintre diferiții lideri de opinie.

Confuzia pe care o fac unii concetățeni ai noștri suprasolicitând *mâncărimea* în detrimentul *mâncătoriei* este – și ea! – o boală care lasă urme, cel puțin în forul intim și cam firav al cititorilor / ascultătorilor obișnuiți să dea crezare mijloacelor de informare („S-a spus la radio!”, „Am citit în ziar!”), fără să apeleze la măriile sa Dicționarul sau – de ce nu? – la cărțile de cultivare a limbii.

**Ion GREȘELI TIPICE,
MELNICIUC GREȘELI CURENTE**

Trebuie să recunosc din capul locului că n-am prea oboșit în căutarea unui titlu original. Deși l-am folosit de mai multe ori și ar putea atrage asupra-mi niște replici, nu pot renunța la el din simplul motiv că greșelile din emisiunile Audiovizualului moldovenesc (exagerat de multe la număr) se repetă cu regularitate. Un exemplu concludent, în această ordine de idei, ne pot servi erorile de vorbire generate de nepotrivirea contextuală a prepoziției.

De zeci de ani urmăresc greșelile de acest soi. Le-am combătut cu toată vehemența, dar ele persistă cu îndărătnicie. Face impresia că situația este ireparabilă.

Mostrele ce urmează a fi analizate le-am excerptat (și de astă dată!) din emisiunile radiofonice și cele televizate. Alegerea e ușor explicabilă: Radioul și Televiziunea influențează lesne ascultătorul / spectatorul. Mai ales când e vorba de o *greșeală* care, asemenea insectelor sau plantelor vătămătoare, „prinde viața”, apare acolo unde nici nu te aștepți. Prin urmare, daunele pe care le aduc limbii române devierile de la normele literare, atestate în multe emisiuni radiofonice sau televizate, sunt incomensurabile. Aceasta pentru că audiovizualul este, metaforic vorbind, cel mai practic „manual” de cultivare a limbii. Manual cu cei mai mulți „cititori”. Și ar fi păcat să nu beneficiem de serviciile lui.

Realitatea însă ne dovedește contrariul: majoritatea colaboretelor Companiei Publice „Teleradio-Moldova” nu conștientizează potențialul educației lingvistice de care dispune instituția ce i-a angajat. Altfel, cum pot fi explicate multiplele greșeli privind utilizarea corectă, de exemplu, a prepoziției?

Pentru a nu lăsa urme de îndoială privind starea actuală de lucruri, exemplificăm mai multe cazuri de încălcare a normelor în vigoare.

O greșeală cronică, „cu viză de reședință” în emisiunile radio / TV, este omiterea prepoziției *de* (inclusă de

către noi în paranteză patrată) după numeralele cardinale începând cu douăzeci:

- 1) „Mâine vom avea până la 30 [de] grade Celsius” (TVM, 20.05.06, 21³¹).
- 2) „Mâine vom avea o maximă de 18-20 [de] grade” (TVM, 23.04.07, 23⁰⁹).
- 3) „Căpșunile – 15-20 [de] lei kilogramul la Edineț...” (Radio, 2.06.06, 6³²).
- 4) „Au fost depistate 241 (unu, corect: una) [de] persoane...” (Radio, 8.06.06, 6⁰⁸).
- 5) „...23-24 [de] ani...” (Radio, 25.11.06, 8²²).
- 6) „Moara aducea venit de 5000 [de] ruble pe an” (TVM, 10.10.06, 9⁰¹).
- 7) „În raionul Drochia funcționează 57 [de] formațiuni agricole” (Radio, 19.09.06, 6⁴⁸).
- 8) „Ana a luat 20 [de] puncte” (TVM, 4.02.07, 11⁰¹).
- 9) „O sută patruzeci și unu (= una) [de] mii...” (TVM, 25.01.07, 20³⁴).

Am putea extinde considerabil lista de „mostre”, căci fișierul nostru conține un număr impunător de exemple similare, dar situația ni se pare clară: și radioul, și televiziunea nesocotesc norma literară și „intoxică” eterul cu surogat lingvistic.

Consecințele exprimării defectuoase sunt dintre cele mai nedorite:

- 1) O emisiune (radio sau TV) cu greșeli de exprimare displace oricui. Omul, enervat, schimbă programul / canalul.
- 2) Persoanele puțin instruite iau greșeala drept normă și o perpetuează în vorbire. Iată cum imită vorbirea unei prezentatoare TV un invitat:
  - Și în final nu pot să nu vă felicitez cu ziua [corect: **cu ocazia zilei...**] dumneavoastră de naștere.
  - Iar eu vă felicitez cu [corect: **prilejul Sfințelor...**] Sfințele Sărbători de Paști (TVM, 5.04.07, 8⁴⁴).

Tineretul nostru studios preferă să spună „Baftă!”, în loc de „Noroc!”, „Succes!”. Am întrebat-o pe o studentă de la Litere de ce folosește argotismul *baftă* și mi-a răspuns prompt:

– Așa am auzit la radio.

Am rămas dezarmat:

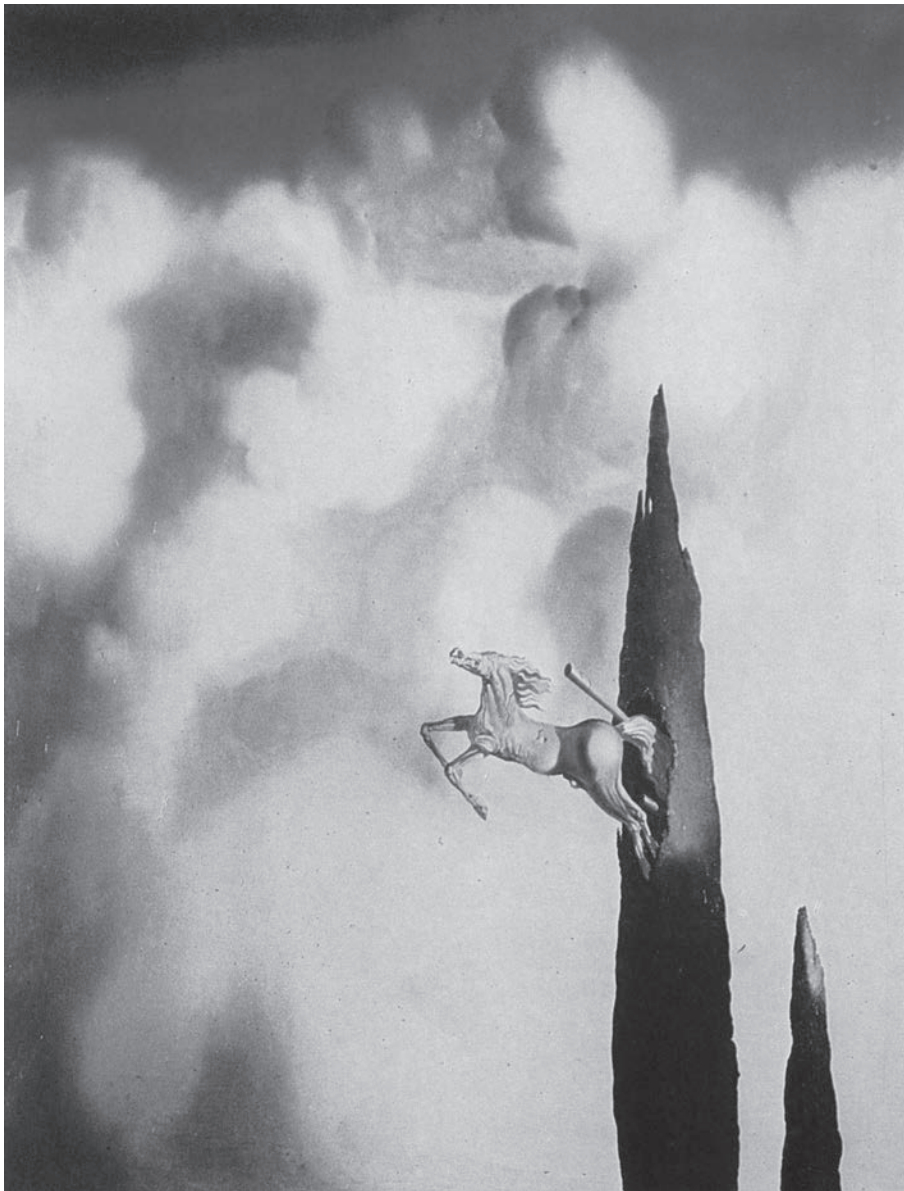
- Dar eu v-am atenționat că e vorba de un argotism, nu ține de limba literară.
- Da, dar e folosit în mod curent și la radioul și televiziunea română!
- Oricum, e o abatere de la normă.

Studenta a zâmbit nevinovată.

76 Limba ROMÂNĂ

3) Omiterea prepoziției *de* în sintagmele evidențiate fac exprimarea nefirească, neconformă specificului limbii române. Comparați: *20 lei, 24 ani, 5000 ruble, 30 grade* și **20 de lei, 24 de ani, 5000 de ruble, 30 de grade**.

Alteori prepoziția *de* apare acolo unde contextul nu o acceptă, adică după numeralele cardinale indicând numere de până la 20. Atare greșeli, deși accidentale, le-am atestat și în lucrări de cea mai înaltă ținută. 1. Autorul face și prețioasa constatare că, din cele *1908 de cuvinte* din *Luceafărul...*, 800 sunt unelte grama-

Osificarea de dimineață a chiparosului (1934)

ticale și adverbe (I. Coteanu, **Stilistica funcțională a limbii române. Limbajul poeziei culte**, București, 1985, p. 19); 2. Dicționarul moldovenesc-rus cuprinde *31.117 de cuvinte...* (**Dicționar moldovenesc-rus**, Chișinău, 1987).

Nici presa scrisă nu e scutită de asemenea greșeli: 1. „...președintele Vl. Putin a ordonat formarea unei inspecții generale a muzeelor rusești după furtul a *211 de exponate* de mare valoare de la Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg” (*Flux*, 17.08.06); 2. „*117 de zile* ar fi rămas până la aderarea noastră la UE...” (*Jurnal de Chișinău*, 5.09.06); 3. „*114 de zile* ar fi rămas până la aderarea noastră la UE...” (tot acolo, 8.09.06). În aceste cazuri utilizarea prepoziției *de* este greșită. Întrebarea vine de la sine: cum explicăm aceste erori regretabile? Răspunsul, firește, nu întârzie: neglijența le-a jucat festa.

Spre bucuria noastră, jurnaliștii de la Teleradio-Moldova nu ne-au furnizat material faptic la acest capitol. Nu e vorba de un act de conștiință, ci, probabil, din obișnuința de a nu folosi, de obicei, prepoziția *de*.

Un examen dificil pentru mulți mânători de condei / vorbitori constituie numeralele fracționare de tipul: 20,3; 97,8; 2,25.

Chiar zilele acestea am citit într-un ziar următorul enunț: „Pentru alegerile locale generale, de la Bugetul de stat sunt prevăzute fonduri de *6,5 de milioane lei*”.

Să admitem, pentru moment, că exemplul l-am fixat la auz, adică fraza a fost rostită: șase, virgulă, cinci de milioane lei. Șochează? Confrunța-ți-o cu o variantă posibilă: *6,5 milioane* de lei. Care e mai plăcută auzului, mai firească? Desigur, a doua, în care prepoziția *de* este omisă după numeral și plasată după *milioane*. Acum să vedem ce motiv l-a determinat pe autor să încalce cunoscuta regulă. Dacă pronunțăm corect numeralul fracționar analizat – 6,5 (șase, virgulă, cinci) nimic nu ne împiedică să respectăm regula, deoarece numeralul fracționar indică un număr de până la 20.

Rămâne să presupunem că autorul a asociat sintagma *6,5 milioane* cu *5 zecimi de milioane*, ca și *zeci de milioane*. Altfel spus, numeralele zecimale le-a folosit ca substantivate, ceea ce este incorect.

Numeralul care atrage „acordul”, legătura sintactică cu substantivul *milioane*, este 5. Acesta nu cere prepoziția *de*.

În schimb între *milioane* și *lei* prepoziția *de* este necesară: *6,5 milioane de lei*.

Când însă după virgulă avem sutimi începând cu 20, prepoziția *de* este obligatorie. Comparați: *2,25 de procente*, *150,47 de kilograme*, dar *840,3 metri*.

Colaboratorii Audiovizualului e bine să știe că atunci când dau citire unui text ce conține numerale cardinale indicând numere de la 20 în sus, urmate de unități de măsură abreviate (25 kg, 1800 ha, 32 kW etc.), prepoziția *de*, deși e omisă, trebuie neapărat pronunțată: *25 de kilograme*, o mie opt sute *de* hectare, treizeci și doi *de* kilowați.

Dacă e să fim sinceri, trebuie să recunoaștem că prepoziția *de* este neglijată nu numai la Audiovizual, ci chiar și în studii științifice din cele mai diverse domenii, inclusiv lingvistic. Aceasta însă nu ne dă dreptul la eroare. Iată un exemplu demn de urmat: „Dicționarul cuprinde peste 17.000 *de* cuvinte, dintre care circa 11.700 *de* termeni de bază și neologisme, mai bine de 120 *de* variante literare, peste 750 *de* sinonime populare și regionale, circa 350 *de* variante populare și regionale, aproximativ 350 *de* împrumuturi lexicale..., circa 220 *de* calcuri..., aproape 1.100 *de* forme derivate..., circa 300 *de* cuvinte cu pronunțare alterată sub influența limbii ruse” (Andrei Crijanovschi, **Dicționar de dificultăți ale limbii române**, Chișinău, 2000, p. XV).

Greșeli generate de utilizarea improprie a prepoziției apar și în situația în care nu cunoaștem suficient semnificația acesteia. Exemplificăm din fișierul întocmit în baza emisiunilor radio / TV audiate / vizionate pe parcursul anilor 2005-2007.

1) „*După* această zicală se conduce și doamna...” (Radio, 29.01.05, 10²³). Mai potrivit ar fi să zicem „*De* această zicală se conduce și doamna...”.

2) „Să poposim la Liceul „Ion Vatamanu” din Strășeni, *de* unde am înregistrat un interviu...” (Radio, 12.02.05, 18²⁶).

Omiteți *de* și lucrurile revin la normal. *De* alterează mesajul.

Nici în exemplul ce urmează prepoziția *de* nu e conformă contextului.

3) „Primarul regretă mult *de* această situație” (Radio, 5.02.05, 12¹⁵). *A regreta* este verb tranzitiv și nu cere prepoziția *de*. Deci spuneți simplu: „Primarul regretă situația”. Dar cea mai potrivită ar fi varianta: „Primarul regretă că s-a întâmplat așa ceva”.

4) „Vă mulțumim că ați fost *alături cu* TVM, vă rugăm să fiți alături și marțea viitoare, fiți alături și în continuare...” (TVM, 14.11.06, 20³⁷).

În mod firesc spunem *alături de* (noi). În cazul dat se potrivește și prepoziția *cu*: ați fost *cu* noi... Ni se pare reușită și varianta: „Rămâneți *alături de* noi cu Radio-Moldova” (7.06.07).

5) Vice-primar Orhei (subtitru) (TVM, 4.03.07, 11¹⁴).

Corect: *viceprimar de Orhei* sau *viceprimar, Orhei*.

6) „Apropo *despre* selecțiile internaționale...” (TVM, 15.03.07, 9⁰²)

Apropo nu este compatibil cu *despre*. El face bună vecinătate cu *de*: *apropo de*.

7) „*Din numele* colegilor mei... vă salută...” (Radio, 3.05.07, 7⁵⁴).

De zeci de ori a fost condamnată expresia *din numele*. E regretabil faptul că unii colaboratori ai Audiovizualului nu se interesează de problemele corectitudinii vorbirii. Astăzi, se pare, orice vorbitor cult știe că e corect să spunem *în numele*.

8) Uneori provoacă nedumeriri și utilizarea prepoziției *cu*.

„El este responsabil *cu* antrenamentul jucătorilor” (Radio, 13.02.05, 8¹²).

Poți fi responsabil *de* antrenament.

9) „Nici Dumnezeu n-ar fi în stare să dirijeze *cu* legea” (Radio, 3.08.06, 7⁴⁰).

Credem că greșeala nu necesită comentarii.

10) „...ajungând *cu cunoașterea* la adevăr” (Radio, 7.08.07, 12¹⁴).

De cacofonia *cu cunoașterea* putem scăpa ușor: *prin cunoaștere*.

11) Temperatura maximă – 1-3 grade *cu plus* (Radio, 16.03.06, 21³³).

E cam nefirească îmbinarea *1-3 grade cu plus*. În mod obișnuit spunem: *1-3 grade Celsius; plus 1-3 grade; 1-3 grade căldură*.

12) O greșeală similară conține și enunțul: „Mâine ziua – zero, minus două grade sub zero” (TVM, 1.02.07, 21³⁶).

Dacă am spus *minus două grade*, nu mai este nevoie de *sub zero*, căci facem loc pleonasmului.

13) „Deci să trecem direct *în* tema anunțată” (Radio, 3.05.07, 8¹⁸).

Un elementar simț al limbii îți sugerează ideea ca prepoziția *la* e întru totul adecvată contextului: *a trece la temă* (la subiect).

14) „*La* părerea dumneavoastră care este situația în liceu?” (TVM, 20.02.07, 19⁵⁵).

Numai un neromân se poate exprima astfel. Corect ar fi: „Care este, *după* părerea dumneavoastră, situația în liceu?”. Sau: „Care este situația în liceu, *după* (părerea) dumneavoastră?”.

15) „Vom relua emisiunea noastră doar *în* câteva minute” (Radio, 28.01.05, 8²⁶).

Nu e mai bine *peste* (câteva minute)?

16) „A pătrunde *în esența* lucrurilor prin știință” (Radio, 30.01.05, 13¹⁰).

E o greșeală cronică, cu o arie de răspândire imensă. Pentru a o evita, e nevoie să constatăm că verbul *a pătrunde* are aici sensul de „a percepe, a înțelege”. Prin urmare, prepoziția *în* e străină contextului. Comparați varianta propusă (corectă) cu cea analizată și trageți concluzia de rigoare: „*A pătrunde esența lucrurilor...*”.

17) „Conferința va finaliza cu o masă rotundă *despre* care voi reveni la ora...” (Radio, 24.02.05, 12³⁵).

Exemplul este ilustrativ în ideea că o singură prepoziție „demolează” integritatea semantică a frazei. Secvența *masă rotundă despre care voi reveni* este nonsens. Situația poate fi „salvată” prin diferite variante: *masă rotundă despre care vom relata ceva mai târziu; masă rotundă la care vom reveni peste puțin timp* etc.

Greșeala, firește, e un simplu lapsus, suscitată de graba cu care autorul a modelat fraza.

18) „Cele mai periculoase manevre sunt plecarea *de pe* loc (a automobilului – *n.n.*)...” (Radio, 29.01.05, 15²⁵).

Chiar dacă nu garantăm competență automobilistică, sintagma *plecarea de pe loc* (a automobilului) ni se pare oarecum nefirească. Ca să nu dăm greș, totuși îndemnăm persoanele interesate să caute termenul consacrat. Până atunci însă acceptăm varianta neutră (nonterminologică) *a porni* (a mișca) *automobilul din loc*.

19) „Care au fost prețurile ieri *pe* piața centrală din Chișinău?” (Radio, 3.02.05, 6³⁷).

Aici nu ne putem permite delimitarea corect – greșit, deoarece uzul admite variante: *pe piață, în piață, la piață*. Vorbitorului îi revine dreptul (dar și datoria) să aleagă ceea ce i se pare mai adecvat. Tocmai din acest considerent nu acceptăm categoricul, ci, pur și simplu, propunem varianta noastră preferată: *la piață*.

20) Alteori categoricul se impune de la sine. Este inimaginabil că cineva ar putea accepta ca variante admisibile greșelile evidențiate în enunțurile de mai jos:

„Jertfa lor constituie *la circa* 1000 lei” (Radio, 13.02.06, 7⁴⁸).

„Astăzi bugetul constituie *la circa* 10 mln. de lei” (Radio, 13.02.06, 7⁴⁴).

„Anul acesta deja s-au plantat *la circa* 300 de hectare de nucari” (Radio, 17.04.07, 6⁴⁵).

Cu siguranță autorii „mostrelor” analizate nu cunosc semnificația adverbului *circa* – „aproximativ, aproape, cam, vreo”.

Ideea de aproximație poate fi exprimată și printr-un numeral precedat de prepoziția *la*: Astăzi un cal bun ajunge *la* (= aproximativ) 3000 de lei”.

Aceasta este starea de lucruri la capitolul corectitudinea exprimării privind utilizarea prepoziției de către unii (cam mulți!) colaboratori ai Companiei Publice „Teleradio-Moldova”.

Regretăm profund indiferența / incompetența ziariștilor pe care meseria îi obligă să respecte / posede normele limbii literare.

Marta DIGLOSLIA ISTRATI ȘI BILINGVISMUL: CONCEPTE DE BAZĂ

Ca disciplină autonomă, cu un domeniu propriu de investigație, sociolingvistica este o știință în plină dezvoltare, în cadrul căreia s-au constituit o serie de concepte teoretice de bază.

Două dintre acestea, cu evidente tangențe, sunt „diglosia” și „bilingvismul”.

Termenul „diglosie” a fost utilizat pentru prima oară în 1928 de către elenistul francez Jean Psichari, care a descris exemplul grecesc, diglosia occitană în epoca trubadurilor, franceza normativă și franceza populară.

În 1959 Charles Ferguson a utilizat termenul „diglosie” pentru a desemna coexistența a două variante profund divergente ale aceleiași limbi. Din punct de vedere semantic, termenul latin „bilingvism” și cel grecesc „diglosie” sunt identici.

André Martinet considera că alegerea acestui termen se explică ușor pentru cei ce identifică elementul „lingv-”, din „bilingvism”, cu „limbă oficială” (<fr. „langue”, engl. „language”), pe când elementul grecesc „-gloss-” nu impune, în mod necesar, noțiunea unei „limbi adevărate” (<fr. „vraie langue”)¹.

Definiția completă dată de Ferguson termenului „diglosie” este următoarea: „DIGLOSLIA is a relatively stable language situation in which, in addition to the primary dialect of the language (which may include a standard or regional standards), there is a very divergent, highly codified (often grammatically more complex) superposed variety, the vehicle of a large and respected body of written literature, either of an earlier period or in another speech community, which is learned largely by formal education and is used for most written and formal spoken purposes, but is not used by any sector of the community for ordinary conversation”².

Pentru a caracteriza diglosia, Ferguson a selectat patru comunități lingvistice și limbile lor definitorii („defining

82 Limba ROMÂNĂ

languages” – limbi considerate tipice pentru fenomenul diglosiei): germana elvețiană, araba, creola haitiană, greaca.

Varianta suprapusă în diglosie a fost numită **varianta H** (<engl. „high” = elevat, superior), iar dialectele regionale au fost numite **variante L** (<engl. „low” = de jos, inferior).

Lingvistul american a propus nouă trăsături³ definitorii ale diglosiei (dintre care șase sunt de natură sociolingvistică și trei gramaticale) și anume:

1. Funcție (Founction)	6. Stabilitate (Stability)
2. Prestigiu (Prestige)	7. Gramatică (Grammar)
3. Moștenire literară (Literary heritage)	8. Lexicon (Lexicon)
4. Achiziție (Acquisition)	9. Fonologie (Phonology)
5. Standardizare (Standardization)	

Cea mai importantă trăsătură de natură sociolingvistică este complementaritatea funcțională a celor două variante – H și L – care apar în diverse situații de comunicare⁴, cum ar fi:

	H	L
Predica din biserică sau moschee	x	
Instrucțiuni pentru servitori, chelneri, muncitori, funcționari		x
Scrisori particulare	x	
Cuvântare politică	x	
Prelegere universitară	x	
Conversație în familie, cu prieteni, colegi		x
Emisiuni de știri la radio	x	
Teatru radiofonic popular		x
Articol de fond, relatarea știrilor, explicații la fotografii din ziare	x	
Titluri de caricaturi politice		x
Poezie	x	
Literatură folclorică		x

Varianta H este considerată mai prestigioasă de către vorbitori; tradiția impune utilizarea variantei H în creațiile literare; H este achiziționată mai ales prin intermediul educației oficiale; în toate limbile definitorii, varianta H beneficiază de studii descriptive și normative; posibilitatea utilizării unor forme de comunicare intermediare între H și L, precum și a împrumuturilor din H și L, conferă diglosiei o anumită stabilitate; structura gramaticală a variantei H diferă într-o anumită măsură de cea a variantei L; în partea comună a vocabularului variantelor H și L pot fi identificate multe elemente lexicale perechi, existând însă și părți complementare; pot fi constatate diferențe și între sistemele fonetice ale H și L.

Considerând esențial faptul că în comunitățile diglosice varianta înaltă nu este niciodată un idiom matern, A. de Vincenz propune lărgirea definiției lui Fer-

guson în sensul includerii tuturor situațiilor în care există specializarea funcțională, indiferent dacă variantele coexistente aparțin aceleiași limbi sau reprezintă limbi diferite, înrudite sau nu⁵.

După caracterizarea inițială a diglosiei dată de Ferguson, cercetătorul Fishman identifică mai multe tipuri de relații lingvistice dintre varianta H și varianta L, stabilind următoarele patru configurații posibile:

1. H este limbă „clasică”, L este limbă vernaculară, amândouă fiind înrudite;
2. H este limbă „clasică”, L este limbă vernaculară, cele două nefiind înrudite;
3. H este limbă scrisă / oficială, L este vernaculară, limbile nefiind înrudite;
4. H este limbă scrisă / oficială, L este vernaculară, limbile fiind înrudite;

Unii cercetători identifică cazuri de coexistență în aceeași comunitate a trei varietăți. În Tunisia, de exemplu, în distribuție diglosică se află araba clasică și araba tunisiană, însă și franceza are funcțiile sale. Asemenea situații au fost numite *triglosie*. Referindu-se la cazurile când mai multe variante sunt în relații funcționale complementare (Singapore, Malaysia), sociolingviștii utilizează și termenul *poliglosie*. Este, astfel, evident că diglosia diferă de simpla utilizare complementară a dialectului și a limbii standard, dobândind trăsături specifice în diverse situații.

În anumite comunități lingvistice, diglosia se îmbină cu un alt fenomen, *bilingvismul*, astfel că situația devine mai complexă.

Majoritatea sociolingviștilor observă caracterul relativ al bilingvismului.

Einar Haugen, unul dintre fondatorii sociolingvisticii, consideră ca fiind bilingvism situația când vorbitorii unei limbi pot „produce” complet o vorbire „cu sens”, în altă limbă⁶.

Uriel Weinreich dă următoarea definiție: „Practica folosirii alternative a două limbi va fi numită BILINGVISM, iar persoanele implicate, BILINGVE”⁷.

Francis William Machey observă că „fenomenul bilingvismului este ceva absolut relativ, prin urmare, trebuie să considerăm bilingvismul drept o utilizare alternativă a două sau mai multe limbi de către același individ”⁸.

Astfel, caracterul prea larg sau prea îngust al acestor definiții poate conduce la confundarea unor tipuri de bilingvism cu diglosia.

Problema dată a fost studiată încă din 1967 de Fishman, care susține că o oarecare relație între bilingvismul individual și diglosia socială nu este necesară. Fiecare dintre aceste două fenomene poate exista fără celălalt. Fishman (1972) schematizează în felul următor această relație:

		Diglosia	
		+	-
Bilingvism individual	+	1. diglosie cu bilingvism	3. bilingvism fără diglosie
	-	2. diglosie fără bilingvism	4. nici diglosie, nici bilingvism

Primul caz caracterizează comunitățile lingvistice în care aproape fiecare vorbitor este capabil să utilizeze ambele limbi (variante) – H și L – cu funcții diferite. În cel de-al doilea caz – diglosia fără bilingvism – vor exista două limbi în arii geografice aparte, un grup al locuitorilor va vorbi o limbă, celălalt grup – altă limbă. Există și comunități bilingve în care limbile nu sunt utilizate cu funcții diferite, bilingvismul nefiind însoțit de diglosie. Ultima situație poate fi explicată prin două exemple: în unele societăți lingvistice limba maternă a fost exterminată, ajungându-se la monolingvism; în alte comunități, limba minoritară continuă să fie utilizată cu toate funcțiile.

Fishman deosebește *diglosia teritorială* (unei limbi i se oferă statut oficial într-o arie geografică, cealaltă limbă are statut oficial în interiorul altei arii) și *diglosia personală* (termen folosit pentru a descrie grupurile minoritare care nu pot pretinde la principiul lingvistic teritorial)⁹.

Heinz Kloss sugerează, de asemenea, posibilitatea de a extinde noțiunea de diglosie, distingând *diglosia internă*, referitoare la limbi înrudite, și *diglosia externă*, referitoare la limbi neînrudite.

Uriel Weinreich considera că, de obicei, bilingvi sau diglosici devin reprezentanții mobili ai societății, adică persoanele capabile să treacă dintr-o clasă socială în alta. Prin urmare, diglosia și bilingvismul prezintă atât o reflectare în plan individual a situației lingvistice existente la un moment dat într-o societate, cât și consecința cumulării de către individ a câtorva roluri sociale.

Problema dihotomiei ambigue „bilingvism / diglosie” i-a preocupat mult și pe sociolingviștii francezi.

Pentru a combate falsa și simplificatoare teorie că în cazul bilingvismului este o situație de echilibru lingvistic, fără variante, iar diglosia, din contra, este o ierarhizare, André Tabouret-Keller accentuează existența diferitor tipuri și niveluri ale bilingvismului, făcând mai ales distincția dintre cel compus și cel coordonat, termeni introduși de către Fishman în 1971. Sistemul bilingvismului compus caracterizează, de exemplu, copiii proveniți din familii bilingve, ce au achiziționat și utilizează cele două limbi în aceleași situații și cu aceleași persoane. Iar în cazul bilingvismului coordonat, a doua limbă este învățată ulterior, în cursul școlii sau al activității profesionale, ceea ce facilitează separarea celor două sisteme lingvistice¹⁰.

Astfel, bilingvismul compus sau mixt corespunde, într-o oarecare măsură, unei situații de diglosie, căci două limbi se întâlnesc într-un context. Această situație va fi considerată însă bilingvism și nu diglosie, conform criteriilor înaintate de Ferguson, dacă limbile nu vor fi înrudite și vor fi situate la același nivel funcțional.

Sociologii nu exclud existența situațiilor când cele două limbi sunt în relație de posibilă substituție reciprocă, dar majoritatea pun la îndoială ideea că orice bilingv dispune în egală măsură de două sisteme coexistente. E. Haugen considera că însuși fenomenul interferenței demonstrează că individul nu posedă la același nivel cele două sisteme lingvistice¹¹.

Este sigur că nivelul la care vorbitorul posedă o limbă depinde de rolul acesteia pentru individ. Cu cât mai amplă este participarea persoanei la viața comunității lingvistice respective, cu atât mai profundă este cunoașterea limbii. Deși acesta nu este un factor determinant, totuși el este în legătură directă cu repartizarea funcțiilor celor două sisteme lingvistice.

André Martinet a opus lingviștilor care considerau bilingvismul un fenomen individual, iar diglosia – unul colectiv ideea că există atât o „diglosie personală”, cât și un bilingvism colectiv.

Este evident deci că nu există un consens între lingviști în ceea ce privește utilizarea termenilor „bilingvism” și „diglosie”. André Tabouret-Keller insistă asupra faptului că, în comparație cu bilingvismul, termenul diglosie a devenit sinonimul inegalității funcțiilor și valorilor reprezentate de fiecare dintre limbile utilizate de aceeași comunitate¹².

André Martinet observă, în primul rând, pericolul tratării simpliste a acestei opoziții binare, căci ea ascunde extraordinara varietate a situațiilor în cauză și, în al doilea rând, aceste fenomene trebuie ilustrate în dinamica lor¹³.

La descrierea unei situații diglosice trebuie să se țină cont cum se conjugă factorii politici, economici, sociali cu atitudinea personală a vorbitorilor față de limbă, conferindu-i acesteia un statut sociocultural particular în raport cu un alt idiom coexistent.

Chiar și o analiză atât de sumară ilustrează elocvent complexitatea problemelor ce țin de cele două fenomene sociolingvistice răspândite, diglosia și bilingvismul, în special în situațiile când acestea coexistă.

NOTE

¹ Martinet, André, *Bilinguisme et diglossie. Les avatars d'une dichotomie ambiguë* // La Linguistique, 1982, 18, fasc. I, p. 7.

² Apud: Hymes, Dell, *Language in Culture and Society*, New York, 1964, p. 435.

³ Ibidem, p. 429-439.

⁴ Ibidem, p. 431.

⁵ Apud: Ionescu-Ruxăndoiu, L., Chițoran D., *Sociolingvistica. Orientări actuale*, București, 1975, p. 22.

⁶ Apud: Harding, E., Riley, Ph., *The Bilingual Family / A handbook for parents*, Cambridge, 1993, p. 22.

⁷ Apud: Romaine, Suzanne, *op. cit.*, p. 11.

⁸ Apud: Ionescu-Ruxăndoiu, L., Chițonan, D., *op. cit.*, p. 40.

⁹ Baker, Colin, *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*, Clevedon, Philadelphia, Adelaide, Multilingual Matters Ltd, 1993, p. 38-39.

¹⁰ Apud: Charpentier, Jean-Michel, *Quand et ou parler de bilinguisme* // La Linguistique, vol. 18, fasc I, 1982, p. 69.

¹¹ Apud: Никольский, Л.Б., *Синхронная социоллингвистика*, Москва, Наука, 1976, p. 91.

¹² Martinet, André, *op. cit.*, p.16.

¹³ Tabouret-Keller, André, *Entre Bilinguisme et diglossie du malaise* // La Linguistique, 1982, 18, fasc I, p. 19.

Iustina **NUMELE DE FAMILIE.**
BURCI FORME INTERMEDIARE
ÎN SEC. AL XVIII-LEA

Trecerea de la numele unic la numele dublu (*prenume + nume*) nu s-a făcut dintr-o dată, ci treptat, atât sub aspect temporal (fenomenul a durat câteva secole), cât și structural (între cele două tipuri de denotație au existat stadii intermediare: astfel, numele unic începe să fie însoțit de un determinant a cărui formă variază de la un cuvânt – Dumitrașco, *jitar*; Fodor, *rotar*; Enache *ot Diochești*, la mai multe – Nicolai, *grec*, *făclier*; Petcu *sârbul*, *sucmănar*, *blănar*, uneori ajungându-se la adevărate perifrize – Tănasă *săbier ce șade la Arsăni*).

Cu timpul, dubla denotație se impune din ce în ce mai mult. Chiar dacă până în secolul al XIX-lea numeroși săteni apar înscriși în documente ca purtători ai unui singur nume (*prenume, poreclă, supranume*) și acestora li se adaugă, de către autorități, de la caz la caz, patronimul, numele bunicului, al mamei, al soției, al fratelui etc. „după cum dicta interesul juridic”¹. Faptul că bunurile unei familii constituie, de cele mai multe ori, domeniu ereditar, face necesară – în condițiile în care același nume de familie nu apare încă în mod constant la toți membrii unui grup – evidențierea legăturii directe a individului cu predecesorul sau colateralii săi.

Acest lucru a fost realizat în două moduri: sintetic și analitic². Ambele au circulat în paralel până către mijlocul secolului al XIX-lea. Exemple în care filiația se face cu ajutorul sufixelor – sintetic deci – apar încă din secolul al XV-lea³: Isaia *Gârdovici* fiul lui Gârdea (1409), Cozma *Băloșescul* fiul lui Băloș (1432), Costea *Dragoșevici* fiul lui Dragoș (1436), Petrică *Iachimescu* fiul lui Iachim (1453), Giurge *Albotă* fiul lui Albu (1468), Șteful *Cernătescul* fiul lui Cernat (1468) etc. O mare parte dintre sufixe a avut, inițial, rolul de a îndeplini funcția patronimică ori maritală: *-escu, -ov, -ovici, -ev, -evici, -ea, -otă, -in, -aia, -anca, -oaia* etc. Treptat însă, semantica formanților a evoluat. Astfel, în lipsa unor date concrete, nu mai putem avea certitudinea că unul sau altul dintre numele formate

cu sufixele respective indică raportul direct între purtătorul său și un anume membru al familiei. Din acest punct de vedere, construcțiile analitice au avut o stabilitate incontestabilă. Folosirea, în structura formulei de denotație, a unor termeni auxiliari prin care se exprima gradul de rudenie [slavi: *sin, brat, zet, vnuc* sau românești: *frate, ginere, cumnat* etc.], ori utilizarea articolului posesiv (*a, al*) înlăturau, încă din start, eventuale neclarități în acest sens.

Deși sigură prin conținut, formula analitică avea însă inconvenientul de a fi incomodă prin forma sa „stufoasă”, în special atunci când era vorba despre înscrierea și utilizarea numelui la nivel oficial. Prin urmare, după anul 1850 ea se întâlnește din ce în ce mai rar și cu precădere în mediul popular, locul său fiind luat de formula bimembră de denotație. Dar, cărturăresc⁴ sau nu, acest tip a fost îndelung parte integrantă a sistemului antroponimic românesc. Cunoașterea lui contribuie, așadar, la crearea imaginii de ansamblu a evoluției poporului nostru, a relațiilor stabilite între membrii comunității, atât la nivelul microstructurii familiale, cât și al macrostructurii sociale, juridice și economice.

Ne-am bazat, în analiza întreprinsă, pe materialul existent în lucrarea **Moldova în epoca feudalismului**⁵, de unde am extras toate antroponimele cu structură complexă. În urma cercetării lor s-a putut observa faptul că acest corpus de nume comportă o discuție pe mai multe planuri: al celor mai frecvenți termeni auxiliari, al persoanei la care se raportează cel mai des o altă persoană și al felului în care prima apare menționată.

Prezentăm în continuare, în ordinea alfabetică a cuvântului auxiliar, o mică parte a inventarului de care dispunem:

brat: *Alecsa brat pușcașu, Andrei brat Crăciun, Ilie brat Spătar, Iordachi brat Cârciumarului, Lefter brat Gavril, Lupul brat Neculai, Maxim brat popei, Miron brat Cârlan, Negrea brat lui Micle, Pricopie brat Ion, Prodan brat Vornicului, Roman brat rotar, Sabin brat Vasâli Cașcaval, Samson brat cazacul, Șerban brat Albul, Stancu brat Anton Cărare, Ștefan brat Ion, Stoica brat Neculaiu, Ursachi brat Costandin Grama* etc.;

cumnat: *Gheorghii cumnat lui Crivăț, Iftimii cumnat Manoli, Ion cumnat cojocarului, Miron cumnat rotarului, Necula cumnat Ștefan, Pavăl cumnat Lefter, Pricopi cumnat Mândrului, Radul cumnat Predii, Radul cumnat Tiron, Toader cumnat lui Onofrei, Vasile cumnat munteanului* etc.;

fată: *Maria fată Haritonii;*

fecior: *Săbieriul fecior Tomii;*

frate: *Grigori frate lui Moisë;*

mamă: *Anița mama Vântului;*

nepot: *Costantin nepot Cloșcă, Dumitru nepot Putredului, Ilie nepot ungureanului, Ion nepot mrejarului, Ioniță nepot Brânzan, Ioniță nepot grădinarului, Lefter*

nepot dascălului, Matei nepot Tătarului, Postolache nepot lui Mihail, Sandu nepot Selcean, Ștefan nepot lui Frunzete, Vasile nepot Jalbă etc.;

noră: *Marie noră rotarului;*

sin: *Andrei sin Dimineată, Andrei sin Grecului, Aron sin David, Dumitru sin lui Vasile Drumcă, Grigori sin lui Vasile Orza, Ion sin Bagăsamă, Ion sin Băncilă, Ion sin lui Gheorghi Țiganea, Ioniță sin cheptănariul, Ivan sin Popescu, Lazăr sin Palade, Lupașcu sin Toderică, Lupul sin Lupul, Macari sin Toderașcu, Macovei sin Tomuleț, Mihai sin Vlaicu, Miron sin Oprișan, Neculai sin Gavril Covrig, Pricopie sin păcurari, Radu sin răilean, Simion sin ungiureanul, Toader sin chelarului, Vârlan sin Lateș, Vasăle sin butnarului etc.;*

socru: *Dumitrașcu socru Grecului, Dumitru socru protopopului, Iftode socru lui Andronache, Ion socru lui Bucur, Ion socru rotarului, Lazăr socru lui Apostol, Nicolae socru lui Stoian, Sămion socru lui Condurachi, Vasăle socru lui Poiană etc.;*

soră: *Anița soră Vornicului, Lupa soră Drumii;*

unchi: *Ion unchiul lui Alecse;*

tată: *Ion tată popei, Roman tată vătămănuului, Ștefan tată popei;*

văr: *Costandin văr lui Ioniță Malcoci, Lupul văr Predii, Ștefan văr lui Gheorghită, Toader văr lui Nicolai etc.;*

zet: *Andreeș zet Cucul, Andrei zet Topală, Andronicu zet Cozmii, Gheorghie zet gălășan, Grigoraș zet funarului, Grigori zet bejenar, Ivan zet pânzariul, Lupașco zet Dumitrașco, Lupul zet Roșca, Nicolae zet Gavril, Nistor zet Ocneș, Panaite zet Vicol, Pavăl zet Turle, Petre zet lui Axănti, Pricopi zet Gliga, Radu zet Brânză, Simion zet olar, Stoica zet călugărului, Ștefan zet Cojoc, Vasilachi zet rus etc.*

Deși am prezentat aici doar un număr redus de exemple, totalitatea materialului pe care l-am avut la dispoziție ne îndreptățește să facem următoarea clasificare, din punctul de vedere al frecvenței cu care apelativele mai sus menționate apar în componența formulei analitice de denotație:

1. *sin* – 64,67%, 2. *zet* – 17,14%, 3. *brat* – 12,71%, 4. *nepot* – 2,54%, 5. *cumnat* – 2,46%, 6. *socru* – 0,24%, 7. *văr* – 0,08%, 8. *soră* – 0,03%, 9. *fecior* – 0,01%, 10. *fată* – 0,01%, 11. *frate* – 0,01%, 12. *mamă* – 0,01%, 13. *noră* – 0,01%, 14. *tată* – 0,01%, 15. *unchi* – 0,01%.

Utilizarea, pe scară largă, a cuvintelor slave *sin*, *zet*, *brat* – înaintea corespondentelor lor românești – a fost impusă, pe de o parte, de către sistemul administrativ existent la acea dată, iar pe de alta, s-a datorat sensului cu nimic diferit de cel al termenilor autohtoni: *fiu*, *gînere*, *frate*. Recunoașterea de către stat a proprietății private, precum și conștiința tot mai acută a apartenenței la un grup familial dau amploare utilizării cuvintelor respective. Impuse inițial de structura socială, unele dintre ele se vor desprinde din aceste construcții, formând

singure prenume sau nume de familie. În arhiva⁶ Laboratorului de onomastică din Craiova se regăesc, ca nume de familie, majoritatea acestor termeni (cel mai des în zona Moldovei): *Bratu* – 21.195, *Fecioru* – 1.274, *Fiiica* – 6, *Fiu* – 127, *Fata* – 72, *Frate* – 100, *Nepotu* – 143, *Nora* – 3, *Sin* – 1.171, *Sora* – 2.903, *Zet* – 569. Ne-am fi așteptat, poate, ca *sin*⁷, datorită avantajului procentual pe care îl are la 1774 față de celelalte cuvinte, să se afle și acum în poziție primă. Cifrele exprimate mai sus dovedesc însă că nu întotdeauna evoluția unui fenomen din limbă este, în mod sigur, previzibilă, interacțiunii factorilor lingvistici suprapunându-i-se adesea influența unor factori de natură extralingvistică.

Informația pe care am avut-o la dispoziție ne oferă și o serie de antroponime în a căror structură se îmbină elementele slave (*brat*, *sin*, *zet*) cu forma românească a articolului hotărât, la genitiv (*lui*): *Negrea brat lui Micle*, *Ion brat lui Toader*, *Stan brat lui Coste*, *Dumitru sin lui Vasile Drumcă*, *Grigori sin lui Vasile Orza*, *Crăciun sin lui Vasile*, *Ștefan sin lui Panco*, *Ion sin lui Gheorghii Țiganea*, *Petre zet lui Axănti*, *Dediul zet lui Morun*, *Năstasii zet lui Hilip* etc. Acest fapt dovedește că formula de denotație, pe care o avem în vedere, era deosebit de uzitată la vremea respectivă.

De regulă, „numele comun neamului, cât și individul față de care se arată o apartenență, este ales pe linia descendenței bărbătești. Numele tatălui de familie este acela care formează pivotul întregului sistem. O filiație uterină este foarte rară”⁸. Cu toate acestea, există situații (și nu puține) în care susținătorul familiei ori beneficiarul unui act domnesc de împroprietărire este o femeie (de obicei văduvă), caz în care descendenții ori rudele apropiate se vor raporta la aceasta și se vor folosi de numele ei în relațiile extrafamiliale: *Pavăl sin Tofana*, *Radul sin Siminei*, *Alexandru sin Ursulesii*, *Ioniță sin Despa*, *Neculai sin Irinii*, *Zaharia sin Spătăriții*, *Andrei zet Aniții*, *Andronic zet Brândușii*, *Toader zet Floroaei*, *Andrei brat Varvarii*, *Neculai brat Istinii*, *Marian cumnat Săvoaiei*, *Nicolae al Lupei*, *Vasile a Iordăchioaiei*, *Tănase al Bocancei*, *Iacob al pescăriței*, *Petrea a Irinei*, *Maței a ciubotăriții*, *Andrei cumnat Săvoai* etc.

În ce privește alcătuirea internă, modelul selectează, la nivel sintactic, două modalități de exprimare: fie cu ajutorul cazului nominativ, fie cu genitivul. Formulele nominale sunt simțite ca fiind mai rigide, ele au un plus de oficialitate, pe când cele genitivale sunt mai apropiate de exprimarea populară. Dar, totodată, rigurozității lingvistice i se adaugă adesea subiectivismul „anchetatorului”, ori, pur și simplu, faptele trebuie luate ca atare. Astfel, în cazul unor exemple ca: *Manolache brat diaconului // Sandul sin diacon; Necoară brat vornic // Matei brat vornicului* este greu de spus astăzi, în mod concret, dacă a existat o motivație aparte în utilizarea acestor forme, cu atât mai mult cu cât diferențe se înregistrează chiar în același sat și chiar referitor la același nume. În satul Scorțeni (Ținutul Bacău, Ocolul Țazlăului Mare de Sus) cei trei fii ai lui Toader Măciucă au fost înscrși astfel: *Neculaiu sin Toader / Ion sin lui Toader / Petre sin Toader*.

Complexă prin definiție – cuprinde structural doi termeni distincți, A și B, (Ion sin Pătru) – formula se amplifică adesea datorită elementului secund (B), con-

stituit, la rândul său, dintr-o sintagmă: *Ion sin Pătru sin Gheorghe*. Relația devine astfel A+ [B+C]. Există situații în care aceasta ajunge să cuprindă numele a două sau chiar trei generații succesive: *Stoian sin Oprea zet Radu Maglaviceanu, Matei sin Dinu al Ilinii Căpriceanu, Mitrică sin Iordache Grănaru zet Greblă, Florea al lui Dinu sin Costandin Bobolan, Pătru sin Pătru al lui Dan, Pârvu zet Lunčan sin Dumitru, Tudor sin Neagoe al Aniții, Ilinca a lui Ion al Udrii* etc.

Deosebit de productivă pentru perioada la care ne referim este raportarea individului la un supranume sau o poreclă – la un nume comun deci: *Vasăle sin strugariul, Toader sin chelarului, Stroe sin baciului, Gavril sin ceauș, Vasăle sin vârzarului, Ioniță sin cheptănariul, Ion sin olarului, Tănase brat cârciumarului, Ion brat păscar, Vasile cumnat munteanului, Stoica zet călugărului, Vasilachi zet rus, Zaharia zet popa, Dumitru socru protopopului, Iacob al pescăriței, Maștei a ciubotăriții* etc. Se pare că persoanele respective erau mai cunoscute în comunitate prin meseria sau funcția pe care o îndeplineau și mai puțin prin numele personal. De altfel, multe dintre aceste îndeletniciri vor deveni, treptat, nume de familie, ele fiind adoptate de toți membrii grupului familial, chiar dacă nu practicau toți acea meserie.

O particularitate a modelului analitic de denominație, în Moldova⁹, este trimiterea la un antroponim exprimat anterior; când confirmarea posesiunilor se acordă unui grup de frați sau nepoți, iar actul se adresează celui mai mare, în calitate de cap de familie¹⁰, ceilalți membri sunt înscriși cu formula „brat, sin etc. ego”, „brat, sin etc. lui” sau se adaugă, alături de nume, forma adverbială „tij” (la fel, asemenea) (metoda aceasta nu este, propriu-zis, o formulă de denominație, ea ține mai mult de „exprimarea” administrativă):

Vasile, muntean / Iordache brat lui / Ioniță brat lui;

Grigoraș, croitor / Toader sin lui / Ioniță nepot lui;

Irimia sin Bănariul / Simion brat lui / Precup, tij etc.

Așadar, pentru că nu sunt deținătorii de drept ai unei proprietăți, dar au cotă parte la aceasta, membrii familiei nu-și pot valorifica dreptul decât punându-se în relație cu titularul, sub care apar înscriși, indiferent de numărul lor: *Constantin Neculai / Ioniță brat lui / Grigori brat lui / Cășian brat lui / Toader brat lui*.

Chiar dacă în cele mai multe cazuri legătura în cadrul grupului se stabilește cu același individ, există numeroase situații când, în interiorul aceleiași familii, raportarea se face în lanț: *Gligoraș a Gligorășoaiei / Lazor brat lui; Costandin sin Lupeș / Arsenii brat lui; Gheorghii sin Boricean / Gheorghii zet lui* etc.

În același tip, analitic, se încadrează și formula denominativă populară, alcătuită cu genitivul, elementul auxiliar fiind articolul posesiv *a, al* ($\pm$ *lui*): *Agapii a sătrarului, Andrieș a munteanului, Dobre a grămăticului, Gligori a căpitanului, Ion a călugărului, Ion a lui Dumitrașcu Gorovei, Miron a popii, Nicola a lui Ioniță, Petre al vameșului, Precup a lui Istrate, Ștefănică al lui Papuc, Toader a diiaconului, Vasilică al Rotarului* etc. Modelul este general, întâlnindu-se în

toate regiunile țării. Folosirea lui nu implică în mod obligatoriu ideea de dependență economică sau socială a unui individ față de altul; o persoană mai puțin cunoscută în colectivitatea sătească ori purtând un prenume frecvent¹¹ în spațiul respectiv, este mai ușor „reperată” prin asocierea numelui său cu cel al predecesorului sau al unei rude apropiate. Procedul nu a dispărut cu totul. La sate el este încă prezent în exprimarea orală. Sistemul antroponimic oficial înregistrează nume de familie care mai păstrează rudimente ale acestui gen de denotație. Articolul posesiv (*a, al*) a făcut, într-o primă fază, corp comun cu numele propriu (*Aancuței, Ababei, Abălănesei, Aburlăciței, Achelăriții, Agheorgiesei, Albucurei, Albadii* etc.) pentru ca, apoi, acesta să se piardă la unele dintre ele (pe măsură ce se succed noi generații, legătura directă cu întemeietorul familiei slăbește, chiar dacă există conștiința apartinerii la acel clan), fiind înlocuit cu nominativul (*Abălașa, Aioana, Acristina, Aciobănița, Acostăchioaie, Acatrine* etc.). La momentul actual sunt înregistrate pe teritoriul țării un număr de 1.156¹² de nume de familie alcătuite din art. pos. *a, al* + nume (cifra include formele de N și G, precum și toată gama fonetismelor terminale, de ex.: *Agavriloaia, Agavriloae, Agavriloaie, Agavriloaei, Agavriloaiei*). Materialul indică faptul că pentru unele dintre acestea Moldova concentrează numărul total al aparițiilor: *Aancuței* – 7, *Aane* – 10, *Abălai* – 22, *Abuhnoae* – 27, *Acăprăriței* – 33, *Aelisaveței* – 5, *Agăinăriței* – 6, *Agheorghesii* – 12, *Aiostinei* – 17, *Amândălăchioai* – 14, *Apanaitoaei* – 9, *Atincăi* – 24, *Atomulesei* – 7, *Avochiței* – 11 etc., iar pentru altele, mai mult de jumătate din întregul înregistrărilor pe țară: *Abunei* – 186/158, *Aciobăniței* – 182/115, *Adăscăliței* – 400/259, *Adochiei* – 197/109, *Adomnicăi* – 190/136, *Adumitroaiei* – 82/42, *Amanoalesei* – 115/88, *Amărculesei* – 30/26, *Amăriucăi* – 156/138, *Aneculăesei* – 176/107, *Arădoaie* – 94/82, *Asăvoaei* – 161/123, *Aștefănesei* – 96/79, *Azoitei* – 344/214 etc.

Analitice prin structură, motiv pentru care le-am încadrat în acest model, sunt și construcțiile formate cu ajutorul prepoziției slave *ot* (*de la, din*); numai că, de această dată, raportarea nu se mai face la o persoană, ci la un loc, cel de proveniență a unui individ: *Toader ot Blebe, Apostol ot Grași, Gavril ot Ceucășeni, Tănasă ot Livezi, Dragomir ot Tăsești, Grigoraș ot Irești, Pricop ot Moldova Sacă, Ștefan ot Brătești, Stanciul ot Săcătură, Gheorghii ot Costești, Petre din Pășcăuți, Dămian din Mimoreni, Măcari din Bățani, Ifrim din Târnova, Iliăș din Iurcăuți* etc. Când originea unui grup de persoane vizează aceeași zonă sau aceeași localitate, ele apar înregistrate una sub alta, cu mențiunea *ot tam*: *Toader zet Cioacan, la luncă / Radu, muntean ot tam / Sandu, muntean ot tam / Șerban, muntean ot tam / Ariton zet Juncul ot tam* etc.

Supus evoluției, sistemul numelor de persoană a selectat, progresiv, numai acele elemente și structuri care îi ofereau, deopotrivă, concretețe și concizie. Din acest motiv formula denominativă analitică s-a pierdut. Ea reprezintă însă o verigă importantă în lanțul evoluției și cunoașterii antroponimiei românești actuale.

NOTE

¹ N.A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei, 1963, p. XXIII.

² Ecaterina Mihăilă, *Despre geneza și funcția numelor proprii*, în LR, XXVII (1978), nr. 3, p. 269; v. și Ch. Ionescu, *Sistemul antroponimic românesc în secolele al XIV-lea și al XV-lea (Țara Românească)*, în LR, XXVII (1978), nr. 3, p. 247-248.

³ Exemplele au fost extrase din *Catalogul documentelor moldovenești din Arhiva istorică centrală a Statului*, București, vol. I, 1957.

⁴ N.A. Constantinescu, *op. cit.*, p. XXXII.

⁵ *Moldova în epoca feudalismului, vol. VII, partea I-II, Recensămintele populației Moldovei din anii 1772-1773 și 1774*, Academia de Științe a Republicii Moldovenești, Institutul de Istorie, Editura Știința, Chișinău, 1975.

⁶ Constituită (la Facultatea de Litere, Universitatea din Craiova) pe baza informațiilor oferite de Serviciul Evidența Populației din București, în 1994.

⁷ În prefața la *Dicționar al numelor de familie românești* (Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 9), Iorgu Iordan remarcă faptul că „nume cu acest determinant nelatinesc s-au păstrat până în zilele noastre”. Dar, pentru că „*sân* era omonimul perfect al urmașului lat. *sanctus*, s-au produs confuzii, unele, cred, voite, în sensul că *sân* a început să fie interpretat ca lat. *sanctus*”. În antroponimia actuală au fost înregistrate astfel de nume: *Sângheorghe, Sânmihai, Sânpetru, Sintoader, Sintoma, Sinvasile, Sin-Dumitru, Sin-Gheorghe, Sin-Mihai, Sin-Toader*.

⁸ Șt. Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 74.

⁹ Prin comparație, am urmărit numele înregistrate în *Catagrafia Doljului de la 1831*, publicată în „*Oltenia. Documente. Cercetări. Culegeri*”, Craiova, 1944.

¹⁰ v. N.A. Constantinescu, *op. cit.*, p. XXXIV.

¹¹ Ion Popescu-Sireteanu, în *Porecle și supranume din satul Drăgușeni, com. Scheia, județul Iași*, în SCO, nr. 4, 1999 (p. 237-259), se referă la omonimia care poate apărea între purtătorii aceluiași nume de botez sau de familie și la necesitatea diferențierii lor printr-un adaos, poreclă sau supranume.

¹² Numărătoarea a fost efectuată pe baza datelor existente în arhiva Laboratorului de onomastică.

Vladimir ZAGAEVSCHI NUME DE FAMILIE ROMÂNEȘTI ARTICULATE CU -L (CREȘUL, DODUL, GROSUL, RACUL)

Revenind la nume de familie românești, de data aceasta la cele cu forme morfologice articulate și nearticulate, vom începe cu ceea ce am mai susținut într-un articol anterior¹, că numele de familie nu pot fi supuse corectărilor conform normelor ortografice în vigoare, că, așa cum afirma încă F. de Saussure, numele proprii „nu îngăduie nici o analiză și, prin urmare, nici o interpretare a elementelor lor” și că „lângă ele nu se naște nici o creație concurentă”². Iar ceva mai încoace și lingvistul rus A. A. Reformatskii ne atenționa că „unificarea obligatorie, care este necesară pentru ortografia numelor comune, la numele proprii nu trebuie să fie aplicată” („той обязательной унификации, которая необходима в отношении орфографии имён нарицательных, применительно к именам собственным добиваться и проводить нельзя”)³. Compatriotul nostru, Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), insista și el asupra faptului că (cităm) „Cât privește numele proprii ale străinilor... se cade a lăsa oamenii cum îi cheamă și cum semnează. Nu este permis a se atinge de semnătura oamenilor, pentru că a face din *Boileau*, *Boalo*, din *Voltaire*, *Volter*, din *Rousseau*, *Ruso* și așa mai departe [am mai continua noi: din *Doga*, *Doagă*, din *Dârul*, *Dâru*, din *Racul*, *Racu*, cum am întâlnit prin publicații cu referire la personalități cunoscute, concrete – *Vl. Z.*] asta n-ar mai fi o jonglerie, ci pur și simplu o falsificare a semnăturilor”⁴.

Mulți ani în urmă am publicat în hebdomadarul **Cultura** (**Культура**)⁵ un articol, în care răspundeam la o întrebare, trimisă la redacție de către un cititor, pe care îl interesa dacă e corect sau nu numele de familie *Lungul*, bănuind de el incorect, în raport cu numele de familie *Lungu*, variantă morfologică nearticulată, considerată corectă. După explicațiile de rigoare, cu argumente de natură istorică și diatopică, răspunsul a fost în favoarea dreptului la circulație a ambelor variante: *Lungu*, dar și *Lungul*.

Astăzi ne-am obișnuit cu nume de familie articulate cu -l, ele apărând tot mai des și în mod firesc în publicații,

în agende de telefoane și în alte izvoare din spațiul interriveran pruto-nistrean.

Lucrând câțiva ani la rând prin cumul la Universitatea de Stat din Tiraspol (cu sediul la Chișinău), am întâlnit nu o singură dată în registrele academice studențești nume de familie, într-o grupă, *Sandu*, urmat în ordine alfabetică de *Sandul*, altă dată, în altă grupă, *Sârbu*, urmat de *Sârbul*. Când îi întrebam pe cei cu numele de familie articulate, de unde sunt de baștină, răspunsurile vizau Transnistria: din raionul Dubăsari, din Grigoriopol, din regiunea Nikolaev (Ucraina) etc.

În articolul de față ne propunem să tratăm acest subiect mai pe larg.

Așadar, articolul hotărât *-l* de la substantivele masculine și neutre (N. Ac. sg.) s-a păstrat în vorbire până în secolul al XVI-lea. Deja în primele monumente literare scrise pot fi întâlnite multe cazuri când articolul *-l* începuse a nu mai fi pronunțat⁶. Totuși, tratând un subiect de la nivelul acestui secol și căutând să redea cu exactitate particularitățile lingvistice ale epocii, scriitorul clasic C. Negruzzi își intitulează cunoscuta sa nuvelă anume *Alexandru Lăpușeanul*, păstrându-l pe *-l*⁷.

Reducerea articolului s-a intensificat în secolul următor, al XVII-lea. De prin secolul al XVIII-lea *-l* a încetat de a mai fi pronunțat⁸. Dispărut din aproape toate graiurile dacoromâne, articolul *-l* mai poate fi înregistrat azi în Țara Moșilor (Munții Apuseni), unde substantivele comune articulate (*lupul*, *ursul*) se întâlnesc frecvent alături de cele nearticulate (*lupu*, *ursu*)⁹.

Articularea numelor proprii s-a păstrat, ca o notă arhaică a structurii morfologice a limbii, în cronicile lui Grigore Ureche (*Crețul*, *Iancul*, *Lungul*, *Mihul*), Miron Costin (*Banul*, *Mihăilescul*, *Negrul*, *Radul*), Ioan Neculce (*Cârnul*, *Cornescul*, *Drăgușescul*, *Hăbășescul*, *Lupul*, *Tăutul*), Radu Greceanu (*Bălăceanul*, *Pârvul*, *Vlădescul*) ș.a.

În secolele următoare, un număr mic de persoane, în special bucovineni, au continuat să-și semneze numele de familie cu *-l* (*Nanul*, *Onciul*¹⁰, *Pumnul*¹¹, *Sorbul*)¹².

În apelative, în varianta literară, articolul hotărât *-l* a urmat să fie notat în scris până în zilele noastre, respectându-se astfel tradiția grafică. În numele proprii însă (toponime, antroponime) efectele evoluției au fost transmise și păstrate cu fidelitate atât în forma orală, cât și în cea scrisă (cf.: *Chetrosu*, *Ulmu*, *Munteanu*, *Lungu*, *Tăutu*, *Țapu* ș.a.). În **Dicționar de prenume și nume de familie purtate de moldoveni** (Chișinău, 1991), semnat de M. Cosniceanu, nu întâlnim nici un nume de familie cu *-l* păstrat, fiind preferate, în exclusivitate, variantele în forma lor nearticulată (*Albu*, *Boghiu*, *Crețu*, *Dodu*, *Grosu*, *Racu*, *Sârbu*, *Turcu*, *Vântu* etc.).

Totuși în graiurile moldovenești periferice și insulare din Transnistria (raioanele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova) și din enclavele Ucrainei de

est (regiunile Dnepropetrovsk, Donețk, Zaporojie, Lugansk, Nikolaev, Kirovo-grad) articolul hotărât *-l* s-a menținut la numele de familie, transmitându-se prin actele deținătorilor lor până în zilele noastre¹³. Astfel se și explică faptul că în R. Moldova, prin ziare, reviste, ghiduri de telefoane ș.a., poți întâlni tot mai des așa nume de familie ca: *Albul, Basicul, Basiul, Bodiul, Crețul, Dânul, Dârul, Dorul, Gânjul, Grosul, Isaicul, Josul, Lungul, Muncescu, Racul, Robul, Roibul, Sandul, Sârbul, Scurtul, Stârcul, Turcul* ș.a. (oameni de stat, savanți, muzicieni, ziariști, studenți etc.) ai căror purtători sunt originari de prin părțile locurilor amintite. Fenomenul lingvistic exotic vorbește despre vechimea satelor moldovenești în zonele din stânga Nistrului ale Republicii Moldova și din Ucraina de est până la Bug și chiar până la Nipru.

În zonele periferice, limitrofe și, cu atât mai mult, în cele izolate, unele nume de familie, în faza cu *-l* păstrat, s-au adaptat, cu timpul, în anumite și diverse circumstanțe ale conviețuirii interetnice, la modelele slave, anexând un sufix, fie de tip rusesc (*-ev, -ov*): *Bobâlev* (Bobul+ev), *Dodâlev* (Dodul+ev), *Dodul'* (Додуль), *Ghinculov*¹⁴ (Hâncul+ov), *Lupulov* (Lupul+ov), fie de tip ucrainesc (*-ciuc, -eac, -enco*): *Bobuleac* (Bobul+eac), *Cerbulenco* (Cerbul+enco), *Friptuleac* (Friptul+eac), *Guțuleac* (Guțul / Huțul+eac), *Guțulenco* (Guțul / Huțul+enco), *Lupulciuc* (Lupul+ciuc), *Sanduleac* (Sandul+eac), *Sârbulenco*¹⁵ (Sârbul+enco), *Ursulenco* (Ursul+enco) ș.a.

Procesul de amplificare a numelui de familie românesc cu sufixe de origine slavă (rusă, ucraineană) pare să se fi produs în mod firesc, nu prin constrângeri în scopuri de rusificare sau ucrainizare, întrucât aceleași forme articulate-derivate au fost create /modelate și cu ajutorul sufixelor românești (*-eanu, -escu, -eț*), și nu numai în stânga Nistrului, ci în întregul spațiu românesc: *Bădulescu* (Badul+escu), *Bărbulescu*¹⁶ (Barbul+escu), *Crețulescu*¹⁷ (Crețul+escu), *Drăgulănescu*¹⁸ (Dragul+an+escu), *Duțulescu* (Duțul+escu), *Guțulescu* (Guțul+escu), *Lupulescu*¹⁹ (Lupul+escu), *Nițulescu* (Nițul+escu), *Nuțulescu* (Nuțul+escu), *Pârvulescu* (Pârvul+escu), *Porciuleanu* (Porciul / Porcul+eanu), *Rădulescu*²⁰ (Radul+escu), *Răduleț* (Radul+eț), *Săndulescu* (Sandul+escu), *Titulescu*²¹ (Titul+escu) ș.a. Totodată trebuie să admitem cazul că nu este vorba de o dată recentă a fenomenului anexării sufixelor de amplificare a numelor de familie, fie ele de origine est-slavă (rusă, ucraineană), fie de origine românească, ci de o vechime considerabilă, adică până în secolul al XVIII-lea, perioadă când articolul hotărât *-l* de la substantivele masculine și neutre (N. Ac. sg.) se mai pronunța.

În încheiere, putem spune că numele de familie cercetate, în toate formele morfologice: articulate cu *-l*, nearticulate, articulate-amplificate (sufixate), au dreptul la circulație liberă, nestingherită de nimeni, întrucât au apărut într-un trecut îndepărtat și, în dependență de zona diatopică (spațiul lingvistic evoluat ori zone lingvistice periferice, izolate, și, prin urmare, refractare evoluției normale, cum ar fi Transnistria, Munții Apuseni), și-au menținut sau nu forma articulată, și-au amplificat corpul prin sufixare, indiferent de originea sufixului (est-slav sau românesc).

NOTE

- ¹ Vezi: *Limba Română* (Chișinău), 2007, nr. 1-3, p. 54-56.
- ² Ferdinand de Saussure, *Curs de lingvistică generală*, Iași, Polirom, 1988, p. 177.
- ³ А. А. Реформатский, *Орфография собственных имён*, в сб. *Орфография собственных имён*, Москва, Наука, 1965, с. 7-8.
- ⁴ Apud: Jacques Byck, *Studii și articole*, București, Editura Științifică, 1967, p. 254.
- ⁵ Vladimir Zagaevski, *Tovarăș Lungul sau tovarăș Lungu*, *Cultura*, 1969, 5 iulie, p. 7.
- ⁶ Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, vol. II. *Secolul al XVI-lea*, București, Editura Științifică, 1961, p. 109.
- ⁷ În edițiile ulterioare unii editori, neglijând specificul lingvistic al secolului, au adaptat titlul nuvelei la normele literare în vigoare: *Lăpușneanu*.
- ⁸ Al. Graur, *Nume de persoane*, București, Editura Științifică, 1965, p. 148.
- ⁹ Andrei Avram, *Despre cauzele dispariției lui -I final – articol hotărât*, în *Studii și cercetări lingvistice*, 1959, nr. 3, p. 458 și urm.; Vasile Frățilă, *Probleme de dialectologie română*, Timișoara, Tipografia Universității de Vest, 1987, p. 149.
- ¹⁰ Personalitate cunoscută: Dimitre Onciul (1856-1923), istoric român, profesor la Universitatea din București, președinte al Academiei Române în anii 1920-1923, autor al monografiei *Din istoria Bucovinei* (Chișinău, Universitas, 1992, 104 p.).
- ¹¹ Personalitate cunoscută: Aron Pumnul (1818-1866), profesor, lingvist și patriot român, dascălul lui M. Eminescu.
- ¹² Al. Graur, *Nume de persoane*, p. 148. Vezi și: *Tratat de dialectologie românească*, coord. dr. Valeriu Rusu, Craiova, Scrisul Românesc, 1984, p. 219, cu trimitere la o lucrare a lui Sever Pop, publicată în *Revista Fundațiilor regale*, București, VIII, 1941, p. 430.
- ¹³ Articolul hotărât *-l* s-a păstrat și în toponimia din Valea Ampoiului (jud. Alba, Ardeal), după cum aflăm din cronică semnată de Maria Cosniceanu în *Revista de lingvistică și știință literară*, 1966, nr. 6, p. 99.
- ¹⁴ Iacob Ghinculov (1800-1870), pedagog și lingvist român, născut la Ovidiopol, jud. Tiraspol. În 1840 publică la Sankt Petersburg lucrarea *Начертание правилъ валахо-молдавской грамматики*.
- ¹⁵ Nume de familie răspândit în s. Cosăuți, rn. Soroca. Vezi: Alexei Zagaievski, Vasile Zagaievski, *Cosăuți*, red. coord., șt. și stil., prof. univ., dr. Vladimir Zagaievski, Chișinău, Tipografia Centrală, 2005, p. 344-405 passim; vezi și: N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, EA R.P.R., 1963, p. LVIII.
- ¹⁶ Personalitate cunoscută: Ilie Bărbulescu (1875-1945), slavist român, fost profesor la Universitatea din Iași.
- ¹⁷ Nicolae Crețulescu, prim-ministru al României în anii 1862-1863 și 1865-1866; Constantin A. Crețulescu, prim-ministru al României: 1-III-1867 – 5-VIII-1867.
- ¹⁸ Nume de familie din dreapta Prutului.
- ¹⁹ Vezi aceste nume de familie și la N. A. Constantinescu, *op. cit.*, p. LVIII.
- ²⁰ Personalități cunoscute: Ion Heliade Rădulescu (1802-1872), scriitor, lingvist, om politic și patriot român; Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof și psiholog, profesor la Universitatea din București, membru al Academiei Române și președinte al acesteia între anii 1938-1941.
- ²¹ Personalitate cunoscută: Nicolae Titulescu (1882-1941), om politic și diplomat român, profesor la Universitățile din Iași și București, membru al Academiei Române.

Anatol DICȚIONAR EREMIA TOPONIMIC

Toponimia, totalitatea numelor de locuri și localități dintr-un anumit spațiu geografic (țară, regiune, raion), reprezintă o bogată și prețioasă sursă de studiere și cunoaștere a limbii, culturii și istoriei poporului. În toponimie și-au găsit reflectare principalele momente din viața materială și spirituală a oamenilor: ocupațiile, obiceiurile, datinile, credința. Numele topice păstrează amintirea unor evenimente, fapte și întâmplări de mult petrecute. Multe denumiri pun în evidență fenomene, stări și etape în dezvoltarea unei limbi. În baza cercetării nomenclaturii topice se pot stabili particularitățile fizico-geografice și naturale ale unui teritoriu, specificul local al reliefului, florei și faunei.

Articolul de față are drept scop inițierea cititorilor în domeniul toponimiei românești ca totalitate de nume de locuri și localități și ca ramură a disciplinei lingvistice denumită *onomastică*. Informațiile și datele privind vechimea localităților și proveniența numelor noastre de sate și orașe pun în discuție probleme ce țin de legitățile și regulile specifice toponimiei, de procesele formării și evoluției nomenclaturii topice basarabene ca parte integrantă a sistemului toponimic general românesc.

Adăpoi, microtoponim în hotarul unor sate din preajma Nistrului și Prutului: *Adăpoiul* (Cremenciug, rn. Soroca; Lopatnic, rn. Edineț), *Adăpoiul la Unguri* (Rudi, rn. Soroca), *La Adăpoi* (Lopatnic, rn. Edineț). Aceștia, în diferite zone, le corespund sinonimele toponimice: *Adăpătorea*, *Adăpătorile*, *Iezăturile*, *Iezuțul*, *La Uluce*, *Suhaturile*, *Suhatul Vitelor*, *Vadul Vacilor*, *Vadul Boilor*. Dacă apelativul *adăpătore*, de la care s-au format numele topice respective, reprezintă un derivat obișnuit în limba noastră (din vb. *a adăpa* + suf. *-ătore*), entopicul *adăpoi* este o formație rară, care poate fi dedusă din același verb *a adăpa*, dar cu sufixul *-oi*.

Aici valoarea suf. *-oi* nu mai este cea augmentativă, ca în cazurile *băltoi, dâmboi, gârloi*, ci una formativă, având funcția de substantivizare a verbelor (cf. *chisoii* < *a chisa*, lit. *a pisa; pițigoi* < *a pițiga*). Un anumit rol în formalizarea entopicului *adăpoi* l-a avut, credem, apelativul rusesc *водоной*, cu același înțeles, limba rusă exercitând în graiurile locale și în vorbirea basarabenilor o puternică influență. Cu sensul „loc de adăpat vitele la o apă” termenul *adăpoi* a fost înregistrat în localitățile Bădragii Noi, Bădragii Vechi, Lopatnic (Edineț), Cremenciug, Ho-loșnița, Vasilcău (Soroca) [1, p. 13].

Anafor, locuri în bălțile din lunca Prutului: *Anaforul de la Cheleş, Anaforul lui Fidinca, Anaforul din Balta Studenților* (Slobozia Mare, rn. Cahul), *La Anafoare* (Văleni, rn. Cahul). Toponime similare se întâlnesc și pe partea dreaptă a Prutului, precum și în zona deltei Dunării, aici fiind în circulație și apelativul *anafor* cu sensul „curent circular de apă” [2, p. 330]. Pe teritoriul din stânga Prutului, termenul entopic a fost înregistrat de noi în mai multe localități, cu semnificații apropiate: (1) „vârtej de apă într-un râu” (Cășlița-Prut, Crihana Veche, Slobozia Mare, Văleni, rn. Cahul; Hănăsenui Noi, rn. Leova); (2) „loc adânc într-o apă curgătoare” (Leca, Toceni, rn. Cantemir) [1, p. 15]. Unele dicționare, considerându-l cuvânt regional, inserează entopicul *anafor* cu semnificația „vârtej format în lungul țărnelor unui curs de apă; bulboană, sorb” [3, vol. I, p. 84; 4, p. 28]. **Dicționarul Academiei Române** atestă și un derivat al lui *anafor*: *anaforniță*, „vâltoare” [5, vol. I, p. 161], acesta fiind înregistrat și de noi în graiurile limbii române din sud-vestul Basarabiei, cu sensurile: „adâncitură într-o apă unde se formează vârtejuri; bulboană”, „vârtej de apă într-un râu” [1, p. 15].

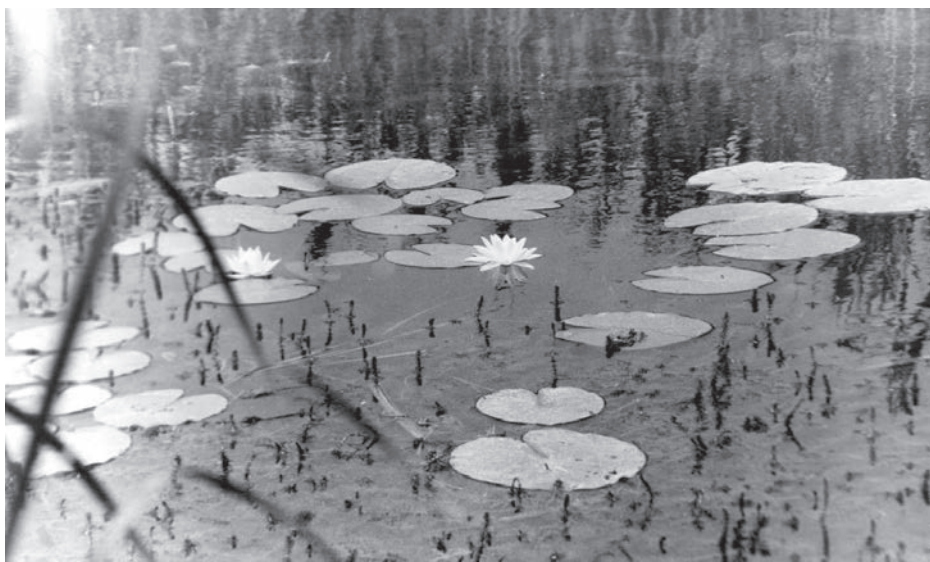
Termenul entopic și-a găsit întrebuințare și în operele literare: *Anaforul din balta umblătoare* (Mihail Davidoglu. Omul din Ceatal) [după 3, vol. I, p. 84]. *O vreme frumoasă și caldă. Dunărea venea mare, mare, spumegând și făcând anafoare* (N. Dunăreanu. Nuvele și schițe) [după 3, vol. I, p. 84]. Apelativul (de origine ngr. *anafori*) a pătruns în terminologia nautică a limbii române în sec. XVII-XVIII, poate și prin intermediul limbii turce, în care e cunoscut încă din sec. al XVI-lea. [M. Sala, **SCL**, 1961, nr. 4, p. 613; vezi și 2, p. 330].

Aninuș, locuri în hotarul mai multor sate: Buțeni (Hâncești), Căpriană (Strășeni), Hansca (Ialoveni). Toponimul reprezintă un derivat cu valoare colectiv-locală, format din apelativul regional *anină* „nisip”, cu suf. *-uș*, variantă a lui *-iș*. După același model au fost create numele topice *Cremănuș, Schinuș, Teiuș, Urzicuș*, acestea având ca variante derivaționale microtoponimele: *Cărpiniș, Nisipiș, Pietriș, Stejăriș*. *Anină* (pl. *anini*) este un regionalism răspândit astăzi, mai cu seamă, în zonele de est și de sud-est ale Basarabiei, cu sensuri apropiate sau ceva mai îndepărtate: „nisip mărunț”, „nisip galben mărunț”, „nisip alb”, „nisip amestecat cu lut” etc. Termenul a circulat pe vremuri și în alte zone, inclusiv în localitățile din raioanele centrale. Despre aceasta ne vorbesc numele topice: *Anina, Anini, La (În) Anini, Aninoasa*, precum și microtoponimul *Aninuș*. În prezent, apelativul *aninuș* nu mai este cunoscut în aceste zone. Când au fost întrebați de ce locul se numește *Aninuș*, informatorii din Căpriană (Strășeni)

ne-au răspuns: „Credem că cineva a aninat acolo carul de vreun copac și s-a răsturnat”. Dar, la întrebarea „Ce fel de loc e acolo: pietros, nisipos, glodos?”, răspunsul a fost prompt: „Da, nisipos, pentru că e pe vale, și, fără două perechi de boi, carul încărcat nu-l mai poți scoate de acolo”. *Anini* se numește astăzi și o localitate din rn. Hâncești, situată la est de Lăpușnă, într-o zonă de asemenea nisipoasă. *Anini* s-a numit pe vremuri și actualul orașel Anenii Noi. La începutul secolului trecut, aici se aflau doar câteva case, locul numindu-se *La Anini*, pentru că, după cum își amintesc locuitorii mai în vârstă, vatra satului vechi se afla pe un teren nisipos de pe valea Bâcului: „Locul era nisipos fiindcă aici se împreunau mai multe văi, care dădeau din dreapta în matca Bâcului, și pe aceste văi, în timpul ploilor, nisipul era mânat la vale și era depus pe șesul Bâcului”. Informațiile de ordin fizico-geografic și datele geografiei lingvistice sunt, în cazul de față, deosebit de prețioase pentru a stabili etimologia numelui topic.

În plan onomastic, forma oiconimului *Anenii Noi* poate fi explicată prin conformarea vechiului toponim *Anini* la modelul structural derivațional specific numelor de localități în *-eni*, deosebit de productiv în toponimia românească (cf. *Copăceni*, *Dumbrăveni*, *Ezăreni*, *Găureni*, *Heleşteni*, *Scăieni*, *Schineni*, *Vădeni*). Ulterior, denumirii preexistente *Anini* i s-a adăugat determinativul *Noi*, pentru a se indica vechimea noii localități față de cea anterioară.

Barc, lacuri și bălți în lunca Prutului: *Barcul Mare*, *Barcul Mic* (or. Cahul), *Barcul Nuferilor*, *Barcul lui Ciochină*, *Barcul lui Duia* (Crihana Veche, rn. Cahul), *Barcul Flăcăilor*, *Barcul lui Nohit* (Ghioltosu, rn. Cantemir), *Barcul Mocanului* (Constantinești, rn. Cantemir) etc. Sunt denumiri frecvente în zona Prutului inferior, aici formând o microarie cu trăsături specifice comune ariei hidronimice danubiano-prutene. Denumiri identice sau similare se întâlnesc și în

Barcul Nuferilor

dreapta Prutului, până în delta Dunării: *Barcul Mare, Barcul Mic, Barcul Leahului* [2, p. 347; 6, p. 330]. **Dicționarul geografic al Basarabiei** înregistrează cu forme eronate hidronimele basarabene: *Barca-Fraților, Barcoli-Nohit* [7, p. 13]. De aici dificultățile pe care le-au întâlnit cercetătorii în etimologizarea denumirilor.

Dicționarele explicative actuale nu fixează un cuvânt *barc*, acesta fiind înregistrat pe teren ca regionalism de către toponimiști și dialectologi: *barc* „gârlă, canal natural”, „un loc mai adânc în baltă” [6, p. 330], *barc* „lac, baltă” [29, p. 30], *barc* „ochi cu apă curată, împrejurul căruia crește stuf; balhui, iaz” (DD, vol. I, p. 109, vol. II, p. 115). T. Porucic îl explică prin „luncă plină de bălți, mlaștini și ape curgătoare” [8, p. 36-37]. I. Iordan, discutând numele topice *Barcul, Barcul Mare, Barcul Urlatul*, pune apelativul dat în raport cu sl. *bara* „baltă, mlaștină” [9, p. 53].

Un etimon slav *bar-* este de presupus la baza entopicelor *bară* „heleșteu” și *barc* „lac, baltă”, care au devenit pe terenul limbii române nume topice, sursa de împrumut al acestor apelative fiind un idiom sud-slav. Cf.: bg., s-cr. *bara* „baltă, lac”, slov. *bara* „baltă, mlaștină”, v. sl. *bara* „idem” [10, p. 43; 11, dicționar]. Originea primară însă a cuvintelor în discuție poate fi indo-europeană – **bher-*, la care face trimitere lingvistul M. Gabinschi, comparându-l cu alb. *bark*, acesta având sensul intermediar „adâncătură, adâncitură”, înrudit ulterior cu semul „apă” [12, p. 106-107].

Bubuieci, comună în componența mun. Chișinău, situată într-o vâlcea din partea de est a văii râului Bâc. Este o localitate foarte veche, primele atestări documentare datând din anii 1515 și 1518. Sursele istorice de mai târziu probează frecvent existența acestui sat. Din hrisovul de la 22 aprilie 1518 aflăm și proveniența denumirii așezării din preajma Bâcului și anume că acest toponim reproduce numele primului proprietar de moșie și fondator al satului – pârcălabul Toader Bubuiog. Documentul ne informează că Bogdan Voievod, fiul lui Ștefan cel Mare, dăruiește pârcălabului de Cetatea Nouă câteva locuri de sat: *Bubuiogii* pe Bâc, cu mori pe apa Bâcului; *Boboiogii* pe Prut, lângă lacul Beleu; *Boboiogii* pe Cahul, mai jos de Troian [13, p. 19; 14, vol. II, p. 11].

Prin hrisovul din 1554, emis de Alexandru Lăpușeanu, se confirmă că Toader Bubuiog donează satul de pe Bâc Mănăstirii Humorului [15, vol. II, p. 294-297]. Apoi satul Bubuiogi ajunge în posesia urmașilor lui Ion Golăie, fost mare lohofăt (1582), a domnitorului Vasile Lupu, care îl face donație lui Gane slugerul „pentru slujbele sale în țară și peste hotare” (1669), ca mai târziu să devină proprietate a Mănăstirii Golia din Iași (1747-1763). Documentele de la începutul sec. al XIX-lea îl consemnează ca proprietar al moșiei satului Bubuiogi pe Dumitru Râșcanu, locuitor al târgului Chișinău, feciorul lui Constantin Râșcanu, întemeietorul satului Râșcani, actualmente sector al orașului Chișinău.

Sursele documentare de mai târziu atestă frecvent localitatea rurală Bubuiogi, furnizându-ne și unele informații de ordin demografic și economic: 34 de gospodării, moșia aparținând banului Dumitru Râșcanu [1817, 16, p. 138], 11 familii de țărani români [1835, 17, vol. II, p. 350], 56 de gospodării și 503 locuitori

[1859, 17, vol. II, p. 350], 89 de gospodării, 418 locuitori [1875, 18, p. 31], 650 de locuitori [1897, 19, p. 4], 198 de case, 1910 locuitori, biserică ortodoxă [1904, 7, p. 233], 1186 de locuitori, dintre care 1173 români [1930, 20, p. 268].

Pe parcursul vremii, numele localității și-a modificat forma, finala *-iogi* din pluralul onimic *Bubuiogi*, specific formațiilor oiconimice (*Bubuiog > Bubuiogi*), transformându-se în *-ieci* datorită unei comodități de rostire. Oiconimul istoric *Boboiogi* din preajma Prutului, astăzi parte a comunei Slobozia Mare (Cahul), și-a păstrat intactă forma de altă dată.

Buda, sat în rn. Călărași, situat pe valea Răcătăului, la nord-vest de comuna Pârjolteni. În această zonă a fost înregistrată și o vale cu același nume [7, p. 38], precum și o moșie *Budișoara* în hotarul Telenешtilor și Vălcinețului, atestată în 1811 [21, p. 449-451]. Anterior toponimul a fost explicat de noi prin antroponimul *Buda* (*Budea, Budu*), la fel ca și numele localității *Budești*, azi suburbie a municipiului Chișinău [22, p. 79]. Apoi, tot de noi, oiconimul a fost pus în legătură cu entopicul *budă* „casă sărăcăcioasă”, „casă de lemn în pădure; locuința pădurarului”, „construcție rudimentară în câmp pentru adăpostirea oamenilor”, termenul fiind localizat în câteva sate din fostele județe Soroca, Bălți, Ungheni [1, p. 28].

Hrisov domnesc

Lingvistul ieșean M. Ciubotaru respinge explicația numelor topice *Buda* prin entopicul *budă* „locuință”, menționând că în limba română nu a circulat un apelativ cu sensurile fixate în dicționare și în unele studii – „colibă în pădure”, „cocioabă de lemn”, „baracă”, „prăvălioară” [23, p. 113-137]. Recent cercetătorul N. Raevschi a lansat ideea că hidronimul *Buda*, pârâu în jud. Buzău, și *Budei*, afluent al Botnei, ar putea fi de origine traco-dacică [25, p. 101].

Originea antroponimică a oiconimului *Budești* poate fi confirmată documentar. Prin actul domnesc din 2 iulie 1455, Petru Voievod întărește lui Mihail logofăt mai multe sate, între care și Izbîștea, „unde sunt Dănilă și Budul, și prisaca lui pe Nistru” [26, sec. XIV-XV, vol. I, p. 277]. Semnificațiile entopicului *buda* nu pot fi neglijate, dacă admitem o influență a limbii ucrainene asupra graiurilor românești din Basarabia, idiom care a împrumutat cuvântul respectiv din polonă, aici fiind considerat ca împrumut din germană, unde *Bude* înseamnă „colibă”, „cocioabă”, „cort”, „șopron”, „baracă”, „prăvălie”. Tot așa, după cum nu pot fi neglijate sensurile apelativului *budă* „cușcă pentru câine” din graiurile ucrainene din Bucovina și „latrină” din graiul populației românești din Transilvania, în primul caz cuvântul având ca intermediar tot limba polonă, iar în cel de-al

doilea caz – maghiara. De altfel, toponimul Buda, al cărui etimon e entopicul *budă*, cu sensurile acceptate de noi, se întâlnește și în Bucovina, denumind sate, păduri, poiene, fânețe [30, p. 117, 187, 460, 527 ș.a.].

Cât privește originea traco-dacică a hidronimului *Buda*, ea nu poate fi acceptată din mai multe motive: (1) hidronimele *Buda*, inclusiv cel din jud. Buzău, nu dispun de atestări documentare foarte vechi, (2) etimonul lor adevărat germ. *Bude*, după cum vom arăta în continuare, nu datează în limba română mai de vreme de sec. al XVII-lea, (3) toate unitățile onimice respective reprezintă formații de rang secund, motivate fiind de alte nume topice preexistente. Despre originea traco-dacică a hidronimului *Budei* nici vorbă nu poate fi, pentru că această denumire prezintă o formă denaturată, în sursele cartografice ruse [27, p. 30], a numelui topic autentic *Budăi* (rom. *budăi* „izvor”, „fântâniță”).

O situație care ar impune revizuirea etimologiei unor toponime *Buda* ar fi reinterpretarea semantică a entopicului *budă* care, pe teritoriul Moldovei, a avut o altă semnificație decât cea din limba de origine. În opinia lui M. Ciubotaru, pe teritoriul din estul și din sudul Carpaților, în legătură cu utilizarea lui într-un domeniu de muncă specializată, termenul a obținut o nouă semnificație – „așezare în locurile de exploatare a potasei și silitrei”. Deci noul sens al entopicului ar fi nu locuință (băracă, colibă etc.), ci localitate, așezare a unor lucrători specializați în exploatarea potasei și silitrei. Iată concluzia cercetătorului: „Este momentul să stabilim că apelativul *budă* nu a fost niciodată, în limba română, numele unor case sau cocioabe de prin păduri sau al dughenilor și prăvăliilor, desigur de prin târguri, ci al unor așezări din secolele al XII-lea și al XVIII-lea, exploatări de potasiu și silitră. Toponimele *Buda* din Moldova, Muntenia și Oltenia trebuie explicate doar prin acest sens...” [23, p. 117]. Și în continuare: „Cuvântul a apărut în provinciile românești de la est și sud de Carpați, mai întâi în Moldova, în perioada începutului exploatărilor de potasă, la mijlocul veacului al XVII-lea, a ieșit din uz după desființarea lor, în prima jumătate a secolului trecut (sec. al XIX-lea – n.n.) și s-a conservat prin toponimizare” [23, p. 118].

Meritul incontestabil al lingvistului ieșean constă în studiul documentar al problemei și, în legătură cu aceasta, în evidențierea unui sens necunoscut sau poate neglijat până acum de cercetătorii toponimiei românești. Într-adevăr, așa cum ne informează documentele istorice, lucrările de exploatare a potasei și silitrei, în secolele XVII-XVIII, luase amploare în Moldova. Cenușa de potasiu era obținută prin arderea lemnului de pădure (salcie, frasin, fag, stejar), iar potasa (potașa) – prin calcinarea cenușii în cuptoare. Din cenușa lemnului ars se obținea și silitra. Aceste produse naturale deveniseră materii prime de mare preț, sarea de potasiu și silitra fiind folosite ca îngrășământ agricol, iar potasa – în industria sticlei și textilă. Mai mult, aceste produse deveniseră mărfuri deficitare în toată Europa. Din provinciile românești potasiul și silitra se exportau ca mărfuri de comerț în țările occidentale. Prin exploatarea potasiului și a silitrei au fost nimicite masive mari de pădure din spațiul pruto-nistrean. Au existat astfel de bude în codrii de pe văile râurilor Nistru, Prut, Bâc, Răut, Botna, Cogâlnic, Tigheci, pentru obținerea produselor respective fiind necesa-

re nu numai lemnele de pădure, ci și apa pentru fierberea cenușii. Documentele vremii atestă bude în ținuturile Orhei, Lăpușna, Soroca, iar de dreapta Prutului, în ținuturile Iași, Vaslui, Suceava, Covurlui. În sec. XVII-XVIII, bude au funcționat lângă Călărași, pe locul actualului sat Buda de lângă Cornești, apoi pe valea Pojarna, pe Nistru, în dreptul Movilăului, la Telița, așezare ce urmează a fi localizată [24, p. 215-217].

Actualul sat Buda (rn. Călărași) este situat pe valea Răcățăului, afluent al râului Bucovăț, într-o zonă cu păduri seculare. Prima mențiune documentară a oicoinimului datează din anul 1661 [17, vol. 2, p. 383]. Deși avea o populație mult redusă, așezarea și-a păstrat în permanență existența timp de aproape trei secole și jumătate: 15 locuitori [1772, 15, vol. VII, partea I, p. 93], 31 locuitori, moșia aparținând Mănăstirii Capriana [1817, 16, p. 156], 65 de case și 481 locuitori [1875, 18, p. 35], 73 de case [1904, 7, p. 38], 713 locuitori, dintre care 697 români [1930, 26, p. 268], 815 locuitori, dintre care 610 români [1994, vol. I, p. 273].

O veche așezare reprezintă satul Pojarna de pe valea cu același nume, menționată în 1772 cu numai 8 locuitori [15, vol. XVII, partea I, p. 196], precum și în unele hărți topografice din sec. XIX-XX [1820, 1985]. Pe o hartă de la începutul sec. al XIX-lea (1817), la est de Călărași, este notată o vâlcea cu pârâu *Telița*, care se deschide în valea râului Bâc, aici zona fiind de asemenea păduroasă. Poate că tocmai aceasta e *Telița*, despre care s-a vorbit mai sus, și nu satul Telița din rn. Anenii Noi, unde pădurile lipsesc cu desăvârșire și, prin urmare, în trecut nu au putut exista budele ce ne interesează.

Urmele vechilor bude trebuie căutate pe locurile denumite astăzi în microtoponimia basarabeană: *Buda* (Hoginești, Răciula, Temeleuți, rn. Călărași; Onești, rn. Strășeni), *Valea Budei* (Boldurești, rn. Nisporeni; Coșcodeni, rn. Sângerei; Nimoreni, rn. Ialoveni; Trinca, rn. Edineț). Menționăm aici și următoarele nume topice minore, care ar putea să servească și ele un indiciu în problema noastră: *Arsura* (Ocolina, rn. Soroca; Puhoi, rn. Ialoveni), *Cenușa* (sat, rn. Florești; Cărbuna, rn. Ialoveni), *Silitra* (Furceni, Jeloboc, Trebujeni, rn. Orhei), precum și denumirile *Borțile cu Cenușă*, *Cenușar(i)ul*, *Cenușăria*, *Movila Cenușei*, *Movilele de Cenușă* ș.a. Specialiștilor istorici (arheologi, etnografi) și lingviști (lexicologi, toponimiști) le revine sarcina să stabilească ce fel de locuri sau localități au fost acestea și care a fost menirea lor în istoria și în economia țării.

În concluzie: (1) entopicul *budă* cu înțelesul „așezare în locul de exploatare a potasei și silitrei” a avut ca bază de formare apelativul *budă* cu semnificația primară „locuință” (casă, cocioabă, baracă, bordei, colibă, adăpost); (2) toponimele *Buda* au putut denumi în trecut atât așezări ale exploatarelor de potasiu și silitră, cât și locuințe ale lucrătorilor la pădure (tăietori de lemne, cărbunari etc.), precum și case și gospodării ale pădurarilor; (3) toponimele *Buda* ce dispun de atestări documentare anterioare sec. al XVII-lea ar trebui explicate printr-un antroponim *Buda* (*Budea*, *Budu*); (4) hidronimele minore, numele de râulețe și pâraie (vâi cu pâraie), fără atestări documentare vechi, sunt, de regulă, creații apărute prin polarizare toponimică, onimice motivate de alte nume topice preexistente.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Eremia Anatol, *Dicționar explicativ și etimologic de termeni geografici*, Chișinău, 2006.
2. Paul Păltănea, Valentin Țurlan, *Din toponimia bălții Brateșului // Anuar de lingvistică și istorie literară*, tomul XXXI, A, Galați, 1986-1987.
3. *Dicționarul limbii române literare contemporane*, București, vol. I-IV, 1955-1957.
4. *Dicționarul limbii române moderne*, București, 1958.
5. *Dicționarul limbii române*, Academia Română, București, vol. I, 1906 și urm.
6. Valentin Țurlan, *Din terminologia entopică legată de pescuit (II) // Lucrări științifice*. Institutul Pedagogic, Galați, vol. IV, 1970.
7. Zamfir Arbore, *Dicționarul geografic al Basarabiei*, Chișinău, 2001 (după ed. I, București, 1904).
8. Teodor Porucic, *Lexicul termenilor entopici din limba română (extras)*, Chișinău, 1931.
9. Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963.
10. E. Berneker, *Slavisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1908-1913.
11. F. Miklosich, *Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen*, Wien, vol. I-II, 1872-1874.
12. Marcu Gabinschi, *Etimologii: barc ș.a. // RLȘL*, 2006, nr. 1-2.
13. Aurel Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Lăpușnei*, București, 1937.
14. L. Boga, *Documente basarabene*, Chișinău, vol. I-XVIII, 1928-1934.
15. *Moldova în epoca feudalismului*, Chișinău, vol. I-VIII, 1961-1998.
16. *Rospisi zemlevladienia i soslovnogo stroia naselenia Bessarabii po dannâm perepisi 1817 goda // Trudî Bessarabskoi gubernskoi ucionoi arhivnoi komissii*, Chișinău, vol. III, 1907.
17. *Localitățile Republicii Moldova*, Chișinău, vol. I-VI, 1999-2007.
18. *Pereceni naseliônân mest. Bessarabskaia gubernia (1870-1875)*. Sostaviteli A.N. Egunov, Chișinău, 1878.
19. *Pervaia vseobșeaia perepisi naselenia Rossiiskoi Imperii. Bessarabskaia oblasti (1897)*, Sankt-Petersburg, 1905.
20. *Enciclopedia României*, București, vol. II, partea I, 1935.
21. Aurel Sava, *Documente privitoare la târgul și ținutul Orheiului*, București, 1944.
22. Anatol Eremia, *Nume de localități. Studiu de toponimie moldovenească*, Chișinău, 1970.
23. Mircea Ciubotaru, *Toponimele Buda. Implicații etimologice și metodologice // Studii și cercetări de Onomastică (SCO)*, Craiova, anul I, nr. 1, 1995.
24. Mircea Ciubotaru, *Arheologie și toponimie. Despre numele de locuri Buda și Cenușa / Cenușăria // Arheologia Moldovei*, Iași, vol. XX (extras).
25. Nicolae Raevschi, *Hidronime traco-dacice având conexiuni etimologice baltice // Limba Română (Chișinău)*, nr. 7-9, 2006.
26. *Documente privind istoria României. A. Moldova*, București, vol. I, 1954.
27. P.L. Maștakov, *Spisok rek basinov Dnestra i Buga (Iujnogo)*, Petrograd, 1917.
28. *Dicționarul statistic al Moldovei*, Chișinău, vol. I-IV, 1994.
29. Anatol Eremia, *Tainele numelor geografice*, Chișinău, 1986.
30. Nicolae Grămadă, *Toponimia minoră a Bucovinei*, Iași, vol. I-II, 1996.

George NUME
RUSNAC INDIGENE
DE CULORI

Căutând sursele indigene ale seriei sinonimice *întunecat – mohorât – posomorât – borcoios*, descoperim o sursă comună pentru toate elementele menționate: ideea de <năboi, puhoi>. Vom demonstra această afirmație analizând rețeaua de relații fonosemantice pe care le contractează cuvintele respective în vocabularul limbii române.

Primul cuvânt al seriei în discuție – *întunecat* – e un derivat al verbului *a (se) întuneca* (despre corpuri cerești) „a-și pierde lumina, a se face întunecos”; (despre o persoană care se găsește pe drum sau într-un loc străin) „a însera, a înnopta”; (despre corpuri opace care opresc razele de lumină) „a lipsi de lumină”; (despre mintea, judecata cui-va) „a (se) zăpăci”; (complementul e omul sau fața lui) „a lua o înfățișare tristă și încruntată”; „a se supăra”; (despre culoare) „a căpăta o culoare mai închisă” [DA – 1]. Etimologia propusă de A. Byhan (apud DA – 1) pentru *a întuneca* – verbul latin reconstituit **in-tunicare* „a acoperi cu o tunică” – a fost preluată, începând cu A. de Cihac [2], de toate dicționarele etimologice ale limbii române.

Obiecțiile aduse de adversarii acestei opinii rămân fără replică: „Nu există un verb latin **in-tunicare*. Evoluția semantică „a acoperi cu tunică” > „a întuneca” nu este convingătoare – nu este posibil ca de la tunică, care este făcută din stofă albă, să se ajungă la sensul „a întuneca”. Paralelismul semantic furnizat de ital. *appannare* „a acoperi cu o cârpă”, provenit de la cuvântul *panno* „cârpă”, este posibil, dar trebuie să avem în vedere că „a acoperi cu cârpă” n-a dat sensul „a întuneca” [Moško Moškov – 3, p. 239].

Dar nici alte ipoteze avansate cu privire la originea rom. *a întuneca* nu sunt mai convingătoare: a lui G. Giuglea, apud DA – 1 (< lat. **in-noctico, -are* „a înnopta”, cu metateză), a lui N. Drăganu, apud DA – 1 (< lat. **in-tonico, -are* „a începe să tune”), a Lexiconului Budan [4] și a lui H. Tiktin [5] (formă prescurtată din *a întunereca* < întunerec < lat. *tenebricus, -a, -um* „întunecos”), a lui

T. Hotnog, apud CDER [6], și a lui Moško Moškov [3, p. 235-239] (origine turco-tătară [cumană]).

De fapt, defectul comun al acestor supoziii e faptul că toate fac abstracție de rolul factorului intern în geneza și evoluția limbii române. Examinarea faptelor din această perspectivă permite dezlegarea vechilor enigme.

Înainte de a porni pe urmele radicalului (-) tun – în vocabularul altor limbi, se impune depistarea acestor urme în sistemul lexical românesc. Să vedem ce ne oferă limba română în acest sens: *a tuna* (învechit și popular) „a da buzna, a năvăli” [DLR – 7], *tunaci* „aprig” [DLR – 7], *toană* „pornire violentă, furie, înversunare, întărâtare” [DLR – 7], *tană* „ceață rară, pâclă” [DLR – 7: < scr. *tana*] (indigen, etem: <năboi, năvală>), *tonoh* „ceață, negură” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: v. cuv. precedent), *tanăc* „lamura făinii” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <fărâ-mă, lucru fin>), *tanău* „(om) prost” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <trăsnit>), *tancă* „lovitură dată cu palma” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <pocnet>), *tancă* „neghiob” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <trăsnit>), *tameș* „zăpăcit, năuc” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: v. cuv. precedent), *tamjă* (tamșă, tanjă, tangă, tabjă) „întâmplare, fapt, poveste (de necrezut)”; „pricină, afacere”; „obicei (mai ales rău)”; „nărav”; „om de nimic”; „om leneș” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, eteme: <trăsnaie>, <netrebnic>), *tânărog* „loc îngrădit în câmp, unde se țin vitele care pasc; pășune, pajiște”; „fâneată împrejmuată cu gard”; „poeniță în mijlocul unei păduri”; „loc cultivat în mijlocul unei păduri sau al unui loc sterp” [DLR – 7: <magh. *tanorok*, *tanarok*] (indigen, etem: <îngrăditură, strânsură>, cf. *stână*, pentru tranșele sufixale, cf. *tânăruc* „tinerel” [DLR – 7]) etc.

Aloetia tranșei radicale din planul expresiei: *tun-*, *toan-*, *tan-*, *tam-*, *tab-*, *ton-*, *tân-* etc. e corelată cu schimbarea sinestezică a sensurilor din planul conținutului: <a bușni>, <năboi, năvală>, <pocnet>, <trăsnit, pocit>, <trăsnaie>, <fărâ-mă>, <netrebnic>, <îngrăditură, strânsură> etc.

În frământarea aceasta etemo-alotetică, ideea de „întunecat” se apropie mai mult de sensul „ceață, negură sau nor”, care presupune etemul <năboi, năvală>. Îngemănarea noțiunilor respective apare și în alte limbi: lat. *caligo*, *-inis* „negură deasă”; „întunecime”; „nor”; „fum”; „praf”; scr. *tama* „obscuritate”; „negură”; rus. *Tomnyj* „închis (la culoare)”, *tementsa* „înnourare”; „nor” [Dal’ – 8].

Aceeași scară etemică o consemnăm și pentru reg. *borcoios* „întunecat, mohorât, posomorât”; „supărat” [Bărbuț – 9]: *băracă* (*buracă*) „negură, ceață” [DA – 1, s.v. *bură*], *bură* „ceață sau negură amestecată cu ploaie mărunță” [DA – 1: „Et. nec. Cuv. pare a fi înrudit cu *boare* și a fi de origine latină, cf. v. it. *buriana* «ceață», friul. *zbora* «a face aburi» etc.”] (indigen, etem: <năboi, năvală>, cf. *buragă* „apă curgătoare” [DA – 1, s.v. *burău*]), *bărnă* (*burnă*) „ceață” [DA – 1], *bărnaciu* (*bornaciu*) „oacheș, negricios” [DA – 1: <ung. *barnaš* „id”, cu înlocuirea lui *-aș* prin suf. *-aciu*] (indigen, etem: <neguros>), *bărnăț* „oacheș la față, negricios” [DA – 1: <ung. *barna* „brun”, diminutivat prin suf. *-uț*] (indigen, v. *bărnaciu*), *burău* „cascadă” [DA – 1: et. nec.] (indigen, etem: <năboi>), *a bura* „a cerne o ploaie mărunță și deasă” [DA – 1: <*bură*, supra] (de fapt, *bură* <a bura), *burfai* „ceață după

ploaie”; „ploaie înceată, cu picături mărunte” [Bărbuț – 9], *burfei* (*burfete*) „copil mic și gras” [Bărbuț – 9] (indigen, etem: <strâns, grămădit>), *bor* „albastru, vânt” [DA – 1] (indigen, etem: <închis, strâns>), *boare* „vânt lin”; „abur, miros, parfum, aromă”; „zăpușeală, pâclă” [DA – 1: „Et. nec. Înțelesul cuvântului ne face să credem că avem a face mai degrabă cu o modificare a cuvântului *abur*... decât cu un urmaș al gr.-lat. *boreas* „vânt puternic, furtună”... sau cu un împrumut din slav. *burja* „furtună”, care a dat *bură*”...] (indigen, etem: <adiere>), *abur* „vapor, lichid trecut în stare gazoasă”; „răsuflare, suflare” [DA – 1: „Et. nec. După Ov. Densusianu... *abur* ar fi un substantiv verbal din *a aburi*, care presupune un tip latin vulgar *ab-burire... S-ar putea porni și de la *a abura* – aceasta e și forma aromână – căci un tip *abburare (după Meyer-Lübke, Rom. Gramm, II, § 117, pentru *amburere*) e comun tuturor limbilor romanice: it. (dial.) *abburare* „a se pârlă la soare”, v. prov. *abrá*, în Lyon *abüró*, sp. *aburar* „a aprinde”.

Atât dificultățile formale (verbele par a fi derivate din substantive, nu invers), cât și cele semantice („ard, aprind” – „vapor”) sunt mari, iar alb. *avul*, *avel*, cu același sens, și care – după G. Meyer. Alb. Wörtb. 21 – presupune o formă mai veche *abul, este atât de apropiat, încât suntem aplecați să admitem cu Miklosich, Alb. Forsch. II, 69 și cu G. Meyer, l.c. o înrudire strânsă între cuvântul român și cel albanez”] (indigen, postverbal al lui *a abura*, etem: <adiere, suflare>); înrudirea cu alb. *avul* și convergența cu rad. slav *bur-* demonstrează caracterul autohton și indo-european al cuvântului românesc.) etc. Aloetia tranșei radicale: *băr-*, *bâr-*, *bur-*, *bor-*, *boar-* etc. e o dovadă sigură a indigenatului ei. Corelată cu impresionanta variație a expresiei, nesfârșita transformare etemică apropie noțiuni contrare (*mare – mic*, *năvală – adiere* etc.) și explică schimbarea proteică a conținutului.

În desfășurările etemice care pun în lumină originea celorlalți termeni cromatici indicați la început – *mohorât*, *posomorât* – veriga *negură* e mai greu de detectat. O descoperim totuși în formațiile aloetice: *a se mohorî* „a se colora în roșu (închis)”; „a căpăta o culoare închisă”; „a se întuneca”; „a se posomorî, a se întrista” [DLR – 7] (Cihac – 2, Tiktin – 5 și alte dicționare: <*mohor* <magh. *mohar*> (indigen, etem: <a se înțețoșa>); *mohor* e un derivat postverbal, etem: <îngrămădit, umflat>, cf. *mosor* <*a se mosorî* „a se umfla, a se tumefia” [DLR – 7: <*mosor* <scr., bg., ngr.], *mosomur* (despre păsări) „cu penele pestrițe, nici alb, nici negru” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <pătat>, dovadă formația aloetică *a (se)posomorî* (despre oameni sau despre fața, ochii, privirea etc. lor) „a deveni încruntat, întunecat, mohorât”; (despre cer) „a se acoperi de nori, a se innegura”; „a da sau a căpăta o notă de tristețe, de dezolare” [DLR – 7: cf. magh. *szomorű* „trist”] (indigen, etem: <a se înțețoșa>), *buhai* „buștină, burhai, ceață, bărnă” [DA – 1, s.v. *bură*] (indigen, etem: <năboi>), *buhaș* „nor de ploaie gros și negru” [DA – 1: cf. *buhai*] (indigen, etem: v. cuv. precedent), *mohoandă* „mămâie”; „femeie neîndemânică, proastă, toantă” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, eteme: <grămadă>, <greoaie>), *mohonie* „femeie foarte urâtă sau proastă, toantă” [DLR – 7: cf. *mohoandă*] (etem: <pocitanie>), *nohot* „cantitate mare, belșug (de...)” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <mulțime>), *noor* (*noâr*, *nour*, *nuvăr*, *nor* etc.) „grupare delimitată de picături de apă sau cristale de gheață aflate în atmosferă, în urma condensării sau sublimării

vaporilor de apă”; „masă densă (și mobilă) de praf, fum etc.”; „mulțime compactă (și mobilă) de ființe” [DA – 1, toate dicționarele: <lat. *nubilum*] (indigen, etem: <îngrămădire>), *mohnă* „râpă sau făgaș plin de cioturi și de pietre, aduse de șuvoiul ploilor” [DLR – 7: et. nec.] (indigen: etem: <grămadă>), *lohoame* „poame multe” [DA – 1, fără et.] (indigen, etem: <mulțime>), *a pohoi (a puhoi)* (despre ape curgătoare) „a curge în cantitate mare, năvalnic”; (despre oameni) „a invada, a veni în număr mare din altă parte”; (despre pământ) „a se prăvăli” [DLR – 7: v. *puhoi* <v.sl. *povonī*] (indigen, etem: <a năvăli>), *pohor* „bucată de țesătură care servește la acoperirea unui obiect” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etem: <învelitoare>; <a *pohoi*, supra) etc.

Pentru *posomorât*, v. *a se posomorî*, supra, și aloetele: *a bosorî* „a ghemui” [DA – 1, fără et.] (indigen, etem: <a strânge>), *a bosoli* „a înghesui” [DA – 1, fără et.] (indigen, etem: v. cuv. precedent), *bosnat* „posomorât, busumflat” [DA – 1: „Et. nec. (probabil, înrudit cu *bosumflat*...)”] (indigen, etem: <îmbufnat>), *a se bosumfla* „a-și arăta supărarea sau nemulțimirea printr-o înfățișare posomorâtă” [DA – 1: et. nec., cf. *bosnat*] (indigen, etem: v. cuv. precedent), *buștină* „negură” [DA – 1: et. nec.] (indigen, etem: <năboi>), *bujnigai (bușnigai)* „negură deasă”; „fumăraie”; „mulțime, amestec, forfot” [Udr. – 10] (indigen, etem: v. cuv. precedent, cf. *a bujni* „a năboi” [Udr. – 10]), *bușneag* „ceață groasă” [Udr. – 10] (indigen, v. *buștină* și *bușnigai*, supra), *pușcărie* (în expr.) a fi ~ de fum „fumăraie” [DLR – 7: <pușcă <magh. *puska*] (indigen, rad. *puș-* fiind aloetul lui *buș-*, supra; etem: <mulțime>).

Aloetia se opune înstrăinării lui *pestriț* (*pestrit, pistriț, preștiț, pristiț, priștiț*) „care are pete (mici) sau picături, stropi de culori diferite (de obicei alb cu negru)”; „vărgat”; (despre păr) „cărunt, sur”; (despre cai) „șarg, cu coada și coama albe”; (despre oameni) „pistruiat”; „ciupit de vărsat”; (despre ochi) „căprui”; „care este format din elemente de tot felul, care este amestecat, variat, felurit (și adesea eterogen)”; „ipocrit”; „răutăcios”; „tare, rezistent” [DA – 1; Mikl. – 11, Slaw. Elem., 41, Cihac – 2 și ulterior, toate dicț. etim. rom.: <v. sl. *pistrū* (de fapt, variantă a lui *pestrit*, supra, <a *împetri* [a *împistri*] „a împetrița” [DLR – 7]; despre rom. *pistru* și *a pistrela*, v. infra: coincidențele cu limbile slave nu sunt întâmplătoare: tiparele fonematice și ideatice se întrebuintează adesea în cadrul aceleiași familii de limbi; eteme: <stropit, picurat>, <amestecat>, <prefăcut>, <bătut, îndesat>, pentru varianta *pr-* a radicalului, cf. *a (se) prâsni* „a (se) stropi [DLR – 7], *prâsni* „picături, stropi de apă” [DLR – 7] etc.), *mistreț* „pestriț” [DLR – 7] (în toate dicționarele etimologice: <lat. *mixticus*>, dar sensurile aparent incompatibile ale rom. *mistreț*: „amestecat”; „corciț”; „dulce-acrișor”; „strâmt, îngust”; „pădureț, sălbatic”; „sprinten” etc. [DLR – 7], reductibile la etemele: <împroșcat, picuriu, pătat>, <strâns>, <pișcător>, <aprig>, <iute> denotă originea indigenă a cuvântului respectiv), *bistriț* (despre prune) „pișcăcioase” [DA – 1: <sl. *bystrici (<*bystrū* „iute”)] (indigen, cf. *pestriț, mistreț*, supra; hidronimul *Bistrița* face parte din același lanț etemo-alotic, etem: <iute, năvalnic>), *lis* (despre câini sau despre cai) „cu părul sclipicios, cu o pată albă pe o parte a corpului”; „nume dat câinilor de vânat sau ciobănești” [DA – 1: <bg., sb. *lis* (psl. *lysū*) „cu pată albă”] (indigen, etem: <sclicicios>), *tis(ă)*

„arboare rășinos, cu frunzele verzi, lungi, înguste, lucioase și cu lemnul foarte prețios” [DLR – 7: cf. v.sl. *tisa*] (indigen, etem: <țeapă>, după configurația frunzelor, cf. *tisar* „id”, etem: <purtător de țepi>, să se comp. *tiglițar* „salcâm”, etem: <purtător de ghimpi>, *ghindar* „stejar”, etem: <purtător de ghinde> etc.), *tiscov* (*tușcov*) „pește argintiu” [DLR – 7: <scr. *ciškov*] (indigen, etem: <sclicicios>, sugerează o mișcare iute, o licărire, cf. *tuști*, onom.), *tistău* „ciocan cu care se sfarmă pietre” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, etemem sonic, sugerează ciocănitul, bocănitul). Continuumul acesta etemo-aloetic include și numele de râu *Tisa*. Pus alături de *Bistrița*, devine evidentă aloetia tranșelor radicale și identitatea etemică a numelor respective.

Formațiilor cromatice indigene de mai sus li se alătură numeroase creații similare purtând aloetele: *pis-*, *păs-*, *pîs-*, *mus-* etc. – *pistrui* „pestriț”; „animal (domestic) pestriț”; „pistruiat”; „fiecare dintre petele mici brune sau gălbui, care apar pe pielea unor oameni (mai ales sub acțiunea razelor solare sau a vântului)”; „pată” [DLR – 7; toate dicționarele etimologice românești: <*pistru*, infra] (indigen, derivat regresiv al lui *a* (*se*) *pistruia* „a face [sau a face să capete] pistrui”; „a (*se*) păta” [DLR – 7: <*pistrui*] (indigen, dovadă formația aloetică *mistrui* [DLR – 7], etem: <strop>), *pistru* „care are pete (negre) pe bot”; „pânză groasă cu dungi colorate, întrebuițată la confecționarea saltelelor” [DLR – 7; passim: <v. sl. *pistrŭ*] (de fapt, derivat regresiv al lui *pistrui*, supra), *păstrāv* (*păstrav*) „pestriț (la culoare)”; „piatră pestriță”; (în forma *păstravi*) „pistrui pe față” [DLR – 7; Cihac – 2, Conev – 12, Ciorănescu – 6: <v. sl. *pistrŭ* „pestriț”; DLR – 7: cf. *păstrāv*, v. urm.] (de fapt, e în relație aloetică cu rom. *pistru*, supra; etem: <stropit, pătat>), *păstrāv* (*păstrav*, *păstrăg*, *păstrāvă*, *păstriv*, *păstrāv*, *păstrov*, *păstru*, *păstrug*, *păstruv*, *păstruve*, *prăstav*, *prăstāv*) [DLR – 7; Cihac – 2, Conev – 12 și Ciorănescu – 6 nu-l separă de cuvântul precedent, pe când DLR – 7 îl glosează aparte, indicând drept etimon bg. *păstrāva*. Același tratament adoptă și alte dicționare românești, trimitând ba la scr. [DU – 13], ba la bg. [DLR – 7, DEX – 14], sau la ambele [DLRM – 15, SDE – 16], iar Scriban – 17 mai invocă rusa, maghiara și neogreaca. Evident, e același cuvânt cu cel precedent. Diferențierea etimologică și înstrăinarea lor nu se justifică.

Aloetele radicale ale lui *mis-*, cu segmentele consonantice intacte (*mos-*, *mus-*), denotă și ele o concretizare etemică (<picuriu, atins, pătat>): *mosomur* (despre păsări) „cu penele pestrițe” [DLR – 7: et. nec.], *muscă* „burete – pestriț” [DLR – 7 îl confundă cu *muscă* (insectă) <lat. *musca*] (punctul de pornire nu e lat. *musca*, ci rad. autohton *mus-* (*mos-*), cu semnificația primară de <picur, strop, fărâ mă, cocoloș>, cf. *muscă* „smoc”; „pată” [DLR – 7], *muscoș* „numele unui motiv de cusătură pe ie” [DLR – 7: et. nec.], *mosor* „ghemotoc de semințe format pe firele de papură”; „gogoasă de stejar”; „umflătură rotundă și tare pe corpul omului” etc. [DLR – 7], *muscur* (*moscur*) „(oaie sau capră) de culoare albă și cu pete negre pe bot”; „(oaie sau capră) de culoare neagră și cu pete albe la urechi și pe bot”; (despre cai) „negru-alb, sur”; (despre câini) „vânăt, înspicat, cu pete de culoare deschisă”; oaie albă”; (despre culori) „spălăcit” [DLR – 7: et. nec.] (indigen, eteme polare: <pătat, murdărit> și <sclicicios>).

De notat că *muscur* a fost apropiat, prin etimologie populară, de *muscă* <lat. *musca* în sintagma *iepure de muscă* „iepure de casă (alb și mic), „deraieră” în care Scriban – 17 întrevede vechiul *Mosc* „Moscova”; „Rusia”, cf. Țara Moscului, vulpe de Mosc etc.

Un spor de certitudine în privința indigenatului șirului aloetic *pestriț, pistrui* etc. oferă verbele *a pistosi (a pistroci)* „a sfârâma” [DLR – 7: et. nec.] și *a pistrela* „a împroșca” [DLR – 7: <*pistreală* <sl. *prěstrěľŭ*] (de fapt, formații indigene cu același radical *pis-*, etem: <a pica, a stropi, a arunca>; de altfel, și sinonimul indigen al lui *pistreală* (inv.) „distanță până la care poate ajunge o săgeată, un proiectil” [DLR – 7] – *jap* „distanță cât bate o piatră azvârlită cu o forță oarecare” [DA – 1: onom.] confirmă indigenatul pretinsului împrumut.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie veche (literele A – B, C, F – I, D – De, J, L – Lojniță), București, Socec et comp. și C. Sfetea, 1913-1949.
2. Cihac, A. de., *Dictionnaire d'étymologie daco-romane, I. Éléments latins comparés avec les autres langues romanes; II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais*, Franckfort A/M – Berlin – Bucarest, 1870, 1879.
3. Moșkov, Moško, *Un cuvânt românesc de origine cumană [întuneric] // SCL*, 1966, nr. 2, 235-239.
4. *Lesicon românesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori în cursul a trizeci și mai multor ani s-au lucrat*, Budă [Budapesta], 1825.
5. Tiktin, H., *Rumänisch-deutsches Werterbuch, 2, überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron, Wiesbaden, Otto Harrassowitz, 1985-1989*.
6. Ciorănescu, Al., *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de la Laguna, 1958-1966.
7. Academia Română, *Dicționarul limbii române*, serie nouă (literele M, N, O, P, R, S, Ș, T, Ț, V, W, X, Y, U, Z), București, EAR, 1965-2005.
8. Dal', Vladimir, *Tolkovyj slovar' živago veliko-russkago jazyka*, I-IV, Moskva, Gosudarstvennoje Izdatel' stvo Inostrannyh i natzional'nyh slovarej, 1955.
9. Bărbuț, Dorina, *Dicționar de grai oltenesc*, Chișinău, Mileniul III, 1990.
10. Udrescu, D., *Glosar regional Argeș*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967.
11. Miklosich, Fr., *Die slavischen Elemente im Rumunischen*, Wien, 1862.
12. Conev, B., *Eziko vni vzaimnosti meždu bălgari i romăni*, Sofia, 1921.
13. Șăineanu, L., *Dicționar universal al limbii române*, ed. a VI-a, revăzută și adăugită, Craiova, Scrisul Românesc, 1929.
14. Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, București, Univers Enciclopedic, 1996.
15. Academia Republicii Populare Române, Institutul de Lingvistică din București, sub direcția prof. univ. D.Macrea. *Dicționarul limbii române moderne*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1958.
16. Academia de Științe a R.S.S. Moldovenești, Institutul de Limbă și Literatură, *Scurt dicționar etimologic al limbii moldovenești*. Redactori: N. Raevschi, M. Gabinschi, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1978.
17. Scriban, Aug., *Dicționaru limbii românești*, Iași, Presa Bună, 1939.

Nathalie FOLOSIREA SARRAUTE CUVINTELOR

ICH STERBE

Ich sterbe. Asta ce mai e? Sunt niște cuvinte nemțești. Ele înseamnă „eu mor”. Dar de unde până unde, cum așa pe nepusă masă? Veți vedea, aveți răbdare. Ele vin de departe, ele revin (cum ai spune: „aceasta îmi revine”) de la începutul secolului, dintr-o stațiune balneară germană. De fapt, ele vin mult mai de departe... Dar să nu ne pripim, să căutăm întâi mai aproape. Așadar, la începutul acestui secol – mai exact în 1904 –, într-o cameră de hotel dintr-o stațiune balneară germană, s-a ridicat pe patul său un muribund: era rus. Numele lui îl cunoașteți. Cehov.

Nathalie Sarraute – scriitoare franceză de origine rusă (Ivanovo, Rusia, 1900 – Paris, 1999). Născută Natașa Cerniak într-o familie aristocrată. După divorțul timpuriu al părinților ei, copilăria i-a fost împărțită între Paris și Ivanovo; se formează și alături de Vera, mama ei vitregă, o figură cosmopolită. Studiile preuniversitare le urmează la Paris, iar cele superioare de istorie la Oxford, de sociologie la Berlin și de drept la Paris. Devine jurist de talie internațională și, paralel, descoperă literatura secolului al XX-lea, în special Marcel Proust, James Joyce și Virginia Woolf, care răstoarnă concepția despre romanul tradițional. În 1941 Sarraute este exclusă din baroul supus legilor anti-israelite, consacându-se totalmente literaturii. Astfel, explorând în special aspectul inovator al operelor lui Kafka, Woolf, Dostoievski etc., devine, alături de Alain Robbe-Grillet, Michel Butor, Claude Simon, o figură reprezentativă a tendinței franceze – *Le Nouveau Roman*.

În numeroasele sale opere de teatru, proză, eseistică se ambiționează să surprindă „ne-spusul”, „ne-definitul” și în general întregul univers al „sub-conversației”. Excelează prin a „detecta” „nenumăratele mici crime” săvârșite asupra noastră de către cuvintele altora. Principalele sale scrieri sunt **Tropismes** (1939), **L'Ère du soupçon** (1956), **Enfance** (1983), **Le Silence** (1964), **Le mensonge** (1966), **L'Usage de la parole** (1980), **Lecture** (1998) etc. Opera sa este tradusă în mai mult de treizeci de limbi. Este una dintre puținii scriitori francezi care au fost publicați antum în **Biblioteca Pleiadei** (*Œuvres complètes*, 1996).

Anton Cehov. Era un scriitor de mare reputație, dar asta contează prea puțin în asemenea împrejurări, puteți fi siguri că nu s-a gândit să ne lase, murind, o vorbă celebră. Nu, nu el, în nici un caz el, nu era deloc genul lui. Reputația sa nu are aici o altă importanță decât de-a fi permis acestor cuvinte să nu se piardă, cum s-ar fi pierdut dacă ar fi fost rostite de altcineva, de un muritor oarecare. La atât se limitează importanța sa. Și încă ceva contează de asemenea: Cehov, știți bine, era medic. Era tuberculos și venise acolo, în stațiunea aceea, ca să se trateze, dar, de fapt, cum o mărturisise unor prieteni cu acea ironie aplicată sieși, cu acea feroce modestie, acea umilință pe care i-o cunoaștem, pentru „a crăpa”. „Mă duc să crăp acolo”, le spusese. Așadar, era medic și, în ultima lui clipă, avându-i la căpătâi pe soția sa, de o parte, iar de cealaltă un medic neamț, s-a săltat în capul oaselor, s-a așezat și a spus, nu în rusește, în propria lui limbă, ci în limba celuilalt, în limba germană, a spus tare și articulând limpede „*Ich sterbe*”. Și s-a prăbușit, mort.

Dar, iată, cuvintele acelea rostite pe patul acela, în camera aceea de hotel, s-au scurs de atunci trei sferturi de secol, cum vin... purtate de ce vânt... să poposească aici, un crâmpei de jar ce înnegrește, arde pagina albă... *Ich sterbe*.

Înțelept. Modest. Rezonabil. Nepretențios ca totdeauna. Mulțumindu-se cu ceea ce i se dă... Și cât e de lipsit, de frustrat de cuvinte... nu le mai stăpânește... Ce i se-ntâmplă acum nu mai seamănă cu nimic, nu-i amintește de nicio poveste spusă de cineva vreodată, imaginată vreodată... despre ea, fără-ndoială, se spune că nu există cuvinte să o exprime... pentru ea nu mai există cuvinte... Iată însă că aproape de tot, la îndemâna lui, gata să-i slujească... cu trusa aceasta, cu instrumentele acestea... iată un cuvânt de bună fabricație germană, un cuvânt pe care doctorul ăsta neamț îl folosește curent pentru a constata un deces, pentru a-l anunța rudelor, un verb solid și rezistent: *sterben*... mulțumesc, mi-l însușesc, voi ști și eu să îl conjug corect, voi ști să mă slujesc de el cum se cuvine și cu înțelepciune să mi-l aplic: *ich sterbe*.

Voi opera eu însumi... nu sunt și eu medic?... punerea în cuvinte... O operație care va pune ordine în această dezordine fără margini. Indicibilul va fi rostit. Inimaginabilul va fi gândit. Absurdul va fi adus la rațiune. *Ich sterbe*.

Tot ce în mine plutește... tremură... șovăie... pâlpâie... freamătă... se surpă... se dezagregă... se topește... Nu, dar nu-i asta... Nimic din toate astea... Ce e atunci? Ah da, uite, aici, ceva vine să se ghemuiască în cuvintele astea nete, etanșe. Îmbracă forma lor. Cu conture bine trasate, încremenește. înțepenește. Se destinde. Se liniștește. *Ich sterbe*.

Smuls, târât, încercând să mă împotrivesc, agățându-mă, cramponându-mă de ceva ce se ivește acolo, la margine, protuberanta aceea... piatră, plantă,

rădăcină, mușuroi de pământ... bucată de pământ străin... de pământ ferm: *Ich sterbe*.

Nimeni din cei ajunși până aici unde mă aflu eu n-a izbutit... eu însă, adunându-mi stropul de putere rămas, trag această împușcătură, lansez acest semnal, un semnal pe care cel ce de acolo de jos mă observă îl recunoaște îndată... *Ich sterbe*... Mă auziți? Am ajuns la capăt... Sunt chiar pe prag... Aici unde mă aflu este extrema limită... Aici, chiar aici e locul.

Ich sterbe. Un semnal. Nu o chemare într-ajutor. Aici unde mă aflu eu nici un ajutor nu-i cu putință. Nicio scăpare. Știți ca și mine cum stau lucrurile. Nimeni mai bine ca dumneavoastră nu știe despre ce vorbesc. De aceea v-am și ales ca să v-o spun: *Ich sterbe*.

Dumneavoastră. În limba dumneavoastră. Nu a ei, care se află lot aici, lângă mine, nu în limba noastră. Nu în cuvintele noastre prea dulci, cuvinte mlădiate, înduioșate de cât ne-au slujit, de cât le-am rostogolit în jerbele scânteietoare ale hohotelor noastre de răs când ne abandonam, sleiți... ah, oprește-te, ah mor... cuvinte vaporoză pe care cu inima zvâcnind de prea multă viață le lăsăm să adie în șoaptele noastre, să se împrăștie în suspinele noastre... mor.

Cum, iubitele, dar nu știi ce spui, nu există „eu mor” între noi doi, nu există decât „noi murim”... dar asta nu ni se poate întâmpla, – nu nouă, nu mie... știi bine că te înșeli când vezi tu totul în negru, când ai tu momentele tale de disperare... și știi tu, știm noi, am văzut amândoi totdeauna, tu și cu mine, cum, după aceea, totul se aranjează... bine, bine, sigur, te ascult... dar, pentru Dumnezeu, nu te obosi, nu te mai agita așa, nu te ridică... nu-ți face bine... așa e, da, înțeleg, sigur, și-e rău... știi că e greu... dar o să treacă, ai să vezi, ca toate celelalte crize dinainte... dar te implor culcă-te la loc, nu te mișca, stai liniștit...

Nu, nu cuvintele noastre prea vaporoză, prea molcome, ele n-ar putea nici-când străbate ceea ce între noi acum se deschide, se cascadează... un hău imens... ci cuvinte compacte și dure pe care nicicând nu le-a pătruns vreun val de veselie, de voluptate, pe care nicicând vreun puls nu le-a făcut să bată, vreun imbold să șovăie... cuvinte absolut netede și dure ca pelotele basce pe care i le azvârl lui cu toată puterea, lui, jucătorului bine antrenat ce stă exact în locul statornic și le prinde fără să clipească în adâncul trainic împletit al chisterei sale.

Nu cuvintele noastre, ci cuvinte de circumstanță solemnă și înghețate, cuvinte moarte dintr-o limbă moartă.

De ani, de luni, de zile, dintotdeauna era aici, pândind pe la spate, reversul meu nedespărțit... și iată cum dintr-odată, exact cu aceste două cuvinte, cu o smulgere teribilă pe

de-a-ntregul mă răsucesc... Vedeți doar; reversul meu a devenit adevărata mea față. Sunt ceea ce trebuie să fiu. Totul a reintrat în fine în ordinea firească: *Ich sterbe*.

Cu aceste cuvinte bine ascuțite, cu tăișul acesta de excelentă fabricație, nu m-am slujit de el niciodată, nimic nu l-a tocit, devansez momentul și despic eu însumi: *Ich sterbe*.

Dispus să cooperez, teribil de docil și plin de bunăvoință, înainte de-a o face voi înșivă, mă pun în locul dumneavoastră, distanțat de mine și în același chip în care o veți face, în aceiași termeni cu ai dumneavoastră, stabilesc procesul-verbal de constatare.

Îmi adun toate puterile, mă salt, mă ridic, trag spre mine, las să se prăbușească peste mine lespedeza, piatra grea de mormânt... și, ca s-o fixez cât mai bine, mă întind sub ea...

Dar poate că... atunci când el sălta lespedeza, când o proptea cu brațele și se pregătea să o prăvale deasupra-i... exact înainte de-a se prăbuși sub ea... poate că a existat ceva ca o slabă pâlpare, un abia perceptibil fior, o urmă infimă de așteptare vie... *Ich sterbe*... Și dacă cel care-l observa și care numai el putea să știe ar fi intervenit, l-ar fi înșfăcat, l-ar fi împiedicat... Dar nu, nimeni, niciun glas... Deja vidul, tăcerea.

Toate acestea, cum bine vedeți, sunt doar câteva slabe ecouri, câteva scurte vibrații captate din puzderia celor stârnite de aceste cuvinte. Dacă unii dintre voi consideră jocul distractiv, ei pot – e nevoie de răbdare și de timp – să se amuze dând la iveală și altele noi. Ei vor putea, în orice caz, fi siguri că nu se înșală, tot ce vor descoperi există cu adevărat aici, în fiecare dintre noi: cercuri ce se lărgesc îndepărtându-se când, azvârlite de la asemenea distanță și cu o asemenea forță, cad în noi și ne cutremură ființa întregă aceste cuvinte: *Ich sterbe*.

NU ÎNȚELEG

Nu eu am făcut-o; de altfel, dacă aș fi făcut-o eu, modestia nu m-ar fi obligat să nu mă fălesc cu o asemenea ispravă? Am avut doar șansa să-i fiu martor, sau poate am visat-o numai, dar atunci a fost unul din visele acelea pe care greu ajungem să le deosebim de ceea ce ni s-a întâmplat „de-adevărata”, de ceea ce am văzut „aievea”.

Așezate pe o bancă într-o grădină, în penumbra serii de vară, două persoane păreau să converseze. Dar dacă te apropiai, dacă te așezai nu departe de ele, îți dădeai seama că doar una vorbește și că cealaltă nu face decât să asculte.

Oare ce spunea? nu se înțelegea nimic... Deși toate cuvintele pe care le auzai le puteai lesne recunoaște. Erau dintre acelea, familiare, care se prezintă de obicei încărcate de propriul lor sens, făcându-se una cu el... dar aici, în timp ce agățate unul de celălalt defilau, sensul lor... încotro o luase? În zadar îl tot căutam...

Dar, îmi veți spune zâmbind, căci atâta naivitate, atâta ignoranță te face să zâmbești, oare ceea ce ați auzit acolo nu era pur și simplu un poem îndelung elaborat, apoi recitat, sau țâșnit sub imboldul inspirației?... Da, știu... când varmacul cuvintelor izbite unele de altele e mai puternic decât sensul lor... când scăpărate unele de altele ele îl acoperă cu jerbe strălucitoare... când în fiecare cuvânt sensul lui redus la un sâmbure minuscul e învelit în nesfârșite întinderi cețoase... când e tăinuit de focul de reflexe, de reverberații, de oglindiri... când cuvintele înconjurte de un halou par să rătăcescă suspendate la distanță unele de altele... când depunându-se în noi unul câte unul se înfig, se îmbibă încet de substanța noastră cea mai tainică, ne umplu pe de-a-ntregul, se dilată, se întind pe măsura noastră, dincolo de măsura noastră, peste măsura noastră?...

Cine, dintre noi, nu a simțit toate acestea pe neașteptate, într-o străfulgerare, mai bine decât ar fi izbutit s-o surprindă eforturile laborioase ale unui limbaj descărnat?

Dar aici, credeți-mă, nu te puteai înșela. Fiecare cuvânt era dintre acelea clare, răspicate, pe care sensul lor le ocupă în întregime, nici urmă de spații cețoase în ele, în jurul lor niciun halou, între ele nici cea mai mica distanță... Erau plasate tacticos unele lângă altele, împinse de o idee, legate cu firul bine întins al unui raționament... tonul pătrunzător, încăpățânat al persuasiunii încerca să le îndese în mintea celui ce le auzea, pentru a-l sili să-și dăruiască adeziunea, pentru a instala în el convingerea, certitudinea.

Și de îndată, ca totdeauna, mintea acestuia alertată cheamă, mobilează, selectionează, adună tot ce posedă el mai dibaci, mai bine antrenat, mai apt să prindă ceea ce i se aruncă... o idee... de un colț o apucă... Dar ce-a pățit? Ideea îi scapă ca trasă înapoi... ca printr-un efect de bumerang ea revine la punctul de plecare... iat-o acolo, din nou în clementul ei, însuflețindu-se, devenind o ființă vie, aidoma unui șarpe ea se frânge, se rostogolește, se încolăcește în jurul ei, se răsuțește, asemenea unei râme se face bucăți, se zvârcolește și se dezmembrează ca un om posedat de dansul Sfântului Guy, în toată deșănțarea lui, ațâțător se unduiește, se-alintă, se mângâie singură, face grații... imposibil s-o prinzi, se joacă de-a v-ați ascunselea, prin dedaluri, se pierde printre meandre...

Se reîntoarce însă, din nou se întinde, se oferă, se propune, dornică să se impună... O idee îmbrăcând toate formele normei, înfățișându-se conform uzanței... Cuvintele care-o îmbracă, lăsând de-o parte câteva frumoase inversiuni, câteva

breșe, sunt înșirate în ordinea pe care rațiunea o impune, ele-și îndeplinesc cum se cuvine funcția... substantive, adjective, pronume și verbe docil se acordă, prepoziții și conjuncții introduc și leagă cuvinte...

Dar această construcție, în aparență solidă, când o deschizi, când pătrunzi în-lăuntru constăți că nu e decât o fațadă ca acelea ale faimoaselor sate înălțate din porunca lui Potemkin în calea împărătesei Ecaterina... îndărătul lor nu află decât ruine pustii, maidane, bălării...

Dar pe când neîncetat cuvintele se succed, revine impresia că trebuie să existe în ele o idee... precum dihorul de la o frează, de la un cuvânt la altul ea aleargă... parcă ai și văzut-o, aici trebuie să fie, în acest cuvânt care vine și revine mai des ca celelalte... te căznești, îl înhați, îl ții strâns, îl cercetezi... Dar, firește, sensul lui nu este, nu poate fi cel ce părea la prima vedere, Altul e, iată-l, acesta, iată sensul, ajunge să i-l injectezi și, umplut din nou, reînsuflețit și repus în circulație, cuvântul se va putea iarăși lega de celelalte, se va uni cu ele, se vor întări reciproc și datorită lor, în fine, raționamentul, ideea... dar în contact cu celelalte, ca și când sensurile lor ar fi fost incompatibile, s-ar fi distrus, el se zbârlește, se turtește... iar celelalte în jurul lui ca și el se dezumflă, golite de orice sens.

Neîncetat sosesc cuvinte noi, ofilite însă pe dată... Acela în care ele se depun are impresia că mintea i-a devenit un câmp arid din care se răspândesc emanații asfixiante, un câmp presărat cu vorbe fără viață...

Iar noi, în preajmă-i, care ascultam, noi ca și el dezolante pământuri sterpe, noi, răspândind miasme ucigătoare... noi, copleșiți de cuvinte goale, noi ca și el cufundați în noapte, neînțelegând prea bine ce ni se întâmplă... să fie o dezlipire de retină?... noi, pierzându-ne la fiecare frază echilibrul, ca pe acele scări de bălci la care treptele mobile se frâng în două și se desfac... noi mai păstrăm cu încăpățănare, așa suntem făcuți cu toții, un strop de speranță...

Iar dacă pe neașteptate cel căruia-i sunt destinate aceste vorbe ar... câteva cuvinte ar ajunge... Dar va avea curajul să le spună?... Îți vine să-împingi... s-o faci odată, să îndrăznească... în locul lui noi am face-o... Sigur?... Am face-o? să fim sinceri... Chiar am avea curajul?... Ni s-a mai întâmplat... Am îndrăzni în aceleași condiții să întrerupem categoric?... Ați îndrăzni să pronunțați aceste cuvinte, ați spus vreodată: „Nu înțeleg”... Hai, recunoașteți că vă găseați în altă situație, erați unul dintre examinatori întrerupând bâlbâiala confuză a unui candidat. Împărtașeați cu un coleg, puținel obosit sau comod, nepăsarea unei totale complicități, a unei perfecte egalități... ce vi s-ar fi putut întâmpla?

Aici însă știți bine care sunt riscurile. Ia s-o spună pe neașteptate, mă fac mică numai la gândul ăsta... să i-o spună aceluia care-i vorbește, să-i spună pe tonul demn și hotărât care convine: „Nu înțeleg”... nu-mi spuneți mie că

nu știți ce se poate întâmpla... că nu v-ați întrebat niciodată ce anume îi reține pe toți aceia, atât de mulți, a căror minte e preschimbată-n fiecare clipă în câmpuri devastate acoperite de cadavre, cei care se predau în masă, depun armele, renunță la toate drepturile lor... cei care, docili, se lasă zvârliți, târați în sclavie... cei care caută protecția unui stăpân... De ce oare le e atât de teamă, încât nici măcar nu încearcă să-și apere demnitatea, independența, spunând: „Nu înțeleg”?

E limpede că cel ce stă acolo, așezat pe banca aceea, nu face parte, cum se spune, „din tagma eroilor și a martirilor”, dar nici eu nu sunt dintre aceia care să dea în el cu piatra. Ca și locuitorii orașelor cucerite ce-și acoperă balcoanele cu insigne, cu drapele, dovedindu-și supunerea, el arborează pe chip, în priviri, acceptarea, adeziunea.

Ți-e parcă teamă că această bancă ascunsă în umbra acestei grădini să nu fie încă unul din acele tainice, secrete locuri de tortură, de josnică trădare....

Și dintr-odată, e oare cu puțință? pe tonul cel mai hotărât, iată-l rostind cuvintele: „Nu înțeleg”.

„Nu înțeleg”. Deci a îndrăznit. Și-a asumat riscul. Un risc enorm, nu numai pentru el. Destul ca celălalt să amuțească brusc, să-și pironească asupra lui privirea aceea plină de compasiune, de stupeoare, prin care-l va respinge binișor, îl va alunga în beznă, destul ca să se înfășoare în tăcere, în timp ce-și adună bunurile, cuvintele lui orbitoare, spre a le fereca, pe veci inaccesibile, într-o casă de bani al cărei cifru nu-l va dezvălui, pentru ca cel ce s-a dovedit nevrednic să primească asemenea bogății, pentru ca și eu, și noi toți, nu mai puțin nevrednici decât el să fim, asemeni lui, constrânși, jalnice creiere nevolnice, să rătăcim nostalgic prin preajmă, în veci nevoiași, sărăciți.

Sau... ceva ce înspăimântă tot atât de mult sufletele sensibile... „Nu înțeleg”, zvârlit cu siguranță imbatabilă, brutal îl va reduce pe celălalt la tăcere, și el va pierde cuvântul... Poate că-l vom vedea încercând lamentabil să-l regăsească, bâlbâindu-se, bolborosind... Zadarnic... va rămâne mut... cuvântul i-a fost luat... „Nu înțeleg” i-a smuls cuvântul. Pentru că îl pervertise, îl capturase, îl sechestraseră... priviți ce a făcut din el: priviți-i sârmanul trup dezgolit pe care lipsa de hrană l-a scofâlcit... Ați văzut doar în ce fel a îndrăznit să-l folosească, cum l-a supus poftelor sale perverse, cum l-a redus la simplul instrument de care se folosește spre a perverti, a excroca, teroriza, supune, oprima...

Ce se petrece acum ar putea lăsa impresia că, fără doar și poate, toate acestea n-au fost decât un vis, dacă s-ar pierde din vedere că ceea ce ne înfățișează mai incredibil visurile e nimica toată pe lângă ceea ce ne oferă uneori „realitatea”.

La auzul acestor cuvinte, „Nu înțeleg”, iată că excrocul, călăul, opresorul se întoarce spre cel ce le-a proferat, recunoștința, bucuria îi scaldă ochii, el îi pune mâinile pe umeri, îl îmbrățișează, îi ia mâna, i-o scutură... „Bravo, vai, vă mulțumesc... dac-ați ști... pierdusem orice speranță, atât de rar se întâmplă, aproape niciodată... zadarnic m-am străduit să adun absurditățile, incoerența... să iau la întâmplare și să înșir cuvintele fără noimă... zadarnic i-am imitat fără rușine pe cei mai sfrunțați șarlatani ai noștri și am mers până la ultimele limite, nu-i nimic de făcut, nimeni nu crâcnește, toți acceptă, încuviințează... Dumneavoastră, însă!... Vai, ce noroc...”

Într-o clipită răul, nemulțumirea de-a fi fost supus unei atât de grele încercări, de-a fi fost folosit fără voia ta pentru o experiență au dispărut; un sentiment de fericire îi umple pe amândoi...

Amenințarea a fost îndepărtată. Domnește pacea. Dușmanul s-a preschimbat în aliat. Locul acesta de sechestrare, de tortură a devenit o insulă de rezistență în mijlocul oceanelor de obscurantism, de șarlatanie, de terorism, de conformism, de lașitate ce-l înconjoară, există un loc unde cuvântul se află în siguranță. Unde el este înconjurat de respectul, de onorurile pe care le merită. Repus în toate drepturile sale, capabil să îndeplinească așa cum se cuvinte îndatoririle impuse de împovărașoarea sa misiune... Cine l-ar putea înlocui? Aici curajul, dreptatea, libertatea triumfă, cei răi sunt puși în situația de-a nu putea face rău, cei buni își primesc răsplata...

Mai să-ți vină a crede că toată această frumoasă, prea frumoasă poveste n-a fost, până la urmă, nimic altceva decât o poveste cu zâne.

În românește de Alina LEDEANU

Marius **CEI DOI STÂLPI** SALA **AI ÎNȚELEPCIUNII**

Academicianul Marius Sala, personalitate remarcabilă a lingvisticii românești contemporane, este vicepreședinte al Academiei Române, membru corespondent al Real Academia Española, al Academia Nacional de Letras din Uruguay, al Academia Peruana de la Lengua, al Instituto Mexicano de Cultura și Director al Biroului din România al Uniunii Latine. Conduce Institutul de Lingvistică „Lorgu Iordan – Al. Rosetti” din București, fiind coordonator al unor proiecte prioritare ale Academiei Române, între care **Dicționarul limbii române (DLR)**, **Micul dicționar academic (MDA)**, **Dicționarul etimologic al limbii române și Tratatul de istorie a limbii române**. Este redactor-șef al revistelor *Limba română* (București), *Studii și cercetări lingvistice*, *Revue roumaine de linguistique*, *Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane*.

Sub semnătura sa au apărut (adesea în ediții succesive și în traduceri în limbi de circulație internațională) numeroase lucrări ilustrative pentru domenii diverse ale istoriei limbii române, etimologiei și romanisticii: **Contribuții la fonetica istorică a limbii române**, **Estudios sobre el judeo-español de Bucarest**, **Phonétique et phonologie du judéo-espagnol de Bucarest**, **Le judéo-espagnol**, **Limbile lumii. Mică enciclopedie**, **Limbile Europei**, **El español de America. I. Léxico**, **El problema de las lenguas en contacto**, **Limbi în contact**, **Introducere în etimologia limbii române**, **De la latină la română**, **Aventurile unor cuvinte românești**.

Preocupat de evidențierea locului ocupat de limba română între limbile romanice, a scris și a coordonat volume precum: **Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice**, **Enciclopedia limbilor romanice**, **L'unité des langues romanes**, **Enciclopedia limbii române**.

Textele prin care Marius Sala și-a exersat talentul de narator și portretist sunt mai puțin cunoscute în afara României. (Volumele publicate recent sub titlurile *Marius Sala – contemporanul lor*, *contemporanii lui* și *Portrete*, în care au fost adunate unele dintre textele tipărite anterior în volume omagiale sau în reviste, au fost editate exclusiv în limba română.) Omagiind personalitatea unor lingviști și oameni de cultură contemporani, a pus în mod firesc în prim-plan contribuția lor științifică, dar a evidențiat totdeauna, cu un umor constant și bine dozat, și o serie de atitudini și trăsături de caracter ale acestora.

Discursul de recepție la Academia Română ocupă un loc aparte în seria portretelor redactate de Marius Sala. Cititorii revistei *Limba Română* (Chișinău) vor descoperi în textul alăturat elemente ale biografiei intelectuale ale autorului, îmbinate cu evocări memorabile ale unor întâmplări din viața și activitatea celor „doi stâlpi ai înțelepciunii”, profesorii Iorgu Iordan și Alexandru Rosetti, cei doi iluștri savanți care au marcat evoluția lingvisticii românești moderne.

Gheorghe CHIVU

Domnule Președinte,

Domnilor ambasadori,

Doamnelor și Domnilor colegi,

Onorată asistență,

În tradiția academică românească a existat practica de a-ți elogia predecesorul care a ocupat fotoliul tău de academician. L. Blaga, ales fără înaintaș, a avut ca temă a discursului de recepție elogierea unei „nemuritoare prezențe care n-a ocupat niciun scaun în această nobilă incintă”. A făcut *Elogiul satului românesc*. Am devenit și eu membru titular al Academiei Române fără a avea un predecesor. Am ales, de aceea, să-i evoc pe înaintașii mei, mai exact pe doi dintre măștrii mei, care au fost membri ai Academiei Române: Iorgu Iordan și Al. Rosetti. I-am numit „cei doi stâlpi ai înțelepciunii”.

De ce doi stâlpi ai înțelepciunii? Cine consultă **DEX**-ul află că *înțelepciune* este un cuvânt moștenit din latină și are legătură cu *a înțelege*. Cuvântul are mai multe sensuri: „capacitate superioară de înțelegere și de judecare a lucrurilor”, „cumpătate, prudență, moderație determinată de experiență; spirit de prevedere”, „știință”. *Stâlp* este un împrumut din slavă și înseamnă „element de susținere a unei construcții”, (fig.) „persoană care constituie un sprijin, un reazem”. Deci prin *stâlpi ai înțelepciunii* înțeleg „persoane care au avut capacitatea superioară de înțelegere a lucrurilor și care au constituit sprijinul în dezvoltarea mea lingvistică”. În plus, *înțelepciune* înseamnă și „știință”, deci au fost oameni cunoscători de carte, de la care am învățat multe.

Iorgu Iordan și Al. Rosetti n-au fost singurii mei profesori de lingvistică; Al. Graur, E. Petrovici și I. Coteanu sunt nume pe care le evoc cu plăcere (toți trei au fost membri ai Academiei Române). I-am ales însă pe cei doi fiindcă lumea academică îi consideră creatori de școală. Sunt personalitățile care au dominat lingvistica românească după al Doilea Război Mondial. Președintele Academiei Române, acad. Eugen Simion, i-a caracterizat sugestiv prin „incoruptibilul stareț” pe Iorgu Iordan și „marele grec” pe Al. Rosetti. Unul era moldovean, „țaran” din părțile Tecuciului, celălalt era muntean, descendent din boierii greci Ruset. Îi consider măștrii mei incontestabili.

Există diverse feluri de a prezenta două personalități. Eu l-am luat ca model pe Plutarh, biograf și moralist grec, autor al unei colecții de 46 de biografii, grupa-

te două câte două, una a unui grec comparată cu cea a unui roman (de exemplu, Alexandru cel Mare și Iuliu Cezar). Lucrarea este cunoscută sub numele de **Viețile paralele** sau **Viețile oamenilor iluștri**. Ideea de bază a lui Plutarh a fost că grecii nu erau inferiori romanilor chiar și în arta de a conduce și a cuceri. Este și ideea de bază a expunerii mele: amândoi au fost la fel de mari. Evident că fiecare în alt fel. La Plutarh, „incoruptibilului stareț” îi corespunde Cato cel Bătrân de la romani, iar „marelui grec” îi corespunde Aristide cel Drept. Amândoi au rămas celebri prin integritatea lor.

Îl urmez pe Plutarh și în maniera de a-i prezenta, pe care el o expune la începutul biografiilor lui Cezar și Alexandru:

„Îi rog de la început pe cititori să nu cârtească dacă nu voi aminti în amănunt chiar toate faptele acestor oameni. Le voi „decupa” însă pe cele mai interesante: aici nu scriem istorii, ci [descriem] vieți. Căci nu întotdeauna faptele ilustre aduc mărturia virtuții sau a viciului, ci adesea un gest neînsemnat, o vorbă de duh sau o „jucărie” spun mai mult despre caracterul cuiva decât bătăliile ce lasă în urmă mii de morți, mărețele pregătiri de război sau asediile de cetăți. Așa cum pictorii obțin asemănarea cu originalul după trăsăturile feței și după privirea modelului (care vorbesc despre caracterul acestuia) și dau mai puțină atenție celorlalte părți ale trupului, tot așa aș vrea să mi se îngăduie și mie să mă preocup mai degrabă de „semnalmente” sufletului și, pornind de la acestea, să reconstitui viața fiecăruia, lăsând în seama altora faptele mărețe și bătăliile”.

Voi proceda deci ca moralistul grec: voi decupa unele fapte interesante în această descriere de vieți fără să insist asupra valorii operelor scrise de ei (primirea în Academia Română reprezintă o recunoaștere în sine). Autorul acestui decupaj, adică eu, a stat câteva decenii alături și între ei. Nu este pentru prima dată când vorbesc sau când scriu despre ei. Le datorez prea mult, ca într-o astfel de zi din viața mea să nu-i evoc, cu riscul ca unii dintre cei prezenți să recunoască unele dintre faptele expuse acum. Îi rog pe aceștia să înțeleagă că lauda mea adusă lor este o mărturisire de credință făcută sub cupola Academiei Române, în cel mai solemn moment al vieții mele.

Domnilor colegi,

La venirea în facultate știam de existența viitorului meu maestru Al. Rosetti ca fiind „un nume adunat pe-o carte”. Profesorul meu de română de la Beiuș îmi arătase *Istoria limbii române*. Primul meu asistent de lingvistică m-a prezentat, într-o pauză, „marelui grec”. La catedra de limba română am întâlnit un bărbat frumos, de 56 de ani, îmbrăcat într-un costum gri cu jiletcă, în buzunarul căreia avea un ceas pe care îl scotea destul de des. M-a studiat cu privirea pătrunzătoare pe care aveam s-o cunosc foarte bine peste ani. M-a întrebat unde am făcut liceul și ce vreau să studiez. Ochii i s-au luminat când a aflat că mă interesa folclorul, pentru că în tinerețe se ocupase și el de folclor. L-am văzut în cursul anului I prin facultate, dar nu l-am „frecventat”. La sfârșitul primului an (iunie 1952), Al. Rosetti și alți profesori au fost izgoniți din facultate. L-am re-

întâlnit după câteva luni, în februarie 1953, la institut, unde am ajuns să lucrez, chiar dacă eram student, la secția de fonetică și dialectologie condusă de el.

La institut a început marea mea călătorie în lingvistică alături de maestrul meu. La secția respectivă el crease o atmosferă și un model de lucru și de viață. Venea zilnic la prânz, la oră fixă, și colaboratorii erau prezenți.

Am aflat atunci cum un profesor trebuia să vadă și să știe tot ce apărea. Mai mult decât atât. Lua acasă noutățile și le parcurgea, în general, repede. Semnala ce găsea el că era interesant, prin bilețele puse în cărți și reviste. De obicei, indica și persoana la care s-a gândit. Adesea, aceasta era chemată pentru a comenta cele citite, în plen sau la „secret” (era o cameră care se elibera când venea Rosetti, unde discuta tot felul de lucruri, de la comentarii referitoare la întâmplări academice la picanterii mondene). Când era ceva deosebit, suna la telefon și spunea doar: „Excelent articolul din... Vorbim”.

Am învățat atunci că trebuie zilnic să citești. Am învățat atunci că trebuie să știi ce și cum se cercetează în lume. Am mai spus-o și nu voi înceta să afirm că Rosetti a fost mereu preocupat de nou: dacă până acum am declarat că a fost campionul introducerii structuralismului în lingvistica românească și a condus celebra luptă de la susținerea tezei de doctorat a colegului Em. Vasiliu, o adevărată „bătălie pentru Hernani”, acum, la apariția postumă a versiunii franceze a **Istoriei limbii române**, aflu din excelenta introducere scrisă de el că noul l-a preocupat încă de când studia la Paris.

Tot la prânz aducea lucrările citite, cu notații scurte ca „da”, „bun”, „excelent” sau „nu”. Rareori făcea în scris alte comentarii. Atât la cărți, cât și la articolele primite spre lectură, ne amuza când le scotea din celebra geantă și când simula că le trântea pe birou, spunând „Dați-mi lucruri interesante”, dacă ce avusese nu-l încântase (afirma asta uneori și când scria „da” pe o lucrare). Insatisfacțiile majore le discuta la „secret”, unde aducea lucrarea respectivă, îmi citea mie sau altora pasaje și exclama: „Ce zici, dragă?”. Discuția se încheia cu aprecieri asupra autorului. Lucrările care îl încântau le dirija spre *Revue (roumaine) de linguistique*, mai rar spre reviste străine.

Una din cele mai mari satisfacții personale a fost că, în 1958, la trei ani de la terminarea facultății, a trimis două articole ale mele la *Revue de linguistique romane*. Revista publica numai lucrări ale membrilor Societății de Lingvistică Romanică. Când i-am atras atenția asupra acestui fapt, mi-a zis: „Să te primească în societate!”. Era obsedat de ideea publicării în limbi străine. Aceasta l-a făcut să inițieze și să conducă o revistă, *Bulletin linguistique* (1933-1948), la care erau invitați să colaboreze și lingviști străini. De aceea a suferit profund când a fost suprimată, mai mult decât la acuzațiile de cosmopolitism din presa vremii. În anii '60 spunea, chiar cu glas tare: *walachica non leguntur* („ce e în românește nu se citește”).

Atmosfera științifică era dublată de una de perfectă conviețuire socială. Rosetti știa să tempereze unele ieșiri și mi-a spus de câteva ori: „Dragă, trebuie

să ne punem mănuși de operă”. (Afirmatia era însoțită de un gest care indica lungimea acestora, undeva la mijlocul distanței dintre cot și umăr. Nu preciza culoarea lor, dar o ghiceam că trebuia să fie albă.) Știa să pareze unele lucruri care nu-i făceau plăcere, fie prin simulări (se făcea că nu aude sau că n-a auzit, râdea, dar cu o intonație ce spunea multe, sau făcea comentarii scurte „eh!”, „nu cred”), fie prin simpla ignorare a chestiunii. Aceasta nu însemna că la „secret” uita să-și verse focul.

A fost renumit pentru ajutorul necondiționat acordat colaboratorilor săi: îi trimitea la doctori celebri (mai ales la profesorul Bruckner), cărora le dădea telefoane sau le scria bilețele, se preocupa de trimiterea în străinătate a tinerilor. Nu știi să fi dat cuiva bani. În momentele libere, maestrul ne povestea întâmplări din viața lui sau a altora. De multe ori povestirile respective erau încadrate în mici scenete, în care Rosetti imita gesturile și vocile persoanelor respective.

În această atmosferă, dominată de personalitatea maestrului meu, mi-am început drumul (sau călătoria) în lingvistică. Multe dintre realizările mele din primul deceniu s-au făptuit sub ochii atenți ai lui Rosetti. Mi-a dat să fac primele două recenzii. Amândouă au fost foarte critice („ale tinereții valuri”). Cred că i-au plăcut, fiindcă mi le-a publicat și în *Revue de linguistique*. A fost întâia recunoaștere a ceea ce produseseam. Cu puțin înainte îi prezentasem (îi dădeam să citească tot ce scriam) primul meu articol, în care analizam fenomenele de fonetică sintactică din lucrarea **Texte dialectale** a lui Emil Petrovici. Parcă-l văd cum mi l-a returnat, într-o sală obscură. Era în 1954-1955, pe vremea când, chiar dacă murise Stalin, lingviștii (și nu numai ei) începeau articolele cu un paragraf despre „învățătura” lui Stalin. Paragraful din articolul meu era marcat cu un delectur, semn de eliminare. „Dragă, taie introducerea asta”, mi-a zis. Astfel, datorită lui Rosetti am scăpat și nu l-am citat niciodată pe Stalin în lucrările mele. L-a amuzat când, după puțin timp, la republicarea unei lucrări a lui, i-am semnalat satisfăcut că nu scosese o trimitere la Stalin. „Al dracului”, „bată-te să te bată” sau o simplă privire jucăușă erau comentariile care însoțeau observațiile mele; când găseam ceva mai spectaculos, adăuga: „Ai ochi de vultur”.

Ajunsesem să-i citesc corecturile la tot ce scria. Le făceam mai bine decât la lucrările mele. Evident că aveam la îndemână și originalul, motiv pentru a vedea o serie de detalii referitoare la pregătirea manuscrisului (mai ales când era vorba de republicări, folosea tot felul de culori). Am ajuns ca, după doi ani de lucru în preajma lui, să mă cunoscă destul de bine.

La institut am devenit colaboratorul său pe mai multe planuri: secretar de redacție la *Studii și cercetări lingvistice* și *Revue (roumaine) de linguistique* (el era redactor responsabil), am organizat schimbul de reviste și cărți cu străinătatea, condus tot de el. Am pregătit împreună *Omagiul lui Iorgu Iordan la 70 de ani*. Mă punea să organizez sau să coordonez diverse acțiuni: monografia graiului de pe Valea Bistriței, volumele pentru congresele de lingvistică din străinătate. M-a propus lui M. Deanović, de la Zagreb, să mă ocup de **Atlasul lingvistic mediteranean**. M-a pus să îl ajut, în 1959, pe Valentin Lipatti, secretar al Comi-

siei Naționale UNESCO, la organizarea Colocviului Internațional de Civilizații, Literaturi și Limbi Romanice, prima manifestare internațională din domeniu organizată în România.

Cea mai mare încredere mi-a arătat-o când m-au numit (el și Iorgu Iordan) secretar al comitetelor de organizare ale celor două mari congrese de la București, cu mii de participanți (al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor – 1967 și al XII-lea Congres Internațional de Lingvistică Romanică – 1978). Am „pierdut” doi ani din viață cu organizarea lor, dar am învățat tot ce trebuie făcut în astfel de cazuri. Congresele îl aveau ca președinte pe Iorgu Iordan, dar „creierul” era Al. Rosetti, în calitatea sa de secretar general.

Rosetti era fascinant: îl vedeam cum știa să ajungă la esența problemei, unde să dea telefoane și, mai ales, cum știa să „taie nodul gordian”. Pe scurt, am învățat de la Al. Rosetti arta managementului, pe care o folosesc și astăzi, în economia de piață. Am absolvit cu brio aceste cursuri speciale: certificatul a constat din botezarea mea cu numele de *Draculea*.

Botezul a fost făcut după un ceremonial amuzant, povestit de mine și cu alte ocazii. Într-una din zile, ne-a convocat pe toți colaboratorii la ora 13. Ne-a mirat că dă telefon pentru a ne convoca, fiindcă rar dădea ordine. Trebuia să fie ceva important. A deschis larg ușa de la sala mare în care ne adunam cu toții și, fără să se dezbrace (era într-un balonzaid, cu pălăria „împușcată”, cu geanta nu prea mare, de care nu se despărțea când venea la institut, și cu o umbrelă lungă), ne-a salutat cu degetul arătător la pălărie. Noi toți, în picioare. Mi-a făcut semn să mă apropiez. M-am uitat în spate, fiindcă nu știam dacă semnul era pentru mine. A repetat semnul, în loc de răspuns. Când am ajuns în fața lui, mi-a făcut alt semn să mă aplec (eu chiar am simulat că îngenunchez). M-a atins pe umăr, la fel ca în ceremoniile medievale, dar cu umbrela, și mi-a zis: „Te numesc Draculea”. Mirat, l-am întrebat de ce, la care mi-a răspuns: „Toate le faci și le desfaci, ca dracu!”.

Cel mai adesea vorbea, într-o vreme, de un lingvist ceh, Zd. Wittoch, cunoscător al limbii române, obsedat de etimologia lui *nisetru* (de-aici și porecla *Nisetru*, cu accentul pe *i*). Vorbea românește cu o intonație specială („cânta” ca în cehă) și cu unele fonetisme specifice lui (*excuzăți, Praha*), astfel că imitațiile începeau totdeauna cu „Ăă, bună ziua, domnule Profesor, mă excuzați că vă inoportunez, dar vin acuma de la Praha”, și când spuneam că „Am venit pentru a vă spune că am mai făcut cercetări la Praha pentru cuvântul *nisetru*”, Rosetti se prăpădea de râs și punea întrebări: „Foarte interesant. (Își punea mâna la gură și se uita, gata să pufnească în râs, în altă parte.) Poate ni le expuneți și nouă”. Mi-a venit ideea într-o zi să „invent”, cum ar fi spus el, o scrisoare semnată de Wittoch adresată lui. Am făcut rost de un plic străin de felul celor trimise de Wittoch și am compus o scrisoare pentru el. Era bătută la mașină, dar fără semnele diacritice, adăugate ulterior cu mâna. Îl anunțam că abia așteaptă să vină la București, fiindcă a găsit noi dovezi pentru originea lui *nisetru*. Tonul era foarte respectuos, cum era și atunci când i se adresa personal lui Rosetti (n-am putut

imita în scrisoare cum își lovea călcâiele când se prezenta și nici pantalonii bufanți pe care îi avea). Am terminat cu formula „cu cea mai profundă considerațiune”. Iscălitura o imitam perfect, la fel ca și pe a altora (inclusiv pe a lui Rosetti; când și-a văzut-o prima dată, Rosetti s-a amuzat copios și mi-a adresat deja uzata „bată-te să te bată”). Am pus „scrisorica” într-un plic închis pe masă. Toți știau despre ce e vorba și erau instruiți să spună că a venit cu un șofer de la o ambasadă. Rosetti, cum era curios din fire (și la asta semănam cu el), după ce a întrebat ce e cu scrisoarea, s-a așezat în fotoliu, nu și-a scos lucrurile din geantă, a desfăcut plicul, a citit scrisoarea și m-a strigat: „Draculea, asta e opera ta”. Eu, mirat: „La ce vă referiți?”. „Asta”, a zis Rosetti. Prefăcut, am cerut voie să văd despre ce e vorba, după ce negasem că am vreo legătură cu scrisoarea. Evident că am subliniat vestea mare că vine Wittoch la București, prilej de a citi părți din scrisoare cu glas tare, imitându-l pe Wittoch. Rosetti a lăsat scrisoarea pe masă, fiindcă eu o făceam pe nevinovatul. La plecare, a schițat gestul de a lua plicul („Trebuie să-i răspund bietului om”), moment în care am mărturisit că am păcătuit. Îi plăceau așa de mult imitațiile, că nu m-a repezit, deși în parte aș fi meritat.

Rosetti imita foarte bine și pe unii români. Eu, pe lângă el. Cea mai spectaculoasă imitație am făcut-o cu ocazia acordării Premiului de Stat lui Al. Rosetti. Eram toți colaboratorii lui și unii invitați din afară (printre ei V. Lipatti). Ni s-a oferit șampanie. Rosetti, încântat, se așezase în fotoliu. A schițat o imitație, motiv pentru ca Lipatti și cu mine să imităm o presupusă discuție între Tudor Vianu, directorul Bibliotecii Academiei, și Iorgu Iordan, vicepreședintele Academiei. Este inutil să precizez că Lipatti îl „făcea” pe Vianu. Nu este inutil să spun că îl imita perfect (gesturi, ținută și mai ales construcția frazei). Eu eram deja cunoscut între „ai casei” pentru felul cum îl imitam pe maestrul meu Iorgu Iordan. Se pare că a fost ceva deosebit, fiindcă Rosetti se bătea pe burtă și, la un moment dat, s-a lăsat pe spate râzând. Fotoliul a scos sunete disperate, iar noi ne-am repezit, să nu se prăbușească Maestrul.

Pe Rosetti l-am vizitat adesea la el acasă, în Dionisie Lupu 56. Era de obicei la celebrul lui birou, de fapt o masă de lemn masiv sculptat. Când intram se ridica de la birou și mă „poftea” să mă așez într-un mic fotoliu lângă soba de teracotă. El se așeza pe celălalt fotoliu. Uneori, în fotoliul meu dormea celebra lui pisică, pe care o scula pentru a-mi da mie locul. Pisica nu se supăra, așa că după ce se întindea bine, așa cum fac toate pisicile, pe picioarele dinapoi, revenea, se freca de picioarele mele, îmi sărea în brațe și începea să toarcă. Motiv pentru Rosetti să comenteze: „Ce-i faci, dragă? La mine nu vine niciodată. Și asta vine la tine. *Moi*, eu n-am nimic”.

Discuția începea de fiecare dată cu: „Draculea, ce mai e nou?”. Maestrul meu, care dorea, iubea noul, mă obliga cu această întrebare să-i aduc noutăți. În vizitele făcute la el acasă subiectele erau, de obicei, de „actualitate”: diverse lucrări apărute în țară sau în străinătate. Evita să discute – deși nu-l răbda sufletul să nu vadă reacția mea – despre lucrările celui alt maestru al meu, Iorgu Iordan, când erau teme pentru care el propunea alte soluții (de exemplu, interpretarea

grafiei lui Ion Neculce), fiindcă, în general, mă prefăceam că nu cunosc problema, chiar dacă îmi spunea: „Maestrul dumitale crede, ha, ha, ha, că Neculce pronunța *u* final”.

În general, ședințele îl plictiseau. Nu era omul care să stea să asculte și să nu facă nimic altceva. Dacă era vorba despre ședințe conduse de el, totul se termina repede. În celelalte, plictiseala sau nerăbdarea de a acționa ori de a sta de vorbă erau evidente și lua formă dintre cele mai variate. La Academie, în aula, își consulta agenda de câteva ori, de fiecare dată scoțându-și ochelarii și lupa, gesturi care erau însoțite și de scoaterea ceasului din buzunarul jiletcii. Se juca și cu tocul de ochelari, în care își băga discret nasul. Se foia în fotoliu și expedia mesaje prin gesturi de întrebare pe care le desena în aer, după ce se întorcea în fotoliu, ca să fie văzut de la „galerie” de o anumită persoană (uneori, acea persoană eram chiar eu). Cu alte ocazii, mai ales când vorbea G. Călinescu, mesajul era de admirație, adică mai multe mișcări ample ale mâinilor ce se ridicau spre cer. Nu lipsea nici batista, întotdeauna albă și parfumată cu colonie franțuzească. O scotea doar ca s-o miroase. Trimețea, mai rar la ședințele din aula, și bilețele, de tipul: „La ședință bună – somn bun!”. Numărul și frecvența bilețelilor pe care mi le scria erau mai mari în ședințele de la institut, în jurul unei mese, cum erau cele la care asista Grigore Moisil, care-l adusese și pe Solomon Marcus. Mai păstrez unele, ca „Ai dat kicks general!”. Cele mai numeroase și mai savuroase erau bilețelele din timpul ședințelor lunare de învățământ politic, pe care le conducea la institut Al. Graur. Îmi pare rău că, din sutele de bilete pe care mi le-a trimis, au rezistat timpului doar câteva (nu știam că voi scrie despre el), dintre care reproduc aici câteva: *Iubirea ta e definitiv fezandată / și nu mă voi uita la ea niciodată. / Deci, biet Sefardit, o poți consuma liniștit, / tot ce mai pot face e să-ți dau un cuțit!*

Sau alta, provocată de o „iubire nefezandată”. *Înveșmântat cu gheață, / Stai ca și fără viață, / Lângă izvor de foc... / Ah, sunt fără noroc!*

La Academie, nu era mai puțin absent la cei din jur, când îmi scria (totdeauna cu creionășul de argint): „Draculea, îți mulțumesc pentru parterul din față: Sublim! 1887, autentic. De unde l-ai scos?! Casimir Per(r)ier sau – cutare, președinte al Curții de conturi etc.!!!”.

Sunt compuse în același stil lapidar, dar savuros, și scrisorile, mai ales cele din concedii. De la mare îmi scria, în august 1960: „Dragă Draculea, rândurile tale din 26 cur. mi-au pricinuit o mare plăcere! Te caut: îmi lipsești! Aștept întoarcerea ta, ca să punem *toate* la cale. Nu uita că am un junghi: «Tratatul»! *Ce, cum?*! Cu drag, al tău Al. Rosetti”.

De la mare, îmi trimitea un catren: *Chemare! Ce cauți prin obscure orașe transalpine / nedemne de flacăra din tine?! / Ci vii aici, la cifra zece, / să vezi puterea cum se-ntrece!* (Mamaia, pe plajă, 20.7.68. R.).

Domnilor colegi,

Nu știu cum aș fi continuat în lingvistică dacă, la începutul anului 1960, nu m-ar fi chemat Iorgu Jordan să-mi propună să trec la sectorul de limbi romanice.

A fost marea despărțire administrativă de Rosetti, dar am continuat să-l văd. Am încetat însă să mai fac dialectologie română. S-a încheiat epoca roz, cea a tinereții exuberante, cea mai frumoasă din viața mea.

Istoria relațiilor mele cu Iorgu Iordan, incoruptibilul Cato cel Bătrân, a început într-o după-amiază caldă de septembrie, în 1951. Aveam întâlnire cu o prietenă de la căminul studentesc din Piața Kogălniceanu, când am văzut un domn cu alură englezească, ieșind din vestita cofetărie, cu un „carton” de prăjituri. Era îmbrăcat cu pantaloni dintr-o țesătură subțire, cu sandale și o cămașă galbenă cu mâneci scurte. Nu știam că acel domn înalt și drept avea 63 de ani și nici că va fi profesorul meu toată viața. După câteva zile l-am identificat la facultate, când la apariția lui se făcea loc în hol și pe coridoare. Se vedea că era respectat.

Adevărata întâlnire a avut loc în anul al II-lea, când urmam cursul de „Limbă română contemporană”. Era de o punctualitate proverbială: de multe ori, până am învățat aceasta, ne surprindea pe coridor după terminarea pauzei. După câteva săptămâni nu mai intra nimeni după ce se așeza el la catedră. Cursul era scris pentru a fi citit numai de el. O dată, când a fost bolnav, o asistentă a încercat să citească cursul (bătut la mașină), dar nu reușea să termine fraza lungă, pentru că nu știa când trebuie să tușească discret, pentru a marca diverse semne de punctuație. Avea un mic creion de vreo 5 cm, pus pe ceasul său de aur, cu care se juca în timp ce citea cursul. Niciodată nu s-a corectat în timpul lecturii. Era totul calculat, rareori se întâmpla să zăbovească și în timpul pauzei.

L-am cunoscut mai bine la orele de consultații, care erau totdeauna marțea la ora 4 p.m. Cel mai mult m-a impresionat că în timpul viscolului din februarie '54, într-o zi de marți, pe când eu stăteam la biblioteca de lingvistică de la etajul I, vizavi de catedra de limba română, i-am auzit pașii de neconfundat pe coridor. Am ieșit să văd dacă nu mă înșelam: era el, cu paltonul lui cu blană și cu căciulă asortată, dar plin de zăpadă, chiar dacă, grijuliu, începuse să se scuture. Sprâncenele și mustața aveau zăpadă înghețată. Văzându-mă, m-a întrebat în graiul său moldovenesc: „Șe cauț, domn'le, aiș?”. Cu o mică obrăznicie, am răspuns: „Ca și dumneavoastră, la datorie!”. Am intrat în cancelaria goală și, după ce și-a scuturat cu grijă fularul și căciula și le-a pus în cuier, am început să discutăm, ca de obicei, despre lucrările pe care mi le recomandase cu o săptămână înainte. Am aflat ulterior că venise pentru consultații tocmai de la Căciulați, unde o lăsase pe doamna Iordan. Atunci am învățat să citesc lingvistică. Era extraordinar de atent; mă lăsa să spun tot și comenta expunerile mele. Citeam mai ales lucrări de dialectologie.

Am vorbit despre Profesor făcând unele referiri la orele de consultație, în care am învățat multe lucruri despre felul în care trebuie să citesc cărțile de lingvistică. L-am considerat de aceea „mentorul meu”, adică „îndrumător înțelept”, așa cum era și Mentor, celebrul personaj din Odiseea, prietenul lui Ulise, căruia acesta îi lăsase în „administrare” averea de la Ithaca și, mai ales, pe Telemac, fiul său.

Dacă aş fi scris aceste relatări în urmă cu un an n-aş fi simţit nevoia să vorbesc despre el ca „mentor”. O vizită de o lună în Perú în august 2004, invitat pentru a ţine un curs de Dialectologie romanică la „Pontificia Universidad Católica de Lima” (cu această ocazie am şi fost primit membru corespondent al Academiei Peruane), am aflat un detaliu pe care nu-l ştiam, deşi m-ar fi interesat în cel mai înalt grad. Preşedintele Academiei, prof. Luis Jaime Cisneros, în prezentarea mea la primirea în această instituţie academică, a relatat o întâlnire de la Bucureşti din 1959, când fostul meu maestru m-a considerat un fel de Telemac al lui, fiindcă i-a declarat, după ce eu mă îndepărtasem: „Tânărul acesta (aveam 27 de ani) va conduce, după dispariţia mea, lingvistica romanică românească”. A fost cea mai tulburătoare informaţie despre raporturile dintre mine şi el, fiindcă nu m-a lăsat să înţeleg acest lucru. (Acum, la recitirea *Memoriilor*, găsesc în ultimul volum, la p. 181, că mă caracterizase ca „urmaş al meu” atunci când am fost ales consilier al biroului Societăţii de Lingvistică Romanică.)

O serie de întâmplări le înţeleg astăzi mai bine. În întâlnirile zilnice se „lega” de tot felul de atitudini sau „isprăvi” ale mele, pe care astăzi le interpretez ca dorinţa lui de a fi ca el. Îmi făcea observaţii că am haine maro: „Pi vremea mea numai băieţii de prăvălie aveau așa ceva”. Când am trecut la costume gri sau negre s-a declarat mulţumit: „Ai intrat şi mata în rândul oamenilor serioşi”. Îl nemulţumea faptul că purtam basc (îi spunea în tot felul, în graiul lui moldovenesc), şi nu *palarie*. În străinătate, unde eu mâncam mai „uşor”, ca să fac economie din diurnă (ca tot românul, aduceam cadouri, fiindcă altfel nu s-ar fi considerat că am fost în străinătate), mă îndemna să mănânc: „Mănâncă, dom’le, fiindcă [urmează exemplul personal] eu, la vârsta matale, mâncam duminica la masă o *gaină* rasol cu mujdei de usturoi”. Multele referiri comparative la ce făcea el la vârsta mea mi se prezintă acum în altă perspectivă. Îmi amintesc cum, pe când eram cu el la Montevideo, în ianuarie 1966, aflând din ziare că a apărut legea construirii de locuinţe personale, mi-a spus că „trebuie să intru în rândul oamenilor” (fără niciun determinativ) şi să-mi construiesc un apartament. S-a oferit să-mi împrumute „fără camătă” o parte din suma necesară pentru avans. Eu, așa cum îl simţeam că-i place, i-am restituit-o la data fixată, „ca să fiu serios”. Am învăţat de la el (de altfel, şi de la Rosetti) că punctualitatea trebuie respectată.

L-am avut în alt fel profesor la institut. După ce a revenit în funcţia de director (1958), a făcut seminarii de lingvistică romanică cu cercetători din institut şi de la facultate. Se făceau interpretări din texte vechi romanice pentru „Crestomaţia romanică”. De data aceasta am putut remarca erudiţia lui şi, mai ales, am învăţat că nu trebuie să facem afirmaţii categorice, până nu avem o informaţie cât mai completă. Îndoielile lui erau tot atâtea piste noi de cercetare.

Începusem între timp să mă ocup de iudeospaniola din Bucureşti, a cărei existenţă mi-o semnalase Emil Petrovici. Am aflat atunci câte lucruri ştia despre istoria limbii spaniole (de altfel, datorită lui s-a reluat şi predarea limbii şi literaturii spaniole la Universitatea din Bucureşti). Era îndrăgostit de tot ce era legat de Spania (i-au plăcut mult şi pepenii de acolo; așa de mult încât şi-a adus sămânţă, în 1928, dar a fost dezolat că a avut producţie bună doar în primul an!).

După trei ani de la data publicării primei mele lucrări de iudeospaniolă, m-a chemat la direcție și mi-a spus: „Locul matale este la romanistică, nu la dialectologie. Ti gândești până mâni și-mi dai răspunsul” (eu lucram la secția de fonetică și dialectologie condusă de Rosetti). Aproape n-am dormit toată noaptea, dar a doua zi i-am confirmat că accept propunerea. Deși data oficială a trecerii mele de la secția condusă de Rosetti era 1 ianuarie 1960, au urmat luni de zile în care trecerea a fost mai dificilă decât cea la economia de piață. Continuam să merg zilnic la Rosetti, cu care colaboram ca secretar științific de redacție la publicații conduse de el, mai ales că Iordan pleca la prânz la Academie, unde era vicepreședinte. Binevoitorii îl informau că nu lipseam de la Rosetti. Uneori, pe când se uita în hârtiile de pe birou, deci cu un ton mai blajin, alteori uitându-se la mine, dar nu cu mânie, ci cu un fel de gelozie și, ca la scenele de gelozie, uneori mai răspicat, alteori mai indulgent, îmi spunea: „Șe cauți, dom'le, la Rosătti? Perzi vremea acolo” sau „N-ai șe învăța acolo”. Frecvența acestor reproșuri creștea. Norocul meu a fost că a trebuit să pregătim cele două congrese internaționale de lingvistică (1967 și 1968). Pentru un timp, Iordan nu avea de ce să-mi reproșeze că mă văd cu Rosetti, fiindcă îi răspundeam că mă duceam pentru congres. Ajunsesem chiar să vin să-i transmit tot felul de idei din partea lui Rosetti, motiv pentru care uneori remarcă: „Foarte bini, Rosătti se prișepi la organizare”. Era dispus să ceară chiar „parali” pentru congres, mai ales dacă i se spunea unde să dea telefon (mai puțin era de acord când Rosetti mă trimitea la el să cer bani pentru secția lui).

Niciodată n-a fost de acord cu „amorul” dintre mine și Rosetti. Până la urmă s-a consolată, mai ales că dovedisem atașament față de sectorul de limbi romanice pe care îl crease și al cărui secretar mă pusese (în 1967 m-a numit chiar șef de sector; după unele zvonuri, în parte *à contre coeur*). În discuțiile zilnice făcea referiri la Rosetti ori de câte ori avea ocazia, și, har Domnului! ocaziile nu lipseau; nu totdeauna acestea erau cordiale. Iată de ce am fost șocat și nu voi uita niciodată că într-o dimineață de duminică din septembrie 1986, fiind în vizită la el, m-a întrebat ce mai e nou. Eram după vacanța și după cutremurul din august. Am început să povestesc diverse întâmplări. Printre acestea i-am spus ceva care suna cam așa: „M-a redescoperit profesorul Rosetti”. Mă refeream, cu o anumită intonație, amestec de plăcere și reproș, la faptul că Rosetti se entuziasmase de diverse lucrări, pe care le inițiasem la sectorul de limbi romanice. Iordan, care era întins în pat, îmbrăcat cu pantaloni și o vestă, mă asculta cu ochii închiși (era după un puseu de tensiune). Mi-a spus, frecându-se cu grijă la ochi, cu o voce pe care n-am s-o uit niciodată, fiindcă venea din adâncul ființei lui: „Mata nu trebuie să uiți niciodată că nu ești numai elevul meu, ci ești și elevul lui Rosetti”. Am amuțit și, după câteva secunde în care nu mai aveam nici aer, am crezut că cel mai bun lucru era să vorbesc despre căldura de afară. Nu știam că peste cinci zile va muri.

Dacă Rosetti îmi spunea mereu „maestrul dumitale Iordan”, aveam acum și unica dovadă, de la sursa cea mai de preț (și în ce moment al vieții!), că mă puteam considera și elevul lui Rosetti.

Tot ce am spus până acum a arătat multe lucruri despre omul alături de care am stat câteva decenii. L-am cunoscut mai bine în călătoriile cu avionul, când eram în doi ore întregi (mesele le terminam repede, câteodată îmi dădea și de la el câte ceva, fiindcă nu mânca prea mult). Am aflat atunci, înainte de a ști că va scrie *Memoriile*, multe, foarte multe fapte din viața lui. Alături de amintiri, îi făcea plăcere să-mi spună că este sensibil la „fimei” (trebuie să precizez imediat că la el totul era simțit ca la „domnul Ibrăileanu”). A declarat de multe ori, și în scris (unii chiar s-au amuzat), că pentru el femeia este ca un „bibelou de porțelan”, de care îi este frică să se atingă, ca să nu se spargă.

Prima dată l-am văzut emoționat în fața unei femei la Căciulați, la Colocviul UNESCO din 1959, când la o masă oferită participanților fusese invitată să cânte Maria Tănase. Eram la cafea și este singura dată când l-am văzut fumând. Era vădit impresionat de cântecul Mariei Tănase. M-a văzut că îl privesc, mirat doar fiindcă îl vedeam fumând. Atunci i-a spus lui Valentin Lipatti, secretar UNESCO, care-l surprinsese cu gândul dus de la treburile UNESCO, o frază pe care n-o pot uita: „Am fost totdeauna sâmtitori la fimei. Hm! Zău că nu știu șe s-ar întâmpla dacă aș avea câțiva ani mai puțin” (avea 71 de ani). După patru ani eram cu el la Bruxelles, unde ne întorsesem de la Amsterdam (de la Congresul de Onomastică). La plecare, pe scara avionului, l-am văzut congestionat la față. S-a oprit, s-a uitat în spate (pe atunci cine te conducea la aeroportul din Bruxelles putea ieși pe o terasă), a făcut cu mâna, și-a scos batista albă și, intrând în avion, mi-a recitat, în germană, primul vers din *Don Carlos* al lui Schiller. N-am vibrat la cele spuse și, enervat că nu știam textul, mi l-a tradus în română: „S-au dus frumoasele zile din Aranjuez”. Până la București nu mi-a vorbit decât despre „frumusețea” doamnei belgiene față de care era „sâmtitori” (chiar și pistruii erau aleși) și despre alte persoane de care se simțea atras.

Am asistat și la o altă scenă, când într-o conversație cu o doamnă era îmbujorat ca focul. La Montevideo, unde am ajuns datorită lui și președintelui Murgulescu, am fost invitați acasă de fosta soție a lui Cezar Petrescu. Era acolo și mama doamnei care ne-a invitat. Au vorbit despre cunoștințe și amintiri comune din Galații anului 1911, când Iordan ajunsese acolo ca profesor secundar. Depănatul amintirilor s-a rupt când i-a mărturisit distinsei doamne că ieșea seara pe Corso să o vadă „fiindcă erați foarte frumoasă”. Chiar dacă nu i-a spus că se îndrăgostise de ea, doamna a înțeles, s-a îmbujorat și ea, și i-a replicat cu o voce tristă și veselă: „De ce nu mi-ați spus niciun cuvânt?”. El o ținea pe-a lui: „Erați prea frumoasă”. Toată seara am urmărit idila care se născuse după mai bine de 50 de ani (Iordan avea 78 de ani), motiv pentru care am fost invitați și altă dată. La hotel era înflăcărat și mulțumit. Cred că mi-ar fi satisfăcut orice dorință.

Ultima întâmplare a avut loc la Rio de Janeiro, în 1977, unde am fost invitați – Iordan, Rosetti și cu mine – la Congresul de Romanistică. Am fost duși și la o școală de samba. Nebunie totală: Iordan se interesa cum funcționa școala, cum se organizează echipele pentru carnavalul anual, cum se fac costumele; Rosetti își scotea batista parfumată să se șteargă la ochi și mă chema lângă el să dăm „note” dansatoarelor. La sfârșit s-a oferit un spectacol de samba pentru

invitați, prilej pentru Iordan să declare: „Am avut tot timpul în loc de picioare niște butuci, când a fost vorba de dans”. Rosetti era tulburat la culme de unduirea corpurilor perfecte. Scotea câte un „ah!”, dublat de mai multe „of”-uri. O dată l-am surprins pe Iordan uitându-se la figura „dusă” a lui Rosetti; nu s-a înfuriat, a râs, adăugând pentru mine: „Văd că-i place ce vede”. Cam obraznic, i-am răspuns: „Dv. nu vă place?”.

Pentru Iorgu Iordan romanistica însemna, în primul rând, studiul comparat al limbilor romanice, dar la fel de important era și studiul limbii române din perspectivă romanică. Fără să-mi ceară în mod special, am înțeles că ar fi bine să abordez studiul istoric al limbii române din perspectivă romanică. Ocazia mi-a fost oferită de tratatul de istorie a limbii române, inițiat și condus de maestrul Al. Rosetti încă de pe vremea când lucram cu el la dialectologie (m-a numit secretar al proiectului). La acest tratat mă ocupam de fonetica istorică a limbii române din epoca numită „româna comună” (secolele VIII-XII). Cum principiul de bază al tratatului era compararea diferitelor structuri din epoci succesive (ideea a fost la origine a lui I. Coteanu), a trebuit să abordez româna comună și din punct de vedere fonologic. Deci trebuia să facem ceva nou (obsesia lui Rosetti). Am început o nouă epocă în viața mea științifică, în care am părăsit „tineretea” dominată de dialectologie, pentru o „maturitate juvenilă”, dominată de tendința de a găsi, cu ajutorul metodelor structurale, noi explicații pentru fapte din istoria limbii (încercările de acest fel erau la începuturile lor în lingvistica românească). Aș numi această etapă, în opoziție cu cea roz, cea precedentă, epoca roșu intens, dacă roșu n-ar avea o conotație negativă. Am publicat în deceniul al șaselea o serie de articole de fonetică istorică, pe care le-am adunat în prima carte (*Contribuții la fonetica istorică a limbii române*), care a primit Premiul Academiei Române în 1971. Unul dintre aceste articole avea, nu întâmplător, titlul „Romania occidentală și Romania orientală. În legătură cu tratamentul sonantelor”. Este cel mai bun articol al meu din domeniul foneticii istorice, în care dădeam o explicație nouă rotacismului lui *-n-* din cuvintele latinești. Numele etapei de „roșu intens” își are originea în intensitatea cu care am lucrat la acest articol, trei zile și trei nopți; am reușit să văd cum erau lucrurile în celelalte limbi romanice. La sfârșit, am dat soluția acceptată azi de toată suflarea lingvistică.

Primul care a citit articolul a fost Al. Rosetti (nu mai eram la secția lui de 4 ani!). Păstrez până astăzi ce mi-a scris, cu creionășul lui de argint, pe text: „*F. bun articol!* Autorul, inteligent și talentat, a știut să scoată formulări noi, din materialul existent! *Știe să citească*, să folosească izvoarele și lucrările științifice. Este un savant matur, stăpân pe metodă. Felicitări! R.” Mai trebuie să explic ce am simțit când am văzut textul „marelui grec”? Mai ales că a dat și un spectacol, când m-a pus să citesc cu voce tare, și pentru alții, ce scrisese. În plus, mi-a cerut o versiune franceză, pentru a o trimite la revista suedeză „*Studia linguistica*” editată de Bertil Malmberg, ale cărui lucrări le folosisem, alături de cele ale lui A. Martinet, creatorul fonologiei diacronice. Versiunea franceză mi-a publicat-o și în „*Revue roumaine de linguistique*”. Rosetti a fost impresionat de

abordarea structuralistă din articol, chiar dacă explicația mea era diferită de a lui (am avut grijă să o spun având ... mânuși de operă).

Celălalt maestru al meu, Iorgu Jordan, a ascultat textul prezentat ca o comunicare la Societatea de Lingvistică Romanică. I-a plăcut, dar, cu o suavă delicatețe, a comentat: „Să vedem ce o să spună profesorul Rosetti”. L-am asigurat că a fost încântat. I-am reprodus cele scrise de Rosetti. Marea surpriză a fost a doua zi, când Rosetti a telefonat să întrebe: „Ce comunicare a ținut aseară Draculea împotriva mea?”. La prânz i-am arătat că prezentasem textul elogiat de el. A rostit un nume, precizând că persoana n-a înțeles nimic! Aflasem cine îl informase de comentariul lui Jordan. Este adevărat că Rosetti m-a chemat, după câteva luni de la apariția articolului în „Studii și cercetări lingvistice”, să discute „la secret” articolul cu mine și Andrei Avram. Îl întreba mereu pe colegul meu: „Avram, tu ce zici?”. La răspunsurile acestuia („E posibil”, „Se poate susține așa ceva”) Rosetti a rămas puțin descumpănit de reacția amicului meu. Când a terminat, s-a întors spre mine (până atunci parcă nu existasem) și mi-a spus: „Draculea, am să scriu un articol împotriva ta”. Nu l-a scris niciodată și nu cred că numai fiindcă eu i-am replicat, răsând, că abia aștept să-i răspund. Este adevărat că nu îmi pomenește explicația în edițiile următoare ale *Istoriei limbii române*.

Sub privirea atentă a romanistului Iorgu Jordan mi-am pregătit și susținut teza de doctorat, în 1967, despre „Fonetica și fonologia iudeospaniolei din București”. Anchetele la evreii spanioli din București le-am început pe vremea când făceam dialectologie română sub privirea nu mai puțin atentă a românistului Rosetti. Când am prezentat teza, Iorgu Jordan a declarat că el „n-a făcut mare lucru” pentru îndrumarea mea, fără să știe cu ce emoție așteptam să mi-o restituie. Înainte de susținere, în 1965, Cato cel Bătrân a obținut de la președintele Murgulescu acordul să participe împreună cu el la Congresul de Hispanistică de la Nijmegen (Olanda). Fusesem invitat pentru că, din 1959, publicasem o serie de articole despre iudeospaniola din București. Vestea m-a bucurat peste măsură. Bucuria mea, pe care nu m-am străduit s-o ascund, mi-a fost secerată de Cato cel Bătrân, când mi-a spus că va trebui să prezint comunicarea în spaniolă. „Bine, i-am zis eu, dar eu nu știu să vorbesc spaniola”. „Dacă nu poți, o să rămâi mata acasă”, mi-a răspuns el.

Trebuie să precizez că eu făcusem anchete la sefarzii din București, dar cu întrebări puse în română. Știam câteva bune zeci de cuvinte spaniole. Disperat, m-am gândit să pregătesc textul în română (i l-am dat să-l citească și i-a dat drumul) și, după aceea, l-am rugat pe un coleg să-l traducă. L-am înregistrat la magnetofon și timp de mai bine de o lună în casa mea îmi auzeam, când nu dormeam, vocea gravă, puțin afectată. Chiar când citeam sau scriam altceva magnetofonul tot mergea. Am ajuns, înainte de a pleca, să știu textul pe de rost. Eu, repet, nu vorbeam spaniola; luasem doar patru ore de spaniolă, în care ajunsesem să învăț că, în această limbă, sunt două verbe pentru „a fi”: *ser*, când e vorba de o stare permanentă, și *estar*, pentru o stare trecătoare; pentru ilustrarea acestei distincții învățasem o poezie a lui Ruben Dario.

Pe coridoare vorbeam franțuzește cu o serie de colegi cărora le fusesem prezentat de Iordan, care mă declara *mi alumno* „elevul meu”.

A venit ziua cea mare, în care eu trebuia să-mi prezint „opera” într-o ședință de secție. Era o sală de seminar. Sala plină, nu pentru că vorbea Sala, ci pentru că, la fel ca și alte congrese ale Asociației Internaționale a Hispaniștilor, erau puțini cei care făceau lingvistică. Iordan, la cei 77 de ani ai săi, stătea, destul de înghesuit, în primul rând. Am „recitat” comunicarea, pe care o știam pe de rost, astfel că îmi permiteam uneori să nici nu mă uit pe text. Dădeam impresia că ce spun sunt unele completări. După 15 minute, am zis *gracias por su atención*, formulă învățată tot *par coeur*. Lumea, care îmi vorbise în franceză, se întreba de ce nu vorbisem cu ei spaniola, pretextând că nu știu. Surpriza a continuat când am răspuns în spaniolă la întrebările puse de patru persoane. A fost o experiență unică: cunoscând textul pe de rost, luasem fragmente din diverse fraze și le combinam, așa că au rezultat texte inteligibile (nu mă îndoiesc că erau cu greșeli!). Ultimul care a vorbit a fost Iordan. S-a ridicat cu greu și-l vedeam tulburat. A început să spună că e de acord cu conținutul lucrării elevului său; a mai spus și alte lucruri bune despre anchetele făcute de mine la sefarii din București pe care i-am „descoperit”. După ce a terminat cu prezentarea – cam elogioasă – a făcut o mică pauză. S-a luminat și mai mult la față, s-a îndreptat din spate și, după un tușit tipic, s-a întors cu spatele la mine (eu eram la catedră) și a spus râzând, dar și aproape scandalizat, ceva de felul: „Dv. știți că omul ăsta nu vorbește spaniola? Și a venit aici și v-a răspuns în spaniolă”. Colegii au râs și l-au asigurat că erau la curent cu faptul că nu știu spaniola. A fost singura dată când profesorul Iordan mi-a zis, după ședință, un *bravo dom'le*, cu gura până la urechi.

Cercetările mele de iudeospaniolă l-au făcut probabil pe Iorgu Iordan să-mi propună, cum am precizat deja, să trec la sectorul de lingvistică romanică. Maestrul meu mi-a sugerat, la câtva timp, să facem la institut o introducere în spaniola americană (el avusese un curs pe această temă). Fiind tot în epoca roșu intens, am acceptat propunerea (era să zic „provocarea”, fiindcă eu sunt un autodidact în spaniolă) și, după câteva săptămâni, i-am prezentat planul proiectului, care nu semăna cu ce scrisese el. Mi-a spus că este de acord cu planul, dar că nu se mai implică, fiindcă este altceva decât gândise el. Împreună cu Dan Munteanu, Tudora Șandru și Valeria Neagu am publicat, la Bogota, **El español de América**, vol. I, **Léxico** (1982), o carte în două volume de peste 1200 de pagini, foarte bine primită de specialiști. Înainte de a apărea această carte, cei patru autori au participat la un concurs internațional – Premiul centenarului Academiei Mexicane (1975) – și l-au câștigat cu lucrarea **El léxico indígena del español americano. Apreciaciones sobre su vitalidad** (apărută în 1977). În ambele lucrări am propus, pentru prima dată, unele criterii de selecție, pentru a reține faptele importante.

La capătul considerațiilor referitoare la cele două etape (roz și roșu intens) ale activității mele, când prezența măștrilor mei era vizibilă, rezultă că, de fapt, mă pot considera elevul tuturor profesorilor pe care i-am avut. Colegul meu,

prof. Gr. Brâncuș, relatează despre o întâlnire cu Al. Rosetti, în Albania, care i-a spus despre mine: „Al dracului, știe să învețe de la toți!”

Stimați colegi,

Onorată asistență,

Ultimele două decenii din viața petrecută alături de maestrul meu le-aș numi „perioada albastră” din viața mea științifică. Este epoca în care am zburat din cuibul oferit de profesori și în care experiența mea lingvistică anterioară mi-a permis să dau lucrări de sinteză. Prima a fost într-un domeniu important al lingvisticii, în care toți profesorii mei au publicat diverse lucrări. Am numit-o perioada „albastră” deoarece consider că am abordat problema fundamentală a lingvisticii – contactul dintre limbi – cu un anumit calm. Am încercat să temperez excesele tinereții lingvistice – inclusiv ale tinereții mele – când lumea era tentată să explice totul prin influențe străine.

Trei lucrări colective inițiate și conduse de mine (**Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice**, 1988; **Enciclopedia limbilor romanice**, 1989; **Enciclopedia limbii române**, 2001) au, toate, ca scop nedeclarat studiul românei în comparație cu celelalte limbi romanice, ideea de bază a lui Iorgu Iordan. O lucrare personală (**De la latină la română**, 1989) de dimensiuni relativ reduse (are doar 165 de pagini) este tot o sinteză, importantă pentru noua perspectivă oferită: istoria limbii române comparată cu cea a altor limbi romanice surori.

Cato cel Bătrân și Aristide cel Drept au fost pentru mine stâlpi ai înțelepciunii și în epoca albastră, când am părăsit cuiburile pregătite de ei și nu mai stăteam cu ciocul deschis, ca puii de rândunică, să mi se aducă idei și metode. Le-am simțit privirea atentă și am văzut imaginea balanței cu care cântăreau tot ce făceam. Îi simt și acum, la două decenii după ce au trecut în lumea umbrelor. Spun adesea, cu voce tare, și azi: ce ar spune Cato cel Bătrân sau ce idee ar avea Aristide cel Drept, strategul bătăliei de la Maraton și luptătorul de la Salamina?

Vă rog să-mi permiteți să le completez portretele cu gesturi și vorbe de duh din ultimii ani ai vieții lor.

La apariția cărții **El léxico indígena del español americano** (1977) m-a sunat Iorgu Iordan să-mi spună, aproape supărat, că a citit articolul altui profesor al meu, Al. Graur, care publicase în *România literară* o recenzie elogioasă. „Nu este suficient ce a spus”. Și a publicat în *Scânteia* un amplu articol intitulat „O lucrare românească de hispanistică”. Important era pentru el că, prin această lucrare, se semna actul de naștere al unei școli de hispanistică românească la Institutul de Lingvistică, la care contribuise decisiv.

Când a apărut **Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice** (1988), m-am pomenit seara cu un telefon de la Rosetti. „Cumpără mâine *Contemporanul*!”, după care mi-a închis telefonul. Era o recenzie elogioasă la cartea noastră. Probabil că i-a plăcut a fost, în primul rând, faptul că a scris recenzia (el nu prea

publica recenzii); a fost, de altfel, ultima recenzie a lui. Scrisă cu afecțiune, se termina cu recomandarea să fie tradusă în... engleză (nu mai apela la franceză): calificativul maxim.

Iorgu Iordan, omul pe care ajunsese să-l consider mai mult decât un profesor apropiat (unii zic că ar fi declarat și el că mă considera ca un fel de fiu al lui) și la care mă duceam cu orice îmi trecea prin cap (mai puțin întâmplările sentimentale), s-a dovedit a fi... ca toți oamenii. Întâmplarea cu care închei schița de portret al Maestrului meu s-a produs în 1978. Academia Regală Spaniolă mă alesese membru corespondent. La primirea veștii, i-am telefonat lui Iorgu Iordan. Salutul meu de „bună-dimineața” era evident mai special, aproape săltăreț. Îmi răspunde cu vocea lui monotonă (cred că ținea microfonul mai departe de gură, cum îl vedeam adesea la institut): „Da șe s-a-ntâmplat, dom’le?”. „Am fost ales membru corespondent al Academiei Spaniole”. La celălalt capăt al firului s-a așternut o tăcere care m-a îngrijorat. După câteva secunde de scurtcircuitare a comunicării, îl întreb: „M-ați auzit?”. „Mda, cam răpidi...”. (El fusese făcut membru corespondent doar cu câteva luni înainte.) Aveam 46 de ani, iar el 90! Același om, la sărbătorirea sa de 90 de ani, câteva luni mai târziu, la facultate, a răspuns unui personaj politic care l-a întrebat, la ieșirea din amfiteatrul „Odobescu”, care e cea mai mare satisfacție a lui ca profesor și lingvist. Am amuțit când l-am auzit (eram chiar în spatele lui, fără să mă vadă) spunând: „Am un fost elev, colaborator al meu, care m-a întrecut: a fost ales recent membru corespondent al Academiei Spaniole”. Nu știu nici azi de care dintre cele două reacții trebuie să mă mir mai mult, amândouă sunt la fel de omenești.

M-a impresionat la fel de mult și un telefon al lui Rosetti, care mi-a zis sec și grav: „Treci pe la mine!”. Era după 1986, când Iorgu Iordan plecase dintre noi. Când am ajuns, m-a „înfipt” în fotoliu și mi-a cerut să accept să fiu numit directorul institutului pe care-l crease. „Ești singurul care știe să conducă un institut”, a fost argumentul pe care mi l-a dat, când am schițat un gest de ezitare. Am căpătat curaj și, după ce i-am mulțumit, i-am spus că nu pot accepta, fiindcă la Institutul de Lingvistică eu conduc un sector de romanistică și am proiecte la care țin. Replica lui, tipică, m-a făcut să zâmbesc: „Mutăm și sectorul tău la institutul meu”. Evident că, până la urmă, am rămas la Institutul de Lingvistică al cărui director era atunci I. Coteanu, institut în care lucrez din 1953.

Închei portretul „marelui grec” cu o întâmplare petrecută în august 1987, la al XIV-lea Congres Internațional al Lingviștilor, care a avut loc la Berlin (RDG). În timpul congresului, în comitetul executiv al Comitetului Internațional Permanent al Lingviștilor (CIPL) s-a discutat să fiu propus pentru a fi ales membru. B. Malmberg, membru al CIPL-ului, mi-a cerut în prealabil acordul. Seara l-am întâlnit pe Rosetti și i-am dat vestea, în timp ce ne plimbam prin holul hotelului. S-a oprit, m-a strâns de braț și mi-a spus, emoționat: „Draculea, dacă te aleg, e cea mai mare realizare a vieții tale”. (Comitetul internațional avea 9 membri.) Am simțit din nou că regreta gestul de demisie din CIPL, făcut în 1948, la sugestia lui Graur. Gestul nu i-a fost iertat niciodată de Cristine Mohrmann, secretara generală a comitetului, pe care Rosetti o botezase scurt „Baba”.

I-am spus „marelui grec” că nu știu ce să fac, fiindcă n-aveam avizul de partid. „La dracu! Ce-o să-ți faci? Cred că n-o să faci și tu prostia să-ți dai demisia, dacă vei fi ales”, mi-a zis el. După două zile am fost ales și Rosetti era vesel: „ha, ha, ha” și strângeri de braț.

Ajuns la București, Rosetti m-a apărut cu telefoanele lui, a folosit una dintre cheile lui fermecate, pentru a închide cazul (absența avizului de partid). O astfel de cheie se numea I. Ursu.

Domnule Președinte,

Domnilor ambasadori,

Doamnelor și Domnilor colegi,

Onorată asistență,

Ajungând la sfârșitul expunerii mele, mă simt obligat să relatez că, alături de ceilalți colegi din institutele Academiei și din facultăți, sunt gata să continui munca maeștrilor mei. **Dicționarul limbii române**, al cărui redactor responsabil sunt împreună cu acad. G. Mihăilă, se termină în 2007; **MDA** în patru volume, sinteză a celor 32 de volume ale **DLR**, a apărut. La alte lucrări prioritare, cum sunt **DOOM** sau **Gramatica limbii române** apărute în 2005, am fost doar managerul academic. În memoria lui Al. Rosetti ne angajăm să terminăm, în 2008, cele trei volume ale **Istoriei limbii române**. În memoria lui Iorgu Iordan vom continua **Tratatul de formarea cuvintelor în limba română**; până în 2008 vor fi terminate trei volume, care se vor adăuga la celelalte trei publicate în urmă cu câțiva ani. Am lăsat la urmă marele proiect al **Dicționarului etimologic al limbii române**, început acum trei ani (literele *A* și *B* vor fi predate la tipar în 2006). Vom răspunde astfel marilor inițiative științifice naționale promovate de Academia Română, centrul creației spirituale românești.

Discurs de recepție
rostit la Academia Română pe 06.01.2006

Viorica-Ela **MISTERUL CARAMAN FIRESULUI**

„Divide! – îi strig eului director
 Și condu! – îi poruncesc mâinii de secretară
 N-au treabă.
 Ei, cum să scrii în astfel de condiții?
 Și totuși scriu.”¹

Pe cât de ușor, pe atât de sigur, pe cât de simplu, pe atât de grandios se naște poezia Lilianei Armașu. Când toate merg anapoda, adevăratele forțe de existență tânăra poetă din R.M. le găsește imperativ în cuvântul scris, adevăratul ei destin, pe deplin asumat.

Este cunoscut faptul că prin cuvânt ființa umană stăpânește lumea de la distanță. Cuvântul rostit în prelungirea gestului poruncitor al mâinii care arată obiectul este investit cu potențele de stăpânire definitivă a lui. Dacă în cuvintele de rând se regăsesc aceste proprietăți de dominare în consecutivitatea unui gest, în ceea ce privește cuvântul poetic (al Lilianei Armașu) lucrurile stau altfel. Cuvântul din poezie este un domeniu care le stăpânește pe toate în mod autonom cu desăvârșire, tot ce înglobează îi aparține miraculos:

„Îmi place să văd lumea întinsă pe foaie
 și să mă uit la ea ca la ziua de ieri.”²

El nu constituie un univers compensatoriu al realității, cuvântul se configurează paralel și în mod implacabil ca un destin. Chiar dacă poeta ar invoca în imaginarul rândurilor sale gusturi dulci și raze luminoase pe un ton de odă a realității, sensibilitatea declarată a verbului (în fiecare poem al său regăsim câte o *ars poetica*) le-ar depăși indubitabil. Chiar dacă poeta ar fi cunoscut împlinirea și în lumea extraverbală, oricum cea a cuvântului în care evadează ar fi fost una privilegiată de ea.

...dar însăși „Viața așa Cum e”, personaj alegoric din poezia Lilianeii Armașu, este, de fapt, pictorița sau poeta noastră de suflet. Metafora – reprezentativă pentru arta poetică a autoarei – denotă o grandoare de nebănuit a firescului. Așa cum se întâmplă, în mod obișnuit și aproape banal, poetul ia ca punct de reper realitatea pentru a-și exprima propriile trăiri influențate de aceasta. Versurile Lilianeii Armașu comunică despre lucruri într-atât de reale, încât ele par originale. Poemul dezvăluie partea cea mai dezgolită a lucrurilor pe care tocmai ochii lucizi ai celor mai avizi căutători nu o pot vedea. Scoaterea în prim-planul imaginii poetice a senzației elementare, nu numai prin sugestia ei, dar și printr-o cutezanță nestăpânită de a spune lucrurilor pe nume, „nume” dat, evident, de poetă, unul de un șocant firesc, trasează conturul unei viziuni *rotunde*, cutremurătoare.

Convenția sugestiei adevărului poetic este depășită prin acuitatea și exactitatea imaginii artistice, care se configurează de fiecare dată plenar în poem, așa încât un joc al sugestiei, pe care atât de mult mizează toți adevărații poeți, ar fi pur și simplu uzurpator, pentru că originalitatea și misterul poetei Liliana Armașu constă propriu-zis în structura amplă a viziunii. Cu cât cuvântul ei este spus mai îndelung, până la *capăt*, cu atât înflorează mai mult.

În prezența unor revelații despre aparențele și esențele lucrurilor, a unor percepții impresionant de largi de care e stăpânit eul liric, este cel puțin inutil să se adauge și intenția înnoirii limbajului poetic. În versurile autoarei, compatibilitatea netă a expresiei și concepției lirice, în încercarea de a ghici și de a-și explica rădăcinile creației, actualizează mitul inspirației divine și al verbului de foc, deloc în spiritul romantismului, ci în legea sufletului ei. Implacabilitatea actului creației este mereu confirmată, ca și faptul că trăirea interiorizată a lucrurilor îi este de asemenea un dat.

Poemul Lilianeii Armașu se consumă pe tonul confesional-reflexiv care dezvăluie și un soi de împăcare (înălțătoare, totuși!) a eului poetic cu starea pe care și-o apropiază în urma contactului dur cu realitatea, dar neluat ca atare. Pentru că ponderea lumii verbale în interiorul ființei artistice o înstrăinează pe aceasta din urmă de imediatul tumultuos și relativizant.

Ca și contrapunct al trăirii poetice, totuși accidentalul este adus în poezie cu generozitate, el constituie un balast productiv / producător în sensul trăirii artistice. Pentru a transmite acest din urmă fior, autoarea oferă în poezie realitatea ca pe tavă, în mod foarte demonstrativ, până îl face pe interlocutor / destinatar să se simtă însuși din mijlocul ei, în același timp îi taie, pe nesimțite, pământul de sub picioare, pentru a-l face să cadă într-un spațiu interior unic, cel al eului poetic, în care găsește un destin cu toate aparențele banalului, dar unul profund nuanțat și prin asta tulburător.

NOTE

¹ Liliana Armașu, *Eu scriu... Tu scrii... El este...*, Editura Centrului județean al creației Târgu-Jiu, 2001, p. 12.

² Ibidem, p. 13.

Liliana **DINTR-O STARE ÎN ALTA**
ARMAȘU

Obişnuim, răstimp de milenii,
 să plecăm dintr-un oraş în altul
 ca dintr-o stare în alta pe parcursul unei zile.
 În valize mari cât noi
 ne pregătim necesarul
 pentru călătoriile în micile par(ad)isuri,
 pentru micile noastre morţi.
 Peste o zi-două-trei ni se deschide:
 lumile noi pe care le întâlnim
 la început mai stranii, dar numai la început,
 găsim apoi în ele personaje cunoscute din lumea
 din care am venit și observăm
 că încetul cu încetul se regăsesc
 oamenii, anotimpurile, iubirile...
 Când ne e trist (tristețea e necesară
 și o purtăm cu noi mereu și oriunde)
 scriem răvașe, formăm numere de telefon
 din memorie și suntem siguri
 că lumea cealaltă există și va răspunde
 lungilor noastre chemări.
 Știm că va veni o zi când vom pune punct
 existenței noastre aici – în acest oraș gotic
 cu străzi înguste, cu doi ochi „catedralici”
 care din când în când se mai dușmănesc între ei,

Liliana Armașu – n. 4 noiembrie 1972, s. Pietrosu, Făleşti. Absolventă a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării a Universității de Stat din Moldova (1995). Studii doctorale la Cluj (1997-2001). A fost cronicar cultural la ziarul *Țara*. În prezent este redactor la Editura ARC.

Premiantă la mai multe concursuri literare din România și din Republica Moldova. A debutat cu volumul **Eu scriu... Tu scrii... El este...**, Târgu-Jiu, 2001. Membră a Uniunii Scriitorilor din Moldova.

140 **Limba ROMÂNĂ**

cu profesori care vorbesc singuri prin biblioteci,
cu poeme ce-și duc autorii de mână
la întâlnirile cu cititorii.

Departate fiind, vom bombarda cu litere,
cu sunete-energii locurile care
ne-au locuit odată.
Marile plecări ne așteaptă.

DESPIRITUALIZARE

Nu sunt femeia visurilor tale:

nu am corp ceresc
nici mers de căprioară,
pasul mi-e de luptă
și visul mi-i de carne.

Nu pot să înot în mare,
să încânt ca o sirenă,
nici să joc pe scenă
roluri de cadână,
nu sunt fără de vârstă,
îmi place și plictisul,
nu dețin infernul,
și nici paradisul,
nu sunt deloc un înger,
și nici chiar un demon,
câte-odată fulger,
altădată – tremur.

Nu le știu pe toate,
nu, nu știu nimic,
citesc și eu din carte
așa, să am un tic.

Mai am un singur dor

pentru cel ce poate
să iubească un suflet,
nu lucruri inventate.

PE LOC REPAUS

Am ajuns până aici și nu mai pot face un pas
înapoi, înainte, în stânga, în dreapta,
sunt legată de acest loc ca de mama mea, of!
de parcă aș fi eu însămi locul acesta.
De ore lungi stau nemișcată, frântă
lăsând să treacă prin mine orașe întregi,
secole, imagini diverse cu familii voioase
alintându-și odraslele, îngăduindu-mi chiar
să mă bucur într-un fel de fericirea lor
(de parcă acest loc mi-ar promite și mie ceva)
dar știu cu siguranță că, odată priponită de
parul brut al singurătății, nu mai pot spera la nimic
din viața aflată undeva, Acolo!
C(in)eva invizibil mă va țintui aici pentru
totdeauna.

CONTUR

În sfârșit așteptarea mea a prins un contur
trebuia să se întâmple
de la o mie de ani încoace a trecut timp destul
trebuia să se întâmple numaidecât.

E aproape om. Nu, nu, e mai mult,
e chiar ființa de care aveam nevoie.
E discret, dar e ca un poet bun

142 **Limba ROMÂNĂ**

căci mă însoțește mereu în lungile mele
escapade în afară.

Amândoi visăm și amândoi muncim
toată ziua pentru un salariu de nimic
amândoi ne lăsăm duși de vânturi
și pătimim îngrozitor pentru
neorânduiala lumii.

Dar suntem fericiți,
căci vine seara când ne putem
odihni mult și bine
în eterna noastră tăcere
și ce minunat e!
Lumina lunii se întinde
peste sufletele noastre înalte și albe
și atât de egale unul cu altul
încât spre dimineață
devenim frumoși ca un vis.

STRĂLUCIRE ÎN NOAPTE

Îmbălsămată clipă
a strălucirii noastre în noapte.

Și-acum gândurile-mi sunt absorbite
de vocea și de (mare) beția ta,

de îndoiala
ce intervenea între noi
exact în momentul
când tra(ns)versam cu pasiune
metafizicul.

Tu, ca un bun observator
 al nuanțelor
 spune-mi ce haină să-mbrac,
 ce sandale să port
 și ce brățară să-mi pun
 pentru a îndepărta lupii din noi
 și iarna.

...iar ziua a și venit –
 din nou fără certitudini
 te strig în surdină și peste tot
 îmi sună ca un ecou
 miraculoasa trecere
 a timpului.

Cât de mult mi-aș dori –
 străbătând împreună
 străzile vechi ale orașului
 spre acel loc magic
 al (in)serării –
 să-ți pot lăsa în dar zâmbetul
 dimineața.

NOI NU SUNTEM ACEȘTIA

Am înțeles: noi doi nu ne vom
 întâlni niciodată,
 timpul va avea grijă să ne schimbe într-o
 mie și una de chipuri
 ca să nu mai dăm unul de altul:
 tu cauți o femeie,
 eu – un bărbat,
 tu – o biserică

144 **Limba ROMÂNĂ**

eu – un preot,
tu – o tribună,
eu – un orator...
Vezi și tu,
n-avem nici o șansă:
noi nu suntem aceștia,
nici acestea.
Și uite așa, ca doi necunoscuți,
de la distanță,
va trebui sa provocăm iubirea,
marea iubire,
adică marea.
Ea va fi cea care mereu ne va
întărâta
crescând uriaș între noi
ca o ispită.

SINGURĂTATEA DE LUNI

Același vechi refren calendaristic:
...marți, miercuri, joi, vineri, sâmbătă
și iarăși luni.
Nimic nu intervine.
Totul se reia de la capăt:
trezirea la șase, micul dejun, fuga la serviciu
unde, printre manuscrise grele,
visezi cu jind la fructul
neatins al libertății.
Iar seara, între patru pereți,
stai nemișcată ore în șir
cu vaga senzație că trăiești,
cu prea umila speranță
că poate mâine se va întâmpla ceva

nesperat de frumos
 (de fapt nu se întâmplă nimic)
 parcă ai vrea să începi, așa, dintr-o revoltă
 încă nes(u)pusă a spiritului,
 un lucru mare,
 însă nu știi cum se face că
 iarăși e... luni,
 iar „luni e o zi grea”.

CEREMONIE

Se vede că s-a stins azi în oraș un om
 de atâta zarvă multă vine într-adaos.
 Șir de lumini se-aprind peste un sicriu și-un pom
 ce dulce își vorbesc, ca doi iubiți, în naos.
 Iarba se răsfiră, copacii se deschid
 sorbind cu înfrigurare înlăcrimat oftatul.
 Zboară în triunghi păsările-ghid
 și indică drumul către Tatăl.
 Sunt fericiți copiii cum n-au mai fost de ieri
 (fără povești o noapte e cât o veșnicie),
 își numără bănuții și suflă-n lumânări,
 apoi cu ochi misterioși le-nvie.
 Femeile trudite de cratițe, de dolii
 mirese se visează în cripte încrustate,
 în loc de rochii cumpărând lințolii
 pentru ziua Nunții din falnica Cetate.
 Paharele cu vin țărâna-n cer prefac.
 Spre-acolo pe rând alunecăm cu toții
 și ne prindem într-un cerc opac
 învârtind în neștiință sorții.

ÎNTRE VIS ȘI REALITATE

Cât suntem de ciudați
în această lume intermediară
dintre vis și realitate,
dintre sus și jos,
dintre noi și noi,
dintre cuvinte și necuvinte.
Avem un trup de lemn, un trup-lumină,
un trup de gânduri și unul – de grai.
Zi de zi primul fugărește tramvaiele
care țin loc picioarelor (și capului uneori),
al doilea nu știe de noapte, de zi –
ar fi în stare să cuprindă toată lumea
într-o îmbrățișare și apoi să încremenească.
În schimb, cel de-al treilea odihnă nu are,
opreliști nu are, nici îndurare
pentru vreo ființă.
Nici trupul de cuvinte nu-ți oferă salvarea,
ci doar lumânarea îți arată
în caz de necesitate,
dar el e cel mai grațios, cel mai matern
și cel mai etern.
Astfel, unul ca unul
trupurile noastre se ciocnesc continuu,
freamătă, scânteiază, se doresc,
dar niciodată nu se întâlnesc.
O, trupuri!
Care din voi trăiește cu adevărat,
iubește cu adevărat,
vorbește,
acela va fi învingătorul.
Lupta continuă.

Vasile **TRIUMFUL
VASILACHE MIORULUI**

(VREME COLHOZNICĂ)

Moș Gore trage aer în piept și zice aiurea:

– S-a răstignit El, Hristos, da' de poma-a-a-ană!

Tocmai a picat din centrul raional, unde fusese chemat printr-o citație. „Pomană”, cântată pe trei note, dă de gândit că e la necaz moșul. Își cuprinde în acoladă genunchii și o întrebă pașnic pe soață:

– Ai adăpat berbecul?

Mătușa nu răspunde, ea cată lung-lung la moș Gore: de ce a atins credința în Hristos? Cum adică s-a răstignit de pomană?

– Adapă-ți-l! i-o taie în sfârșit soața. Berbec ți-o trebuit? C-am să-i dau și lui un topor în cap.

Țărani aspri la cuvânt, duri. Fiindcă mătușa despică câte o ciotcă pentru focul de lozniță, una-două e cu toporul pe limbă. Moș Gore cată țintă la nepot, chipurile, o auzi? Ce ține în mâini, aceea e și în mintea ei de muiere. Bătrânul își sloboade năduful.

– Pomana-pomanuții mamei tale de viață, care te am eu, azi și mâine și poimâine! Deodată chipileauca cea de o rublă patruzeci, cum era pe frunte, se tuflește în iarbă.

– Zăludo! strigă el la mătușă. Amenda cine o plătește? De unde iau eu amu sutișoara, ai? Știi că sunt amendat din pricina ta?!

Mătușa, cum stătea așa în picioare, unde fâlfâie un braț și pune ștampila.

– Mă mai... eu... să mă ierte copilu' ista, și în amendă, și în capul tău, care-o cumpărat berbec ca să vă port de grijă la doi netoți, nu numai ție. Crucioiul lui de Znacioc, mi-a trece el pe la poartă, îi arăt eu!

Așa e porecla unui nepot de al ei, mulgător la fermă. Adevăru-i că pieptul lui e ghintuit de insigne și n-are încotro să nu treacă pe la poarta ei: casa și ferma sunt în preajmă.

S-au și rotit cele trei fuste ale mătușii, mantie de toreador.

– Îl tai!... se și pornește la vale spre căsoaie și portița de-alături. Acușica trece și-i dau eu... casă cu *itaj* în pământul nostru.

Asta l-a răzbit pe moș Gore:

– Nebuno-o-o-o! Vrei să mă bagi în pușcărie?!

Chipileauca cea de o rublă patruzeci – țup! înapoi pe creștet. Să zici, o puiculiță porumbacă urcată pe un par, chipileauca scrutează departele.

Cer senin, ca cel din a șaptea zi. Din loznița de-alături pacăie în înalturi fuior de fum albastru-albastru. Miroznela sunt tari, grele, de toamnă. Până și berbecul de colo, lână brumărie, pare a fi tot o pală de fum, umblătoare în pripon. Poftim, dă și glas de zeitare printre vorbele stăpânilor: be-he-he-e-e...

– Fa-a-a! mai strigă o dată moșul. Întoarce-te și ascultă-mă, că te previn ce ne așteaptă.

Rotocolul fustelor dispare după colțul căsoaiei. Moșul lasă capul pe umăr, să zici, o pasăre udă.

– Dacă-i muiere, bre, vezi ce iese din gura ei? Însă judecata pe cine-l ia de gât? Pe subsemnatu', bre, pe mine, bre, că-s cap de familie.

Își saltă pieptul, e suferind de astmă. A făcut două războaie, iar copil fiind tot cu dormitu-masul în câmp, tot păstorind vitele, oile, caii, brazdele pământului reavăn, i s-au uscat bojocii.

– Arioane, mă crezi? Nici majestatea *advocaților* n-ar fi apărat-o așa cum am apărat-o eu.

– De cine, moșule, mă rog, cui poartă ea mânie?

Urmează tărășenia: mulgătorul fruntaș Vasile Ababii, nepot al mătușii, pe deasupra și fin de cununie, voise să-și ridice casă de piatră și a cerut colhozului o întinsoare acătării. Deh, decorat e. „La alegerea dumatăle, în raza satului...” – așa i s-a răspuns. Apoi, moș Gore are livadă și vie, și peste cincizeci de ari, de ce nu i-ar lua lui nașu-su jumătate, mai ales că jumătatea asta e și departajată, și îngrădită de către nașul. Aceasta, gând ascuns; „Ia să văd cine s-a încumeta să se bage în îngrăditura pământului moștenit de la tata?”

Ei-i-i, da' Vasile Ababii, dacă e nepot și fin, dacă a avut cu mătușa-nana aceeași bunici și dacă îngrăditura e paragină, el, Vasile, a luat hotarnicul, au prins în doi a măsura îngrăditura păraginită... Moș Gore i-a lăsat în legea lor, chipurile, măsoare, ce grijă are statul? Să măsoare pentru dare...

Tocmai dregea focul în lozniță, sfetnic și acesta, l-a prins însă o tusă, proclata de astmă, și o neputință că nici suflare n-avea. Strigase: „Fa! Auzi nu te du, nu te sfădi, taci din gură și vină la mine că mi-i rău”.

Ghinia, mătușa, mergea găitan cu toporul pe umăr spre cei doi hotarnici. Cui să dea ascultare: soțului sau toporului?

– Băloșilor, netrebnicilor! Cine v-a dat voie să-mi călcați ograda și poc! cu toporul în îngrăditura aceea putredă. De ce îmi săriți gardul?!

Finu' -nepotu' se prefăcea că n-aude. Hotarnicul însă, în funcție, i-a răspuns:

– Taci și du-te de cheamă-ți bărbatu' încoace, madam Pearjă, că duhnește mahalaua de fumăraia voastră...

Ei, asta a pus pe jar mătușa.

– Stai să-ți dau eu madam Pearjă! a ridicat tăișul toporului la cer, între timp ieșise lumea din vecini, iar hotarnicul, ca să nu-și pună mintea cu Ghinia lui Gore, a luat geanta de toartă, prăjina de măsurat și s-a dus să cheme legea cu *ipoleți!*

Moșul:

– Și-i vrednică, bre, o laudă el față de ist nepot. Tot lucrul, și pe afară, și prin casă, de una singură – cât trei. Ei, dacă n-are stăpânire la gură. Că a zis acela coană Pearjă? Taci și dărâmă gardul și cară-l încoace la lozniță – parii sunt ai mei. Arioane, crede-mă, cu boala *me*, când pe-o prispă, când pe alta – mai mult pe șezute trăiesc... se răsufală. Dar o conduc, bre. Of, dacă n-am putut s-o las pe mâna judecății, s-o *trimăt* pe dânsa la judecătorie. Vecinele o văzuseră cu toporul în mână, martori grei, zi, nu-i *contra-rivoluție?*! Iau citația în buzunar, decorațiile, gramotele, iaca și mașina cu lapte trecea de la fermă, o opresc și, ca de când mă ascultîi, am și fost în centru. Da' pe judecător îl știu de copilandru, e de-al lui Țoțobei, tată-său treiera cu îmblătiul, după ce cădeau brumele. Dumnealui mă ia din ușă: „Tovarășe, de ce ataci *otoritatea* și nu te supui statului?”. Da' și eu îl întreb: „Mă rog, da' de când, în ograda *me*, eu sunt pearjă?! și poc! pe masa lui *migdalia* „Pobeda peste *Ghirmania*” și tot atunci desfac sulul de gramote cu mulțămiri – s-o umplut masa lui. Fiindcă eu sunt primul, încă din *șinzăși și unu*, am luat locu' primu' – o *cămeșă pi* gratis, la întrecerea socialistă, la coasă de grâu. Ei, și la urmă, îi pun carnetul că sunt *comisuit*, invalid. Văd, Țoțobei își toarnă apă în pahar. Unde zice: „Frumos e totu', moșule, da' amendă ai să plătești”. „Plătesc, zic, da' mă ierți, mătăluță ce leafa ai, tovarășe Țoțobei?”. Mi-am făcut-o – duc palma la gură – l-am poreclit...

Moșu' Gore suflă adânc aerul din piept și mâna îi tremură.

– Nu că l-am întrebat de leafa, da' m-am luminat: el nu-i Țoțobei, da-i Calapăr! Țoțobei li-i porecla, că-și îndemnau dobitocul cu țob-țobe, încât lumea zicea „Iaca *di ci le cher jitele*”. Într-un cuvânt, am pățit ca mătușă-ta, numai că la judecătărie!... Mă-i-i-i și da peste mine și tusa *mie* și eu jap *jios* – pic la pode'

că el, Țoțobei, strigă la mine: „Ieși afară-ă-ă!” Fu, nepoate, cum să ies, dacă-s la pământ, iar fina Silva, *siclitara* lui, care *făce* protocolu’: „Nanule, nu muri, na olecută de apă!” Da’ eu de-amu strig: „La BAM! La pușcărie mă duc, la *țălină*, acolo-s alți oameni!” Da *di ici* Țoțobei la telefon: „*Alio, alio*, salvarea, salvarea, da fina Silva îmi dă în nări cu *nașatâr*-spirt, mă tipărește cu basmaua, mă șterge și-mi șoptește: „*Docomentele* și gramotele un’ să ți le pun?”

Mătușa Ghinia strigă pentru a nu știu a câta oară de după căsoaică:

– Vino, măi, încoace, te cheamă un om... Moșul își înalță fruntea, întocmai cum și-a zis: Sunt „Majestatea *advocaților*” și nu răspunde. În felul lui se răzbună. Unde face:

– Ce crezi, Țoțobei are să mă mai cheme la judecată?

– Nu cred, răspunde nepotul. Afirmă și berbecul – behăie...

Nepotul, și el:

– Văd, te-ai oierit, moșule.

– Pe dracu’! Ș-aista e o plească picată de „Ziua roadei”. As-toamnă, văd, trec niște derbedei, niște trânji, de-aiștia care se vânzolesc cu sportul. Duc pe umeri „prima” de la trântă – îl duc la „șășlăc”. Ai Pantasilescului, îi știi? An de an vin de „Ziua roadei”, trântesc băietanii de aici la pământ, câștigă câte un berbec... maeștri de trântă, ce vrei. Văd berbecuțul și le zic: „Flăcăi, când îți trece înapoi, aduceți-mi blănița lui, vă pun cinste, bre!”. O usuc ș-am să șed pe dânsa. „Moșule, răspund ei, ia dă două căldări de vin ș-o hașchină de slănină mujdeiată și ia-ți-l, că ne grăbim.

Moșu’ Gore se întoarce spre miorul brumăriu:

– Ai luat sama, corcitură de Astrahan! Numa’ coada trebu’ s-aibă v-o kilă și mai bine.

Răsare mătușa de după colțul căsoaiei, curat crainic împărătesc:

– Cât *sî* poate, Gore, să urlu eu, că omul te-așteaptă la porțiță.

Chipileauca-porumbaca țupăie din nou în creștetul căpățânii. La auzul pașilor târșăiți, s-a sculat și berbecul. Se vede, unchiul îl alintă cu tainul. De colo și fumul lozniței s-a întetit, să zici, și focul sloboade berbecuți – miori brumării. Palele grele de mirozne tomnatice se vâlmășesc turmă în jur: prună afumată, coji slăjite de nuci verzi, otavă în brazde...

Nepotul, în preajma berbecuțului, corcitură de Astrahan. Miorul se închiorchioșază, flutură din cap, bătauș.

– Ți-i drag, așa-i, face de departe moșul, fluturându-și ca după un chef chipileauca. Cam câte oi, crezi, învăluie miorul ista în iastă toamnă?

Nepotul strânge din umeri.

– Nu pricepi, așa-i?

Unchiul schimbă placa:

– Cine crezi că m-a chemat? Cumătru Tănase, zice: „Gore, ai trei ruble de fiș-tecare oaie – mahala îți năimește berbecul... Zice, vreo treizeci-treizeci și cinci le-acoperă *astrahanu'* tău? Nu ți-or strica niște ruble”.

Nepotul e descumpănit de-a binelea. Unchiul îl dumerește:

– Plata, bre, de-mperechere! Îl place mahalaua – astrahan cu caracul...

Pe unchiul Gore îl cuprinde un haz nestăvilit:

– Iaca cine îl plătește pe Țoțobei! Berbecul, bre. El se bucură de oaie că o mâr-lește, ele se bucură de berbec, iar eu strig: „Trăiască «Ziua roadei!»”. Haide ș-om șâde la masă.

Abia la colțul căsoaiei o corcitură de drac astrahan-caracul îl împunge pe unchi:

– Nepoate, să-mi răspunzi: dac-aș fi zdohnit acolo, pe loc, în *trebunal*, judecă-torul pățea ceva?

Nepotul surâde. În memorie stăruie refrenul exclamației: „S-a răstignit el, Hris-tos, da' de poma-a-a-nă!”.

Micul teatru (1934)

Pavel **MAMA MEA,
PĂDURARU NICOLÉS**

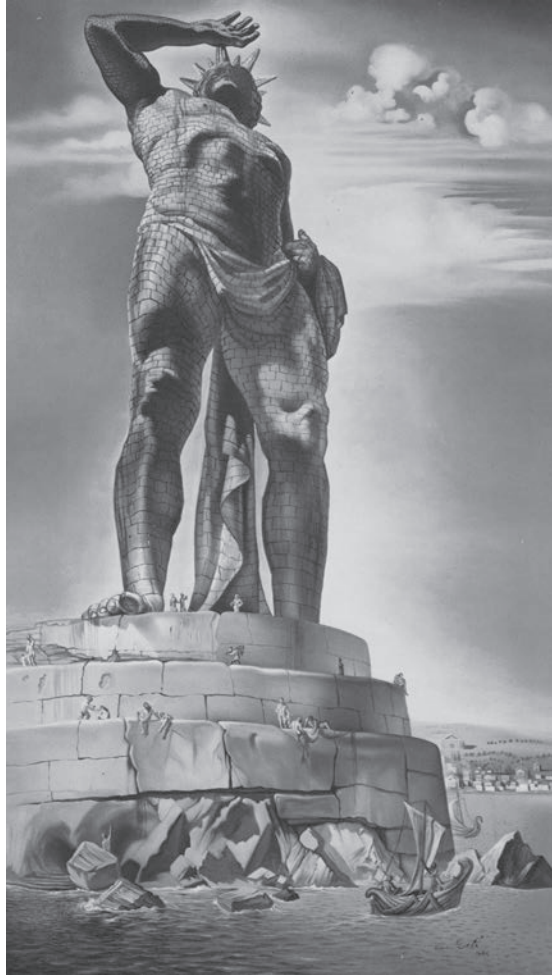
FRAGMENT DE ROMAN

Eu m-am născut în dimineața zilei de 9 iunie 1994, din Nicoles, chiar în centrul târgului nostru, înainte de re-vărsatul zorilor, după ce mama l-a rugat pe tata să plece din casa ei. În seara aceea, tata a iubit-o pe mama pentru prima dată, dar mamei îi era scârbă de el și nu i-a permis nici măcar să o pupe... Mai târziu, am aflat de la mama că un bărbat mai respingător decât tata nu există, iar tata mi-a zis că mama mea e o minune și că o femeie mai dulce și mai frumoasă decât ea nu s-a născut și nici nu se va naște vreodată. Și așa am apărut eu. Însă în clipa nașterii mele nu știam nimic – în întunericul acela liniștitor, în singurătatea ce ne copleșea, eu i-am dăruit sufletul și toată viața mea lui Nicoles și m-am umplut de ea. De atunci fiecare bătaie a inimii mele și-a avut începutul în zvâcnitul inimii ei, de atunci inima mea s-a transformat într-o mingiuță a ei, de atunci fiecare tresărire a feței mele e o imagine a sufletului ei, de atunci fiecare mișcare a trupului meu se zămislește din necesitățile ei, de atunci fiecare zâmbet al meu îi este dăruit ei, de atunci fiecare lacrimă a ei curge din ochii mei, de atunci fiecare gând al meu este rupt din ea, de atunci fiecare pas al meu este făcut pentru ea, de atunci privirea ei luminoasă îmi descoperă fiece dimineață, de atunci fiecare noapte o petrec cu lipsa ei, de atunci închid și îmi deschid ochii cu degetele ei, de atunci în fiece zi sper că poate o voi vedea, de atunci tot universul meu s-a concentrat în sufletul ei, de atunci în orice circumstanță a vieții mi-o imaginez alături, de atunci mă gândesc cum ar comenta ea fiece întâmplare din viața mea, de atunci în orice situație procedez așa cum îmi închipui că ar proceda ea, de atunci văd în ochii

---

Pavel Păduraru – născut la 9 august 1976, în Chișinău. Autor al cărților de poezie **La braț cu opoziția** (Speranța, 1998), **Îmi pare că-s păduraru** (Biblioteca Tiuk, 2003) și al romanului **Karlik** (Pontica, 2006). Fondator și redactor-șef al revistei literare web *Lolocur*. Deținător al mai multor premii de pe ambele maluri ale Prutului. Ziarist.

Colosul din Rhodos (1954)

ei plini de suferință, dar și de viață, cel mai fantastic tablou al naturii, de atunci fiecare tic-tac al ceasului e o amintire ce-mi taie creierul în bucățele – o amintire tulburătoare ce mă trimite în acea primă noapte, în noaptea nașterii mele, în dimineața aceea în care ea a apărut zveltă, frumoasă și dulce și mi-a întins, ca pe o frumoasă surpriză, speranța de a trăi, în seara aceea în care am văzut-o pentru prima dată, în brațele ei pe care le-a întins atunci spre mine și m-a strâns cu căldură la piept, între buzele ei care mi-au dăruit primul sărut, în moliciunea burții ei, în umezeala caldă a buzei ei inferioare, în ochii ei care se închideau numai după ce adormeam eu, în respirația ei ce-mi sufla la ureche tulburându-mi sângele până ce dădea în clocot și înnebuneam, și înnebuneam de plăcere că m-am născut, și înnebuneam de plăcere că exist, în respirația cea fierbinte și liniștită care mă scufunda într-un somn strâns și fericit cu siguranța că mâine voi deschide ochii și o voi simți alături, în timpul acela în care mi-am dat și eu

seama că exist și că mai există cineva care are nevoie de mine, în momentele în care credeam că viața este minunată, în zilele în care nimeni nu știa unde suntem și ne căutau îngrijorați, iar noi ne ascundeam în tufișuri, departe de oraș, ca să nu ne știe nimeni, în acele clipe în care ea îmi șoptea că tatăl meu este un tip obsedat și debil mintal, care a vrut s-o nenorocească, în scurtele secvențe în care mă asigură că nu l-a iubit deloc și că eu n-am să-l văd niciodată, fiindcă nu merită, fiindcă nu se poate să atentăm la armonia universală, fiindcă tata a fost o greșeală fugară care a dispărut pentru totdeauna și că nu va mai apare nici chiar la sfârșitul lumii, când toți morții vor învia, când nu aveam nici un martor în afară de oile ce pășteau pe dealul din fața noastră și se uitau cu atenție la noi, la cea mai lungă îmbrățișare a noastră, la cea mai curată amintire a noastră, în lungile plimbări prin oraș când ea mă învăța să stau copăcel și să merg, în momentele în care am făcut-o fericită, în zilele în care ea m-a făcut fericit, când ochii ei mi-au povestit taina ei și toate chinurile cutremurătoare prin care a trecut, când mi-am ridicat palma și i-am șters lacrimile și vroiam să beau lacrimile acelea ca să nu mai fie, când ne hrăneam unul pe altul, când viața mea se numea cu numele ei, când mi-am dat seama că ea nu poate fi comparată nici cu o floare, nici cu un soare, nici cu o stea, nici cu un pușor, nici cu o zeităte, nici cu bucuria, nici cu fericirea, cu nimic nu poate fi comparată Nicoles, pentru că toate astea sunt mai urâte, mai meschine, mai dezgustătoare decât ea și atunci am închis ochii și am luat-o în palme, era hulubul meu, cel mai alb și cel mai curat hulub pe care l-am ridicat în fața ochilor și am amețit, și mi-era frică să deschid ochii ca să nu se sperie și să zboare, ca să nu văd de azi înainte numai alb, ca să nu se coloreze toată viața mea în alb și să rămân singur ca un cioclu în mlaștina asta albă, ca să nu mor în singurătatea albă, ca să stau mai bine așa, cu ochii închiși, dar să știu că tot albul e în palmele mele, și mi-a spus că vrea să zboare și am desfăcut degetele și mama a privit la cer și ochii ei erau cerul, și s-a înălțat ca un fulg, și am vrut să zbor și eu cu ea, însă eram greu ca un mort, și am crezut, o să mă cheme la ea, și mi-am curățat disperat urechile, și am ridicat mâinile ca să mă înalț, și m-am împiedicat, și am căzut, și am mirosit pământul, și el m-a îmbrățișat cu dragoste, și m-a sărutat așa cum o săruta tata pe mama în noaptea nașterii mele, și mi-a spus că mă iubește și că de azi înainte nu ne vom mai despărți niciodată, și am încercat să plâng, dar lacrimile nu-mi ieșeau din ochi, și mi se băgau tot mai adânc în creier, în inimă, în stomac, în picioare, și eram plin de lacrimi, și mă umflasem peste măsură, și am plesnit... Scumpa mea Nicoles, oriunde ai fi astăzi, să știi că te iubesc și acum, te iubesc la fel de mult, te iubesc așa cum numai tu poți fi iubită! Dacă ți-e greu și te dor aripile sau ai obosit de cerul ăsta ce-ți părea la început atât de ademenitor, dacă norii ăștia groaznici îți taie vederea și te aruncă în hău, dacă zborul tău lin s-a transformat într-o dureroasă cădere, nu te speria, ci vino la mine și-o să fim amândoi fericiți – simpli, dar curați, triști, dar fericiți și frumoși... Am să las fereastra deschisă ca să poți intra, dacă n-oi fi acasă. Aici totul e pe vechi, totul ca în timpurile noastre. Dacă însă ți-e bine, zboară liniștită și nu mai privi niciodată în jos. Fiindcă în afară de mine, n-ai să mai vezi pe nimeni care să te aștepte nemișcat, ca o stană de piatră, ca o ruină veșnică, aici, în locul unde m-ai lăsat...

**Iulian BOLDEA LIVRESC ȘI PARODIC
ÎN POEZIA
LUI MIRCEA CĂRTĂRESCU**

Poet, prozator, teoretician, Mircea Cărtărescu se orientează în domeniile literaturii cu o dezinvoltură remarcabilă, ce provine din cultivarea unei memorii prodigioase și a unei dexterități în mânuirea limbajului de invidiat. Avem a face, în cazul său, cu un evident paradox: *natura* sa literară, abundentă, de o originalitate frapantă se întâlnește, undeva, în abisurile ființei ori chiar la suprafața ei raționalizantă, cu o cultură asumată deplin, cu fervoare reținută, asimilată cu o oarecare devoțiune livrescă. Nota atât de personală a textelor lui Cărtărescu reiese așadar din ciocnirea sentimentului și a ideii, a gândirii și afectelor, din coincidența contrariilor, generic vorbind.

În volumul de debut al lui Mircea Cărtărescu, **Faruri, vitrine, fotografii** (1980), critica literară descifra o sumă de influențe care au intrat, până la urmă, ca obiecte de inventar, în plasma imaginarului cărtărescian. E, mai întâi, ecoul manierist, evidențiat mai ales prin uzajul cu o predilecție semnificativă a oximoronului, a motivului labirintic, ori al celui cosmogonic, tratat într-o mare varietate a *trompe l'oeuil*-ului, ca în poemul *Căderea*: „ochii ei – frunzoasele văgăune / unde procrează șerpii și păianjenii; / obraji nu mai puțin sălbatici ca panterele / și puțin bot, și puțină umbră în conuri, / desigur prelinsă din miezul plantelor / populate de mimoze ciudate și știmate” sau, în manieră nichitastănesciană, cu concretizare intens alegorică a unor concepte, în același poem: „Aici punctul devine linie / care vâlurește și procrează / și se-mprăștie la suprafață; / iar când fața devine sferă, ea devine / toate fețele deodată, în aerul scund și vioriu”. Are, fără îndoială, dreptate Gheorghe Perian atunci când afirmă că se găsesc în poemul citat „mai multe elemente ale poeziei moștenite, cum ar fi motivul cosmogonic, invocarea lirei, viziunea romantică a intermundiilor, prozodia clasică, pe care însă poetul le-a preluat fiind conștient că ele alcătuiesc un mănunchi de convenții, o manieră. Or, tocmai această conștiință a

livrescului va duce prin exacerbare la sațietate și va provoca o reorientare a lui Mircea Cărtărescu înspre o poezie mai puțin supusă formelor și motivelor în vigoare”. E drept, mutația de sensibilitate și de semn poetic se va produce chiar în ciclul *Georgicele*, în care, preluând tradiția „naivă” a unui univers bucolic, de o rusticitate anesteziantă, poetul recurge la mijloacele parodiei și ale ironiei, cu scopul, vădit, de a relativiza gravitatea ce guvernează un astfel de univers, de a da acorduri „joase” unor teme majore și, în acest context, de a aduce poezia mai aproape de realitate, de cotidian („voi feciori, / arați mai departe câmpia mănoasă / și veți da de o bombă neexplodată / și nebotezata / voi botezați-o cu niște cherry sau triple sec”).

Verva demitizantă a poetului, capacitatea și voința sa de a contracara modelele prestabilite, de a desacraliza e cât se poate de evidentă în *Poeme de amor* (1983). Cum știm, recapitulând sumar, am putea spune că erosul a fost perceput în grilă poetică, de-a lungul timpului, în două ipostaze opuse. Mai întâi, e vorba de o poezie erotică ori erotizantă inaugurată chiar de truveri și trubaduri, sub specia sublimității sentimentului, a reprezentării bărbatului în posturi ceremoniale de adorație și umilitate, de declamare a afectului în tonalități de efuziune exaltată. Mult mai târziu se ajunge însă la o reacție față de această imagine impusă de tradiție, reacție ce se va concretiza în efectuarea de către poeții moderni și postmoderni a unei operațiuni de demitizare ori de rescriere în grilă parodică a sentimentului erotic, sentiment care nu mai e evaluat în termeni superlativ-inflaționiști, ci e integrat unui nou cod axiologic, sentimentele gă-sindu-și, fără îndoială, o contrapondere în intelectul care le limitează efuziunile și, în același timp, le raționalizează, fiind, așadar, privite cu reticență și circumspecție de către ochiul critic al poetului. În acest fel, iubirea e transcrisă nu în registrul gravității și al solemnului, ci, mai curând, în grilă imaginativ-ironică, evident, cu însemnele parodice subiacente ori cu un umor contras într-o frază poetică de o ascuțită, ușor amară, luciditate: „iubito, sunt leșinat după sprayurile cu care te dai / și mi se face sete de buzele tale... / și aș vrea să mănânc puțin ruj de pe buza paharului tău... / și să-ți deșurubez câteva lacrimi de sub ochiul tău... / doar ca să-ți arăt cât pot fi de rău / cât sunt de negru în cerul gurii”. Avem de a face aici, fără îndoială, cu o situație de de-ritualizare a sentimentului și a femeii iubite, într-un limbaj de un prozaism vădit și căutat, în care cuvântul pare de o concretitudine brutală, iar alăturările de vocabule din sfere semantice diferite au rezonanțe argheziene; din această întrupare a viului prin intermediul unui element mecanic se nasc elemente ironice și parodice, ca în următoarele versuri de o savoare lexicală ineputabilă, amplificată și de inserturile intertextuale ce vor să sugereze că viața lumii nu este nimic altceva, în fond, decât o comedie a textului: „arată-te. cumpără-mi. știu că ai bani. / că nu te-ai risipit prin spini și bolovani. / că ești lângă mine / și mângâi ghemotocul dureros de zgârciuri, vene și intestine / tremur viața me / nu mai pot merge femeie braț cafine / ridică-mă, spală-mă. *Cuțitul os.* / am să fiu curios. / nu mai fac, nu mai pot să fiu așa de întreg: / *advocat, mare proprietar și aleg. Coleg.* / nu mai ține. / mi-e sete de tine, mi-e foame de tine / îți văd tricoul (KISS ME) reflectat în vitrine / ia-mă în brațe și strivește-mă bine”. Dragostea, așa cum e ea

prelucrată de poetul postmodern, e mai curând o comedie a cuvântului decât un sentiment în stare nudă, un efect de halou parodic al limbajului decât un afect cu contururi psihologice strânse ori nete. În același sens pot fi urmărite transplanturile de cuvinte cu iz arhaic ori elementele de argou, ce dau farmec și plasticitate limbajului („să ne iubim, chera mu să ne iubim per tujur / ca mâine vom fi pradă inundațiilor, surpărilor de teren bețiilor crâncene / ca mâine un ieri cu labe de păianjen de fân îți va umbla în cârlionții de florio ai coiffurii / zăpăcindu-te, ambetându-te”).

Într-o astfel de poezie îmbibată de aromele livrescului, cotidianul pare să fie alcătuit din referințe bibliografice, iar ființa poetului e articulată din reflexe ale cărților citite. E drept, există și ecouri ale biografiei, acestea însă fiind expuse tot prin filieră livrescă („o să suport condescendența tinerilor, o să las nasul în jos când o să vină vorba de poezie, o să fac traduceri / ca să nu mă uite lumea, ca să par că mai trăiesc, / sau o să-mi public cândva un volum de versuri din tinerețe / atât de proaste, că nu le băgasem în nici o carte / și o să am un succes «de prestigiu», mi se va spune «autorul *poemelor de amor*», / precursorul a Dumnezeu știe ce poezie va mai fi pe atunci”). Fantezist și ironic până peste poate, manierist și barochizant, Mircea Cărtărescu străbate cu voluptate vârste ale poeziei dintre cele mai diferite, rămânând, cu toate acestea, el însuși, într-un demers de o limpede specularitate; în oglinda textului, ochiul teoreticianului, avid de paradoxuri, se străvede mereu, ca într-un palimpsest suav-alegoric.

În *Levantul*, epopee ludic-parodică, manierismul cărtărescian merge tot mai mult pe linia aglomerării de obiecte eteroclite. Aspectul cel mai frapant al lirismului e acum acela de bazar carnavalizat, de bâlci textualizat, dominat de conotații livrești. De altminteri, Cornel Regman constata modul în care, o dată cu acest volum, câștigă teren înclinația poetului spre fantezia debordantă, spre extravertire: „Mircea Cărtărescu bate cu *Levantul* orice record în direcția conceperii unei poezii extravertite, compozite, ce-și propune – asemenea albinei – și conceperea fagurelui, și producerea mierei care-l umple. Poemul epic cu peripeții și neprevăzături parcă scoase din mânecă va fi acest cadru, acest suport pentru fantezia dezlănțuită a poetului. O fantezie care lucrează și ea pe două planuri, unul strict parodic și oarecum solicitând mai mult ingeniozitatea faber-ului ascuns în poet, cu rezultate – trebuie să spun – nu totdeauna la înălțimea așteptărilor (numeroase pastişe și încercări pe teme date, printre care și o ambițioasă *glossă* fac parte din acest lot), și celălalt plan, aș zice intrinsec condiției de poet, favorizând ecloziunea tuturor darurilor de care dispune creatorul”.

Își face loc tot mai mult, în *Levantul*, o tentație a *jocului*, o tendință spre exercițiul barochizant împins ușor spre absurd, prin alăturarea unor elemente ale realului din cale afară de disparate, și care, astfel, fac translația spre lumea imaginarului, un imaginar buf, burlesc chiar, cu iz fantastic, dar și cu ecouri din întrupările mecanomorfe ale lui Urmuz, ca în versurile următoare: „Mestecări de roți dințate unse cu lichid dă frână / Arce rupte, cruci de Malta prinse tare în șurube / De cremaliere știrbe, de rulmenturi și de cupe... / Una mare cât

---

Femeie
cu capul
de trandafiri
(1935)

---

hambarul lua poame din cais / Cu trei dește de aramă și le pune iute-n coșuri; / Alta mică jumulește peanele de pe cocoșuri, / Le ascute și le moaie-n călimări ce cresc din stâncă / Și înscrie-n pergaminturi vro istorie adâncă; / Alt mechanic cu lăboaie de paing înșfacă iute / Un pirat ce să holbase prea aproape de volute / Și îl bagă-ntr-o chilie cu o poartă dă oțel; / Într-o clipă-l scuiță proaspăt, pomădat, spălat și chel / Ras obrazul, ras și capul, cum să poartă la tătari...”. Cântul al XII-lea din *Levantul* se deschide cu o evocare, în tonalități și culori fastuoase, a perimetrului balcanic, spațiu ce poartă în sine magia trecutului și tentația depărtărilor, în care senzația dominantă e aceea a moliciunii și lenei, complicată, desigur, cu un amestec de suavitate și spaimă atroce. E închipuită, în această parte a poemului, o întreagă lume, cu o structură policromă, dezarticulată și fascinantă prin proiecția în dimensiunea onirică și în cadrele unei oscilații perpetue între aparență și esență, între realitatea concretă și iluzia amăgitoare a jocului poetic.

Predominante sunt sonorile și formele lexicale arhaice, prin care autorul caută să-l introducă pe cititor în lumea fabuloasă a orientului, o lume cu contururi fluide și cu o mecanică trepidantă a propriului metabolism, cu o structură neomogenă, de o diversitate policromă, exorbitantă ca ritm și alcătuire: „Floarea lumilor, otravă ce distili între petale, / Semilună care aur pui pă turle dă cristale, / Vis al leneșei cadâne ce pe perini de atlas / Fundul greu strevede dulce pân șalvarii de Șiraz, / O, Levant, ostroave-n marea limpeziată ca paharul, / Sertăraș unde miroasă cimbrul și enibaharul / Ce Dimov într-o poemă n-apucă a mai descri, / Zeci de tronuri hâde-n cari șade câte-un Hangerlí, / O, Levant, Levant feroce ca și pruncul care bate / Cuie într-o pisicuță adormită – cine poate / Neagra ta tristețe-a trage-n al său pept și a sta viu?”. De altfel, în cântul al XII-lea se stabilește o opoziție destul de elocventă între prezent și trecut, între lumea concretă, copleșitor de reală și lumea închipuirii, a fanteziei care relativizează contururile obiectelor, le transfigurează, transformă ponderea acestora în magie a imponderabilului. Auctorele este prezentat aici în timp ce își scrie epopeea, primind vizita propriilor sale personaje. Popasul în prezent se realizează într-o atmosferă rece, de îngheț, o ambianță improprie inspirației: „Lucrez în bucătărie. Suflu-n degetele reci. / Gaze sunt mai mici ca unghia, ca petale de-albăstrea. / Zaț de nechezol mânjește fundul ceștii de cafea. / Sunt pe masă doar borcane nespălate, și-un cuțit: / Se reflectă-n lama-i oablă chipul meu nebărbierit”.

În fond, regăsim aici ceva din gustul tipic postmodernist pentru trecut, trecutul istoric și cel literar deopotrivă, un fel de modă „retro”, prin care sunt recuperate, cu un instinct ludic și parodic fără pereche, părți, elemente componente, piese mai mult sau mai puțin desuete ale mecanismului literaturii. Fantezia, virtuozitatea și frenezia cu care Mircea Cărtărescu demontează vechi resorturi ale literaturii sunt inepuizabile. Lumea reală, ca și parafraza ei ficțională, se întretaie aici, într-o multitudine de ipostaze și de accente, carnavalesți ori ludice. „Comedia” literaturii este asumată din unghiul unor revelatorii jocuri ale limbajului, care conferă farmec și parfum arhaic ori, dimpotrivă, coloratură neologistică unei limbi inventate, cum observa N. Manolescu. Cuvinte din sfere lexicale foarte diferite se întâlnesc, se întretaie și se contaminatează reciproc, într-un spectacol lingvistic de o debordantă vitalitate: „Când pornii poema asta cât eram de cilibiu! / Joacă îmi părea a face să trăiască-n epopee / Șpan-gă de bărbat alături de pept fraged de femee, / Stiluri mult sofisticate să aduc dânt-un condei / Cum călugărul înfloare pergamintul dă minei / Ticluiam, cu muzichie dă clavir și dă spinetă, / Vreo istorie pe apă, vreun soi de operetă, / Plictisit fiind de joasa poezie-a vremii noastre... / Cum sucește cofetarul acadele roz, albastre / Împleteam și eu la frase, umilitul condeier / Râdicând nu turnul Babel, ci doar tortul lui Flaubert. / Cine-ar fi crezut vreodată că o lume-avea să iasă / Vânturând aripe ude, dâ n gogoșa de mătasă / A Visării, Poesiei... Doamne, Doamne, ți mulțumesc! / Foliși iar carnea-mi slabă la ceva nepământesc, / Străvăzuși iar lumi frenetici pân mocirla mea dă sânge, / Din nou bila cea vrăjtită-n palma mâinii mele stângi e!”. Epopee cu o tramă complicată și cu un limbaj savuros, *Levantul* poate fi considerat și un text cu valențe meta-

textuale, în măsura în care poetul retranscrie liniile de forță ale istoriei poeziei românești, din perspectivă ludic-ironică și parodică. Dexteritatea stilistică a autorului e uimitoare, ca și stăpânirea desăvârșită a unor registre ale limbii de o deconcertantă diversitate. Imaginea auctorelui așezat față în față cu lumea ficțională pe care el însuși a închipuit-o, ca și insertul livresc, jocul permanent între text, intertext și metatext, fac din *Levantul* un poem în care comicul și parodicul, pastișa și ironia se întâlnesc pentru a configura o comedie a literaturii rescrisă în grilă postmodernă.

O altă poezie reprezentativă pentru lirismul cărtărescian, *Georgica a IV-a*, din volumul **Faruri, vitrine, fotografii** face parte din acele creații, tipic postmoderne, care încearcă să recreeze parodic mituri și forme culturale sau literare. Parodia se îndreaptă înspre purismul genurilor și speciilor literare, a căror structură e subminată prin insertia citatelor livești, prin tehnica aluziei intertextuale ori prin recursul la imagini de impact brutal din cea mai strictă actualitate. Ciclul *Georgicelor* lui Mircea Cărtărescu reprezintă, cum s-a spus, „o replică la poezia de tip bucolic și arcadian, dar și, în sens mai larg, la omogenitatea imaginarului clasic, la poetica armoniei” (Radu G. Țeposu).

Cu alte cuvinte, instinctul parodic al poetului se orientează, mai întâi, spre o anumită tectonică a imaginarului clasic, spre fixitatea și stabilitatea monolitică a imaginilor, spre convenționalismul unor procedee și, nu în ultimul rând, spre tratarea subversivă a unei maniere poetice mai intens particularizată. Clarității și armoniei clasice i se preferă acum eterogenitatea și reflexul ironic, prin care imaginea realității este relativizată, capătă, cu alte cuvinte, forme și dimensiuni inedite, mult mai aproape de fenomenologia complexă a realului. Regăsim, și în *Georgica a IV-a*, o distorsionare manieristă a realității, o tratare a imaginii lumii în cheie parodică, cu ecouri din poezia tradiționalistă, cu fragmente de real transpuse ca atare, dar și cu inflexiuni ironice: „țăranul de când cu electrificarea / înțelege cum stau lucrurile pe planetă / se indignează în mijlocul pogoanelor sale / de situația din cipru și liban / pândește sateliții și le smulge / aparatura electronică bă / plozilor nu uitați bateriile solare / să ne-ncălzim la chindie conserva de fasole / cu cârnăciori produși la fetești / bă dați în câini lumea e mică / bă cu gerovital se duc ridurile ca-n palmă (...)”.

Poetul procedează, cu consecvență, la o desacralizare a limbajului poetic, dar și a lumii pe care o evocă. Dacă în poezia de dinainte lumea rurală și țăranul, ca figuri emblematice ale tradiției, erau prezentați într-o postură cvasiritualică, cu accente mitice pronunțate, în poezia lui Mircea Cărtărescu acea ambianță festivă se dizolvă, prin intervenția ironiei, a parodiei și pastișei. Intenția de a desolemniza resorturile propriului univers poetic se împlinște prin insertia unui limbaj denotativ, de strictă actualitate, cu termeni preluați din viața cotidiană, cu „obiecte” lirice de o irepresibilă banalitate. Oralitatea acestui poem este, de altfel, de ordinul evidenței: apelativele (hai, bă, dragii mei etc.) sugerează existența unui dialog presupus, ce conferă stilului poetic dinamism și fluentă a exprimării.

În partea a doua a poemului se produce o mutație de tonalitate și de percepție. Din frivol, marcat de inflexiuni parodice și ironice, tonul devine grav, apăsător de o percepție acută a lumii, a vieții și a morții. Nici aici nu lipsesc accentele intertextuale, căci ecourile argheziene (din *De-a v-ați ascuns*) au un sunet cât se poate de limpede. Limbajul poetic este auster, scuturat de podoabe, tăietura versului e severă și netă, iar tonalitatea textului e preponderent gravă, cu catifelelări liturgice ale frazei. Parafraza argheziană, alături de timbrul solemn al evocării jocului de-a viața și moartea, nu sunt însă lipsite de implantul ironic, de o predispoziție parodică: „hai dați-i zor cu porumbul că eu mă duc / puțin pe lumea cealaltă adică a treia / și ultima feții mei / dragii mei copchiii mei ce să-i faci / așa e jocul / arză-l-ar focul”. Avem, în această poezie, cum s-a mai observat, și un amestec de vechi și nou, de patriarhalitate și de univers tehnicizant, dar și de solemnitate și spirit parodic. Cu o compoziție eterogenă și un lexic extrem de divers, punând în cumpănă seriosul vieții și ludicul, *Georgica a IV-a* e o poezie ce conține și un sens demitizant, o predispoziție polemică, la adresa percepției idilizante a lumii satului, la adresa unei viziuni edulcorate, mitizante a țăranului și a ambianței lui. Discursul poetic e marcat de o extremă claritate semantică, conformația imaginilor e precisă, iar tectonica textului e fundamentată pe un joc extrem de elocvent între gravitate și impuls ironic, între solemnitate și spirit ludic manifestat în exploatarea resurselor verbului.

Referindu-se la modul de articulare a imaginarului poetic cărtărescian, Radu G. Țeposu remarca faptul că „ochiul autorului e avid, înfrigurat, vede enorm și adună în pagină infinitatea fragmentelor percepute, care se mișcă enigmatic, hiperbolic ori microscopic, precum într-o plasmă. Impresia de harababură ontologică, de aglomerare fastuoasă sugerează și un mod al imaginației: voind să fie realist în observație, poetul e un fantezist în reprezentare. Precizia, minuția hiperrealistă cu aparență de descriere pozitivistă împing detaliile spre incertitudine, spre explozia convulsivă. Imaginea finală e de percepție delirantă, de *misterium tremens*. Observația și descrierea voit neselective sunt forme de recuperare a omogenității prin cumul, prin aglutinare fabuloasă. Viziunea e stilul”.

Ciocnirea e, în acest sens, o poezie de dragoste, în care Mircea Cărtărescu se găsește din nou în răspărul mentalității și tonalității romantice. Sentimentul iubirii își pierde ținuta lui solemnă, gravitatea și grația hieratică a trăirii se transformă în emoție lucidă, extrovertită, dar și în spectacol fantezist, ce e alcătuit din gesturi neprotocolare, sugestii ale inefabilului, dar și detalii ale realului celui mai prozaic. Secvența inițială a poeziei transcrie datele unei crize a comunicării, dacă nu a comuniunii, dintre două ființe aflate într-un univers intens tehnicizat, cu articulații destrămate și cu o certă predispoziție spre reificare: „într-un târziu am încercat să-ți dau telefon, dar telefonul murise / receptorul duhnea a formol, am deșurubat capacul microfonului / și am găsit fierul ruginit, plin de viermi; / am căutat șurubelnița / și-am desfăcut carcasa: de lița bobinelor / își prinseseră păianjenii pânza. / pe șnurul împletit, acum putred, cu cauciucul mâncat și sârma zdrelită / își lăsau mirosul furnicile”.

Secvența a doua a poeziei aduce cu sine o mutație esențială de ton, de dispoziție lirică și de registru al imaginarului. Dintr-un spațiu al concretului, al aparențelor și al detaliilor de intolerabilă pregnanță, poetul face translația înspre regimul unei suprarealități, în care contururile obiectelor se deformează, formele și suprafețele se amestecă până la indistinție, distanțele se anulează și diferențele sunt abolite. În fapt, poetul construiește aici, într-o scenografie supraréalist-ironică și o recuzită alcătuită din elemente disparate ale realului, unificate, dinamizate de suflul erosului, o feerie onirică, în care lucrurile își pierd ponderea și consistența, iar intolerabila constrângere a spațiului și timpului încetează să mai funcționeze. Un univers părelnic, asemenea celui confecționat în visele supra-realismului, se articulează aici, sub presiunea vocii integratoare și dezintegratoare, în același timp, a erosului: „l-am apucat, l-am smucit pân-a ieșit din pioane / cu tencuială cu tot, / am tras de el până am început să apropii / metru cu metru cartierul tău de al meu / turtind farmaciile, cofetăriile, pleznind țevile de canalizare / încălecând asfalturile, presând atât de mult stelele pe cerul violaceu, / de amurg, dintre case / încât deasupra a rămas doar o muchie de lumină scânteietoare / pulsând în aerul ars, ca de fulger. / trăgeam de fir, și ca un sfânt indian făcând trapezul pe ape / statuia lui c. a. rosetti aluneca spre miliție / consiliul popular al sectorului doi / se ciocni de foișorul de foc și se duse la fund cu tot cu o nuntă / iar strada latină zâmbi; trăgeam de fir, încolăcindu-l pe braț, și deodată / casa ta cu brăuri albe și roz ca o prăjitură de var / apăru cu fereastra ta în dreptul ferestrei mele / geamurile plezniră cu zgomot / iar noi ne-am trezit față-n față / și ne-am apropiat din ce în ce mai mult / până ne-am îmbrățișat strivindu-ne buzele / pulverizându-ne hainele, pieile, amestecându-ne inima / mâncându-ne genele, smalțul ochilor, coastele, sângele, / ciobindu-ne șira spinării, arzând”.

Cea de a treia secvență lirică aduce în scenă, după impetuosul salt în domeniul imaginarului și al miraculosului oniric, un recul în realitatea comună, după cum imaginilor dinamizatoare, ascensionale și ardente, le iau locul imagini ale staticului, ale *cenușii*, ale încremenirii. Extaza erotică e urmată, în final, de o presimțire a neființei, de o ieșire din timp cu valențe simbolice: „arzând cu troznete, ca dați cu benzină / arzând cu ghețuri albastre, cu stalactite de fum / cu ceară sfârâitoare, cu seu orbitor / până cenușa a umplut lada de studio și chiuveta din baie / și păianjenii și-au făcut plase în coșul pieptului nostru”.

Poezie a contrastelor (real / ideal, terestru / sublim, suav / atroce, dinamic / static), *Ciocnirea* e și o poezie a crizei erosului, stare privilegiată alcătuită din înălțări și căderi, din ardere și cenușă, din contingentă și transcendentă, din viziune supraréalist-onirică și notație brutală a realului cotidian.

Gheorghe Grigurcu sintetiza, cu eficiență, datele cele mai însemnate ale demersului poetic cărtărescian, subliniind mai ales elementele de frondă și de nihilism ce se pot regăsi în structurarea poeticului: „Antidiscursiv prin discursul interminabil, antisentimental prin exhibarea sentimentului, anticalofil prin năstrușnice subtilități de scriitură, își bizuie demersul pe exercițiul unei riguroase libertăți. Nihilismul său e un spectacol scânteietor, regizat cu acri-

bie, fronda sa are un temeinic alibi intelectual, subversiunea expresivă pe care pare a o promova e, neîndoios, rodul unui cult al limbajului. Tocmai această surprinzător de matură stăpânire a pârghiilor poeziei îi îngăduie efectele de însumare (sintetice), în principal acel text imens, vuitor ca o cascadă, figură a unei frenezii a spunerii”.

Poezia *O motocicletă parcată sub stele* e structurată ca un lung monolog, construit în stil ironic și cu inflexiuni parodice. Decorul poeziei este ambivalent, cu elemente ale spațiului citadin, cu vitrine de magazine, ganguri și străzi, dar și cu o foarte vie sugestie a elementelor cosmosului (stele, galaxii etc.). De fapt, se poate spune că oglinda motocicletei are, între altele, și un rol mediator, o funcție de trecere de la un spațiu la altul, din dimensiunea terestră în cea cosmică: „sunt o motocicletă parcată sub stele, lângă vitrina magazinului / de reparat televizoare, / din gang vine curent, sunt palidă, slăbită, / în magazin au lăsat un bec aprins, așa că vreo două tuburi catodice / ghivece cu asparagus și cactuși, rafturi de cornier înșesate de carcase / de televizor, casete AGFA și cabluri / lucesc tulbure, îmi populează singurătatea. / căci mă simt singură. / în oglinda mea retrovizoare foiesc galaxiile, / aburesc stelele în roiuri globulare, își trimit găfâitul radiosursele / toate îndepărtându-se-n fugă, ca niște criminali de la locul faptei / lăsând o dără de sânge în urmă”.

Dincolo de aerul teatral-alegoric al poemului, putem descifra aici și o antinomie animat / inanimat, real / ideal, cu prezența irepresibilă a unui sentiment de nostalgie a făpturii din oțel și cauciuc către stările sufletești ale umanului („ce liniște câteodată mă-ntreb / ce-o însemna să faci dragoste, căci ei vorbesc doar de asta. în fiecare / sâmbătă ei mă încalecă / și mă târăsc pe șosele. văd dealurile, norii, soarele / picăturile de ploaie, copacii încurcându-se-n curcubeu... / ah, cilindrii mei îmi ticăie nebunește, atunci chiar simt că trăiesc. / ei intră în motel și fac dragoste. / ei sunt Stăpânii și se simt liberi. / dar cum poate fi cineva liber când e făcut din celule?”). Opoziția ireconciliabilă între obiectul încremenit în spațiul său și ființa umană, ce-și poate exprima și înfăptui opțiunile proprii, se păstrează pe tot parcursul poemului. Tulburătoare e interogația din finalul primei secvențe lirice, interogație ce exprimă cu acuitate ideea perisabilității ființei umane, a fragilității cărnii, în raport cu materia inanimată, inertă, dar mult mai durabilă.

Dacă sub unghiul alcătuirii sale ființa umană e dezavantajată, în schimb, în ceea ce privește sentimentul iubirii, omul este privilegiat, iubirea fiind starea afectivă ce îi configurează un statut aparte, o fizionomie ideală, generatoare de armonie și echilibru afectiv. Aspirația spre sentimentul iubirii, pe care o nutrește motocicleta e, în fond, echivalentă cu o tensiune spre înalt, spre sfera umanului, cu universul său proteic de trăiri, de neliniști, neîmpliniri și refulări: „Și înapoi în gang, lângă vreo dacie prăfuită. / mi-e sete de dragoste, dacă aş putea iubi măcar vreun stecker cu / prelungitor din vitrina asta. / mi-aş luneca degetele pe pielea lui de plastic alb, dac-ar vrea / și dac-aş avea degete, dac-aş putea să trăiesc / măcar și în câmpul bioelectric al cactusului...”

Ultima parte a poemului capătă o tonalitate deceptivă, e marcată de o stare de neîmplinire, de un impuls agonic și o revelație a durerii și a morții: „curând, curând o să mor și n-am făcut nimic în lumea asta, / or să mă arunce la fiare vechi / or să îmi crape farul și becul ars o să-mi atârne de două firișoare / de liță / toată viața i-am ajutat pe alții să facă dragoste / iar eu o să mor printre bobine, magneți și ciulini. / sunt o motocicletă parcată sub stele. / dimineața or să mă-ncalece iar, or să-mi sucească ghidonul, / or să mă ambreieze / și iar pe asfaltul multicolor, printre dealurile roșcovane, / printre munții albaștri / prin depresiuni străbătute de râuri / printre pasajele de cale ferată, prin orașe de provincie cristaline / rulând contra vântului prin stropii de ploaie și gazul de eșapament / mâncând kilometrii. / asta o însemna să faci dragoste? / oricum, asta e consolarea mea, e meseria mea, e dragostea mea. / pentru asta merită să fii singur.” Alegorie a tensiunii ireconciliabile dintre animat și inanimat, dintre uman și obiectual, poemul *O motocicletă parcată sub stele* e o mărturie elocventă a mijloacelor lirice postmoderne de care dispune Mircea Cărtărescu: fantezism, ironie, spirit parodic, alternanța rapidă a planurilor poetice și a predispozițiilor scripturale, dar, nu în ultimul rând, și recursul la spiritul ludic și la registrul oniricului.

Poema chiuvetei face parte din ciclul *Idile*, apărut în volumul *Totul* (1985), volum de maturitate al poetului. Ciclul *Idile* cuprinde poeme de dragoste, în care autorul realizează un elogiu, nu lipsit de accente ironic-ludice, al ființei iubite. Grandilocvența romantică este, în aceste poeme fanteziste, relativizată de timbrul parodic, ardența sentimentului se temperează sub impulsul restrictiv al logicii diurne a imaginarului. Nicolae Manolescu observă, de altfel, o astfel de pulsione a contrariilor: „Ca și *Poemele de amor*, poeziile din *Idile* se bazează pe un joc superior nu numai cu sentimentele, dar și cu formele literare în care ele s-au exprimat. Amestecând stilurile erotice, Mircea Cărtărescu reînnoiește poezia extravagantă a lui Minulescu: volubilitate emoțională, pigment exotic, referințe la realitatea imediată a unui anumit mediu, incongruențe deliberate, epatare intenționată, delir onomastic. Poetul își cântă iubirea în cele mai variate registre: serios, comic, șlagăr de muzică ușoară, argou bucureștean, stiluri profesionale etc.”

Trama simbolică și alegorică a *Luceafărului* eminescian o regăsim transcrisă aici în versuri și imagini desacralizante, în tonalitate ludică și fantezistă, într-un limbaj viu, policrom ce desemnează obiecte banale, cu semnificații dezafectate, cu accentul existențial cu totul șters. Obiectualizarea eroilor lirici, laolaltă cu impulsul demitizant la care procedează poetul, recursul la parodie și la farsa lingvistică – toate aceste elemente ale discursului postmodernist sunt puse în valoare de Mircea Cărtărescu, din dorința de a actualiza un mit, de a-l resuscita tocmai prin desolemnizare a viziunii și prin conectare imediată la sfera cotidianului celui mai anodin.

„Obiectele” lirice nu mai fac parte, nici ele, din sfere ale sublimității, din cercul absolutului romantic. Dimpotrivă, acestea sunt extrase din universul casnic, din registrul anodin al culinarului. Distanța dintre protagoniștii scenariului liric (*steaua galbenă* și *chiuveta*) este incomensurabilă, pentru că cele

două entități aparțin, fatalmente, unor sfere ontice ireconciliabile: „într-o zi chiuveta căzu în dragoste / iubi o mică stea galbenă din colțul geamului de la bucătărie / se confesă mușamalei și borcanului de muștar / se plânse tacâmurilor ude. / în altă zi chiuveta își mărturisii dragostea: / – stea mică, nu scânteia peste fabrica de pâine și moara dâmbovița / dă-te jos, căci ele nu au nevoie de tine / ele au la subsol centrale electrice și sunt pline de becuri / te risipești punându-ți auriul pe acoperișuri / și paratrăsnete”. Poezia se desfășoară în continuare prin inserția unei invocații cu iz parodic, prin care steaua e chemată să stăpânească „regatul de linoleum” și să devină „crăiasă a gândacilor de bucătărie”. Tonul de badinerie, inflexiunile de feerie trucată, dar și reflexele onirice dau poeziei o vagă culoare suprarealistă, cu desenul elementelor dezarticulat, cu o sintaxă a imaginilor frântă, sinuoasă, de o lentoare eleată: „stea mică, nichelul meu te dorește, sifonul a bolborosit / tot felul de cântece pentru tine, cum se pricepe și el / vasele cu resturi de conservă de pește / te-au și îndrăgit. / vino, și ai să scânteiezi toată noaptea deasupra regatului de linoleum / crăiasă a gândacilor de bucătărie”. Drama tragicomică ce prinde contur aici este o dramă a incompatibilității și una a comunicării. Limbajul erotic e, de altfel, demistificat, privat de accentele sublimului și ale retorismului cu care îl investiseră poeții romantici, după cum recuzita este, cum am văzut, și ea, desacralizată, împinsă în universul banal, derizoriu al bucătăriei: „dar, vai! steaua galbenă nu a răspuns acestei chemări / căci ea iubea o strecurătoare de supă / din casa unui contabil din pomerania / și noapte de noapte se chinuia sorbind-o din ochi. / așa că într-un târziu chiuveta începu să-și pună întrebări cu privire / la sensul existenței și la obiectivitatea ei / și într-un foarte târziu îi făcu o propunere mușamalei”.

Finalul poeziei îl aduce în prim plan pe menestrelul acestei fabule postmoderne, în care eroii au reflexe ale spațiului culinar, iar predispoziția spre farsă și spre comedie a limbajului este predominantă: „...cândva în jocul dragostei m-am implicat și eu / eu, gaura din perdea, care v-am spus această poveste. / am iubit o superbă dacie crem pe care nu am văzut-o decât o dată... / dar, ce să mai vorbim, acum am copii preșcolari / și tot ce a fost mi se pare un vis”. Povestea de amor dintre mica stea și chiuveta de bucătărie are, cum era de presupus, un final ironic și parodic, în care evaziunea în irealitate, în lumea fanteziei este refuzată, iar împlinirea în planul terestru, anodin, prozaic e singura posibilă. Din punct de vedere formal, poetul valorifică, în acest text, resursele invocației și ale exclamației, apelează la monolog și la dialog, la imaginile abrupte ori la sugestiile suprarealiste ale onirismului, dar procedează și la decupajul brut, la notația fermă și concisă din realitatea anodină. Între visul feeric de iubire și atracția irepresibilă a teluricului pendulează, în fond, poemul acesta, un alt „Luceafăr întors”, tratat în penița ironică și parodică a postmodernilor.

O seară la operă e, poate, alături de *Levantul*, cel mai citit poem cărtărescian. În *Argument* e citată o speculație probabilistică, conform căreia „o maimuță dresată să bată la mașină și având la dispoziție infinitatea timpului va reuși, la

capătul a multe trilioane de ani, să reproducă un sonet de Shakespeare. Poemul de față se referă tocmai la momentul în care maimuța noastră, concentrându-și eforturile, reușește, de bine, de rău, să înjghebe acest sonet”. Poemul este, cum s-a observat, un periplu intertextual printre vârstele poeziei de dragoste românești. Prin intermediul citatului intertextual, al parodiei și pastișei, al tușei ironice, ori al colajului de imagini, poetul parcurge o mare varietate de registre stilistice ale imaginarului erotic, cumulând atitudini dintre cele mai diverse, într-un spectacol deconcertant al gesticulației îndrăgostite.

În altă ordine, poemul *O seară la operă* este și o comedie a limbajului erotic, un text alcătuit din alte texte, aflat la răspântia altor texte, hrănindu-se din texte, alimentându-și energiile vizionare din suavitățile și retorica limbajului erotic. N. Manolescu sublinia, cu justete, o astfel de postură a textului cărtărescian: „O primă idee ce se desprinde de aici este că poezia se face din cuvinte și acestea stau oarecum la dispoziția poetului, care nu le inventează, ci le folosește. Orice poezie de dragoste este, în același timp, nouă, originală și rezultată din recombinarea tuturor poeziilor de dragoste existente. *O seară la operă* este un splendid poem programatic pe această temă. Nu există un grad zero al limbajului poetic. Poeziile mai curând reflectă o tradiție literară decât sunt expresia unor trăiri. La limită, o poezie de dragoste poate fi sinteza unei anumite lirici erotice, ca un text născut din alte texte, într-o coexistență pașnică. O sinteză, fără îndoială, animată de spirit parodic, dar nu mai puțin autentică decât transcrierea în versuri a iubirii poetului”.

Prima parte a poemului transcrie, în grilă ironică, un discurs erotic juvenil, inflammat și jubilat, în stilul poeziilor lui Labiș, la care se face chiar o referire intertextuală: „Sunt iar îndrăgostit. e-un curcubeu / deasupra chioșcului de zi-are, stației de taxi, farmaciei și WC-ului / public din piața galați / reprodus pe retină de copii fărâmați / reflectat de șinele verzi de tramvai / străbătute de sentimente electrice, emoții cu aburi și senzații cu cai / e-un curcubeu / pe fiecare patiserie-ntomnată și chiar pe bombeul pantofului meu / și fiecare stradă pare neobrăzat de adevărată. / – dar iat-o că se arată: / dinspre eminescu, întunecând chioșcul de dulciuri și vulcanizarea / cu zgomotul pe care-l face marea / cu țipătul sfâșietor de jupoane, tacheți, cucoane și târgoveți, / furouri, nervuri, sinucigași, stații peco / stilouri kaveko”.

În partea a doua a poemului avem de a face cu un alt registru al discursului îndrăgostit, un registru al limbajului prozaic, al verbului cotidian, cu accente savuroase, pitorești, redus la dialoguri scurte, la cuvântul abrupt, ori la exclamația cu iz de imprecuație: „bestia dracului se învățase să sugă la cuba libre / din același pahar cu mine. îl mai pocneam câteodată / dar e drept că în general îi toleram multe. / – bătrâne, dă-mi voie măcar până la toaletă. / sau dă-mi o țigară, știi, munca, și mai ales creația are nevoie, / nu-i așa, de un stimulent, de pildă Rafa... / (i-am dat un omei) / – păi vezi? / și iar dă-i cu țăcănitul ăla dement / – încă puțin, bătrâne, și iese o odă cum n-a văzut kansasul, fii / atent ce poantă: / în fine, tipul și tipa / sunt în piața victoriei, lângă muzeul antipa / și tocmai când totul merge țais, merge brici / vine existența și le spune: hai,

dați-i cu sasu' de-aici! / – hai, gata, fetița, gata. o să treacă, toate trec în lumea asta. / – dar mai există existența? mai răsar stelele? mai există orașe? / – nu știu, nu fac politică. / – păi atunci hai să ieșim dintre betoanele astea / și, la braț cu mama Natură / cu pletele-n vânt să ne avântăm printre dealurile înverzite / printre herghelii, sau pe malul mării / să respirăm briza sărată a strâmtorilor / și să plângem de-atâta extaz pe carapacea crabilor / în spumă, în algele băloase, să ne tăiem în scoici/ și pescărușii să ne ciugulească de degete... / închipuie-ți, bătrâne, e primăvară!”.

Personajele lirice-cheie ale poemului sunt Poetul și Maimuțoiul, un alter-ego. Poetul își derulează „biografia” reală, cum s-ar zice, cu tristeți, eșecuri, melancolii și amintiri, în timp ce Maimuțoiul e poetul reprezentat în cealaltă ipostază, ficțională; emoțiile sale sunt, de fapt, alcătuite din alte texte, statura sa ontică e, în fapt, una prelucrată din modulații ale artistului, din inervații livrești și rezonanțe intertextuale. În dialogul dintre Maimuțoi și Femeie avem, în rezumat, o adevărată istorie ilustrată a poeziei românești de dragoste, într-o alternare de stiluri și de tonalități, de la cele ale lui Văcărescu, Alecsandri și Eminescu, până la acelea ale lui Blaga, Barbu sau Arghezi. Prin acest procedeu, al parodiei și pastişei, poetul recuperează, revalorifică, reficționalizează expresivități și tonalități din recuzita limbajului liric românesc. Finalul poemului nu e fără intenție programatică. Există aici, încrustat în carnea imaginii lirice, un elogiu adus creației și creatorului de valori artistice neperisabile: „Pentru artist, femeia nu-i femeie / ci mai curând ea seamănă-a bărbat / căci harul lui abia atunci scânteie / când de-un surâs se lasă fecundat. / Abia atunci gândirea sa adâncă / rămâne grea, și plină e de rod / când luntrea i se sparge ca de-o stâncă / în țândări, de al rochiei izvod. / Artistul e-a domniței lui mireasă / și-n grele chinuri naște mintea sa; / deși din carnea lui a fost să iasă, / poemul e asemeni și cu ea. / pătrunde, deci, din nou în al meu gând, / să-ți nasc copii, ce n-or muri curând”. Intertextualitatea, dar și inflexiunile așa-zis nepoetice, infuziile urâtului existențial și grația hieratică a sentimentului iubirii, suavitatea și trivialul se îngeamănează în poemul *O seară la operă*, poem programatic și, totodată, ilustrativ pentru tehnica artistică și viziunea cărtăresciană.

BIBLIOGRAFIE

1. Andrei Bodiou, *Mircea Cărtărescu*, Editura Aula, Brașov, 2000.
2. Mircea A. Diaconu, *Poezia postmodernă*, Editura Aula, Brașov, 2002.
3. Gheorghe Grigurcu, *Existența poeziei*, Editura Cartea Românească, București, 1986.
4. Ion Bogdan Lefter, *Flashback 1985: Începuturile „noii poezii”*, Editura Paralela 45, Pitești, 2005.
5. Nicolae Manolescu, *Literatura română postbelică*, Editura Aula, Brașov, 2001.
6. Gheorghe Perian, *Scriitori români postmoderni*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996.
7. Eugen Simion, *Scriitori români de azi*, IV, Editura Cartea Românească, 1989.
8. Radu G. Țeposu, *Istoria tragică și grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, Editura Eminescu, București, 1993.

Ana **ÂNDEPĂRTAREA
BANTOȘ ȘI ÎNTOARCEREA
LUI ION VATAMANU**

Ion Vatamanu s-a evidențiat printre confracții săi de condei prin amploarea percepției vieții: *Inima mea începe de la orizont*, – scria el, lăsându-se antrenat, chiar de la debut, în spațiile vaste ale literaturii, descoperind libertatea de mișcare altundeva, departe, în peisajul literar american, deloc asemănător cu cel bucovinean din care autorul a descins, în 1955, în Chișinău, și nici cu cel pruto-nistean, în care s-a afirmat, ambele fiind brăzdate de rănille adânci provocate de război și de istorie. Una din aceste răni trecea chiar prin grădina casei sale părintești, cu alte cuvinte, hotarul dintre țări era fixat chiar în inima poetului, provocându-i sângerarea perpetuă. Trasată astfel, cumpăna istoriei sau granița de sârmă ghimpată este expresia prin excelență a îndepărtării și apropierii. Prin echivocul ei, situația aceasta dă naștere unei stări sufletești determinată de o nevoie acută de certificare a eului, distanțarea și apropierea făcând parte dintr-un exercițiu spiritual permanent, având drept scop buna corelare a rapoanelor eului cu sine însuși. În general, disputa eului cu sinele este o problemă de referință a poeziei moderne, însă nu acesta e subiectul pe care mi l-am propus spre dezbateri. În cele ce urmează mă interesează, mai cu seamă, corelarea eului poetic din lirica anilor șaiszeci, în cadrul căreia s-a afirmat și Ion Vatamanu, cu realul, subiect care mi se pare foarte actual.

Se spune că fisurile lumii trec prin inima poetului, însă în cazul lui Ion Vatamanu situația e oarecum alta, căci el, căutând amploarea respirației lirice în cântecul transoceanic, „îndepărtat și aspru”, cel al lui Walt Whitman, căuta, de fapt, aerul în care să se simtă liber și care să-i favorizeze descoperirea înrudirii sufletului său cu sine însuși. Anume acesta va fi aspectul de maximă atracție al poezilor americani, remarcat și de Vatamanu într-o caracteristică făcută lui Whitman.

Am putea spune, în glumă, firește, că Ion Vatamanu descoperea literatura descoperind America, o Americă literară, desigur, despre care la noi se știa prea puțin. Îndră-

gostit la început de Walt Whitman, iar mai apoi de Robert Frost, poetul nostru deprindea o lecție de viață și de artă fondată pe următorul adevăr exprimat de către Robert Frost: *Există un Ceva, ce nu suportă împrejmuirea.*

Ion Vatamanu, poetul, s-a născut dintr-o nevoie acută de comunicare, de dialog. Poate anume din această cauză a făcut și traduceri, căci, să nu uităm, esența regimului sovietic a fost, după cum menționează Raymond Aron, „refuzul dialogului” [1, p.281]. Astfel tentația realului la poetul originar din Bucovina se îngemănează cu nevoia de cunoaștere a altor orizonturi lirice, dincolo de cele cuprinse între hotarele strict geografice ex-unionale, spiritul nou în literatură conjugându-se, din punctul său de vedere, cu descoperirea posibilității de a comunica într-un alt mod. Traducând din poezia americană, atras de Walt Whitman (1819-1892), în mod deosebit, el descoperă în versurile acestuia „prospețimea obișnuitului și neobișnuitului vieții, larghețea și măreția, gloriile omului, gustul democrației și libertății”, comunicarea directă cu mulțimea, pe care „o invită să participe la actul poetic în mod liber...” [2, p. 5]. Dincolo de fobia formalismului în artă, care se poate citi printre rândurile citate, fenomen impus literaturii din afară, sesizăm aici, în mod paradoxal, dorința scriitorului de a trezi interesul cititorului pentru rădăcinile vieții nepoluate de elementul ideologic din perspectiva căreia să-și proiecteze relația cu propriul său eu. Iată din ce cauză Ion Vatamanu, care s-a remarcat prin căutarea unei relații firești cu eul propriu, în ciuda faptului că unii l-au considerat (și poate îl consideră) un emul al folclorului, este mai curând foarte aproape de căutările cele mai moderne ale poeziei. Greu de descoperit, relația cu eul propriu i se profilează poetului în lumina unor orizonturi ademenitoare, dar foarte îndepărtate, așa cum i se prezintă, bunăoară, poezia americană. Cu alte cuvinte, are loc îndepărtarea voită a poetului de propriul peisaj literar. În plan literar general, acesta e un proces firesc care, reluat din timp în timp de către poeți, demonstrează, în primul rând, o voință de schimbare de atmosferă și, în al doilea rând, o dorință de primenire a uneltelor. Astfel, Ion Vatamanu va traduce, în 1969, din Walt Whitman *Cântec despre mine însumi*, urmând ca mai apoi, favorizat de apariția (în 1975, la Moscova) a unui volum antologic de poezie americană tradusă în limba rusă, să traducă, la rândul-i, din mai mulți poeți de peste ocean și prin intermediul limbii ruse. Așa a apărut, în 1977, *Antologia poeziei americane*, ediție prefată de traducătorul și antologatorul Vatamanu, iar mai apoi și alte traduceri din Robert Frost, A. Pușkin, E. Miezelaitis ș. a.

De fapt, interesul lui Vatamanu, ca și al altor confrăți ai săi, pentru literatura universală conține o anumită dorință de detașare, de îndepărtare care trebuie înțeleasă ca o posibilitate de a accede la o literatură mai apropiată de viața reală. În ceea ce-l privește pe Ion Vatamanu, va căuta în poezia americană îmbinarea literaturii cu progresul, incursiunea directă a literaturii în viață, îmbinarea elementului autobiografic cu cel mitic, la William Carlos Williams, bunăoară (1883-1963), utilizarea unui limbaj cotidian și a observației directe. Toate acestea le vom întâlni, într-o formă mai mult sau mai puțin transfigurată, și în poezia lui Ion Vatamanu. Lirica transoceanică îl atrage prin două calități remarcate de po-

etul nostru: antisentimentalismul și antiromantismul. Să amintim între altele că exista în epocă un antiromantism asociat cu refuzul unui stil grandoman. Dacă poetul acceptă un filon romantic, în primul rând în felul cum își concepe retorica poeziei sale, acesta e justificat în măsura în care contribuie la transmiterea unui mesaj axat pe nevoia de libertate a gândirii artistice.

Cântecul, îngândurarea, reflexivitatea din poezia lui Vatamanu, care își au sorgin-tea inclusiv în „îndepărtatele și asprele sunete ale cântecului american”, se justifică până la un anumit punct prin căutarea „cifrului”, a soluției pentru anihilarea echivocului din relația cu eul propriu și cu lumea. Este un aspect cu o pondere aparte în lirica lui Vatamanu și se cuvine să-l menționăm, deoarece este și foarte actual: după o perioadă relativ lungă de implicare a scriitorilor noștri în viața cetății, vine un moment în care se impune întrebarea în ce măsură autorii reușesc să fie ei înșiși, să-și păstreze individualitatea. Or, individualitatea poetului Vatamanu trebuie căutată în modalitatea lui de a descoperi realul. Demersul său poetic în acest sens urmează un traseu al „cântecului întrupat în om”, cu alte cuvinte, pentru poet reale nu sunt decât modelele ideale, imaginile exemplare, arhetipurile. Miticul, imaginile capabile să reveleze adâncurile ființei, rosturile de primă importanță, doar acestea au proprietatea de a reprezenta lumea reală. Adică, lumea reală a lui Vatamanu se află dincolo de cotidianul înșelător din versurile sale. Există în poezia lui Vatamanu o gravitate, un patos și o exaltare care vorbesc despre participarea poetului cu toată ființa la tot ceea ce scrie, poezia sa constituindu-se ca un act de oficiere plină de freamăt. Intensitatea sensibilității și aspirația spre absolut se regăsesc în acest „spațiu al știrii de sine”, cum și-a definit el însuși versurile. Toate acestea ne duc cu gândul spre „sensibilitatea aproape nefirească” a lui Walt Whitman, spre voluptatea cu care poetul american trăia fiecare moment al vieții, „acestea fiind principalele forțe care îi animă poezia” [3, p. 322]. Despre creația lui Walt Whitman s-a spus că se apropia de transcenden-taliști datorită „marelui și paradoxalului său efort de a uni democrația și subli-mul”. Ambiția aceasta este pusă, de către Peter Conn, autorul **Istoriei literaturii americane**, pe seama devotamentului său față de valoarea artistică a Americii [4, p. 138], precum și pe seama dorinței sale de a mărturisi „liber, complet și cu sinceritate despre o *Persoană*, o ființă omenească (eu însumi, în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în America)” [apud 1, p. 138]:

Astăzi cânt despre mine;

Și-n ceea ce zic despre mine vă puteți încrede,

Pentru că fiecare atom al meu este și al vostru.

(*Cântec despre mine*)

Și la Vatamanu rațiunea îndepărtării și a apropierii se conține, la fel ca și în versurile citate, în fuziunea eului în colectivitate. Poetul va dezvolta un întreg registru de motive, între care se află genealogia, înfruntarea nesfârșitului de firul de iarbă, sau de cântecul mugurilor, pentru a sublinia setea de absolut și, în același timp, de concret. Corelarea trăirii vii, frenetice, inconfundabilă prin concretețe, cu metafizicul colportat de metafore relevante, care se profilează ca o formă de îndepărtare și de întoarcere a poetului, transpare permanent:

*Am studiat valențele lumii: ceea ce se leagă
și ceea ce nu se leagă.*

Mărginimea și nemărginimea

Într-o legătură rotundă a gândirii

(Cuvinte de cretă)

Rotunjirea aceasta a mărginimii și a nemărginimii în gândire finalizează un traseu al îndepărtării și al apropierii cu care Vatamanu s-a familiarizat, inclusiv, prin traducerea din Whitman din care cităm:

Noi ne-am rotit destul

în spații străine

și iată-ne, în sfârșit, ajunși acasă.

Este un gând care îl va preocupa și pe Ion Vatamanu, nu doar în poezie, ci și în publicistică, unde îl întâlnim elucidat în felul următor: „Faptul că istoria de multe ori ne-a pus să ne pornim iară și iară de la pământ a făcut să ne vedem mai bine în oglinda de țărână, în adevărul pietrei și al apei, al frunzei, rotindu-ne cu aripa asupra casei și văzând în depărtare atât cât nu ne-ar desparte, ci ne-ar apropia...” [5, p. 112].

...La nord, la baștina-i, pe care a cântat-o atât de frumos, înfloresc acum cireșii, exact ca în versurile sale, dar totuși altcumva. Potopul lor de floare, cum l-a numit el, ni-l aduce printre noi, pe Ion Vatamanu, intelectualul care a consolidat spiritul adevărului, încercând să împace menirea poetului de a fi concomitent profet, sau vizionar și mesager al raționalității, acestea fiind calitățile cel mai greu de îmbinat de către un intelectual care îndepărtându-se nu face altceva decât că se apropie. Am putea spune că atât de îndepărtatul de noi, Ion Vatamanu nicicând nu a fost mai aproape de noi ca în această clipă, amintindu-ne de dragostea lui imensă de viață, revărsată în versuri, în lucrări cu caracter științific, în urmașii săi, copii și nepoți, în faptele sale de intelectual implicat în tot ce a fost și în tot ce va fi în acest spațiu.

Aprilie 2007

NOTE BIBLIOGRAFICE

1. Raymond Aron, *Spectatorul angajat: interviu cu Jean-Lui Messica și Dominique Wolton*, trad. de Miruna Tătaru-Cazaban, Editura Nemira, București, 1999.
2. *Poezie americană*. Antologie, traducere și prefațare de Ion Vatamanu, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1977.
3. Dan Grigorescu, *Dicționarul literaturii americane*, Editura Floarea darurilor, București, 1999.
4. Peter Conn, *O istorie a literaturii americane*, Editura Univers, București, 1996.
5. Ion Vatamanu, *A vedea cu inima*, Editura Literatura Artistică, Chișinău, 1984.

Diana VRABIE DESCIFRĂRI ÎN POETICA EULUI

Interesul sporit față de universul interior, nedisimulat, tendința reflectării experienței unice, preocuparea pentru descoperirea propriei individualități și, prin aceasta, înțelegerea ființei umane a determinat recuperarea sincerității prin genurile predilecte: *autobiografie, jurnal intim, memorii și corespondență privată*. Scriitorul caută în *literatura mărturisirilor* o eliberare a eului prin funcția catarhică a confesiunii, iar cititorul, saturat de ficțiune, dorește să citească într-un text ceva „ca în viață”. Un fapt demn de semnalat este acela că reprezentanții autentici ai clasicismului vor refuza vehement confesiunea, considerând-o un act de indiscreție și scandal¹. În mod paradoxal, predilecția pentru aceste specii se va manifesta însă tocmai în epocile de maximă stilizare și convenționalism, ca o reacție împotriva disimulării. Devorat de o veritabilă pasiune a adevărului, Saint-Simon simte nevoia să-și exteriorizeze experiențele acumulate la curtea lui Ludovic al XIV-lea, fără a se lăsa intimidat de „neglijențele” stilistice, „repetările prea apropiate ale aceluiași cuvinte” sau de „obscuritatea frazelor”: „Am simțit aceste defecte – nu le-am putut evita, cucerit mereu de materie și prea puțin atent la modul de a o înfățișa, ci numai de a o explica limpede... Ca să corectezi bine ceea ce ai scris, trebuie să știi să scrii bine. Se poate vedea ușor că nu m-am putut mândri cu asta. *Nu m-am gândit decât la exactitate și adevăr*”.

Adevărații memorialiști sunt dominați de un „dublu reflex etico-veridic” (Adrian Marino), ce stă la baza principiului autenticității. El poate fi regăsit în forme aproape pure în **Confesiunile** lui J.-J. Rousseau, creator modern al genului confesiv, adept al sincerității absolute, în așa măsură încât unica lui temere nu este „că voi spune prea multe sau că voi spune minciuni, ci că nu voi spune totul și că voi trece sub tăcere adevăruri”. El afirmă, în **Confesiuni**, că s-a apucat de o „lucrare cum n-a fost alta la fel”, întrucât ea reprezintă „singurul portret de om, zu-

grăvit întru totul după natura și în întregul ei adevăr”. Viața unui om poate fi scrisă numai de cel în cauză, sugerează Rousseau, pentru că numai acesta este capabil să cunoască „modul său lăuntric de a fi, viața lui adevărată”. În același text, el subliniază necesitatea unui stil adecvat tonului memorialistic, adică un stil spontan și autentic: „Aici e vorba de portretul meu, și nu de o carte [...]”. Lăsându-mă în același timp în voia amintirii unei impresii trăite și sentimentului prezent, voi zugrăvi îndoite stările mele sufletești, adică cele din clipa în care s-a întâmplat un eveniment și cele din clipa în care l-am descris”. Tot el descoperă, în timp ce scrie, că marea importanță a lucrării nu constă în faptele ca atare, banale, în fond, ci în ceea ce ar putea să devină ele prin sinceritatea pe care o investea în însușirea lor. „M-am hotărât să întocmesc o literatură unică printr-o veracitate fără exemplu astfel ca măcar odată să se poată vedea un om așa cum este înăuntrul său”, afirma autorul **Confesiunilor**, năzuind să sacrifice propria imagine în numele adevărului. De altfel, lui îi revine meritul de a fi lansat, pentru prima dată, un model eroic de confesiune, de care diariștii de mai târziu se vor îndepărta, moderând volumul unicității și al sincerității.

Aceeași ambiție de a se autoprezenta semenilor, exclusiv în „adevărul naturii”, cu o nuanță în plus de indiferență la opinia publică o va prezenta și literatura de mărturisire romantică: **Confesiunile unui opioman englez (Confessions of an English Opium-Eater; 1822)** de Thomas De Quincey, care își dezvăluie „propriile senzații”, fără a se preocupa de cei ce îl privesc; **Spovedania unui copil al veacului (La confession d'un enfant du siècle; 1836)** de Alfred de Musset; **Memorii de dincolo de mormânt (Mémoires d'outre-tombe; 1849)** de Chateaubriand; **Confesiunile unui tânăr (Confessions of a Young Man; 1888)** de George Moore ș. a. În spațiul românesc, Eufrosin Poteca, nume de o rezonanță puțin semnificativă, se dezvăluia într-o autobiografie de un rar „autentic”, ce străbătea până și în titlu: **Ideile faptelor mele de la anul 1828 până la aprilie 1829, pentru știința mea și pentru cunoștința de sine-mi**. Ingenuitatea cu care acest autor își dezvăluie aventurile și „patima” erotică își păstrează și azi ineditul. Autorii de confesiuni țin să-și mărturisească gândurile și sentimentele legate de propria viață, pentru că numai pe aceasta o pot înfățișa în mod autentic, fără riscul trișării. Atitudinea gravă cu care este comunicat adevărul despre sine va trece și în literatura modernă autobiografică. Aspirația generală este orientată acum nu atât spre opera de artă, cât spre autenticitatea materialului. Cititorul modern nu are timp pentru „ficțiuni”, pentru relatarea vieții așa cum ar putea ori cum ar trebui să fie. Ceea ce s-a întâmplat cu adevărat dobândește un ascendent asupra a ceea ce s-ar fi putut întâmpla, de unde gustul în creștere pentru biografii, memorii, jurnale, simple culegeri de documente, singurele capabile să satisfacă orizontul de așteptare al cititorului. În această situație, scriitorul modern preferă teritoriile centrale *teritoriile de graniță*, considerate în mod nejustificat drept minore². O nouă literatură (memorii, jurnale, biografii, romane documentare) va declanșa un întreg sistem de semnificații, întrucât literatura mărturisirilor transferă accentul de pe ficțiune pe confesiune, de pe imaginar pe experiență, de pe literaritate pe autenticitate.

Zona situată între *literatura de ficțiune* (poezie, proză scurtă, roman etc.) și *literatura de întrebuințare* (reclama, sloganul publicitar sau de propagandă etc.) a fost numită de cercetători *literatură de frontieră*. Condiția interioară a acestui tip de literatură este *hibriditatea*, înțelesă nu ca un „compromis între fantezie și rama pe care o creează faptul autentic sau legea științifică, ci ca potențare reciprocă”³. Încercând să îi definească specificul, Silviu Iosifescu distinge, în studiul **Literatura de frontieră**, două mari categorii ale literaturii de frontieră: *literatura mărturisirilor*, căreia îi aparțin autobiografiile, memoriile, amintirile, corespondența, jurnalul intim, și *literatura de călătorie* (jurnalul de bord și însemnările de călătorie). Cum bine observă Ion Manolescu⁴, aceste clasificări se dovedesc inoperante, când autorii înșiși se decid să lărgescă „frontierele literaturii de frontieră”. Un caz elocvent îl reprezintă însemnările de călătorie ale lui Ion Codru Drăgușanu din **Peregrinul transilvan** (1865) care au formă epistolară și conținut deopotrivă jurnalier și memorialistic sau jurnalele intime ale lui Klee care sunt amintiri din copilărie și însemnări de călătorie în același timp.

În mod esențial, orice jurnal, corespondență, autobiografie, amintire constituie mărturisiri ale autorului. În acest fel despre literatura mărturisirilor trebuie să discutăm ca despre orice altă literatură, aplicând aceleași exigențe. Procesul actual al transformării estetice pretinde ca o mărturisire să fie făcută cu cel mai mic procent de deghizare, presupunând o înnoire radicală a literaturii nu numai în conținutul tematic, dar și în mijloacele artistice.

Conceptul de autenticitate ajunge, așadar, să se legitimizeze în timp printr-o literatură de acută luciditate confesivă, cu valoare de fișă de temperatură morală. Definită drept „povestire retrospectivă în proză, pe care o persoană reală o face despre propria existență, atunci când pune accent pe viața sa individuală, îndeosebi pe istoria personalității sale”⁵, „rezultat al unei detașări lucide și distanțări în timp, care permite depășirea contrazicerilor de moment prin construirea elaborată a unui personaj care să ordoneze materia realului, potrivit unei idei auctoriale”⁶, consecință a unui veritabil cult al adevărului⁷, **autobiografia**, ca formă a literaturii intime, apare în prima jumătate a secolului al XIV-lea, avându-l ca precursor pe J.-J. Rousseau. Specia debutează fără pretenții de literaritate, având în vedere numeroase mărturisiri, printre care și cea a lui Stendhal, din **Viața lui Henry Brulard** (**Vie de Henry Brulard**; 1880): „nefiind în stare de nimic altceva [...] scriu aceasta”; sau pe aceea din **Amintiri egotiste** (**Souvenirs de l'egotisme et lettres inédites**; 1892): „Pentru a-mi umple timpul liber în ținutul acesta străin am chef să scriu niște mici amintiri”. Se știe că autorul **Mănăstirii din Parma** nu își va mai încheia și nici nu își va mai publica cele două texte nici atunci și nici mai târziu. Ele vor apărea abia după moartea scriitorului.

Odată cu **Memoriile de dincolo de mormânt**, genul va fi recunoscut cu desăvârșire, deși Chateaubriand își cosmetizează considerabil imaginea, neavând obsesia adevărului despre sine. El va oferi cititorului mai degrabă portretul ideal al geniului romantic, ros de melancolie, decât propria sa imagine. Tentația

cosmetizării nu va lipsi nici din paginile altor autori de autobiografii, deși specia se definește, în primul rând, prin raportarea la una din problemele-cheie ale literaturii confesive: *sinceritatea*, care poate fi apreciată în funcție de fidelitatea rememorării, verificabilă oricând. Astfel, în legătură cu pretensele incursiuni în centrul Americii de Nord, invocate de Chateaubriand, se poate dovedi că ele nu sunt decât simple invenții, menite să sprijine o anumită imagine a scriitorului despre sine însuși.

Cele mai apropiate de noțiunea modernă de autobiografie sunt **Meditațiile** lui Marc Aureliu care datează din secolul al II-lea d. Ch. Prima autobiografie propriu-zisă a apărut însă în secolul al IV-lea: **Confesiunile Sfântului Augustin**, care constituie o relatare personală intensă despre experiența spirituală, în care sensul și meditația fac corp comun, fiind intercondiționate de principiul mărturisirii, ca formă de cunoaștere. „A vorbi despre tine însuși, nu înseamnă a te cunoaște?” se întreabă retoric Fericitul Augustin. Începând cu prima jumătate a secolului al XVII-lea, povestirea autobiografică va fi eclipsată de obiceiul de a ține jurnal și de a redacta memorii. Spațiul autobiografiei este o realitate pe care o exprimă mulți scriitori, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea. A se proiecta, a se confesa, a visa, a se exprima prin intermediul ficțiunilor, iată ce au făcut scriitorii mai mult sau mai puțin intenționat de la Rousseau încoace, scriind în același timp jurnale, confesiuni în care sinele se dezvăluie mai liber. În secolul al XVIII-lea, autobiografia, gen ce părea definitiv discreditat, va pătrunde în interiorul ficțiunii și această comuniune va naște ficțiunea autobiografică sau autobiografia ficțională, așa cum se întâmplă în **Viața și ciudatele aventuri ale lui Robinson Crusoe din York, marinar, scrisă de el însuși** (*The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe of York, Mariner, Written by Himself*; 1719) de Daniel Defoe, dar și în **O călătorie sentimentală prin Franța și Italia** (*A Sentimental Journey through France and Italy*; 1768) de Laurence Sterne. Diverse tipuri de autobiografie (intimă, faptică, de cercetare a „evoluției sufletului”⁸) sunt înregistrate începând cu secolul al XIX-lea. Printre acestea se numără: **Afinitățile electiv** (*Die Wahlverwandschaften*; 1809) de Goethe; **Autobiografie** (*Autobiography*; 1850) de Leigh Hunt; **Autobiografie** (*Autobiography*; 1853) de Benjamin Haydon; **Povestea vieții mele** (*Histoire de ma vie*; 1854-1855) de George Sand; **Jurnalul unui poet** (*Journal d'un poète*; 1867) de Alfred de Vigny; **Autobiografie** (*Autobiography*; 1873) de John Stuart Mill; **Viața pe Mississippi** (*Life on the Mississippi*; 1883) de Mark Twain ș. a. Evitarea ficțiunii și substituirea ei cu scrierea de factură autobiografică este caracteristică și multor scriitori contemporani. Vocația de scriitor a lui Jean-Paul Sartre este reprezentată de **Cuvintele** (*Les Mots*; 1964), o carte, prin excelență, autobiografică. Simone de Beauvoir abandonează romanul în favoarea **Memoriilor unei fete cuminți** (*Mémoires d'une jeune fille rangée*; 1958), asemenea lui François Mauriac, care nu se mai arată preocupat de redactarea romanelor și creează **Memoriile lăuntrice** (*Mémoires intérieures*; 1959).

Ca specii autenticiste, atât biografia, cât și autobiografia sunt înrudite cu romanul. Dar autobiografia, spre deosebire de roman, care se eschivează din

fața excepționalului, tinde să reprezinte tocmai ceea ce este singular și, ca atare, ea *mitizează*, în timp ce romanul oferă un univers demitizant. Nimeni nu se apucă să scrie biografia autentică a unui ins comun care se pierde în anonim, dar dacă își asumă un asemenea risc, va căuta să scoată în evidență o trăsătură de caracter excepțională ori un eveniment care îl implică în mod singular pentru a-l apropia de excepțional. Autorul unei (auto)biografii va comunica o experiență pe care o consideră neobișnuită și deci demnă de interes. În această situație, romanul (auto)biografic nu va putea fi conceput decât având la bază o existență excepțională, cu o stare civilă identificabilă totodată. Nota comună între cele două specii literare – romanul și autobiografia – constă în construcția și ierarhizarea lucidă a lumii morale în cadrul căreia Personajul este pus să acționeze ca un argument auctorial, ceea ce permite efectuarea unor adânci sondaje analitice. A te analiza în profunzime înseamnă a te reconstitui până la ultimul detaliu. Edificarea unor analize stabile este facilitată de faptul că autorul autobiografiei se privește pe sine retrospectiv în contextul unor fapte consumate și asupra cărora poate aplica criteriile de ordonare. În acest sens, edificatoare este afirmația lui Goethe dată în prefața romanului său autobiografic, **Poezie și adevăr**, care întemeiază, de altfel, coordonatele speciei respective: „Căci aceasta este tema principală a unei biografii: să descrie pe om în împrejurările vremii lui și să arate în ce măsură totalitatea lumii i se opune, în ce măsură îl favorizează, cum din acestea se formează o concepție despre lume și oameni. Dar pentru aceasta se cere un lucru greu de atins: anume ca individul să se cunoască pe sine și veacul său, pe sine, în măsura în care în orice împrejurări ar fi rămas același, veacul, ca pe unul care a dus cu sine, a determinat și a format deopotrivă pe cel ce i s-a supus sau pe cel care i-a rezistat”⁹. Așadar, o (auto)biografie, oricât de reală, implică abateri de la real, acestea fiind datorate agentului povestirii care, în mod natural, devine neconținut altul. Deși specia a debutat sub stindardul autenticității și obiectivității, tot mai frecvent se pune sub semnul întrebării tocmai „autenticitatea” ei. Cauzele care îi imprimă caracterul de inautenticitate și chiar impostură sunt numeroase. André Maurois¹⁰ le reduce la următoarele: *uitarea*, *deformarea* sau *amnezia voluntară*, explicată prin rațiuni estetice, *deformarea datorată cenzurii naturale*, pe care o exercită spiritul asupra ceea ce este dezagreabil, *cenzura exercitată de pudoare*, *cenzura voluntară datorată rațiunii* și *nesinceritatea*, generată de nevoia de a proteja complicității în evenimentele prezentate. Deși autobiografia a debutat fără a avea o valoare estetică bine precizată, având un caracter oarecum accidental, ea a ajuns să reprezinte totuși literatura. În această situație, autobiografia presupune și o serie de structuri fictive, întrucât „ceea ce ilustrează autorul nu este persoana lui completă, ci un model ideal al său, modelul care i se pare că i se potrivește cel mai bine”¹¹. Autobiografia este, în ultimă instanță, potrivit opiniei lui Philippe Lejeune, „o comedie interioară jucată cu ușile închise – evoluție înaintea unei oglinzi cu trei fețe” (**Je est un autre**; 1980). Totul se reduce la o problemă de optică: destine paralele se silesc să apară într-un singur destin. În esență, „*iluzia biografică* o ia înaintea biografiei autentic-istorice; realitatea cedează pasul ficțiunii”¹².

NOTE

¹ În acest sens, Matei Călinescu afirmă că „un clasic își reprezintă propria existență sub specia exemplarului, autobiograficul sau confidențialul îi par indecente, singurul mod de a le valorifica constând în integrarea lor în lumea ideală a ficțiunii artistice semnificative” (*Aspecte literare*, București, E.S.P.L.A., 1965, p. 140).

² Abordând problema recuperării genurilor minore, Boris Tomașevski (*Teoria literaturii. Poetica*, trad. în rom. de Leonida Teodorescu, București, Editura Univers, 1973, p. 289) relevă faptul că genurile trăiesc, se dezvoltă și se „dezmembrează”, iar prin dezmembrarea genurilor vechi apar genuri noi; genurile considerate la un moment dat „înalte” sunt eliminate de genurile considerate minore. Boris Tomașevski ajunge la următoarea concluzie: „Procesul „canonizării genurilor inferioare”, deși nu este o lege universală, este totuși atât de tipic, încât istoricul literaturii, căutând izvoarele unui fenomen literar, este de regulă obligat să se adreseze nu genurilor înalte, ci celor inferioare. Aceste fenomene minore, „joase”, care există în straturile și genurile literare relativ puțin remarcate, sunt canonizate de marii scriitori din sfera genurilor înalte și servesc drept sursă pentru efecte estetice noi, neașteptate și profund originale. O perioadă de înflorire literară este precedată de un proces lent de acumulare a mijloacelor de înnoire a literaturii în straturile ei inferioare, nerecunoscute”.

³ Silvian Iosifescu, *Sintezele zilelor noastre*, în *Literatura de frontieră*, București, Editura Enciclopedică Română, 1971, p. 68.

⁴ Ion Manolescu, *Literatura memorialistică*, București, Editura Humanitas, 1996, p. 5.

⁵ Philippe Lejeune, *Pactul autobiografic*, București, Editura Univers, 2000, p. 12.

⁶ Vasile Nicorovici, *Autentismul*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1984, p. 171.

⁷ În legătură cu acest fapt Giuseppe Prezzolini, în *L'Italiano inutile*, se întreba retoric: „Unde se poate găsi mai mult adevăr în artă decât povestind din viața ta însăși? Ce material, ce sensibilitate mai apropiată, ce experiențe mai indirecte și mai adevărate decât propria ta viață?”

⁸ Un adevărat succes înregistrează în ultimii ani autobiografiile așa-zise *intelectuale*. Un caz original prezintă în acest sens cartea lui Stasluk Andrzej, *Cum am devenit scriitor: încercare de autobiografie intelectuală*, traducere din limba polonă de I. Petrică, București, Paralela 45, 2003.

⁹ J. W. Goethe, *Poezie și adevăr*, trad. de T. Vianu, vol. I, București, E.S.P.L.A., 1958, p. 49-50.

¹⁰ A se vedea, în acest sens, André Maurois, *Aspects de la biographie*, cap. *Autobiographie*, Grasset, 1928.

¹¹ Marian Popa, *Homo fictus*, București, E. P. L., 1968, p. 276.

¹² Constantin Ciopraga, *Despre jurnale și memorii*, în *Viața românească*, nr. 11, 2001, p. 44.

Maria SARA PE DEAL.
KOZAK GRAMATICĂ & POEZIE

Prima afirmație teoretică a ideii că limba modulează literatura a fost formulată în 1942, în revista *Gândul neamului* din Chișinău: „Destinele literaturii noastre sunt înscrise în primul rând în caracterele acestei limbi”¹. În *Prefața la Arta cuvântului la Eminescu*, D. Caracostea afirmă că „se impune o relevare a acelor aspecte prin care limba comună, depășind simpla funcțiune a comunicării de idei, intră în domeniul expresivității”. Este vorba despre așa-numitul *lucru asupra cuvântului*. Și pentru că această *lucrare* presupune o abordare sintactică (gramaticală), dar și stilistică (expresivă), vom încerca o relectură a poeziei eminesciene, pornind de la îndemnul lui Iorgu Jordan: „Cel mai modest cititor, ca și cel mai subtil dintre critici, va găsi mereu lucruri noi, sonorități și ecouri nerelevante de alții, căci pentru asemenea descoperiri se cere, înainte de toate, o sensibilitate personală, care, principial cel puțin, nu este apanajul unui număr restrâns de privilegiați”².

Sara pe deal – construcție nominală, devine aici simbol spațio-temporal al originarului, cele două motive prezente în titlu, unul temporal (*sara*) și altul spațial (*pe deal*) definesc situarea în timp și spațiu, fixând momentul liric la granița dintre zi și noapte. Satul devine centrul vieții pământului, având ceva din armonia inițială a lumii, din echilibrul începuturilor, când cerul și pământul erau dimpreună, iar timpul se măsură altfel.

Fiind la început un fragment din scrierea de tinerețe *Eco*, iar apoi una din variantele poeziei *Ondina*, textul conservă o perspectivă juvenilă, luminoasă asupra iubirii, văzută ca sentiment ideal, trăit într-un spațiu originar, armonios, unde eul poetic e încă parte din substanța acestui univers. Atmosfera patriarhală devine cadru al așteptării,

iar solemnitatea imaginilor marchează momentul tainic. Aici, spațiul aduce cu sine „protecție și intimitate, caracteristici care nu sunt imuabile, ci dinamice. [...] Totul este stăpânit de *acum* [...]. Energia protectoare a prezentului se arată a fi rezultatul unei proiecții pe care o anunță chiar din prima strofă: *buciumul sună cu jale și apele plâng* tocmai pentru a defini exact cadrul, care este dorința. [...] Spațiul colectivității este marcat și de prezența repetată a salcâmului [...] care joacă rolul tradițional de *arbore sub quadam* și care [...] alătură desăvârșirea artei și desăvârșirea spiritualității comunitare. Spațiului etnic, simbolizat de sat, ca domeniu al celorlalți, îi este accentuată perfecțiunea securizatoare și printr-un *arbore oarecare*, ca simbol al perfecțiunii artistice”³. Prin situarea între sat (vale) și cer, dealul devine punct de întâlnire între terestru și celest și dobândește astfel calitatea de spațiu sacru: „În contextul poeziei eminesciene, înserarea are valoare de timp sacru, de perpetuă reeditare a genezei”⁴. Dealul este aici „punctul unde drumul turmelor se întâlnește cu căile stelar”⁵. Nu întâmplător locul este, în chip expresiv, o proeminență, dealul, ce va izbuti să devină „o insulă izolată a iubirii, dominând lumea”⁶. Alături de insulă și mare, dealul face parte dintr-o geografie interioară, devenind un spațiu simbolic de *trecere*. Putem vedea acest spațiu în două dimensiuni: *spațiul terestru* – vale – sat, reprezentând zona existenței comune, în vale, jos (*satul în vale-amuțește*), relaționat cu cel al existenței afective – în deal, sus; deal-salcâm, zona dragostei și *spațiul cosmic* – cer(ul). Ioana Em. Petrescu propune o dispunere pe trei planuri, pe verticală, a universului spațial: *valea în fum*, cu satul care *în curând amuțește*, *bolta senină* în înălțimi și, între ele, *dealul*, marcat prin prezența salcâmului *nalt și vechi*⁷. Dealul devine, astfel, un fel de ax al lumii ce unește cele două niveluri cosmice (pământ – cer); aici, pe *deal*, „în centrul sacru al lumii și acum, în ceasul sacru al înserării, este plasată idila. Erosul își dezvăluie astfel valoarea de principiu primordial, precum și natura duală, definită prin apartenența la cele două nivele – terestru și astral – ale existenței, adică natura mediatore, de *daimon*”⁸.

În decorul vesperal își găsește loc sunetul de bucium, care, alături de corn, este semnul melancoliei, aici însă sentimentul este atenuat prin denotativul *jale*, care evocă o emoție imprecisă, un dor greu, dor de care ființa se eliberează, prin plâns purificator; de aceea *apele plâng*, în adâncul fântânilor⁹, iar zgomotul lor este perceput doar în liniștea așteptării. Atmosfera e specifică, tocmai pentru că aici *jale* nu are sensul de *trist*, *grav*, ci de *plin de dor* în ipostaza dulcea, dureroasei și neliniștitei așteptări. Salcâmul e arbore protector, reprezentând arhaicitatea rurală. El apare transfigurat aici, un arbore de *deal* investit cu atributul sacralității.

La Eminescu seara nu este un anotimp al apusului, ci al nașterii, al izvorârii: *Apele plâng clar izvorând din fântâne, stelele nasc, turmele-l urc, streșine vechi casele-n*

lună ridică. Seara e vremea fericită când ființa umană e o componentă a naturii armonioase, când „arhitectura umană se prelungește, în planuri grandioase, într-o natură ea însăși arhitecturală”¹⁰. Lexemul *sara*, prin rezonanța lui fonică, anticipează celelalte imagini auditive, toate conținând sugestii ale solemnității: sunetul grav al clopotului, plânsul apelor, jalea buciului.

Elanuri cosmice, un entuziasm al înălțării, prin însuși sentimentul de iubire (sacralizată aici), sunt redade printr-un lirism ascensional / al ascensiunii: urcușul turmelor (*turmele-l urc*), trecerea lunii (*Luna pe cer trece-așa sfântă și clară*), curgerea norilor (*Nourii curg, raze-a lor șiruri despică*)¹¹, înălțarea caselor (*Streșine vechi casele-n lună ridică*). Locul înalt, unde este plasat salcâmul, se raportează la cosmic: *Luna pe cer trece-așa sfântă și clară...*; cele două epitete *sfântă și clară* plasează peisajul celest în puritate și transparență. Alăturându-li-se tihna serii – cu întoarcerea oamenilor „osteniți” de la câmp, cromatica – scânteierea stelelor, strălucirea clarului de lună și a streșinilor – și sonorități de o solemnitate liturgică: glasul buciului, plânsul apelor, murmurul fluierelor, sunetul toacei, glasul clopotului. *Clopotul și toaca* au și ele valoare simbolică: viața este un ritual sfânt ce-și urmează astfel rost(u)irea. Spațiul natural e dizolvat în aceste vibrații sonore și transformat în intensitate afectivă pură, investit cu afectivitate: *buciumul sună cu jale*. În *Sara pe deal* „natura, bogată de spații pure, cuprinde *dorul și gândurile*, ca sub un nimb de eterizări”; „prin peisaj se respiră comunul superb al vieții, suflarea care armonizează cosmicul cu umanul”¹². Ordinea, rosturile lumii și sacrul iubirii își găsesc împlinirea aici.

Poemul înscrie, astfel, unul dintre acele spații în care natura devine cadru al armoniei și al visării. Ca și la romanticii germani, iubirea la Eminescu înseamnă o modalitate de transgresare a limitelor ființei, un instrument al dezmarginirii, al trecerii spre absolut, exprimând o aventură de existență și de spirit deopotrivă. Toate imaginile sunt transpuse din perspectiva celui care așteaptă, sporind sentimentul solitudinii și sensul contemplației. Armonia pare zădărnicită doar de scârțâitul cumpenei de la fântână (semn al unui echilibru fragil?) sau de cântecul murmurat al fluierului: *Scârțâie-n vânt cumpăna de la fântână, / Valea-i în fum, fluier murmură-n stână*.

Simbol al singurătății prin excelență în poezia eminesciană, steaua apare aici într-un context imagistic de excepție: *Turmele-l urc, stele le scapără-n cale* – distanța teluric-astrală este anihilată; sentimentul eului liric fiind de o anticipată fericire; sub ochii săi, bolta cerului nu copleșește și nu îngâduiează; solemnitatea cosmică imersează spațiul profan. Înțelegem prin „Stelele nasc umezi pe bolta senină” un plâns cosmic, participativ, ce complinește ideea de naștere dar și pe cea de iubire, văzută ca experiență „dureros de dulce”. Cromatica descrierii, topusul (topografie mitică a universului), viziunea eternului din lu-

cruri, a plenitudinii existenței percepute în frumusețea și bogăția naturii poartă cu ele aura unui *illo tempore*, dar și a unui timp lăuntric, sufletesc, văzut ca spațiu al dorului. Peste toate, statornicia ce conferă durată. Timpul e determinat de mișcarea astrilor în cosmos: timp echinocțial și timp solstițial. Primul, în accepția Ioanei Em. Petrescu – „un timp cosmic, în care grecii vedeau imaginea mobilă a eternității, cel pe care Eminescu îl vede măsurat în adâncul codrilor vecinici, de [...] orologii cosmice”¹³.

Sara pe deal „propune un timp al introvertirii și al trăirii numai în lumea lăuntrică. Cele două jaloane, *un salcâm și înaltul*, / *Vechiul salcâm*, marchează atât spațiul, cât și timpul universului imaginar în care protagoniștii se instalează. Un univers încă în formare, deoarece nu este delimitat peste tot cu aceeași unitate de măsură. [...] *Un salcâm* se află în registrul tautologiei epice, în timp ce *înaltul* / *Vechiul salcâm* este instalat în registrul metaforei, adică la celălalt capăt al universului. Salcâmul devine *axis mundi*; de la *un salcâm* cititorul ajunge la *înaltul* / *Vechiul salcâm*, un *unicat*, arbore quadam, un arbore metamorfozat dintr-unul oarecare într-unul care simbolizează o axă a universului liric, asemenea teiului”¹⁴. *Sara pe deal* reprezintă „regresul oniric spre universul paradisiac situat [în] *illo tempore*”¹⁵. Prin verbe (turmele *urcă* dealul, casele *ridică* streșine *vechi*) și prin epitete (*înaltul*, *vechiul salcâm*, clopotul *vechi*, streșine *vechi*) se configurează „imaginea unui univers terestru care, sub lună, suferă de o [...] aspirație cosmică – nostalgie a înălțimilor și, în același timp, a eternității, căci vechimea nu e decât substitutul, în ordine terestră, al duratei infinite”¹⁶. „Streșine vechi”, „clopotul vechi”, „vechiul salcâm”, circumscriu ideea de durată, iar „vechi” din final, („vechiul salcâm”), capătă semnificații de „cuvânt-cheie care poartă înapoi spre straturile cele mai vechi ale naturii. Îndrăgostitul iese din durată, reintră în arhitate și aspiră spre veșnicia refăcută prin iubire. [...] Statuarizarea proiectată într-un viitor mental ferește de disoluție, printr-o unificare a multiplicității, a varietății și o trecere în planul oniric”¹⁷.

În imaginarul eminescian există o sacralitate a erosului; natura stă sub o putere magică, iar sunetul buciului, fermecarea dureroasă fac ca sufletul să fie înlănțuit, cuprins de magie. Natura rămâne locul în care se petrec gesturile fundamentale, ritualice ale existenței; ea se definește ca entitate metafizică, având atributele de veșnicie, de început și sfârșit. La romantici, natura e văzută ca „stare de suflet”, iar universul interior al ființei repetă *in nuce* macrocosmosul, eul romantic fiind unul cosmotic. Ca *lunatec sublim*, în *sufletul căruia visele creșteau ca nalba*¹⁸, Eminescu dă acestui spațiu nocturn o funcție magică. Spațiile eminesciene sunt vagi, nedefinite, tocmai pentru că aparțin reveriei. Spațiul din *Sara pe deal* e unul protejat, al putinței locuirii eului. „Într-o singură poezie găsim sentimentul fericit, conștient al iubirii. E o compunere de tinerețe, păstrată înapoi de poet, cea mai juvenilă, mai suav neprefăcută poezie în exaltarea ei

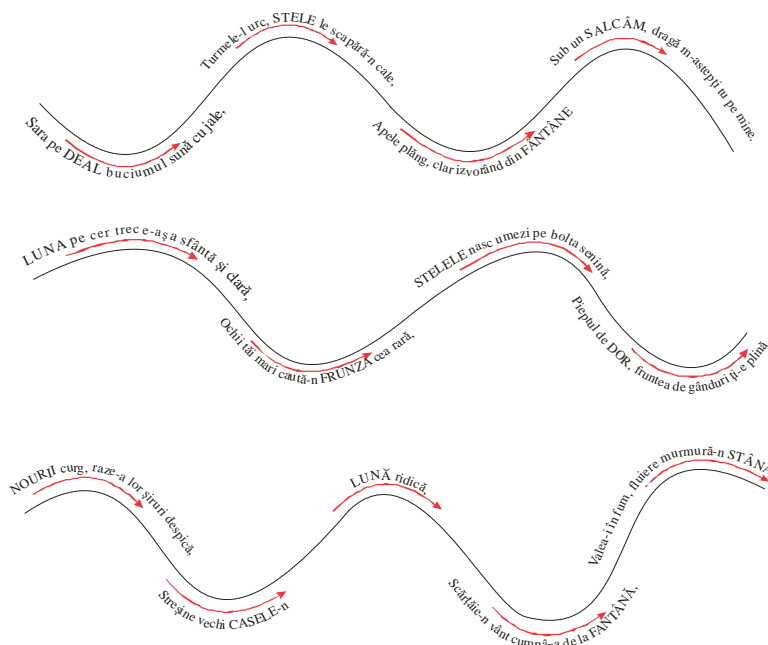
stângace [...]. În locul geologiei lunatice, fără omenire, dăm aici de priveliștea gessneriană, cu turme și sate pierdute în depărtări, natura templu cu coloane de arbuști imenși, în care totul e domestic și pastoral¹⁹.

Satul în vale-amuțește – sunet redus până la încremenire, pentru a face loc sonorităților interioare, afective, erotice. În acest *ceas al tainei, asfințit de sară*, auzul se transformă în auzire. Se creează un nou balans, un nou echilibru în „linia ondolantă” a spațiului mioritic. Starea interioară e ascendentă: sus, pe deal, sub salcâm, din spațiul nocturn înspre spațiul visului. E momentul armonizării dintre suflet și natură, dintre suflet și lume.

Întregul episod al întâlnirii stă sub semnul posibilului. La Eminescu iubita nu este o prezentă, ci o absență. Căutare de negăsire, chemată, dorită, așteptată. **Ne-om** răzima capetele unul de altul... de vei veni. Avem posibilul, ipoteticul, prezumtivul. Plenitudinea existenței devine, astfel, un chinuitor timp al absenței. Întrebarea retorică din final – *Astfel de noapte bogată, / Cine pe ea n-ar da viața lui toată?* – e una a nostalgiei, iar nu a fericirii. Fericirea erotică eminesciană nu este una prezentă (cuplul este, de cele mai multe ori, incomplet), ci regăsită pe firul amintirii, plasată în viitor (sau în vis, aici): *Și surâzând vom adormi...* „Toți visăm... așa începe. Ca într-un vis...”²⁰. Eliade spunea că „somnul este aproape o stare prenatală, embrionară, în care viața nu era despărțită de conștiință, în care nu există libertate, păcat, dramă” – situarea în starea de somn înseamnă și o regresie a ființei către originar, o lepădare de contingent, de eul fenomenal; visul prelungește existența trează a eroilor. Caracterul de proiecție în viitor al visului din *Sara pe deal* plasează protagoniștii într-o altă ordine de lucruri. „Visul îi scoate din disciplina logică a percepției realului, ca o modalitate de integrare calmă, senină, într-o lume de armonioasă unitate. [...] Un astfel de vis înseamnă o enormă sete de liniște, de reintegrare în ritmurile naturii pierdute”²¹.

Structura imaginii din *Sara pe deal* e reductibilă la un arhetip mitic; poemul e asociat modelului cosmologic platonician²². Și, de asemenea, poate fi încadrabil spațiului mioritic. Găsim aici atmosfera specifică spațiului mioritic, înalt și indefinit ondulat (suișurile și coborâșurile ființei), cu nesfârșite dealuri și văi – regăsindu-se sub formă de „linie ondolantă” la Eminescu. E un destin ce se împlinește în acest orizont spațial: românul se naște pe plai – *nașterea ființei*²³, trăiește pe plai – *desăvârșirea ființei* – și moare pe plai – *săvârșirea ființei*.

Cele două planuri – teluric și cosmic – re-fac legătura între cer și pământ, ca o perpetuă întâlnire dintre lumi. Urmărind dispunerea versurilor, observăm că acestea se pliază pe curba deal – vale, într-un permanent echilibru. Sensul ascensional al versurilor este urmat de o „coborâre”, pentru a se redirecționa

apoi înspre „înălțimi”. Pentru a ilustra această dispunere sub forma unor „modulații mioritice”, am constituit tiparul, folosind ca model primele trei strofe ale poeziei, celelalte urmând același parcurs. Am evidențiat, de asemenea, cuvintele-cheie care îndreptățesc dispunerea *pe deal* sau *în vale* a versurilor. Alternanța teluric – cosmic se traduce aici prin contiguitate, care devine, de altfel, principiu poetic la romantici, iar la Eminescu este prezentă în poezia naturii și a iubirii, dar și în poemul *Luceafărul*. Spre deosebire de romantici, poezia modernă va tinde spre simultaneitate.

Prezentul (ca timp verbal) din primele patru strofe și jumătate ale poeziei e unul continuu, ducând cu el dorința de permanență a iubirii, dar și de veșnicie a naturii. Iubirea și natura se conjugă în acest prezent. Mai apoi, prezentul se continuă într-un viitor prezumtiv: *Ah! În curând satul în vale-amuțește, / Ah! În curând pasu-mi spre tine grăbește, / Lângă salcâm sta-vom noi noaptea întregă / Ore întregi spune-ți-voi cât îmi ești dragă* – versuri ce sunt expresia unei tensiuni afective maxime, concentrate într-o sintaxă poetică marcată de inversiuni. Cele două exclamații (*Ah! În curând satul în vale-amuțește. / Ah! În curând pasu-mi spre tine grăbește*) anunță graba îndrăgostitului, neliniștea și nerăbdarea sa. Două verbe la prezent²⁴, antitetice, realizează o anumită anulare a proiecției iubirii (*sta-vom, spune-ți-voi*); astfel, clipa se oprește și devine durată.

Stilistic, poezia se caracterizează printr-o limpezime clasică obținută prin înțrebuițarea unui număr redus de mijloace artistice: personificarea (*stele le*

scapără-n cale, buciumul sună cu jale, apele plâng etc.), inversiunile (*sta-vom, spune-ți-voi* – topică inversată), și epitetele (*sfântă, clară, umezi, înaltul, vechiul din înaltul / Vechiul salcâm etc.*). Acestea din urmă sunt distribuite inegal – șase epitete, în trei versuri din strofa a doua, încercându-se astfel o configurare mai precisă a celor două planuri: natura (planul obiectiv) și iubirea (planul subiectiv), transfigurată aici prin *ochii mari, pieptul de dor și fruntea plină de gânduri a iubitei*.

Lirica – formă de comunicare ce face apel la funcția poetică a limbajului²⁵, îmbină semnificația verbală cu muzicalitatea versurilor. Cuvântul în poezie devine nucleu al comunicării poetice – semantic, sintactic, fonetic, ritmic. Versurile sunt dispuse în catrene, iar muzicalitatea lor e conferită și de majoritatea cuvintelor de origine latină și de substratul popular: *sara, împle, urc*, din versul *Turmele-l urc*, sunt forme fonetice specifice limbii vorbite. Preferința pentru *osteniți* în loc de *obosiți, fântâne* sau *caută*, din *ochii... caută-n frunza cea rară*, sporește gradul de expresivitate. Măsura metrică de 12 silabe e plasată într-o schemă de ritmuri oarecum atipică: un coriamb, cezura, doi dactili și un troheu. Puterea expresivă a cuvântului, vibrația lui lirică rezidă și în aceste armonii de care poezia este locuită.

Prin modularea cuvântului, limba e privită sub aspectul creativității. În limbă căutăm semnele unui stil poetic²⁶, pentru că limba condiționează poezia, iar poezia ne dezvăluie valoarea expresivă a acesteia. Și pentru că la Eminescu problemele de limbă rămân „punct fundamental al artei sale”²⁷, vom încerca o configurare a tipologiei structurilor determinative ale numelui în poezia *Sara pe deal*²⁸.

Construcții nominale		Universalii semantice
monomembre	vs. bi- / trimembre	
cu determinant adjectival		
<i>frunza cea rară</i>	sub <i>înaltul, vechiul salcâm</i>	[+vegetal (terestru)]
<i>pe bolta senină</i>	<i>viața lui toată</i>	[+cosmic/uman]
<i>clopotul vechi</i>		[+instrumental(melos)]
<i>noaptea întreagă</i>		[+temporalitate]
<i>ore întregi</i>		[+temporalitate]
astfel de <i>noapte bogată</i>		[+temporalitate]
<i>sufletul meu</i>		[+uman]
cu determinant substantival		
<i>cumpăna de la fântână</i>		[+instrumental(melos)]
<i>oameni cu coasa-n spinare</i>		[+uman]
cu determinant pronominal		
<i>a lor șiruri</i> (despică)		[+verticalitate/cosmic]
cu <i>glasul lui</i>		[+uman]

cu determinant pronominal / dativ posesiv		
Ne-om răzima <u>capetele</u> ; <u>pasu-mi</u>		[+uman]
cu element predicativ suplimentar		
<u>buciumul</u> sună <i>cu jale</i>	<u>luna</u> [...] trece-așa <i>sfântă și clară</i>	[+instrumental(melos)]
și <i>osteniți</i> <u>oameni</u> [...] vin		[+uman]
<u>stelele</u> nasc <i>umezi</i>		[+cosmic]
<u>Apele</u> plâng, clar <i>izvorând din fântâne</i>		[+terestru / cosmic]
<i>surâzând</i> [<u>noi</u>] vom adormi		[+uman]

Planul sintactic este redat prin materializarea construcțiilor nominale, semnificații ale universalilor semantice consemnând paradigma stilistică desemnată prin *cosmic* vs. *uman*. În imaginarul poetic, se remarcă prezența *clopotelor*, a *fluierului* și a *buciumului* ca *instrumente* ale contiguității (vezi tabelul).

La Eminescu, verbul e subjugat substantivului: *fluiera murmură-n stână*; de aici descriptivul romantic – spațiu al confesiunilor.

Cuvintele la Eminescu nu s-au perimat lingvistic, pentru că „structura lor a atras cu precădere un fond primordial și etern”²⁹. „Ele nu pot îmbătrâni, au o natură eternă pentru că ele nu au timp. [...] *Locul* petrecerii cuvântului e trecător, nu cuvântul”³⁰. Ca și oamenii, cuvintele își au propriul destin; în funcție de limba în care se nasc, în funcție de cei care le mănuiesc. Eminescu nu mănuieste cuvinte, ci explorează potențialități ale limbajului. Pentru că „îndărătul magiei cuvântului său se află un act demiurgic, ce are ușurința și grația gestului creator al lui Dumnezeu”³¹.

Nu știm dacă încercarea noastră ne sporește cu liniște sau cu neliniște, știm însă de la Eminescu că „adevăr pe adevăr nu exclude”. Și pentru că tot ce e adânc scapă priceperii obișnuite, o interpretare se constituie doar într-o încercare. Și credem, prin urmare, că poate valoarea unei metode constă tocmai în a găsi, în spatele fiecărui răspuns, câte o întrebare. Încă o întrebare!

NOTE

¹ D. Caracostea, *Expresivitatea limbii române*, Polirom, Iași, 2000.

² Iorgu Iordan, *Limba lui Eminescu*, în vol. *Limba literară. Studii și articole*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977, p. 187.

³ Dan Mănuță, *Pelerinaj spre fînță. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 150-151.

⁴ Ioana Em. Petrescu, *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000, p. 48.

⁵ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 49.

- ⁶ cf. Zoe Dumitrescu Bușulenga, *Eminescu – viață, creație, cultură*, Editura Eminescu, București, 1989, p. 278.
- ⁷ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 48.
- ⁸ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 49.
- ⁹ Sintagmă despre care T. Vianu spunea că e dintre acelea „în care privim ca într-un abis fără fund”.
- ¹⁰ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 51.
- ¹¹ „Panorama vastă a cerului oferă o luptă între umbre și lumini, între nouri și raze: *Nourii curg, raze-a lor șiruri despică*” Zoe Dumitrescu Bușulenga, *op. cit.*, p. 279.
- ¹² I. Negoïtescu, *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 166.
- ¹³ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 61.
- ¹⁴ Dan Mănuță, *op. cit.*, p. 65-66.
- ¹⁵ D. Chioaru, *Poetica temporalității*, Editura Dacia, Cluj, 2000, p. 47.
- ¹⁶ Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*, p. 48.
- ¹⁷ Zoe Dumitrescu Bușulenga, *op. cit.*, p. 280.
- ¹⁸ G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu*, EPL, 1966, p. 319.
- ¹⁹ G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. IV, Editura Minerva, București, 1985, p. 73.
- ²⁰ M. Eliade, *La țigănci*, în *Proză fantastică. Secretul doctorului Honigberger*, vol. II, Editura Fundației Culturale Române, București, 1991, p. 205.
- ²¹ Zoe Dumitrescu Bușulenga, *op. cit.*, p. 226-227.
- ²² cf. Ioana Em. Petrescu, *op. cit.*
- ²³ cf. L. Blaga, *Spațiul mioritic*, Editura Humanitas, București, 1992
- ²⁴ „Verbele sunt memoria substantivelor [...] verbele însă nu au memorie, pentru că ele sunt însăși memoria” – N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București, 1990, p. 308.
- ²⁵ „Scriitura poetică este un limbaj în limbaj” (Svetlana Paleologu-Matta, *Jurnal hermeneutic*, Editura Clusium, Cluj Napoca, 1997, p. 35).
- ²⁶ „Este *stil* superba concizie a limbajului plastic și extatic; [...] este *stil* [...] pietrificarea devenirii; [...] este *stil* acea surprindere a substanței magice a realității, suspendate între adevăr și vis, într-un soi de nemișcare extatică: comunicându-ne *fiorul* ei, într-un limbaj plastic și impalpabil, în ritmuri ușoare de cadențe și figuri. Este *stil* acea contopire a propriei vieți afective cu tresărimea insesizabilă a firului de iarbă, a aripilor, a norului: lucruri care au un veac, sau un an, sau o oră, dar pe care el le prinde în plasa aceluiași timp muzical, acum fugitiv și ușor [...], acum suspendat în pauze fermecate, acum atras în vârtoarea cercului, a vârtejului, într-o spirală ce se prăbușește spre abis. Pentru că aceasta este, pentru noi, expresia cea mai înaltă a stilului eminescian: căreia nici o analiză filologică [...] nu va putea vreodată să îi surprindă taina și să ne comunice farmecul lui dulce, prețioasa lui *vraja*.” (Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut*, Editura Dacia, Cluj, 1990, p. 379).
- ²⁷ A. Rosetti, *Limba poeziilor lui Eminescu*, ESPLA, București, 1956, p. 5.
- ²⁸ Eminescu creează „lanțuri epitetice, cu câte două, trei sau chiar patru *verigi*” (G. I. Tohăneanu, *Expresia artistică eminesciană*, Editura Facla, Timișoara, 1975, p. 112)
- ²⁹ N. Stănescu, *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București, 1990, p. 357.
- ³⁰ N. Stănescu, *op. cit.*, p. 493.
- ³¹ Rosa del Conte, *Eminescu sau despre absolut*, Editura Dacia, Cluj, 1990, p. 373.

BIBLIOGRAFIE

1. Blaga, L., *Spațiul mioritic*, Editura Humanitas, București, 1992.
2. Bușulenga, Zoe Dumitrescu, *Eminescu – viață, creație, cultură*, Editura Eminescu, București, 1989.
3. Caracostea, D., *Expresivitatea limbii române*, Polirom, Iași, 2000.
4. Călinescu, G., *Opera lui Mihai Eminescu*, Editura Minerva, București, 1985.
5. Chioaru, D., *Poetica temporalității*, Editura Dacia, Cluj, 2000.
6. Del Conte, Rosa, *Eminescu sau despre absolut*, Editura Dacia, Cluj, 1990.
7. Iordan, Iorgu, *Limba lui Eminescu*, în vol. *Limba literară. Studii și articole*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1977.
8. Mănuță, Dan, *Pelerinaj spre ființă. Eseu asupra imaginarului poetic eminescian*, Editura Polirom, Iași, 1999.
9. Negoțescu, I., *Poezia lui Eminescu*, Editura Junimea, Iași, 1980.
10. Petrescu, Ioana Em., *Eminescu. Modele cosmologice și viziune poetică*, Editura Paralela 45, Pitești, 2000.
11. Rosetti, A., *Limba poeziilor lui Eminescu*, ESPLA, București, 1956.
12. Stănescu, N., *Fiziologia poeziei*, Editura Eminescu, București, 1990.
13. Tarangul, Marin, *Intrarea în infinit sau dimensiunea Eminescu*, Editura Humanitas, București, 1992.
14. Tohăneanu, G. I., *Expresia artistică eminesciană*, Editura Facla, Timișoara, 1975.

Gheorghe DALI
VRABIE LA
CHIȘINĂU

În perioada 18 mai – 17 iunie 2007 la Centrul Expozițional „Constantin Brâncuși” au fost expuse, în premieră la Chișinău, 129 de lucrări de grafică semnate de Salvador Dali (1904-1989), unul dintre cei mai celebri pictori ai sec. XX. Evenimentul cultural a fost organizat de către Uniunea Artiștilor Plastici din Moldova în parteneriat cu fundația „Euro-Art-Luxemburg Sarl” și Primăria municipiului Chișinău. Vernisajul a inclus ilustrații executate în tehnica litografiei la creațiile literare **Don Quijote de la Mancha** de Miguel Cervantes, **Divina Comedia** de Dante Aligheri și **Decameronul** de Boccaccio, precum și patru piese (colaj), avându-l în calitate de autor pe Robert Descharnes, autor al celor mai docte interpretări ale vieții și activității creatoare a lui Dali. Reprezentant notoriu al suprarealismului, Salvador Dali a fost promotorul cubismului, dadaismului, picturii metafizice. S-a manifestat în pictura de șevalet, grafica de carte, arta decorativă, sculptură, design publicitar, fotografie etc. A scris romane, lucrări cu caracter autobiografic, scenarii de filme.

Expoziția de la Chișinău a fost secționată în patru compartimente, printre care s-a evidențiat ciclul de ilustrații policrome alcătuit din 120 de ilustrații datând din 1975 la **Divina Comedia** a lui Dante, care reflectă peregrinările și peripețiile autorului în călătoria sa prin Infern, Purgatoriu și Paradis. Spre deosebire de Gustav Dorc și Botticelli, Salvador Dali își realizează lucrările pe această tematică în stilul suprarealist specific dalian cu deformări exagerate ale reprezentării clasice a corpului uman, cu imagini halucinante și monstruoase, coșmarrești. Remarca este valabilă și pentru ciclul al doilea – ilustrații la **Don Quijote de la Mancha** a lui Cervantes. În plus, lucrările inspirate sunt profund personalizate biografic, emblematice fiind în acest sens *Don Quijote în fața ciupericii atomice de la Hiroshima*, *Dulcineea arată luptătorului Don Quijote coroana de lauri*, *Aura lui Cervantes* etc.

Compartimentul al treilea reprezintă un ciclu din zece ilustrații (1972) la **Decameronul** lui Boccaccio. Ne permitem o observație pentru acesta și celelalte compartimente: ele nu par a fi litografii după cum este specificat în legenda fiecărei lucrări; în realitate ar fi vorba despre reproduceri policrome faximile, după imagini realizate, în acuarelă (compartimentul I și III) și litografie (compartimentul II). Imaginile policrome au fost realizate în anul 1972 în tehnica gravurii în metal (pointe sèche). Stampele au fost imprimate (de către meșteri tipografi, probabil) de pe o singură matriță în care au fost aplicate pe rând câte două-trei culori pe diferite segmente ale expoziției.

Cel de-al patrulea compartiment conține patru lucrări realizate în tehnica colajului microfotografic, la fel de curioase ca expresie și mesaj.

Dintre numeroasele referințe critice (inclusiv românești) la opera lui Salvador Dali, remarcăm notele criticului de artă Vasile Florea, incluse în **Mica Enciclopedie de Artă Universală de la origini până în anul 1950**: „Este artistul care prin tot ce a creat, prin atitudinile sale de frondă, prin comportamentul excentric, prin afirmațiile sale reprezintă cel mai bine curentul suprarealist. Pictura lui este, putem spune, suprarealism în stare pură, pentru că, prin toate componentele sale, răspunde în cel mai înalt grad comandamentelor programatice ale curentului. Ca supapă de defulare a trăirilor din straturile subconștientului, a obsesiilor, a erotismului secret, a dorințelor neîmplinite, a actelor ratate și a celorlalte fenomene de care vorbește psihanaliza, suprarealismul presupune folosirea tehnicii tradițional-realiste, în construirea imaginilor, Dali s-a conformat mai bine decât oricare alt reprezentant al curentului, pictând cu o migală de miniaturist toate detaliile motivului transpus pe pânză, în această acțiune servindu-se de excepționalul sau talent de desenator. Cât privește apoi deformările, hipertrofiile, distorsiunile, incongruențele, noua realitate halucinantă și absurdă, monstruoasă, delirantă și atroce pe care o creează imaginația și inventivitatea sa se dovedesc cu adevărat prodigioase. Ceasurile care curg ca o materie flască, armăsarii apocaliptici de felul celor din *Ispitirea Sf. Antonie*, ființele spectrale din *Girața în flăcări*, formele baroce din *Jocul lugubru* sau scârnavele arătări din *Presimțirea războiului civil*, iată tot atâtea viziuni coșmarești din universul închipuit de Dali. Un univers terifiant, neliniștitor, cu ecouri din bestiuarul medieval din viziunile lui Bosch. (...) Dali creează și un spațiu anumit, un fel de peisaj deșertic, menit să potențeze senzația de stranietate și inconfort spiritual pe care o are privitorul tablourilor. Și totuși burlescul ia uneori locul grotescului, iar insolitul imaginației, calitatea desenului și savoarea coloritului ne atenuază starea de angoasă și perplexitate, facilitându-ne o contemplare pur estetică. (...) Dali și-a manifestat talentele în film (a făcut două filme împreună cu Buñuel) a ilustrat **Cântecele lui Maldoror** de Loteamon și a scris câteva cărți, printre care **Viața secretă a lui Salvador Dali**. Cu vocație de histriion, și-a regizat viața într-un mod care a stârnit scandal, dar a contribuit la asigurarea succesului”.

Salvador DALI
și
calea spre eternitate

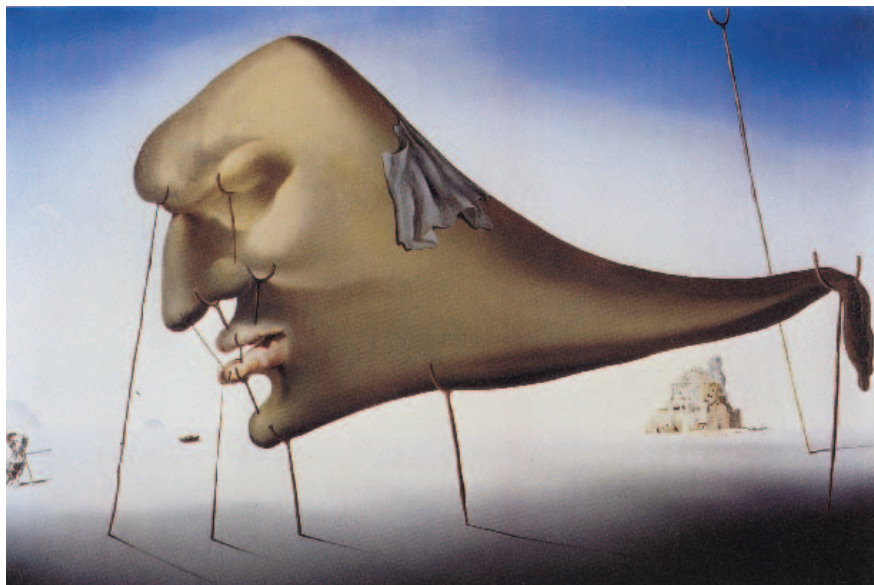
Premoniția războiului civil (1935)

II Limba ROMÂNĂ

Apariția Afroditei din Cnide într-un peisaj (1981)

Somnul
(1937)

Ispita Sfântului Antoniu (1946)

IV Limba ROMÂNĂ

Bătălie
în nori
(1974)

Copilul
geopoliticus
urmărind
nașterea omului
nou (1943)

Cu o secundă înainte de trezirea din visul provocat
de zborul unei albine în jurul unei rodii (1944)

VI Limba ROMÂNĂ

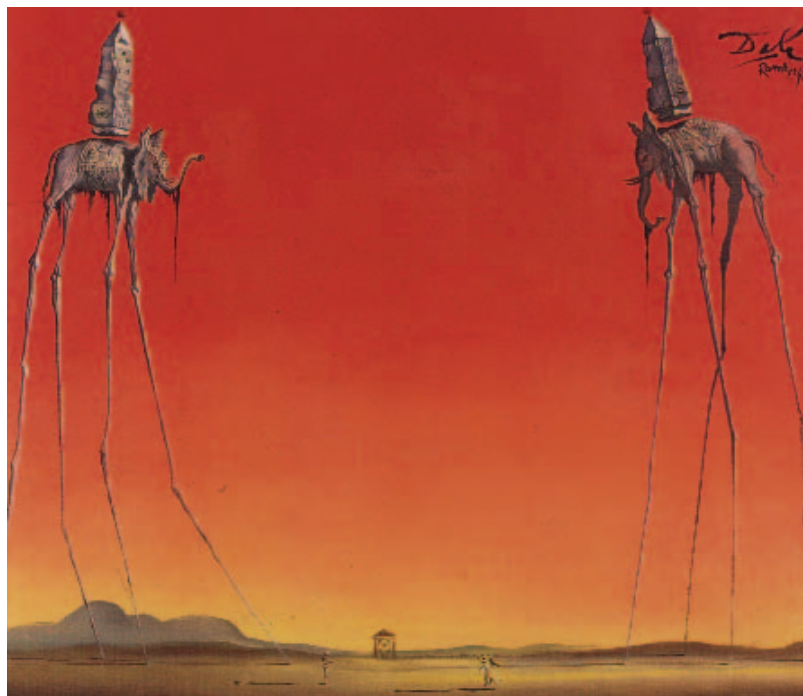
Santiago el Grande (1957)

Apariția
verișoarei
mele
Carolinetta
pe plaja din
Rosas (1933)

Elefanții
(1948)

VIII Limba ROMÂNĂ

Leda Atomica (1949)

Salvador **CONFERINȚA
DALI DE LA
SORBONA***

Salvador Dali s-a hotărât să facă la Paris cea mai delirantă comunicare din viața lui, fiindcă Franța este țara cea mai inteligentă din lume (*aplauze frenetice, bravo*), Franța este țara cea mai rațională din lume (*diverse zgomote*), și dimpotrivă, eu vin din Spania, care este țara cea mai irațională și cea mai mistică din lume.

Inteligența conduce, aduce spre ceața de nori a scepticismului, inteligența conduce la coeficientul gastronomic de incertitudine super-gelatinoasă, proustiană și fezandată. Pentru acest motiv este bine și necesar ca din timp în timp spanioli ca Picasso și ca mine să venim la Paris ca să vă uluim... (*rumoare în sală*) ...arătându-vă o bucată crudă și sângerândă de adevăr.

Unul dintre ultimii și cei mai importanți pictori moderni a fost desigur Henri Matisse... (*aplauze*) ...însă Henri Matisse reprezintă ultimele consecințe ale Revoluției franceze, adică triumful burgheziei și gustul burghez (*aplauze vii*).

Consecințele „Artei moderne” sunt că am ajuns astăzi la un maxim de raționalism și la un maxim de scepticism.

Tinerii pictori moderni nu cred astăzi în aproape nimic... (*bravo*) ...Este cum nu se poate mai normal ca atunci când nu credem în nimic să ajungem să nu mai pictăm aproape nimic. Aceasta e situația întregii picturi moderne, inclusiv pictura abstractă, esteticiană, academică, și unica excepție e un grup de pictori ai școlii din New York, care, din lipsă de tradiție și printr-un anume paroxism instinctiv care le este propriu, sunt foarte aproape

---

Fragment din textul conferinței ținute de Salvador Dali pe 17 decembrie 1955 la Sorbona. Acest text, preluat din revista *Secolul 20*, nr. 7-8, 1977, constituie transpunerea exactă și brută a benzii de magnetofon. Zgomotele diverse sunt notate. Salvador Dali n-a revăzut textul: e vorba deci de stilul lui vorbit, transcris fără retușuri.

de o nouă credință pre-mistică care se va declanșa de îndată ce lumea va deveni conștientă de ultimele progrese ale științei nucleare.

În Franța există un exemplu la polul opus al școlii din New York, tocmai din cauza atavismelor sale monarhice din punctul de vedere cosmogonic, prietenul meu pictorul Mathieu, atitudinea cea mai avansată față de academismul picturii moderne.

Acuma... nu sunt un orator, și am venit aici mai ales pentru a face o comunicare ce va fi pseudoștiințifică, fiindcă nu sunt un om de știință. Spun însă această comunicare savanților, și mai ales morfologilor... se pare că nu e nici unul în sală? ...pentru a judeca până la ce punct delirul meu este creator și valabil.

Comunicarea este următoarea:

La vârsta de nouă ani mă aflu în orașul meu natal, Figueras, aproape gol în sufragerie și mă reazem cu cotul pe masă, și trebuie să simulez somnul pentru ca o tânără servitoare să mă bage în seamă; pe fața de masă erau coji de pâine uscată, care mi-au produs o durere foarte acută în cot, corespunzând unui fel de extaz liric ce fusese precedat de cântul unei privighetori care mă răscolise până la lacrimi. Imediat după acest cânt de neuitat al privighetorei și după secvența cu cotul pe cojile de pâine am început să mă simt obsedat de-a binelea, în mod cu adevărat delirant, de tabloul „Dantelăresei” (o reproducere era atârnată în biroul tatălui meu pe care o puteam vedea prin ușa întredeschisă) și de coarnele de rinocer. Iluzia pe care acest tablou mi-a produs-o, toți prietenii mei au considerat fără să ezite că avea un caracter cu totul delirant.

Într-o zi, când am pierdut-o în plin Paris, n-am putut mânca și a trebuit să mă întorc s-o caut. E una dintre angoasele mele cele mai mari din ultimii ani.

Am uitat să spun, în momentul în care vorbeam despre durerea pe care mi-au produs-o în coate cojile de pâine, că, de atunci încolo, toate emoțiile importante mă pătrund prin coate (*ilaritate, aplauze*). Inima, n-am simțit-o niciodată!

Preocuparea și dragostea crescândă pentru Vermeer din Delft, și mai ales pentru „Dantelăreasă”, au culminat cu hotărârea mea de a cere Muzeului Louvre permisiunea de a realiza o copie a acestui tablou.

Într-o dimineață sosesc la Louvre; eram și atunci foarte preocupat de coarnele de rinocer, dar soseam la Louvre fără să știu ce avea să fie copia mea. Și, spre marea surpriză a tuturor prietenilor mei și a Conservatorului Muzeului Louvre, s-a putut vedea că, în loc de Dantelăreasă, apăreau pe pânză coarne de rinocer. Trebuie să spun că mă așteptam oarecum (*râsete, aplauze*).

PROIECȚIE A „DANTELĂRESEI” DE VERMEER

Ceea ce m-a tulburat cel mai mult în acest tablou e că totul convergea spre un ac, spre un bold care nu e pictat, ci numai sugerat; foarte adesea, acuitatea acestui bold o resimțeam atât de reală în propria mea carne, în cot, încât mă trezeam tresărind brusc în miezul celor mai paradisiace sieste.

Întotdeauna acest tablou a fost considerat ca extrem de pașnic și excesiv de calm. Pentru mine el reprezenta una dintre forțele cele mai violente în domeniul estetic, cu care numai *antiprotonul*, recent descoperit, poate fi comparat.

PROIECȚIE A COPIEI LUI DALI: ETAPA MUZEUL LOUVRE

Aceasta e copia pe care am făcut-o la Muzeul Louvre (*rumoare în sală, râsete, strigăte: E mai bine ca originalul! Evident!...*).

Pe atunci nu-nțelegeam aproape nimic din această operă și a trebuit să petrec vara întreagă rumegând problema „Dantelăresei”, pentru a-mi da seama că de fapt trăsasem curbe care sunt riguros logaritmice.

PROIECȚIE A „DANTELĂRESEI” TERMINATE (VERSIUNEA DALI)

A urmat o nouă etapă, în care ciocnirea coarnelor de rinocer produce un fel de mici coji de pâine, un fel de mici corpusculi, care fac din nou vizibilă imaginea Dantelăresei. Ulterior credeam că trebuie să continui tabloul: ideile rinoceriene erau atât de evidente, încât am trimis o telegramă prietenului Mathieu spunându-i:

„De data asta nici vorbă de Muzeul Louvre, trebuie să mă prezint direct în fața unui rinocer viu”.

PROIECȚIE: GALA ȘI DALI SCĂLDÂNDU-SE LA CAP-CREUSS

Am petrecut toată vara la Costa Brava, trăind mereu cu imaginea Dantelăresei; aveam vreo cincizeci în livada cu măslini, și când mă duceam să mă scald, cu Gala, care e Gravida mea, aceea probabil care a împiedicat ca să devin un ne-bun adevărat, era și ea prezentă.

În această vară, în Spania, persecutam studiul pe care-l întreprinsesem în ultimii doi ani asupra morfologiei florii-soarelui. Leonardo da Vinci trăsese și el concluzii excesiv de interesante, pentru vremea lui.

PROIECȚIE: O FLOAREA-SOARELUI

Dar, dintr-odată, am descoperit că în încrucișările de spirale, care formează floarea-soarelui, apare evident galbul¹ perfect al coarnelor de rinocer.

Totuși morfologii nu sunt deloc siguri că spiralele florii-soarelui sunt adevărate spirale logaritmice; sunt spirale care se apropie mult de acestea, însă fenomenul de creștere face că n-au putut fi niciodată măsurate cu exactitate riguros științifică, iar morfologii nu sunt deloc de acord dacă e vorba de spirale logaritmice sau nu.

M-am interesat deci imediat în legătură cu însuși cornul de rinocer: în privința asta nu e nici o îndoială, n-a existat niciodată în natură un exemplu mai perfect de spirală logaritmică, decât în cornul de rinocer.

Îmi continuam studiile privitoare la floarea-soarelui și, selecționând și urmărind permanent curbele mai mult sau mai puțin logaritmice ale acestei flori a soarelui, îmi era foarte ușor să văd silueta extrem de vizibilă a dantelăresei, coafura Dantelăresei, pernuța Dantelăresei, oarecum în stilul unui tablou divizionist de Seurat.

În fiecare floare a soarelui am văzut poate vreo cincisprezece dantelărese diferite, unele mai apropiate ca altele de tabloul original al lui Vermeer.

PROIECȚII JUXTAPUSE

FLOAREA-SOARELUI

ȘI „DANTELĂREASA” DE VERMEER

În momentul în care am văzut pentru prima oară puși față în față, Dantelăreasa în fotografie, în imagine, și un rinocer viu, mi-am dat seama că dacă ar fi fost să aibă loc o luptă, „Dantelăreasa” ar fi câștigat.

Astă-vară am înțeles limpede motivul: „Dantelăreasa”, morfologic vorbind, este ea însăși un corn de rinocer (*râsete, aplauze*).

Așa că ne găseam în situația, din punctul de vedere al bătăliei, că bietul rinocer apărea ca purtând în vârful nasului o micuță Dantelăreasă, în timp ce Dantelăreasa însăși era un imens corn de rinocer, având o maximă forță spirituală, fiindcă, departe de bestialitatea rinocerului, ea era în plus simbolul monarhiei absolute, al castității. Vermeer este exact contrariul unui tablou de Henri Matisse, din punctul meu de vedere, și, în ciuda mării stime pe care o am pentru acest pictor enorm de dotat, trebuie să spun că e prototipul – exemplu al slăbiciunii, fiindcă în pictura lui, care e departe de a fi castă ca aceea a lui Vermeer, care nu atinge obiectul, el violentează realitatea, o transformă și o reduce la o proximitate roză.

PROIECȚIE: „CHRIST HYPERCUBICUS” DE LA METROPOLITAN MUSEUM

Acesta e un tablou aproximativ normal, însă prietenul meu Descharnes, care lucrează în prezent la un film care se va intitula „Prodigioasa poveste a Dantelăresei și a Rinocerului”, a analizat cu atenție chipul lui Gala, care e prea mic aici pentru ca să ne dăm seama, dar care însă e format din optsprezece coarne de rinocer... (*urale, aplauze, agitație etc.*).

PROIECȚIE A UNUI FRAGMENT DIN „METAMORFOZA LUI NARCIS”

Persoane care au analizat acest tablou au afirmat că există un raport evident cu ideea de pâine nu numai din punctul de vedere eucharistic, ci și din punctul de vedere al materiei și morfologiei sale. Toată viața am fost obsedat de pâine, am pictat de multe ori coji de pâine și chiar aici e evident că forma genunchilor e calchiată după cojile de pâine pe care le-am pictat în trecut; dacă analizăm umbrele, găsim, de asemenea, ca și în toate celelalte, galbul acestei forme, pentru mine cuasi-divină, a cornului de rinocer care ar fi baza întregii estetici caste și violente.

PROIECȚIE: „CEASURILE MOI”

Acesta e tabloul „Ceasurile moi”, care au fost mult discutate, fiindcă și azi sunt întrebat de ce sunt moi, și răspund inevitabil că „Un ceasornic, fie el moale sau tare, tot n-are nici o importanță, ceea ce contează e să arate ora exactă”.

În acest tablou încep să apară simptome ale coarnelor de rinocer, care se detașează, și o aluzie precisă la dematerializarea constantă a acestui element care se transformă din ce în ce mai mult la mine într-un element într-unul totul mistic.

Forma cornului de rinocer nu e de origine romantică, nici dionisiacă, dimpotrivă, ea este apoloniană... fiindcă ...Rafael!

PROIECȚIE A UNUI TABLOU DE RAFAEL

Am descoperit în Rafael, după cum se vede în mod limpede la gât, în forma gâtului, am făcut analize, – totul e format, ca și aceste unghiuri, din cuburi și din cilindri; Rafael picta numai cu galburi, cu forme foarte asemănătoare curbilor logaritmice prezente în cornul de rinocer.

PROIECȚIE A VERSIUNII DALI A ACELUIAȘI TABLOU DE RAFAEL

Iată o copie a aceluiși tablou de Rafael, care e în mod evident influențată de obsesia mea rinoceriană.

Această crucificare de Rafael este unul dintre cele mai desăvârșite exemple de organizare conică a unei suprafețe.

Aici nu e vorba de cornul de rinocer așa cum îl concep, așa cum este el în Vermeer și care are o putere cu mult mai mare, – e cornul de rinocer pe care l-am putea numi neo-platonician.

Vom vedea graficul exact care a fost realizat după acest tablou și care arată că lucrul esențial e un plan în care toate figurile sunt repartizate după Divina Proportie Monarhică a lui Luca Pacelli, care utilizează în mod constant în estetică cuvântul „Monarhic”, deoarece cele cinci corpuri regulate sunt în întregime guvernate de monarhia absolută a sferelor.

ȘI ACUM, SALVADOR DALI VA FACE O PROFEȚIE:

După studiul morfologic al florii-soarelui, am simțit că aceste mici puncte ale florii-soarelui, aceste mici curbe aveau un aer taciturn ce corespunde melancoliei profunde a lui Leonardo da Vinci însuși; și apoi, era prea mecanic, nu izbuteam cu adevărat să văd Dantelăreasa, din cauza unei anumite lipse de dinamism a florii-soarelui. Studiam... și dintr-odată ochii mi-au căzut pe o fotografie a unei conopide... și fenomenul morfologic al conopidei este identic cu cel al florii-soarelui, în sensul că e constituit, și el, din adevărate spirale logaritmice.

Dar aici floarea are un fel de forță expansivă, aproape o forță anatomică, un fel de mormăială, de tensiune, asemănătoare cu fruntea încăpățânată și meningitică pe care o iubesc atât de pasional în „Dantelăreasa” lui Vermeer. Am văzut în această fotografie tocmai posibilitatea de a „vedea” Dantelăreasa: am încercat să-mi procur conopide, însă toate acelea pe care le-am găsit până acum sunt prea mici, n-au calitățile cerute pentru ca să pot vedea exact Dantelăreasa.

Acum sunt absolut convins că, de îndată ce va veni luna martie și voi putea selecționa conopide imense, voi lumina una dintre aceste conopide, voi pune s-o fotografieze sub un anume unghi și vă dau cuvântul meu de onoare de spaniol că fotografia odată dezvoltată nu va mai fi o conopidă, și că toată lumea va vedea „Dantelăreasa” de Vermeer cu propria-i tehnică (*bravo, aplauze frenetice*).

Acum am să povestesc mici anecdote de hazard obiectiv pe care le găsesc pasionante.

Mi s-a spus că Gingis Han auzise într-o zi cântând o privighetoare, într-un loc cu totul paradisiac (și în care a dorit să fie îngropat), și că, a doua zi, a văzut în vis un rinocer alb cu ochii roșii, un albinos. Gingis Han consideră acest vis ca o prevestire și, din cauza rinocerului alb, renunță la cucerirea Tibetului.

Există o mare analogie între acest episod și o amintire pe care o am din copilărie și care, după cum vă amintiți, începe de asemeni cu cântul unei privighetori, care preceda apariția obsesiei Dantelăresei, a cojilor de pâine uscată și a coarnelor de rinocer.

În timp ce tocmai studiam viața lui Gingis Han, am primit următoarea comunicare: și anume că dl Michel Gingis Han, Secretar general permanent al Centrului Internațional de studii estetice, îmi cere să fac o conferință.

Atunci, evident, în virtutea imperialismului congenital care mă caracterizează, era un adevărat hazard obiectiv, remarcabil.

Acum două zile s-a produs un alt hazard – obiectiv – care m-a bulversat cu adevărat: cinam împreună cu Jean Cocteau (*rumoare în sală*) și-i povesteam oarecum subiectul conferinței mele; deodată a devenit palid și mi-a spus: „Am un obiect care o să te uluiască”... Iată-l: acest obiect este probabil unul dintre cele mai rare din lume, căci acest obiect nu este nimic altceva pentru mine decât făclia cu care brutarul lui Vermeer își aprindea focul. Vermeer, care n-avea bani să-și plătească brutarul, îi dădea în schimb tablouri, și brutarul aprindea cuptorul cu acest obiect din Delft.

E, în tot cazul, o coincidență extraordinară, pentru că acest obiect conține pasărea, conține cornul care nu e de rinocer, dar care poate e totuși mai mult sau mai puțin logaritmic și au rămas într-adevăr puține obiecte, Vermeer e o ființă foarte misterioasă și nu se știe nimic despre el care să aibă un raport atât de direct cu propria lui familie, ca acest obiect.

Nu înțeleg de ce, atunci când am vorbit despre Jean Cocteau, s-a produs un fel de rumoare, căci eu, în monarhia absolută a creierului meu, îi ador pe academicieni (*aplauze*) și-i ador pe academicieni mai ales de când unul dintre cei mai iluștri academicieni ai Spaniei, filosoful Imperio Montes, a spus un lucru care mi-a plăcut foarte mult, căci eu m-am considerat întotdeauna un geniu, – a spus:

„DALI este ființa cea mai apropiată de arhanghelicul Raymond Lulle”.

Iar eu, după comunicarea din seara aceasta, cred, cu adevărat, că pentru a putea trece de la Dantelăreasă la Floarea Soarelui, de la Floarea Soarelui la Rinocer și de la Rinocer la Conopidă, trebuie cu adevărat să fii sau să ai ceva în cap.

(Urale, aplauze îndelungate. – Sfârșitul conferinței. Salvador Dali părăsește amfiteatrul, protejat de Serge Lifar, de fratele acestuia, de pictorul Mathieu și de câțiva prieteni, contra entuziasmului „delirant” al studenților.)

NOTĂ

¹ *Galb*, *galburi* și *galbe* n. profil, contur rotunjit al unui element arhitectonic, al unui obiect de artă, al unei părți a corpului omenesc: galbul pur al piciorului (din fr. galbe), *Dicționarul Universal al Limbii Române*, Editura Litera Internațional, Chișinău, 2006, p. 512.

Salvador **AMINTIRI** DALI **PRENATALE**

Presupun că cititorii mei nu-și amintesc deloc, sau numai foarte vag, de acea perioadă atât de importantă din existența lor care se întâmplă în pântecul mamei și precedă venirea lor pe lume. În ceea ce mă privește, eu îmi amintesc de ea *de parcă asta s-ar întâmpla chiar acum*. Iată de ce înțeleg să încep această carte cu începutul cel adevărat, cu amintirile atât de rare și atât de limpezi pe care le păstrez din viața mea prenatală. Ele vor fi, fără îndoială, primele de acest gen din istoria literaturii universale¹.

Acestea fiind spuse, sunt sigur că voi isca amintiri asemănătoare în memoria cititorilor mei sau că cel puțin voi localiza în mintea lor o mulțime de sentimente, de impresii inefabile și inexplicabile, de imagini de stări ale sufletului și ale corpului pe care le vor asocia cu un soi de presentiment al amintirii lor din viața prenatală. N-aș putea decât să recomand, în legătură cu aceasta, cartea senzațională a doctorului Otto Ranck: **Traumatismul nașterii**, care îl va lămurii pe cititor într-un mod mai științific. Amintirile mele personale din perioada de până la naștere, foarte lucide și amănunțite, nu fac decât să confirme teza doctorului Ranck care compară această perioadă cu *Paradisul pierdut*.

Într-adevăr, dacă m-ați întreba ce simțeam, v-aș răspunde imediat: „Era dumnezeiesc, era paradisul”. Dar cum era acest paradis? Nici o grijă, detaliile nu vor lipsi. Îngăduiți-mi să încep cu o scurtă descriere generală: paradi-

¹ În autobiografia sa, *Viața secretă a lui Salvador Dali, povestită de Salvador Dali* (Editura Cartier, Chișinău, 1996, traducere de Gheorghe Chiriță, p. 23), autorul declară că și-a scris amintirile, metaforic vorbind, înainte de a le fi trăit, contrar obiceiului, probabil pentru a-și justifica libertatea debordantă de care a dat dovadă în expunere. Iar pentru a găsi un „teren” de totală detașare caracteristic spiritului său creator, își începe relatarea amintirilor cu un capitol despre existența lui prenatală, contând pe curiozitatea cititorilor.

sul intrauterin e de culoarea focului din infern: roșu, oranj, galben și albăstriu. E moale, nemișcat, cald, simetric, dublu și vâscos. Încă pe atunci toată plăcerea, toată furia se ascundeau în ochii mei. Cea mai splendidă viziune era cea a două ouă-ochiuri suspendate în spațiu. De aici provin probabil tulburarea și emoția pe care le-am încercat toată viața în fața acestei imagini halucinante. Ouăle-ochiuri văzute înainte de naștere erau grandioase, fosforescente, și deslușeam fiecare cută și zbârcitură a albușurilor ușor albăstrii. Cele două ochiuri ba se apropiau de mine, ba se îndepărtau, se mișcau ba la dreapta, ba la stânga, ba în jos, ba în sus. Irizate ca sideful, ele se micșorau încet-încet până dispăreau cu totul. Faptul că pot și azi reproduce după dorință o asemenea imagine – deși mai puțin intensă și mai ales lipsită de magia de atunci – mă face să interpretez imaginea fulgurantă a ouălor ca pe niște fosfene, acele senzații luminoase ce apar sub pleoapele lăsate când apeși ochii. Îmi este de ajuns să copiez atitudinea caracteristică fătului, cu pumnii pe ochii închiși, și totul renaște în fața mea. Aceasta amintește puțin de un joc de copii când în fața ochilor apar cercuri colorate numite uneori „îngeri”. În asemenea cazuri, copilul se străduiește să regăsească amintiri vizuale ale perioadei embrionare căreia îi duce dorul, apăsându-și dureros orbitele. Luminile și culorile pe care el le regăsește îl fac să revadă divina aureolă a îngerilor zăriți în *Paradisul pierdut*.

Se pare că toată viața imaginativă a omului tinde să reconstituie simbolic, prin situații și reprezentări asemănătoare, această stare paradisiacă inițială. Tot așa cum ea se înverșunează să învingă oribilul traumatism al nașterii, în urma căruia suntem expulzați din paradis, trecând în chip brutal dintr-un mediu protector închis într-o lume deschisă tuturor primejdiilor, îngrozitor de „reală”, într-un cuvânt. Toate acestea sunt însoțite de fenomene de asfixie, de compresiune, de orbire, de sugrumare și vor rămâne după aceea în conștiința noastră sub semnul angoasei, al stuporii și al nemulțumirii.

Dorul de moarte s-ar explica adesea prin această impulsie de a ne reîntoarce acolo de unde venim. Sinucigașii ar fi, de obicei, cei care nu au putut învinge acest traumatism al nașterii. La fel, omul care moare pe câmpul de luptă exclamă: „Mamă!”, exprimând dorința de a renaște de-a-ndoaselea, de a se întoarce în paradisul de unde a fost expulzat. Nimic nu ilustrează aceasta mai bine ca obiceiul unor triburi primitive care își îngroapă morții chirciți și legați în poziția fătului.

Nu este totuși nevoie de moarte pentru a experimenta ceea ce am spus acum. Somnul e suficient. Căci, în somn, omul regăsește ceva din acea stare paradisiacă pe care încearcă s-o reconstituie în cele mai mici amănunte. Atitudinile celor care dorm sunt, în acest caz, foarte instructive. Înainte de a adormi mă ghemuiesc sau, ca să spun mai exact, mă „găocesc” într-un fel caracteristic. E o adevărată pantomimă de mici gesturi, de ticuri, de mișcări, un soi de balet secret precedând clipa când te lași pradă nirvanei temporare a somnului, prin care avem acces la parcele prețioase din paradisul nostru pierdut. Înainte de somn, stau „găocit” în poziția embrionară, cu degetele mari strânse dureros de tare între celelalte degete. Spinarea mea caută să adere la placenta imaginară a

cearșafurilor cu care încerc să mă înfășor cât mai strâns. Chiar și pe zăpușeala cea mai mare am nevoie de acest înveliș al cearșafurilor fără de care nu pot dormi. Poziția mea trebuie să fie totdeauna de o exactitate riguroasă. Degetul cel mic de la picior trebuie să fie neapărat mai la stânga sau mai la dreapta, buza de sus să atingă imperceptibil perna, și abia atunci zeul Somn are dreptul de a mă poseda cu totul. Pe măsură ce el pune stăpânire pe mine, corpul meu dispare și se localizează în întregime în capul meu, împovărându-l cu toată greutatea sa. Această reprezentare a mea regăsește amintirea existenței mele prenatale pe care aș putea să o definesc ca pe o anumită greutate în jurul a două cercuri: ochii. Mi-am închipuit și reprezentat adesea monstrul somnului ca pe un cap greu, gigantic, așezat pe un corp filiform sprijinit de cârjele realității. Când cârjele se rup, avem senzația „căderii”. Majoritatea cititorilor mei au încercat această senzație a căderii bruște în hău, exact în clipa când somnul pune în întregime stăpânire pe ei. Trezindu-vă brusc, cu inima zbătându-se convulsiv, nici nu bănuieți că senzația de amețală este o reminiscență a expulzării din rai la naștere.

Grație lui Freud, cunoaștem semnificația erotică a tot ceea ce ține de aviație². Nimic nu este mai clar ca simbolul viselor de zbor. În mitologia modernă, zeificarea avionului și a parașutei maschează o frenetică și derizorie iluzie a cuceriții cerului. Toți cei ce se aruncă în vid nu au, în fond, decât o dorință: a renaște cu orice preț, chiar în alt fel, rămânând totodată agățați de cordonul ombilical numit parașută, stratagema parașutei este firească la marsupiali ai căror copii, în loc să fie aruncați cu brutalitate în real, găsesc un refugiu intermitent în buzunarul pe care mamele lor îl au pe stomac. Iată de ce ele se obișnuiesc încet-încet cu viața exterioară. Cu aceste animale trebuie asemănați centaurele marsupiale inventate de mine.

Primejdia exterioară are virtutea de a provoca și de a spori fantasmelor și reprezentărilor amintirilor noastre intrauterine³. Îmi amintesc de marile furtuni de vară în timpul cărora copiii care eram noi ne ascundeam sub mesele acoperite cu fețe de masă sau construiam la repezeală adăposturi din scaune și cuverturi pentru a ne ascunde și a ne feri ochii. Ce plăcere atunci să auzi tunetul bubuind afară! Ce minunate amintiri ale acestor jocuri!

„Găociți” cu toții înăuntru, ne delectam cu bomboane, cu pahare de apă caldă îndulcită cu zahăr, încercând să credem că viața noastră se întâmpla atunci într-o altă lume. Eu numeam acest joc din zilele cu furtună: „A face grote” sau „A se juca de-a Moș Patoufet”. Moș Patoufet era de multe generații eroul popular al micilor catalani. Era atât de mic, încât într-o bună zi, pierdut în câmp, a fost înghițit de un bou care voia să-l apere. După ce l-au căutat peste tot, părinții săi au început să strige: „Unde ești, Patoufet?”, până când l-au auzit răspunzând: „Sunt în burta bouului unde nu ninge și nu plouă”.

Mic Patoufet, la rândul meu, regăseam în adăposturile artificiale contra tunetului majoritatea imaginilor legate de viața mea prenatală. Le provocam așezându-mă în patru labe, cu genunchii și mâinile atingându-se. Capul îmi

atârna inert și, bălăbănindu-l în toate părțile ca pe un pendul, făceam să se urce sângele în el⁴. Acest exercițiu se prelungea până la momentul voluptuos al amețelii. Atunci, fără să închid ochii, vedeam apărând bezne intense (mai negre ca tot ce se poate vedea în întunericul real), cercuri fosforescente unde se formau faimoasele ouă-ochiuri suspendate în spațiu. Aceste ochiuri de foc se contopeau într-o pastă albă, moale și amorfă, care se revărsa în toate părțile, luau toate formele posibile și păreau să se supună dorinței mele tot mai mari de a o vedea pulverizată, pliată, repliată, „găocită”. Eram în culmea plăcerii și așa fi vrut ca totul să fie astfel.

Obiectul mecanic avea să devină cel mai mare dușman al meu și înseși ceasurile aveau să fie moi sau nu aveau să fie deloc.

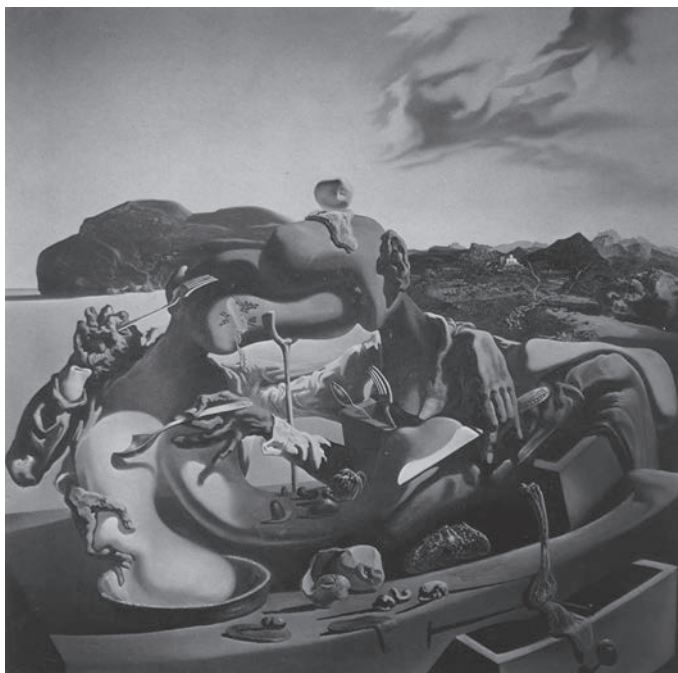
NOTE

¹ Domnul Haacon M. Chevalier, primul traducător al acestei cărți în engleză, mi-a atras atenția – lucru pe care nu-l știam – că unul din prietenii săi, domnul Vladimir Pozner, descoperise în *Memoriile* lui Casanova un capitol de amintiri intrauterine (n.a.).

² Preocupările lui Leonardo sunt foarte instructive în această privință (n.a.).

³ Războiul din 1939 mi-a oferit multe exemple izbitoare. În timpul alertelor la Paris, desenam poziții fetale „găocite” pe care oamenii le adoptau în adăposturi. Acolo primejdia exterioară era completată de senzația intrauterină pe care o poate da un beci întunecos și umed. „Alertații” adormeau adesea cu un surâs fericit (n.a.).

⁴ O tânără și drăguță mamă mi-a spus confidențial, nu demult, că fiica sa de cinci ani pretinde că-și amintește să fi fost în ceruri, pe care le descrie ca un univers negru și cald în care ea trăia cu capul în jos (n.a.).

Canibalism
autumnal
(1936-37)

Machi * * *
TAWARA

„Ce frig e!” O spui cu voce tare,
 Fără să vrei. Și deodată:
 „Da, au sosit frigurile”. Cineva
 Îți răspunde și se face mai cald
 După aceste cuvinte, întâmplătoare.

* * *

Când ies dimineața în grădină
 Și din șirul de tulpini
 Rup prima roșie,
 Dureros mi se strânge inima.
 Din nou sunt acasă.

* * *

Dintotdeauna
 Mințeam, păcăleam, simulam.

În poezia japoneză a anului 1987 a apărut un nume nou – Machi Tawara. Tânăra profesoară de liceu, la vârsta de doar 24 de ani, devine cel mai popular poet din Japonia. Cartea ei de debut **Jubileul salatei** se editează și reeditează în milioane de exemplare.

Mai apoi au urmat: în anul 1991 – **Palma vântului**. În anul 1997 – **Revoluția ciocolatei** ș.a.

A.B.

202 Limba ROMÂNĂ

Astăzi toate acestea
Au devenit atât de mărunte.
În jur e doar marea.

* * *

De cum închid plicul
Și lipesc timbrul,
Încep numărătoarea inversă.
Gonesc ceasornicul
În așteptarea răspunsului.

* * *

Pe scările de piatră,
Tot mai sus și mai sus,
În zadar încerc
Să țin pasul cu tine.
Ce des visez toate acestea...

* * *

Amintirile
Sunt aidoma unei salate congelate,
Reci ca gheața.

Nu trebuie
Să le prea încălzești.

* * *

„Ce gustos e!”
Ai spus tu odată. Și iată că
Pe data de șase iulie,
Înfrumusețând masa de sărbătoare,
Celebrez jubileul salatei.

* * *

Cu creionul
Rotunjesc cuvintele apăsate,
Până se rupe hârtia:
„Poți să iubești omul
Și să nu-i crezi cu desăvârșire”.

* * *

Înflorește trandafirul
Și habar nu are
Că doar peste o clipă-două
Va fi al meu.
Doar contra a patru yeni.

204 Limba ROMÂNĂ

* * *

Ce aş mai putea să-mi doresc
Şi în ce să mai cred,
Când stăm lungiţi împreună,
Unul lângă altul,
Pe nisipul acesta cald?

* * *

Întrerupând tăcerea,
Tu atât de chinuitor
Îţi legi cuvintele...
Iar eu mă tot uit la tine
Şi mă bucur de timiditatea ta.

Traducere de Andrei BURAC

Joyce **PEȘTELE,**
SIDMAN FLORILE
ȘI FRUCTELE

(POVESTEA ARBORELUI DE PÂINE)

Cândva demult, în satul Ngiwal de pe insula Palau, situată în Oceanul Pacific, trăia o fetiță pe nume Mora. Viața de atunci în Ngiwal era foarte grea. Pământul era atât de neroditor că nici taro* nu se putea crește pe el. Sătenii, zile întregi, prindeau pește cu plasele și sulița. Mora muncea alături de ceilalți, dar când avea timp liber îi plăcea să se plimbe și să exploreze împrejurimile.

Într-o zi ea a ajuns înotând până la o insulă mică, unde nu locuia nimeni. În mijlocul junglei de nepătruns Mora a descoperit un copac neobișnuit. Frunzele acestui copac aveau verdele oceanului și străluceau precum razele soarelui. Iar ramurile lui erau doldora de flori neobișnuite.

Mora a rupt o floare. Spre surprinderea ei, a văzut cum un peștișor a sărit din ramura frântă a pomului și i se zbătea în palmă. Fetița a mai rupt o floare. Un alt peștișor a apărut zbatându-se. Mora privea la copacul înalt, cu puzderia de flori și se gândea la satul ei, unde oamenii trăiau zile când nu aveau nimic de-ale gurii.

Joyce SIDMAN

Scriitoare pentru copii din SUA. S-a născut la 4 iunie 1956 în Hartford, Connecticut. Scrie în special poezie. Ține cursuri de creație literară în școli. A primit mai multe premii și mențiuni în domeniul literaturii.

Cărți editate: **Butterfly Eyes and Other Secrets of the Meadow (Ochii de fluture și alte secrete ale luncii)**, **Song of the Water Boatman & Other Pond Poems (Cântecul barcagiului și alte poeme din eleșteu)**, **The World According to Dog (Lumea văzută de un câine)**, **Eureka!, Poems about Inventors (Evrica! Poeme despre inventatori)** și altele.

Povestea *Peștele, florile și fructele* este recomandată la lecțiile de lectură pentru clasa a șaptea în școlile din Statele Unite.

E.B.

206 Limba ROMÂNĂ

– Dacă în fiecare din aceste flori este câte un peștișor, s-a gândit ea, atunci copacul ar putea să ne hrănească pe toți.

Și-a prins floarea și peștișorul în cordonul fustiței și a înotat înapoi spre Ngiwal cât de repede a putut.

Mai întâi a mers la mama ei și i-a povestit despre copac. Mama a dat din cap și a zis:

– Povești de adormit copiii!

Apoi s-a dus la tatăl ei.

– Un vis frumos, a spus el.

Atunci Mora l-a căutat pe bătrânul satului, în templul lui de lemn. I-a vorbit cu mult respect:

– Pe mica insulă din preajma satului Ngiwal de pe insula Palau, situată în largul Pacificului, crește un copac, care are câte un peștișor în fiecare floare.

Bătrânul a privit-o de sus în jos și a zis:

– Nostimă poveste, nepoțico! Cum aș putea ști și eu dacă e adevărată?

Mora a scos de sub cordonul fustiței floarea cea ciudată și peștișorul și i le-a pus bătrânului în palmă.

– Arată-mi acest copac, a rugat-o bătrânul și a chemat patru săteni, care l-au dus cu o luntre pe insulă.

Mora i-a condus până la copac. Când bătrânul a rupt o floare, din tulpina acesteia numaidecât a sărit un peștișor.

– Ce minune! au exclamat cei patru săteni și s-au năpustit cu toții să culegă florile ciudate și țepoase, prinzând peștișorii care săreau din tulpinile rupte.

– Peștișorii aceștia sunt cam mici, a spus unul dintre săteni și a scos un topor. Să tăiem o creangă și să vedem ce se va întâmpla atunci.

Și deodată s-a repezit și a retezat un ram mai gros, din care a căzut un ton** mare, argintiu.

– Nu va mai trebui să pescuim în apele oceanului vreodată! se bucurau sătenii.

Acel arbore de pe mica insulă din preajma satului Ngiwal de pe insula Palau, situată în apele Oceanului Pacific, a adus mult pește sătenilor. Tot ce trebuiau ei să facă era să taie ramurile din care ieșeau destui pești încât să ajungă tuturor. Sătenii erau fericiți și uitaseră de timpurile grele.

Într-o zi Mora s-a dus să-și viziteze copacul și a văzut că acesta nu mai era verde ca oceanul și strălucitor ca soarele. Îi căzuseră aproape toate frunzele și-i

rămaseră doar câteva ramuri. Dar cel mai trist era că, atunci când topoarele sătenilor loveau în copac, ea auzea un plânset.

– Sufletul copacului este nefericit, le-a spus ea sătenilor care adunau peștele. Îl aud cum plânge de durere.

– Noi nu auzim nimic, i-au răspuns sătenii. Și-apoi, dacă sufletul copacului ar fi fost nefericit, ne-ar mai fi dat el pește?

Mora nu a știut ce să răspundă. Dar când sătenii au plecat, sub copac, ca din senin, a apărut o bătrână. Șiroaie de lacrimi îi curgeau pe obrajii brăzdați de riduri, iar în mâini ea ținea un castron gol.

– De ce plângi, bunico? a întrebat-o Mora.

– Acest arbore moare, a suspinat bătrâna. În curând topoarele ascuțite îl vor omorî și nu voi mai avea cu ce să mă hrănesc.

– Dar ce putem face noi? a întrebat Mora. Doar acest minunat copac a fost creat pentru a ne oferi hrană.

Bătrâna a privit-o cu ochii ei asemănători ochilor unei broaște țestoase.

– O floare ruptă nu poate da fruct, a zis ea și a dispărut.

Mora a stat un timp sub copac, tot gândindu-se la cele spuse de bătrână. Sprijinită de tulpina scorțoasă, privea la cele câteva ramuri verzi care creșteau drepte și puternice. Iar când a desfăcut petalele unei flori, înăuntru a găsit un mic sâmbure.

– O floare ruptă nu poate da fruct, murmură ea.

Acum ea a înțeles ce trebuie să facă.

A doua zi dimineața, când au venit sătenii cu topoarele, au găsit-o pe Mora sub copac.

– La o parte, fetițo. Trebuie să culegem peștele pentru ziua de azi.

– Astăzi – nu, a spus Mora hotărâtă. Arborele este bolnav. El are nevoie de o zi pentru a-și reveni. Întrebați-l și pe bătrânul satului. El îmi va da dreptate.

Sătenii au privit-o cu suspiciune. E adevărat, Mora era doar o fetiță. Și cu toate astea bătrânul satului o crezu pe cuvânt cândva. Șovăind, ei au plecat cu promisiunea de a reveni în ziua următoare.

Când au venit a doua zi, Mora le-a aținut calea.

– Arborele e încă bolnav, le-a spus ea. Să-i spuneți bătrânului satului că mai e nevoie de încă o zi.

– Ce prostie! mormăiau ei nemulțumiți, îndepărtându-se.

Mora se bucura pentru florile țepoase care începuse să-și lase petalele.

În a treia zi sătenii l-au adus pe bătrân cu ei.

– Fetișo, satul e flămând, i-a spus bătrânul Morei. Trebuie să adunăm peștele din copac.

– Dar unde sunt sulile și plasele noastre de pescuit de altădată, bunicule? l-a întrebat Mora cu respect. Am uitat noi oare să le folosim?

Bătrânul stătea încruntat, iar sătenii bombăneau supărați. E adevărat, ei cam uitaseră să pescuiască cu metode tradiționale, moștenite din moși-strămoși.

– Nouă ni-e foame! a strigat unul dintre ei. La o parte!

Și ceilalți au ridicat topoarele.

– Priviți copacul! le-a strigat Mora.

Toate acele flori ciudate, țepoase dispăruseră și în locul lor erau niște fructe rotunde și verzi cu coaja zbârcită. Mora s-a urcat în copac și ușurel a scuturat o creangă. Unul dintre acele fructe a căzut jos și s-a spart în două, scoțând la iveală un miez alb și cărnos.

– Ce fruct o mai fi și acesta? a întrebat bătrânul satului, ridicându-l de jos. Până acum nu am mai văzut ceva asemănător.

– Bucătari, a ordonat el, mergeți în sat și vedeți ce putem prepara din el.

În curând sătenii au descoperit că multe se puteau pregăti din acel fruct neobișnuit. El putea fi copt, prăjit, murat și îți potolea foamea destul de bine. Bătrânul satului l-a numit *fructul arborelui de pâine*, declarându-le tuturor că mai mult nici un topor nu se va mai atinge de acel copac.

Arborele de pâine a devenit iarăși verde ca oceanul și strălucitor ca soarele. Mora a sădit semințele arborelui peste tot unde a putut. Acum erau destui copaci să se poată hrăni întregul sat Ngiwal și chiar întreaga insulă Palau.

Iar sătenii, când li s-a făcut dor de pește, au luat sulile și plasele și au plecat să pescuiască în apele largi ale Pacificului. Ei și-au amintit vechile metode de pescuit și i-au învățat pe fii și fiicele lor să le folosească. De asemenea, le-au transmis și povestea Morei, fetița care a oprit topoarele din Ngiwal și a transformat florile cu peștișori în fructe.

NOTE

* Taro – plantă tropicală care are rădăcinile comestibile.

** Ton – pește de mare răpitor.

Traducere din engleză de **Eugenia BEJAN**

© Joyce Sidman, 2007. Toate drepturile rezervate.

Leo **ÎNFLORIREA** **BORDEIANU DIN** **NOI**

Ediția din anul curent a Concursului Literar „Florii”, organizat de Palatul Național de Creație a Copiilor, în comun cu Direcția Culturală a municipiului Chișinău – a șaisprezecea la număr –, se situează, prin excelență, sub semnul înfloririi: înfloririi spirituale, înfloririi naturii, înfloririi talentelor.

Întrucât tinerețea și, îndeosebi, adolescența trăiește poezia la modul propriu, s-ar putea spune, organic – chiar și în afara cuvintelor –, lucrările poetice sunt un barometru al sensibilității, al vieții lăuntrice, al capacității de exprimare a participanților la concurs. Ne-a uimit dezinvoltura cu care se formulează gândurile. Am admirat fluența expresiei și profunzimea mesajului.

De această dată nu au existat poezii slabe. Pur și simplu – mai puțin reușite decât cele premiate sau menționate. Deci cota valorică a concursului a făcut un salt sesizabil. E destul de menționat revenirea Dumitriței Parfenie (Chișinău) cu stilu-i meditativ și iscoditor, a Nadejdei Afanasie (Zâmbreni, Ialoveni), care reușește să surprindă frumusețea nebănuită a lumii înconjurătoare, a copiilor și adolescenților din Medgidia, Constanța, care au conferit poemelor parfumul dulce-sărat al revărsării Dunării în mare.

Am vrea, firește, să știm că ideea concursului animează toți participanții nu doar pentru moment, ci pe parcursul întregului an, îndemnându-i să se lase pradă chinului „dureros de dulce” al creației.

Dumitrița HRISTOS A ÎNVIAT!
PARFENIE

*cl. a XI-a, Liceul
„Onisifor Ghibu”, Chișinău*

Ușor și blând ne încălzește

Nemuritorul soare-n primăvară.

Pentru zâmbetul lui,

Acum eu aș culege

Și lumină, și rouă, și inimi...

Te pomenești că mâine toate pier,

E trecător, și trecătoare-s toate.

Ferice de cel ce-a reușit

Enigma luminii-n petale s-o ascundă,

Roua în ochii ierbii s-o coase,

Inima-n steluțe s-o picteze,

Căci precum nu există zâmbet fără acest

Irepetabil har Dumnezeiesc,

Tot astfel nu există nici suflet fără dor.

P.S.:

D

O

R

brodat cu flori

d

e

busuioc

Nadejda **VERS DE NEMURIRE**
AFANASIE

*cl. a XI-a, s. Zâmbreni,
Ialoveni*

Copilărie – luncă de argint,
 Privesc și azi cum dorul se distinge
 Și-ncet precum petalele se frânge
 Și-nălțător răsună-n infinit.

Copilărie – loc de vis sub soare,
 Aștept o rază de la Dumnezeu,
 Un freamăt să mă mângâie mereu –
 Sufletul tău să sune în izvoare.

Eternă – clipa mea de fericire,
 Colind vrăjit de stropul purității,
 Un fir de rouă-n clipa dimineții,
 Pruncia mea – un vers de nemurire.

Mădălina- **VREME DUNĂREANĂ**

Lavinia

PASCU

*Clubul Copiilor
Medgidia, jud. Constanța*

Fitulul lumânării se-neacă
 în untdelemnul râncezit al stării de apoi

Și eu, în această colibă de stuf,
 ca acum 1000 de ani,
 nu-mi doresc decât
 ca fibrele fiecărui neuron de-al tău
 să devină incandescente
 pun punct

De la capăt
Dunărea murmură
vechile povești ale pescarilor.
Printre genele lunii, revărsate pe ape,
mă văd pe mine –
sunt numai trup...
Doar Dunărea, copila zglobie de altădată,
de pe genunchiul bătrânului ponton,
își urmează molcom drumul spre maturitate,
printre stâncile, ca niște amfibii însetate,
și eu mă opresc.

Denis PLEC ÎN CEAȚĂ
ZAVOROTNÂI

*cl. XII, Liceul
Teoretic „A. Mateevici”,
or. Dondușeni*

Nu credeam să ajung să mă hrănesc cu tăcere.
Universu-i în mine, dar sunt slab, atârni pe un fir de ață.
Nu-nțeleg de ce nimănui nu-i pasă și nimeni nu-mi cere
Să trăiesc pentru el, pentru ea, pentru ei... plec în ceață.

Rude îmi sunt entități deșarte, măști ce-mi tot zic
ce să fac.

Dar m-am săturat, m-am săturat de o astfel de viață.
Nu vreau să gândesc, să scriu, să vorbesc – vreau să tac.
Să nu-ți fie milă de mine, copile – plec în ceață.

Ce am fost? Ce sunt? Ce voi fi? Nimic. Timpul totul
va șterge.

Tu să nu plângi, ci mai bine a nu fi ca mine învață.

Andra **CITADINĂ** IVAN

*cl. X, Liceul Teoretic
„N. Bălcescu”,
Medgidia, Constanța*

Sugrumate în priviri
Stau cuvintele să cadă
Spre a îngropa iubiri
Asfaltate pe o stradă.

Se aprinde iar neonul,
Regele nopților arse.
Astăzi s-a cârpit și zvonul
Cum că străzile sunt false.

Merg și pașii printre gropi
Fără soț și fără număr.
Se decapitează plopi
Fără brațe; doar cu umăr.

Ochii s-au topit prin vene
Și se scurg ușor prin sânge.
Dormi orașule alene
Nu mai plânge!

Cristina **CD-UL LUNII** PLĂIEȘU- DVORNIC

*cl. X, Liceul Teoretic
„Gh. Asachi”, Chișinău*

Nu știi a câta oară
deschid calculatorul
și rog tastatura
să-mi dea răspuns
la întrebarea:

„Cum va fi viitorul?...”
Pe ecran îmi răspunde
un cuvânt – Luna.
Privesc prin geam
și văd CD-ul Lunii
cum îmi orbește privirea.
Întind mâna să-l ajung,
dar nu reușesc.
Păcat, l-aș fi introdus
în calculator,
să citesc viitorul...
Mi-am zis:
mai bine să mă rog
pentru viitorul meu,
pentru viitorul omenirii...

Oxana GREADCENCO **REAȚIE IREVERSIBILĂ**

*cl. a XI-a, Fârlădeni,
Căușeni*

Îmi fierbe sufletul,
ca varul nestins
încins
într-un cazan mare de ceară.
Cu fiece boare
de vânt
devine tot mai greoi,
de parcă ar duce în cârcă
toate păcatele
omenirii.

În lunga așteptare a înălțării
 își pierde cumpătul,
 devenind robul umil al
 mediocrității.

Larisa **31 AUGUST – BRATCO MEMORIALUL DURERII**

*cl. a XII-a,
Giurgiulești, Cahul*

Patria mea,
 în ochii tăi am cunoscut biruința,
 în venele tale am văzut năzuința,
 în sângele tău m-am regăsit eu,
 în palmele tale plâng doine de jale,
 în ochii tăi umezi și calzi –
 speranțele noastre le scalzi.
 În această zi buzele tale caută să spună
 că vorbești doar în limba română.
 Doar în inima ta; dor și doină și pământ
 Doar acolo; tot ce-i sfânt rămâne sfânt.

Doina **PĂRINȚII VOROJAN**

*cl. a X-a, Corjenți,
Briceni*

Moto: „Câteodată le mulțumim unora
 dintre oameni că-și trăiesc zilele laolaltă cu noi”
Dostoievski

Cu părul nins de fulgii bătrâneții
 Ei merg domol pe drumul prăfuit,
 De câte-au pățimit pe calea vieții
 Acum și părul lor a-ncărunțit.

Pășesc încet, cu un baston în mână,
Picioarele nu-i mai ascultă acum.
Încă puțin și vor fi în țărână,
Nu au puteri, dar au pornit la drum.

Se duc să-și vadă iarăși puișorii
Care-au crescut și cuibu-au părăsit.
Pornesc devreme, de cum se arată zorii,
Iar drumu-i lung și ei au obosit.

Dar merg mereu, căci dorul îi frământă;
Doresc să vadă chipul mult iubit
Și de departe cu-o privire sfântă
Copilul lor la poartă au zărit.

Și-apoi, după ce dorul și-au astâmpărat,
Cu ochii-nlăcrimați, cu inima pustie
Se-ntorc la casa lor din margine de sat
Și stând la poartă așteaptă copiii să mai vie.

Alexandra NU
VECHIU

*cl. a X-a, Medgidia,
Constanța*

Apa se frânge în ciocniri de cuvinte,

Două rădăcini sunt suspendate în moarte,

Dorința e o amintire cu gust de tămâie,

Vântul răzuie ora înecării,

Sunt goală ca o vorbă aruncată.

Îmi legi glezna cu un fir din fusul șoaptelor
 Și spui că nu voi cădea,
 De unde știi, ...?
 Căci vorbele tale sunt pene desprinse
 Din aripi de înger cenușiu,
 Și privirea îți este a unui copil
 Ce descoperă marea.

Andreea **ECCE HOMO?**
POPIA

*cl. a X-a, Medgidia,
 Constanța*

Te căutam
 în zborul fluturelui
 albastru,
 în piatra lustruită
 de soare,
 în chinurile
 arșiței...
 Nu Te-am găsit
 nici în firul de iarbă,
 nici în norul grăbit
 și nici în mine.
 Unde oare
 aș mai putea
 să Te caut?

Lucia DE DOR...

PROHNIȚCHI

*cl. a X-a, Liceul Teoretic
„Mihai Eminescu”,
Sadacia, Basarabeasca*

Trec zile cu duiumul
Și nopțile la rând,
Se tot lungește drumul,
Tu nu te vezi venind.

Cad florile de-a valma,
Pe mine mă tot ning,
Îmi este albă haina,
Tu nu te vezi venind.

Cad frunzele din ceruri
Copacii dezgolind,
Acesta-i adevărul:
Tu nu te vezi venind.

Natalia APROAPE TE IUBESC...
BEJAN

*cl. a XII-a, Liceul
Teoretic „A. Mateevici”,
Dondușeni*

Nu te-am văzut nicicând,
Nu te-am visat,
Dar te-am ținut în gând
Și nimănui te-am dat.

Nu te-am văzut, în schimb,
Cu chip ceresc,
Te știu dintotdeauna
Și-aproape te iubesc...

Nu-ți știu privirea, ochii,
Nici cum te cheamă,
Dar știu că glasul nopții
La tine mă îndeamnă.

Te știu mai bine decât altă fată,
Eu pentru tine plâng și aiuresc,
Te vreau alături ca nici altă dată,
Căci nu-n zadar aproape te iubesc.

Viorica CREDINȚA
EREMIA

cl. a IX-a, or. Hâncești

Viața ca o petală de orhidee,
Risipește orice în clepsidra timpului
Lăsându-ne totuși
Credința.

Victoria ne orbește sufletele,
Și totuși
Ne lasă credința.

Suferința ne lărgeste diapazonul inimii,
Ne vine să urlăm de atâta nenoroc
Și totuși într-o celulă a cugetului
Rămâne credința.

Când ne simțim atotștiutori
Și credem că totul e posibil,

220 Limba ROMÂNĂ

Suntem secundați
De credință.

În viață totu-i între da și nu,
Azi e bine, mâine – rău
Azi avem totul, mâine – nimic.
Azi nu pierdem nimic, mâine – totul!
Și totuși niciodată
Nu ne pierdem credința!

Madona din Port Lligat (1949)

Viorica-Ela **URMELE PE NISIP – CARAMAN ÎNTRE CERTITUDINE ȘI FRAGILITATE**

În pofida titlului cărții și a denumirii unora dintre capitolele din interiorul ei, care sfidează stilul științific, lucrarea **Urme pe nisip**, de Diana Vrabie, apărută la Chișinău, Editura Integritas, 2005, constituie mărturia unui demers critic elaborat. Un punct de plecare în acest sens i-a servit autoarei teza care i-a adus titlul de doctor, *Drama cunoașterii și tentația autenticității în literatura românească interbelică*, în 2004.

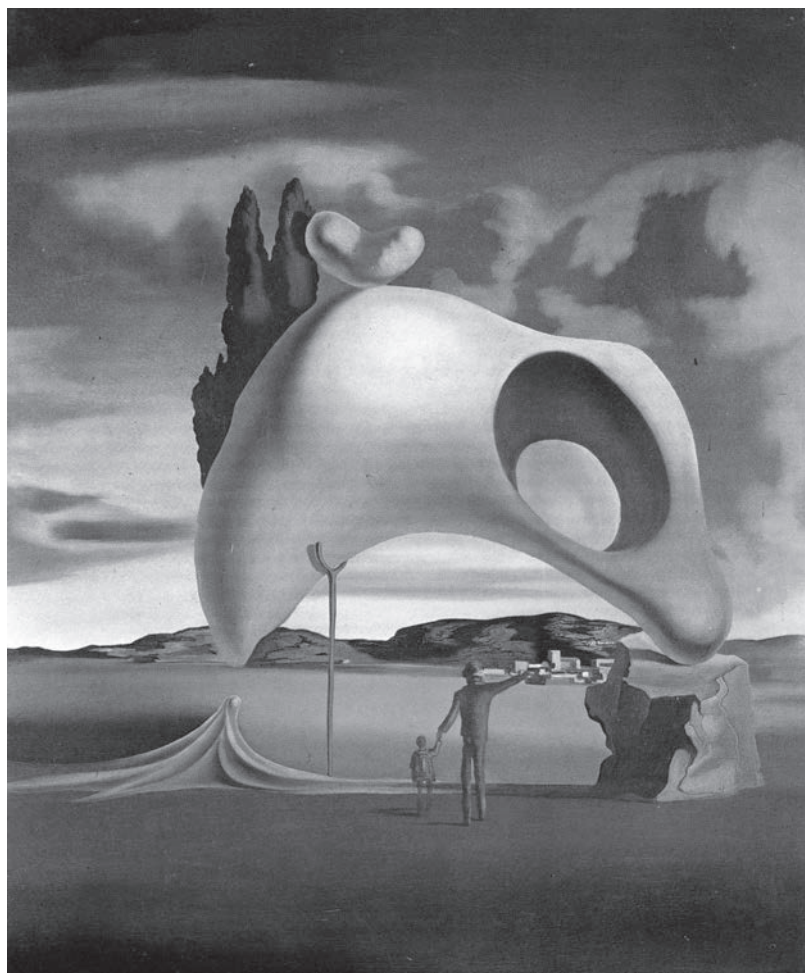
În această epocă a extremei deschideri spre inovație și în literatură (mai ales?), Diana Vrabie, autoarea cărții, parcurge cu multă prudență un itinerar critic cu tradiții remarcabile, pe terenul „unei veritabile Arcadii literare” (p. 4). Nu face deloc dovada unei temeri, a unui disconfort de a cita pe criticii clasici, tocmai pentru că lucrarea nu este realizată în scopul confirmării unor teorii mai vechi (fie și prin alte exemple) sau al răsturnării lor. Ea are intenția de a surprinde un concept literar și evoluția lui susținute argumentativ, ajungând până la a demonstra importanța lui de principiu estimativ al valorii unei opere literare. Deci, excesiv de documentată, cartea oferă o perspectivă bine definită, care antrenează în raza ei opere de o mare diversitate.

Conceptul de bază al textului critic – *autenticitatea* – este, prin definiție impresionist, identificat ca atare și din cauza accepțiilor sale largi și contradictorii. Fără a avea pretenția de a trece în revistă toate sensurile termenului, întrucât acesta a traversat numeroase ipostaze semantice, în capitolul introductiv autoarea remarcă cele mai importante dintre metamorfozele lui, nu numai cu referință la creațiile literare.

„Diametral opus academismului”, termenul de *autenticitate* circulă alternativ cu cel de *autenticism*: „dacă autenticitatea definește un concept cu un caracter mai degrabă menit interpretării sociologice, noțiunea de autenticism anunță un fenomen literar. De autenticitate dă dovadă,

de exemplu, orice izbucnire spontană a maselor. Autenticismul se referă la introspecție, «jurnale», «solilocuri», la dramele cunoașterii de orice fel, la notațiile despre oscilațiile personajelor, căderile și înălțările lor spirituale» (p. 8). Comportând, la origini, sensul predominant etic, apoi revendicându-și-l pe cel de „adevărat”, „obiectiv”, termenul în discuție redimensionează, am putea spune, piramida principiului frumosului, întemeiat, în estetică, pe aceleași laturi esențiale: *eticul* și *adevăratul*. Astfel, din acest moment, unitatea de măsură a artei nu mai este, la modul general, *frumosul*, ci *autenticitatea*. Deși termenul din urmă are la fel de multe accepții ca și primul, el își schimbă ca un șarpe culoarea în drumul sinuos pe care-l parcurge, trezindu-se în mediile și timpurile cele mai diverse.

Formula poeziei autenticității literaturii interbelice românești, de exemplu, este stabilită în termenii *autobiografiei* ca fiind situată pe două coordonate de opțiune: redarea sentimentului metafizic și noutatea viziunii epice sincronică procesului literar universal al epocii.

Vestigii
atavice
după ploaie
(1934)

Abordând pluriperspectivist termenul, autoarea identifică un mod de a fi în lume specific uman, care antrenează un joc al autenticității: „Omul, ființă umană ce nu se mulțumește cu realitatea naturală, va căuta să zidească, chiar în limitele naturii, o lume ideală. Astfel spiritualitatea omului stă tocmai în neautenticitatea lui prin raport la natură, în aspirația lui de a ieși din ordinea vegetativă și biologică a mediului natural, pentru a păși într-o ordine nouă, rațională și morală” (p. 9).

Urmărind evoluția semantică a termenului *autenticitate* de la accepția filosofică până la sensul lui de convenție literară, lucrarea se fundamentează pe o documentare impresionantă. Pe de altă parte, **Urme pe nisip** este, să zicem, un mic laborator în care are loc și neantizarea noțiunii din punct de vedere teoretic, ca pe parcursul derulării cărții să fie „repusă în drepturi” prin analiza unor lucrări reprezentative. Căci „fiecare încercare de definire a autenticității sau a autenticismului sfârșește prin a adăuga încă una conglomeratului de definiții, iar impasul studiilor asupra autenticității derivă mai degrabă din abundența excesivă a definițiilor și nicidecum din puținătatea lor” (p. 8).

Pentru ilustrarea unor moduri de „autentificare” a artei literare, cartea oferă, în trei mari secțiuni, interpretarea a trei autori mai puțin vizați de critica literară a timpului care n-a putut să revendice atunci decât parțial valoarea creațiilor lor literare. Este vorba de Ioan Sulacov, Sorana Gurian și Al. Robot. Exemplele aduse în susținerea ideilor critice sunt însă dintre cele mai diverse și surprinzătoare, dincolo de cele anunțate în titlurile capitolelor. Textul critic se consumă permanent în vecinătatea extrem de apropiată a textului original, indiferent de importanța acordată de către instanța critică subiecților literari, începând de la Camil Petrescu, Mihail Sebastian, Max Blecher etc., autori notorii, până la, de exemplu, un Ioan Sulacov, autor basarabean mai puțin (re)cunoscut, debordând apoi spre literatura universală din epoci variate – Descartes, Gide, Robbe-Grillet, Claude Simon, Nathalie Sarraute etc. Personajul principal, de exemplu, al romanului lui Ioan Sulacov, **Însemnările unui flămând**, Vanea, este comparat, ca instanță psihologico-introspectivă, cu personajele dostoevskiene sau cu tipologiile statutare ale lui Ștefan Gheorghidiu și Fred Vasilescu: „Asemenea lui Ștefan Gheorghidiu și Fred Vasilescu, Vanea reflectă lumea și se reflectă pe sine din punctul său de vedere. El se contemplă, se autoobservă, cercetează pe ceilalți, alimentându-și subiectivitatea din orice fapt, din orice stare de spirit, iar toate acestea favorizează procesul de subiectivizare a notațiilor” (p. 47).

Dacă, principial, în definirea autenticității se pornește de la un aspect de extremă intimitate a existenței individuale umane, ilustrarea ei estetică în literatură este însoțită de câte un capitol special consacrat chiar destinului autorilor abordați. Astfel se justifică punerea în discuție a trăirilor propriu-zise ale autorilor în realitatea de la care cel mai adesea își pornesc creațiile, realitate căreia, de obicei, nu i se acorda prea multă importanță. Or, în acest caz, anumite detalii din viețile scriitorilor sunt pur și simplu revelatoare întru descifrarea codului literar al autenticității operelor lor, ele constituind mereu niște elemente de opoziție ale unei realități care „nu-i încap” psihologic, social, politic etc.

Capitolul de mijloc, care poartă numele cărții, îl constituie referințele despre destinul impresionant al Soranei Gurian, o figură memorabilă inclusiv pentru scandalurile libertiniste „lansate” în societatea literară și politică a vremii sale, anii '30-'40, destin transpus redimensionat în scrierile literare. Prin creația sa: nuvelistică, romane, jurnal, care reprezenta o provocare extrem de zgomotoasă pentru mentalitatea realist-socialistă, Sorana Gurian actualizează autenticitatea literară de la clasicitatea perspectivei epice omnisciente la *impudicitate*, deci la o modernitate împinsă până la naturalism. Romanul ei, **Zilele nu se întorc niciodată**, nelipsit de stângăcii, ilustrează remarcabil complexul freudian prin sondarea psihanalizei personajelor, indexând situații tipologice ieșite din comun, patologice chiar, ca, de exemplu, dragostea incestuoasă a fiicei Ann pentru tatăl ei etc. Lucrarea abundă în descrieri obsesive ale pasiunilor erotice în ipostaza lor fizică, destul de intrigante pentru condițiile tiparului, cu finalitatea sublinierii teoriei lui Freude: „Amprenta freudismului poate fi recunoscută atât în maniera de a îndruma intriga, cât și în construirea personajelor, mai ales când e vorba de manifestarea obsesivă a unui complex oedipian” (p. 114).

Ultima secțiune a cărții se referă tot la *Autenticitatea ca impudicitate* care este cultivată de astă dată de romanul lui Al. Robot, **Music-hall**, autoarea motivându-și alegerea prin faptul că „impactul teoriilor lui Freude se resimte în numeroase scrieri din perioada interbelică, care se lansează în sondarea inconștientului și patologicului”. Și Blaga puncta fecunditatea rară a ideii lui Freude. Adevărata motivație pentru această opțiune este, de fapt, ideea de libertate a spiritului cucerită prin impudicitate: „Omul nu va fi liber atâta vreme cât nu se va elibera de complexele sale și de tabuurile impuse de societate. Eliberarea de pudicitatea ce impune un control riguros al atitudinilor și mișcărilor îi permite să fie cu adevărat autentic” (p. 139).

Importanța acordată detaliului, ca argument forte pentru un procedeu sau altul și, prin urmare, pentru conceptul globalizant de autenticitate, conferă cărții caracter elaborat și este mărturia unei certe culturi critice. Argumentele, de fiecare dată, se nasc fie din gura unui personaj, fie din identificarea altor mărci narrative elementare ale textului, prin aceasta devenind incontestabile.

Obiectivitatea interpretării este susținută de faptul că autoarea face referință la opinii exegetice dintre cele mai contradictorii, situându-se, în mod rațional, pe fiecare dintre poziții, pe rând, pentru a ajunge în punctul în care o aduce logica și propria sensibilitate critică.

Paciența în desfășurarea pe larg și în etapizarea reprezentării demersului de analiză este, totodată, dovada unei pertinente interpretative a autoarei, indispensabilă abordării de valoare. Astfel autenticitatea, termenul central al cărții și unitatea de măsură cea mai grea în estimarea unor opere care alcătuiesc un proces literar, devine adevărat principiu în adoptarea modului just de receptare a scrierii artistice.

Tatiana **INVITAȚIE** **FISTICANU LA O ALTFEL** **DE LECTURĂ**

La editura BonsOffice din Chișinău au apărut două cărțuții cu totul neobișnuite – **Ghicitori originale**, semnate de Constantin Luca. O apariție surprinzătoare, din mai multe motive.

Mai întâi, pentru că la noi, tradițional, ghicitorile sunt considerate fie un *datum*, al folclorului și al oralității, fie un atribut al literaturii pentru cei mici.

Apoi, pentru că autorul „ghicitorilor originale” este, *ab initio*, dascăl, profesor de limba și literatura română într-un sat din centrul Moldovei (Zubrești, Strășeni). Or, iarăși, în virtutea unei tradiții, profesorii noștri, mai ales cei de la țară, copleșiți, în chip nefericit, de rutina activității didactice și a cotidianului, nu se prea întrec în ale scrisului.

Mai puțin cunoscut în lumea literară, dar recunoscut și apreciat de numeroase generații de elevi, profesorul Constantin Luca a știut să transforme ghicitorile într-un eficient și atractiv instrument didactic, educativ și, mai cu seamă, cognitiv, prilejuind copiilor satisfacția de a (re-)descoperi lumea prin intermediul lor.

Alimentate de o dragoste părintească pentru copii, de o sensibilitate sporită față de „cuvântul potrivit la locul potrivit”, precum și de o percepere acută a esențelor, ghicitorile lui Constantin Luca surprind în textul lor însușirile și manifestările cele mai relevante ale obiectelor, ființelor și fenomenelor din realitatea imediată.

Cele mai multe dintre ele se ghicesc ușor, „misterul” fiind la suprafață: *Are gură oțelită*, / *Taie carne, taie pită* (cuțitul) ori *Prieten bun cu omul* / *În apă nu-l prinde somnul* (delfinul).

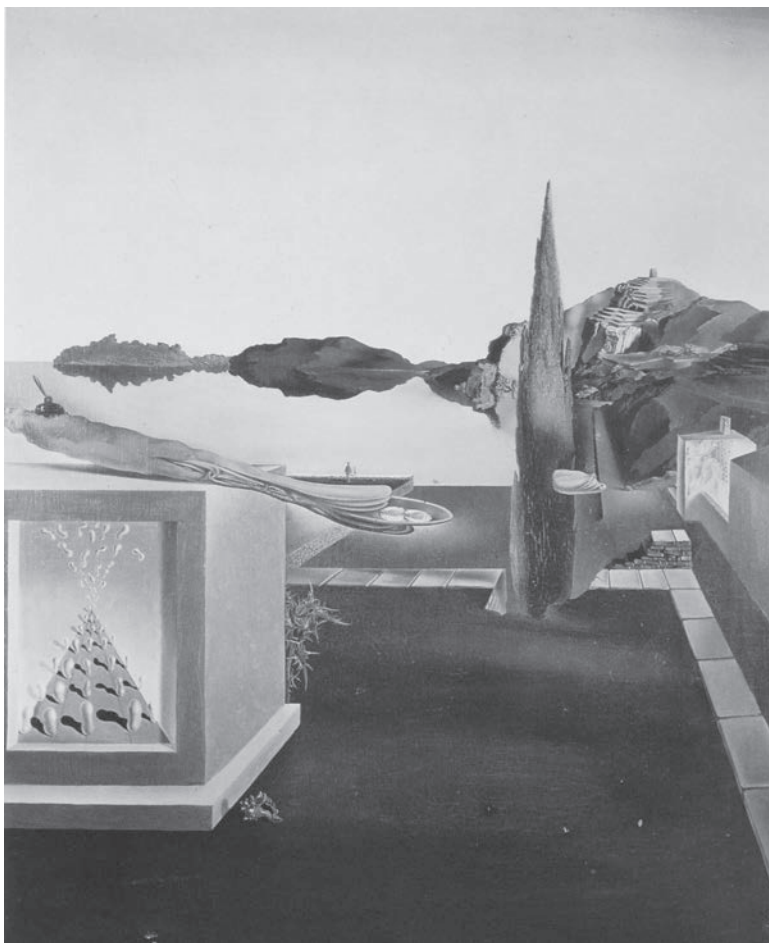
Altele se citesc precum o poezie: deși au răspuns, ele parcă nu-l necesită. Aceste ghicitori sunt purtătoare ale unui mesaj mai adânc și reflectă o atitudine, o concepție des-

226 Limba ROMÂNĂ

pre om și valorile lui: *Din lut zămislit, / Din lut hrănit, / Și-n lut zidit* (omul) sau *Se naște din inimă, / Se spune șoptit, / Și seara, și dimineața, / Cât ai de trăit* (rugăciunea).

Ghicitorile de tipul: *În fața lui, din omenie, / Oricine-și scoate pălăria* (bătrânul), *E bun când vine, pe-oleacă, / Dar mai bun când pleacă* (oaspetele) sau *O avere minunată, / nu se pierde niciodată, / Dac-o ai e minunat, / Ești din toți cel mai bogat* (cunoștințele) ascund în ele adevărate lecții de omenie, de conduită, de viață.

„Purtate o viață întreagă printre copiii satului”, „lansate în urma lor și a tuturor celorlalți copii, mari și mici ai acestui pământ – ca prețios tezaur de frumoasă zăbavă și carte de învățătură în clipele de răgaz”, ghicitorile din aceste două volume sunt o sinceră și plăcută invitație la o altfel de lectură, mai puțin obișnuită, dar deosebit de captivantă și plină de revelație.

Obiect suprarrealist de măsurare a memoriei instantanee (1932)

Vlad POHILĂ
**ORA ESEISTICII
 DE VÎRF
 ÎNTR-O ERĂ BARBARĂ**

Dacă nu toți, atunci cu siguranță majoritatea oamenilor de mare cultură, intelectualii de marcă, veritabilii creatori... au un domeniu de predilecție care este sau devine și un domeniu al performanțelor.

Ion Hadârcă, iată, are chiar câteva sfere în care s-a impus prin împliniri remarcabile. Mai presus de toate – în *poezie*, unde și-a spus de mult, răspicat, verbu-i distinct. Apoi, ca *traducător* – din Cervantes, din marii poeți ruși (Pușkin, Lermontov, Hlebnikov), dar și din lirica spaniolă (Federico Mayor), armeană (Kevork Emin), letonă (Ojars Vacietis și Leons Briedis), bulgară (Orlin Orlinov) etc. Indiferent ce spun unii (mai binevoitori sau mai îngăduitori) ori alții (mai invidioși sau mai malițioși), Ion Hadârcă este o importantă *figură politică*, este unul dintre fruntașii a căror implicare și devotament în mișcarea de eliberare națională nu poate să nu-și afle locul potrivit și fără care această etapă din istoria noastră ar fi incompletă și neadevărată. În fine, o sferă a performanțelor lui Ion Hadârcă o formează *eseistica, publicistica* (pun intenționat aici, între acești doi termeni, virgula – ca semn al sinonimiei), a cărei valoare sporește considerabil, fiind scrisă tocmai când avem cel mai mult nevoie de ea, în această epocă a incertitudinilor, dacă nu a devastărilor, într-o *eră a clonărilor*, o *eră barbară*, cum o califică însuși Ion Hadârcă în una dintre cele mai noi cărți ale sale.

Ne referim la *Era barbară*¹, un volum solid de eseistică / publicistică, pe care am califica-o în câteva feluri – *sui generis*, de vîrf, frumoasă, incitantă, copleșitoare... – și nu riscăm a le arunca în vînt, calificativele, căci i se potrivește, și poate încă nu sunt suficiente, căci este vorba de o carte scrisă pe temelia unui zid de sensibilități adînci și în continuă vibrație.

¹ Ion Hadârcă, *Era barbară* [eseuri, studii, analize, interviuri, anchete], Chișinău, Editura Garuda-Art, 2005, 412 p.

Volumul e structurat în trei compartimente relativ distincte: *I. Despărțirea de mileniu*; *II. Umbra (poe)zilelor*; *III. Interviuuri, anchete*. Nu am utilizat întâmplător, ceva mai sus, adverbul *relativ*: cele aproximativ 75 de scrieri adunate între copertele **Erei barbare** sunt totuși într-un grad apreciabil unite – în primul rând, prin intransigența demersului civic-estetic, apoi prin eleganța narațiunii, a unui limbaj șlefuit, „beletrizat”, aceste valențe conferind cărții o șansă în plus de receptare (pe lângă notorietatea numelui autorului, la care ne-am referit la începutul articolului nostru).

Compartimentul *Despărțirea de mileniu* se deschide cu excepționalul eseu-studiu *Exorcizarea Leviathanului*. (Precizăm, între paranteze: *exorcizarea* înseamnă „izgonirea diavolului”; *Leviathan* era la fenicieni un monstru marin, devenit, în Vechiul Testament, simbol al răului.) Este această scriere a lui Ion Hadârcă un *memento*, un îndemn de a nu se da uitării o „verigă” din lanțul greu al zguduitoarei drame prin care le-a fost dat să treacă basarabenilor la mijlocul secolului XX. Nu se poate face economie – nici de hîrtie, nici de cerneală, nici de cuvinte, nici de emoții... – „verigile” aceluiași lanț trebuie mereu „scuturate”, actele tragediei trebuie întruna evocate, fie și la nominativ: după semnarea Protocolului adițional secret la Pactul Molotov-Ribbentrop a urmat ultimatumul Moscovei, către București, apoi cedarea, la Consiliul de Coroană, mai apoi ocuparea acestei vechi provincii românești de către tancurile sovietice, războiul și revenirea, prea de scurtă durată, la firesc, cea de a doua (și definitivă!) ocupație sovietică, foametea organizată, colectivizarea forțată... Iar între aceste segmente apocaliptice de istorie contemporană, după ocupația sovietică din 28 iunie 1940, Basarabia și Nordul Bucovinei cu Ținutul Herța au cunoscut **patru valuri de deportări**, toate constituindu-se în lucrarea diabolică, a bolșevicilor, de nimicire a neamului românesc de la est de Prut – acel genocid, acel Holocaust al nostru, care pînă astăzi nu a fost evaluat conform criteriilor avansate de organismele internaționale. Căci, dacă deportările erau evaluate corect, obiectiv, transparent, fără teama de a supăra pe conașionalii și /sau pe urmașii călăilor, poate că aceste organisme internaționale s-ar fi ocupat / s-ar ocupa și de indescriptibila noastră tragedie. Pentru aceasta însă e necesar ca „ai noștri de la putere” să aibă o atitudine elementar creștinească (nu iudaică) față de modul cum străinii, deveniți prin violență stăpîni, au făcut totul ca să-i nimicească (dacă nu fizic, apoi moral) pe niște oameni pașnici, muncitori și demni, transformați peste noapte în robi fără dreptul de a cîrți măcar. Dar unde credință și demnitate nu e, nici abordare omenească nu are cum să fie...

Ion Hadârcă îi pune față în față: pe călăi, pe de o parte, și pe victimele lor, de cealaltă parte. Primii, amintiți nominal în carte, nu sunt prea mulți: Stalin, Beria, Vișinski, Molotov, Abakumov, Mordoveț... Așadar, puțini (căci autorul se referă doar la „vîrfuri”!), dar cîte rele au făcut! Cîte zeci de milioane au pierit, din voia păgînilor, sau au fost schingiuiți, trecuți prin cercurile Infernului! Victimele (numai cele evocate în eseul documentar al lui Ion Hadârcă!) sunt infinit mai multe: părinții și frații compozitorului Mihai Dolgan, scriitorii Nicolai Costenco, Mihail Curicheru și Alexei Marinat, Vadim Pirogan, prof.

Dumitru Crihan, medicul Corneliu Dendrino, pictorul Victor Zâmbrea; mai mulți țărani înstăriți din zona Sîngereilor, baștina autorului – Elena Chistol, Parfenie Odainic, Daniel Jurminschi, Al. Mardare, Maxim Holban; țărancă Lucheria Neğuțoi din Nordul Bucovinei, care a scris niște versuri tulburătoare despre soarta amară a celor „ridicați de ruși în Siberia”. Nu poate să nu sară în ochi diversitatea socială, profesională, a deportaților. Dar nu exista nici limită de vîrstă pentru cei ridicați: ocupanții au băgat în „bou-vagoane” spre Siberia și pe părintele Alexandru Baltaga, de 80 de ani, dar și pe „boierul” Costică, de șapte ani (!)...

Întrebarea pe care o pune eseistul, dar pe care și-o puneau, probabil, cel mai des, condamnații fără vină ai regimului ruso-comunist, e **DE CE?** Nimeni încă nu poate da și nici nu se știe de va putea da un răspuns cît de cît logic la această întrebare. Pentru că în materie de absurd nu poți opera cu noțiuni ce țin de rațiune, de judecata sănătoasă.

Desigur, vina pentru aceste oribile crime împotriva umanității – deportările din U.R.S.S. – o poartă „Stalin și echipa”, NKVD-ul, iar mai larg – doctrina comunistă de croială rusă, regimul totalitar instaurat în Kremlin, curînd după „marea revoluție socialistă din octombrie”, cunoscută și ca puciul bolșevic din octombrie-noiembrie 1917. Totuși nu se poate face abstracție nici de implicarea destul de largă a maselor populare, de „*entuziasmul popular*”, caracteristic pentru o parte semnificativă a „norodului sovietic”, în epoca stalinistă, după cum observase filosoful rus Al. Zinoviev, citat de Ion Hadârcă. (În context, amintim că Al. Zinoviev este cel care, printre altele, a utilizat primul îmbinarea *homo sovieticus* ca o întrupare a unei mentalități degradante, antiumane și / sau șovine, imperiale.)

De altfel, acest „entuziasm popular” este, în mare măsură, caracteristic și societății ruse de azi. Cu totul recent, niște sondaje de opinie, efectuate la Moscova, Petersburg și în mai multe regiuni ale Rusiei, arată că un procent covârșitor de simpli ruși, întocmai ca și Putin, ca și alți cinovnici din Kremlin sau de la FSB (vechiul NKVD-KGB), văd „dușmani de moarte” în popoarele Țărilor Baltice, Georgiei, Moldovei... La o inițiativă stupidă a unui ziar nu mai puțin stupid, *Komsomolskaia pravda*, milioane de ruși au prins a boicota conservele de pește „fasciste” din Letonia și Estonia, apoi și vinurile moldovenești, georgiene, ba chiar și apa minerală din localitatea Borjomi, din Georgia, care este, de cîteva secole, un deliciu pe masa rușilor – de la țari / secretari generali ai P.C.U.S. și pînă la proletarii din Ural și Siberia!

Nimic de mirare... Rușii – și mă refer, în primul rînd, la cinovnicii ruși – au văzut întotdeauna în cei care au refuzat să le împărtășească, pînă la obediență amestecată cu umilință, mentalitatea, viziunile, opțiunile. Apoi, „tortura constituie o parte importantă în istoria Rusiei. Ce nu înțeleg mulți este că ea (tortura) constituie o parte înspăimîntătoare și din prezentul Rusiei”, spune publicistul Mihail Solomon, român din Canada, în cartea sa intitulată *Magadan* (sic!) și tipărită la București în 1993. Noi înțelegem, noi știm acest adevăr – trist, în-

spăimîntător chiar. Atîta doar că, potrivit unei observații a lui Arthur Koestler, în lume (iar la noi, în mod deosebit) persistă „o ineficiență a propagandei împotriva atrocităților”. Ion Hadârcă nuanțează datele problemei: „Dar aspectul esențial este că nu poate fi stabilită o comunicare rezonabilă între călău și jertfă, mai ales cînd e vorba de paranoia. Aici societatea este pur și simplu obligată să-și ia măsuri sporite de securitate și să-i asigure și individului protecția respectivă” (pag. 29). Într-o societate normală își asumă această obligație chiar conducerea statului – cu condiția ca această conducere să nu fie formată din urmași ai călăilor, nici de oameni cu mentalitate specifică epocii călăilor, a acelei *homo sovieticus*, despre care ne-a lămurit Al. Zinoviev...

În **Era barbară** se încearcă o definiție proprie a deportărilor, autorul face, în temei, o limpezire a lucrurilor – pentru cei care încă nu și le-au clarificat (din ignoranță sau din rea-voință, nu contează), totodată avansînd un act de acuzare a celor care ne-au răstignit un segment crucial de istorie contemporană, astfel victimizînd cîteva sute de mii de suflete basarabene: „...deportările se califică drept un adevărat flagel, echivalent cu un război civil nedeclarat, însă declanșat cu mijloace specifice inchiziției medievale, contra propriului popor, contra popoarelor conviețuitoare, cît și a popoarelor aferente, direct sau indirect atinse de flagel. Scopul deportărilor în masă a fost exterminarea noastră ca neam; însușirea teritoriilor înstrăinate; furtul în comun, adică anonim al bunurilor publice, expansiunea nelimitată dictată de ambițiile dominației mondiale” (pag. 33).

Lecturînd cartea **Era barbară**, am zăbovit și la un text-comunicare la Simpozionul-duplex al Uniunilor Scriitorilor din România și din Republica Moldova, care a avut loc pe 20 iunie 2000. A spus atunci, absolut profetic, Ion Hadârcă: „Ceea ce neliniștește în mod deosebit [e că] sunt tot mai vizibile tendințele de transformare a ideologiei comuniste în „ideologie de stat”, periclitarea proceselor de integrare europeană, lichidarea cuceririlor democratice din ultima perioadă și a opoziției de idei, ignorarea simbolurilor naționale și reanimarea în instituțiile de învățămînt a vechilor organizații de pionieri, comsomoliști și comuniști ortodocși” (pag. 97).

Pe aceeași linie a analizelor politologice, de înaltă tensiune, se situează și studiile *Gaițele moldovenismului*, *O concepție fără concept*, *Societatea închisă (I, II, III)*, *O concepție despre democrație fără Marx* – ultimul avînd circa 20 de pagini de carte, acestea încheindu-se cu o bibliografie cu peste 30 de surse. Comentariile devin de prisos, dacă e să ne amintim că moldovenismul primitiv, prost-filorus și vădit românofob, a devenit la noi, practic, politică de stat. Ca și „concepția politici naționale”, de altfel, conform căreia noi nu mai suntem băștinași, nu mai avem identitate națională, pentru că aceste calități se atribuie unui hibrid antropologic inexistent – „poporul polietnic al R. Moldova”. Și iată că societatea noastră devine tot mai închisă (de parcă s-ar lua la întrecere cu cea bielorusă, dacă nu cu cea cubaneză!), iar democrația noastră este de tip occidental tocmai doar în măsura în care ea poate fi raportată la „neamțul” Marx...

Remarcăm în publicistica civică a lui Ion Hadârcă o serie de impresionante (uneori triste, alteori amuzante) parabole, numite de autor – în maniera cronicarilor noștri – „basne”. Unele metafore din asemenea texte ni se par excepționale. Astfel, glorioasele beciuri de la Cricova sunt calificate ca „beciul pașilor împleticiți”. Altă metafora – „cel mai iubit dintre moldoveni” (de la „înroșirea” Republicii Moldova știți dvs. cine se crede așa, inclusiv pentru că așa îi insuflă mass-media oficiale și unii ipocriți de serviciu). Sintagma „Basarabia în guleai” este despre atmosfera de la noi din perioada 20 decembrie – 20 ianuarie a fiecărui an, atmosferă eugeno-ionesciană, generată de marcarea „și pe nou”, „și pe vechi” a sărbătorilor de iarnă. (În treacăt fie spus, acest rusism, „guleai”, nu e cules ieri-alaltăieri din barurile Chișinăului – vă reamintim că a fost pus în circuitul umoristico-literar de către Ion Creangă, în povestea cu Ivan Turbină.)

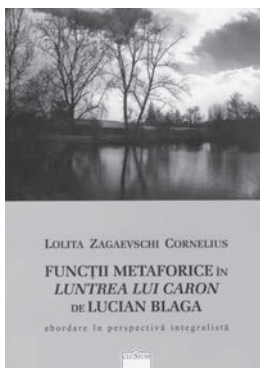
O preocupare constantă a scriitorului Ion Hadârcă este „în apărarea limbii române” (așa se numește un articol din *Era barbară*), căreia i se alătură neliniștea pentru soarta literaturii noastre, respectiv, o atitudine afectuoasă pentru carte și lectură. Sunt remarcabile eseurile consacrate unor contemporani (scriitori, lingviști, frunțași ai luptei de eliberare națională): Nichita Stănescu (*Nichita în două bronzuri, 1; 2*, scrieri prilejuite de inaugurarea unui bust al lui Stănescu pe Aleea clasicilor din Chișinău și a altuia – la Ploiești, în 1999), Marin Preda, Ioan Alexandru, Ion Dumeniuk, Eugeniu Coșeriu, Aureliu Busuioc, Gheorghe Ghimpu („A fost un martir... Va fi o legendă”), Ion Borșevici, Mihai Cimpoi, Arcadie Suceveanu ș.a. Un loc distinct în eseistica lui Ion Hadârcă îi revine operei și nemuririi lui Mihai Eminescu și Ion Luca Caragiale.

Ultimul compartiment al volumului recenzat cuprinde interviuri și răspunsuri la anchete, tipărite inițial în diferite publicații periodice: *Capitala*, *Contrafort*, *Evenimentul* (Iași), *Flux*, *Glasul Națiunii*, *Limba Română*, *Literatura și Arta*, *Natura*, *Timpul*. Cele mai multe titluri ale dialogurilor din presă sunt extrem de semnificative pentru personalitatea, scrisul și poziția civică a lui Ion Hadârcă: „Vom exista atîta timp cît vom recunoaște că suntem români”, „Mesajul creștin a fost sufletul mișcării noastre [naționale]”, „Societatea [noastră] mai trăiește cu fantome politice”, „Chiar și istoria recentă se face cu politicieni de durată”, „Chișinăul e ca un acvariu politic” etc.

În final, vom menționa că, așa cum precizează autorul însuși, apariția cărții **Era barbară** se datorează și concursului acordat de o familie cu nume pitorești: Vugar și Șafaq Navruzov. Putem bănuși că sunt niște intelectuali azeri, frunțași ai Societății etno-culturale a azerilor din Republica Moldova. Cu certitudine, sunt dintre cei care au contribuit și la dezvelirea, la Chișinău, a unui bust al lui Nezami Gandjavi (1141-1209), unul din marii poeți persani, dar, așa cum sugerează și numele, a trăit și a creat la Gandja (Ganca), oraș care se numea în Azerbaidjan, pînă nu de mult, Kirovabad. La inaugurarea bustului, Ion Hadârcă a rostit un cuvînt omagial despre Nezami, oferind astfel o dovadă în plus a largii sale deschideri spre valorile spirituale autentice, dincolo de oricare granițe.

Tatiana O NOUĂ PERSPECTIVĂ FISTICANU DE ABORDARE A METAFOREI

Mai mult de jumătate de secol lingvistica se află sub „auspiciile” teoriei integraliste elaborate de ilustrul savant român Eugeniu Coșeriu, basarabean de origine. Fenomenul coșerian a generat o amplă mișcare de re-orientare și re-grupare a lingviștilor contemporani, convinși de valoarea și posibilitățile anunțate de noua doctrină.

Monografia pe care ne propunem să o prezentăm, cu titlul **Funcții metaforice în *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga. Abordare în perspectivă integralistă** (2005, 352 p.), a apărut la Editura Clusium din Cluj-Napoca, fiind semnată de Lolita Zagaevschi Cornelius, doctor în litere, asist. univ. la Catedra de Lingvistică Generală și Semiotică a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, și prefațată de prof. univ., dr. Mircea Borcilă, șef de catedră.

Autoarea cărții, basarabeană și ea, aparține unui grup de cercetători clujeni, preocupați de promovarea unei noi lingvistici a textului în perspectivă integralistă.

Cartea Lolitei Zagaevschi Cornelius face parte dintr-un proiect mai amplu dedicat unui „studiu al semanticii textuale ca domeniu de investigație a sensului actualizat în texte (poetice)” (p. 53) și este pusă în acord cu teoria lingvistică integrală coșeriană, a cărei importanță rezidă în coerența și forța de cuprindere și explicare a vastului domeniu al fenomenelor de limbaj.

Lucrarea e structurată din 2 secțiuni mari: I. *Cadrul conceptual* (p. 17-176) și II. *Investigarea metaforicii textuale* (p. 177-281), urmate de o *Anexă*, care include un corpus al metaforelor din *Luntrea lui Caron*, cu cel puțin un termen din contextul cultural (p. 282-322), *Bibliografie* din 225 izvoare științifice, semnate de autori români și străini, în limbile română, franceză, italiană, spaniolă, engleză, germană și rusă, un *Rezumat* în limba engleză și, în cele din urmă, un *Indice de autori* (145 la număr).

În prima parte a lucrării autoarea prezintă și explică pe larg cadrul teoretic asumat în cercetare. „Este vorba despre o viziune asupra domeniului semanticii textului edificată pe bazele epistemologice ale lingvisticii integrale coșeriene” (p. 14).

Noua doctrină lingvistică favorizează o abordare inedită și complexă a textelor (poetice și nonpoetice). Ea asigură, pe de o parte, autonomia funcțională a semanticii lingvistice, prin definirea funcției semnificative fundamentale a limbajului – cea a „creației de semnificații” – și justifică, pe de altă parte, domeniul unei semantici „poetic-culturale” (translingvistice), prin postularea „creației de sens”, ca perspectivă funcțională distinctă întemeiată pe „posibilitățile semanticii limbajului”.

Conceptele de bază ale acestei teorii, antrenate în lucrarea prezentată, sunt, printre altele, *articularea sensului, funcția textuală, funcția evocativă*.

Autoarea le expune, mai întâi, în strictă accepțiune coșeriană, nuanțându-le și dezvoltându-le ulterior în direcția poeziei integraliste. Astfel, conceptele enunțate sunt interpretate într-o viziune proprie, fiind transformate în teze originale, cum ar fi cea privind articularea multiplă, pe paliere sau pe niveluri de adâncime, a sensului textual și raportarea funcției textuale la aceste paliere.

Un alt aspect al problematicii abordate – *dimensiunea metaforică a sensului* – este examinat dintr-un unghi propriu de vedere. Autoarea precizează că nu intenționează să sporească bibliografia – impunătoare, de altfel, la etapa actuală – dedicată metaforei, ci doar „vom schița liniile de forță ale cadrului conceptual pe care ni-l asumăm în discuția despre metaforă în general, urmând să ne focalizăm apoi asupra metaforei în text, adică în planul sensului” (p. 97).

De pe poziția lingvisticii integraliste sunt recuperate teze importante precum cea vichiană conform căreia „intuiția este anterioară raționalității” sau cea humboldtiană despre limbaj ca „structurare primară [intersubiectivă] a lumii experențiale” (p. 97). Astfel, cercetătoarea se detașează de concepția cognitivistă asupra metaforei în textul literar sau de alte teorii clasice ale metaforologiei, promovând dimensiunea metaforică a limbajului ca activitate cognitivă fundamental creativă.

Interesantă și utilă pentru investigațiile ulterioare ni se pare distincția făcută între metafora *semnificațională* (sau *lingvistică*) care, în viziunea autoarei, trebuie corelată cu ceea ce Eugeniu Coșeriu numește „interpretarea faptelor lumii date”, și metafora *trans-semnificațională*, situată la nivelul de adâncime al textului și generatoare de „lumi noi”.

De menționat că ambele tipuri de metaforă vor fi ilustrate și comentate prin exemple preluate din romanul lui Lucian Blaga, tocmai pentru a demonstra nivelurile / palierele de articulare a sensului și funcțiile textuale diferite ale metaforelor blagiene.

Tot în această primă secțiune Lolita Zagaevschi Cornelius își motivează opțiunea pentru romanul *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga în realizarea demersului aplicativ. Autoarea acceptă caracterul controversat și echivoc al romanului, mult discutat în critica literară, și observă că multiplele nuanțe autobiografice care, aparent, atenuază valoarea literară a operei, alimentează, de fapt, „stratul de valori simbolice autentice” al textului (p. 91), favorizând astfel o arhitectură distinctă, multidimensională a sensului în acest roman.

Alte argumente în favoarea alegerii textului ar fi amprenta profundă a lirismului blagian (or, și în proză, și în filosofie, Blaga este, mai întâi de toate, poet), precum și multiplele elemente de mitologie românească ce se conțin în roman și care vor permite ilustrarea domeniului translingvistic, cultural, de manifestare funcțională a metaforei.

Partea a doua a lucrării, *Investigarea metaforicii textuale*, este strict aplicativă, cu analize de text, care permit valorificarea conceptelor teoretice stabilite anterior și realizarea obiectivului central al studiului: cercetarea contribuției metaforelor la articularea sensului textual și descrierea configurației astfel rezultate.

Demersul aplicativ parcurge două căi strategice. Pe de o parte, sunt supuse unei analize integrale pasaje bine selectate, în care se observă cum participă metaforele de adâncime, trans-semnificaționale, la articularea și construcția sensului.

Astfel, de exemplu, în cap. XVII al romanului *Luntrea lui Caron* de Lucian Blaga cercetătoarea urmărește configurarea semantică a două componente textuale esențiale: *timpul* (mijlocul lui iulie) și *locul* (satul Copâlna), cu valorile de sens implicite – *întoarcere / reîntoarcere / refugiu* și, respectiv, *univers mitic / arhaic / „verde”*.

Pe de altă parte, sunt analizate anumite metafore de suprafață (de ex., metafora „zâmbetului”, a „drumului”, a „întoarcerii”), urmărindu-se acum dinamica lor semantică de-a lungul romanului.

Deosebit de valoroasă ni se pare și anexa lucrării care cuprinde un „corpus al metaforelor din *Luntrea lui Caron* (cu cel puțin un termen din contextul cultural)” (p. 283-322).

Metaforele astfel selectate și grupate convențional pe capitole „oferă teren pentru urmărirea redării unui singur domeniu semantic-țintă prin diferite domenii semantice – sursă” (p. 283). Și pentru că nu sunt supuse unei analize semantice riguroase, ele lasă loc, sperăm, unor cercetări ulterioare.

În încheierea prezentării noastre subscriem la aprecierea făcută de profesorul Mircea Borcilă, unul dintre cei mai competenți discipoli ai lui Eugeniu Coșeriu: „Cartea Lolitei Zagaevschi Cornelius trebuie apreciată, în ansamblul său, ca o reușită excepțională în spațiul eforturilor actuale de constituire a unei științe integrale a sensului. (...) Lucrarea reprezintă cea dintâi elaborare conceptuală sistematică în această direcție și se va impune, fără îndoială, ca o izbândă durabilă și un reper de certitudine pentru studiile noastre viitoare”.

Lucia O CARTE CEPRAGA DE STRICTĂ NECESITATE PENTRU ALOLINGVI

Studentilor alolingvi de la facultățile cu profil economic li s-a oferit o carte „de pupitru”, un curs de lecții la limba română, grație străduinței conferențiarului universitar Arminia Cicală-Racu. Lucrarea **Limba română. Inițiere în limbajul economic** (Chișinău, Editura A.S.E.M., 2006, 273 p.) este rodul unei laborioase și îndelungate activități de cercetate, de documentare, de sistematizare atât a materialului de limba română, cât și a celui economic.

Volumul este constituit din *Cuvânt înainte* (p. 6-8), *Partea I* (p. 9-235), *Partea a II-a* (p. 236-254), *Mic dicționar de termeni economici* (p. 255-270), *Bibliografie* (p. 271-272), *Surse bibliografice* (p. 273).

În *Cuvânt înainte*, se precizează că, deși lucrarea, de facto, a fost „concepută ca material didactic pentru orele de limba română în grupele alolingve ale facultăților cu profil economic, ea se adresează, deopotrivă, și oamenilor de afaceri, care, posedând cunoștințele de bază de limba română, doresc să și le aprofundeze, inițiindu-se, concomitent, în limbajul economic” (p. 6). Autoarea subliniază că s-a pus accentul pe principiul comunicativ în predarea / învățarea limbii a doua. E un fapt salutar și demn de toată atenția, întrucât se știe că acest principiu stă la baza metodelor moderne de predare a unei limbi străine. Am vrea să menționăm că, actualmente, și manualele de limba maternă sunt elaborate în conformitate cu acest principiu. Orientarea comunicativă presupune organizarea procesului de învățare ca model al celui de comunicare. În felul acesta se favorizează acumularea cunoștințelor lexicale, gramaticale și formarea abilităților de exprimare fluentă. Scopul comunicativ, în orice activitate, la lecție și în lucru independent (pentru acasă), este unul primordial. Din felul cum sunt formulate condițiile diverselor exerciții (lexicale, gramaticale, de înțelegere a textului), reiese, cu certitudine, că, la formularea lor, autoarea s-a bazat pe acest principiu.

În plus, multe lecții au ca element constitutiv un compartiment aparte, numit *Comunicare*, unde sunt propuse formu-

le specifice unor situații comunicative: *Cum ne exprimăm certitudinea / incertitudinea?* (p. 65), *Exprimarea politeții* (p. 212) etc.

În *Prima parte*, sunt inserate 14 lecții, toate având pentru discuție câte un subiect din domeniul economiei. Fiecare unitate (lecție) cuprinde mai multe subdiviziuni.

Prima dintre ele este **Textul de bază**, „preluat cu adaptări neînsemnate” (p. 6) și care este anticipat de cuvintele-cheie.

Urmează **Lectura profundată a textului**, ale cărei sarcini sunt orientate spre receptarea și înțelegerea textului, fie prin formularea unor răspunsuri, fie prin divizarea lui în fragmente ori prin elaborarea planului de idei; alteori se propune expunerea integrală sau fragmentară a textului inițial.

În cadrul subdiviziunii **Exerciții lexicale** sunt propuse exerciții de identificare a sinonimelor, a antonimelor, a paronimelor ori a omonimelor pentru unele expresii sau cuvinte aparte selectate din textul analizat. Autoarea pune accentul pe sfera semantică a cuvântului. Explicarea sensului cuvintelor (termenilor) în limba română se face, în cele mai multe cazuri, cu ajutorul unor definiții simple, folosind cuvintele deja cunoscute de către studenți.

Unele exerciții sugerează ca raporturile semantice dintre cuvinte să fie ilustrate prin intermediul sinonimelor, antonimelor, al analizei derivaționale, precum și cu ajutorul contextului. Descifrarea sensului se face, în special, în cazul cuvintelor polisemantice, al expresiilor frazeologice și al cuvintelor cu diferite valori gramaticale. Considerăm că acesta este un aspect important în procesul deprinderii unei limbi străine. Or, analiza cuvântului în context contribuie nu doar la relevarea sensului acestuia, ci și la o memorare mai eficientă a lui.

În compartimentul *Exerciții lexicale*, impresionează varietatea tipurilor de exerciții. În cadrul lecțiilor e prezentat un minidicționar de termeni economici (DTE). Fiecare lecție cuprinde câte 5-6 termeni economici explicați, care se referă la subiectul prezentat pentru discuție, făcând parte, de cele mai multe ori, dintr-un câmp lexico-semantic. Explicațiile propuse, deși simple, formulate pe înțelesul studenților alolingvi, reflectă esența termenului definit. Studenții cu o cunoaștere avansată a limbii române pot deprinde simultan mecanismul de definire a termenilor.

Secțiunea *Elemente de gramatică* inserează teme ce vizează unele aspecte de morfologie și sintaxă mai dificil de însușit de către alolingvi și care generează greșeli de exprimare „greu de lichidat”. Elementele de gramatică sunt prezentate sub aspect funcțional și semantic. Acest lucru poate fi sesizat, fără prea mare greutate, atât din felul cum sunt formulate temele din compartimentul respectiv (*Dificultăți la utilizarea substantivelor articulate* (Unitatea 2, p. 36); *Utilizarea verbelor pronominale* (Unitatea 7, p. 116); *Modalități de exprimare a scuzei. Modalități de exprimare a scopului* (Unitatea 11, p. 176-180); *Modalități de exprimare a concesiiei* (Unitatea 12, p. 194) etc.), cât și din modul în care au fost concepute exercițiile de actualizare, de fixare și de consolidare a cunoștințelor de gramatică.

De remarcat, în această ordine de idei, că autoarea nu a neglijat nici problema scrierii și a exprimării corecte, inserând, la fiecare lecție, câte un compartiment de tipul *Aspecte ortografice* sau *Cum e corect?*

În plus, sintezele gramaticale sunt întregite de *scheme, tabele, note explicative*, menite „să faciliteze înțelegerea și însușirea unor aspecte ale structurii gramaticale a limbii române, considerate dificile pentru vorbitorii altor limbi” (p. 7).

Obiectivele compartimentului *Meditații, studii de caz* urmăresc dezvoltarea dexterităților comunicative ale beneficiarilor acestei lucrări, aplicarea cunoștințelor acumulate în urma receptării textului în alte situații socioeconomice. Astfel, exercițiile din acest compartiment cuprind sarcini care presupun transferul informației acumulate în procesul studierii textului de bază asupra unor situații concrete, formulate în conformitate cu necesitățile comunicative generale specifice, legate de activitatea profesională a viitorilor economiști sau oameni de afaceri. Observăm că situațivitatea, care presupune dezvoltarea competențelor comunicative pe baza și cu ajutorul diferitelor situații din viață este, de asemenea, unul din principiile fundamentale ale didacticii moderne. Materialul (exercițiile, textele suplimentare care, de cele mai multe ori, completează mesajul textului de bază etc.) este destul de instructiv și interesant, iar situațiile comunicative, formulate cu multă chibzuință, își ating scopul.

La aceste obiective subscris și subdiviziunea *Exercițiile (temele) care reclamă realizarea unei compoziții*.

Lucrarea avizată se impune prin *interdisciplinaritate*. Problemele abordate se înscriu în domeniul pluridisciplinar *text – comunicare – limbaj economic*. Iar prin textele de bază din *Prima parte*, precum și prin cele 10 texte din *Partea a II-a*, propuse pentru lectură suplimentară, se conturează interdisciplinaritatea la nivelul sistemului terminologic economic, astfel scoțându-se în evidență și propunându-se termeni din diverse domenii ale economiei: *economie generală, finanțe, bănci, management, marketing, contabilitate* etc.

Cartea de față are o miză dublă. Autoarea intenționează, pe de o parte, să expună subiectele gramaticale mai dificile ale limbii române, iar pe de altă parte, să inițieze beneficiarul în cele mai cunoscute și necesare domenii din știința economică.

O valoare incontestabilă îi conferă lucrării și dicționarul de termeni economici prezentat în limbile română, rusă, franceză, engleză. Deși modest ca volum, el se impune prin uzualitatea termenilor. Se pare că la alcătuirea lui autoarea s-a condus de principiul „multum, non multa”.

Bibliografia volumului (cca 30 de autori) și cea a surselor din care au fost excerptate textele demonstrează o documentare lingvistică și economică la zi.

Suntem convinși că doritorilor de a studia limba română li se oferă o carte utilă, ce impresionează prin ținuta sa științifică și prin eleganța tipografică (este editată la Departamentul Editorial-Poligrafic al A.S.E.M.).

Iustina **TRADIȚIE ȘI MODERNITATE**
BURCI **ÎN ONOMASTICA**
ROMÂNEASCĂ

MARIA COSNICEANU,
 DICȚIONAR DE PRENUME,
 CHIȘINĂU, ȘTIINȚA, 2006, 144 P.

Adresat unui public larg și oferind posibilitatea informării asupra celor mai răspândite prenume care circulă, la ora actuală, în Moldova de dincolo de Prut, dicționarul de față se dovedește a fi o lucrare deosebit de interesantă prin modul de abordare a articolelor prezentate. Astfel, autoarea face numeroase incursiuni în trecutul istoric, universal și local, pentru a descifra originea unor nume, vechimea și semnificația lor inițială, căile de pătrundere și evoluția în limba română (în cazul celor împrumutate), formele populare, derivate și hipocoristice, apărute pe teren românesc, precum și cele pătrunse din alte limbi, atestarea prenumelor sub diferite forme în documentele din arhive (inclusiv în folclor), în letopisețe și în cele mai reprezentative opere literare, clasice și contemporane. Rezultatul este o lucrare complexă, utilă celor neinițiați, dar, în același timp, și specialiștilor, care găsesc aici o documentație complexă.

Structura cărții este cea clasică, specifică lucrărilor de gen: *Prefață* (p. 3-4), *Dicționarul propriu-zis* (p. 5-127), *Indice* (p. 130-142), *Bibliografie* (p. 143).

Prefața prezintă, în mod succint, greutățile pe care le poate întâmpina realizarea unei lucrări din această categorie, în special în ce privește stabilirea etimologiei, a originii și semnificației inițiale corecte a prenumelor; motiv pentru care este necesară consultarea cât mai multor surse, ceea ce, în cazul dicționarului de față, s-a și întâmplat. De asemenea, pentru că termenul *nume* a devenit prea general și polisemantic, necesitând în fiecare caz aparte precizări (ce fel de nume), autoarea definește pe scurt noțiunile cu care operează antroponimia: *prenume*, *nume de familie*, *patronim*, *matronim*, *hipocoristic*, *supranume*.

Ordonate alfabetic, numele personale actuale oferă, fiecare în parte, o frântură de istorie. Prezența lor în onomasticonul moldovenesc este rezultatul unei îndelungate evoluții a mediului social și lingvistic. Antroponimia îmbină elemente aparținând fondului străvechi, moștenit, cu elemente provenite din alte limbi, care s-au suprapus succesiv peste primele, ceea ce face ca acest domeniu să aibă un puternic caracter eteroclit. Un factor important în primenirea sistemului numelor de persoană a fost moda.

Astfel, alături de prenumele românești vechi, tradiționale (*Barbu, Bucur, Bujor* etc.) sau împrumutate din limbi străine în etape diferite (în special din latină, greacă, slavă) (*Benedict, Bela, Bernard, Baltazar, Bogdan, Boris, Calinic, Calistrat, Casian, Cecilia, Claudiu, Claudia, Cleopatra, Corneliu, Daniel, Darie, David, Dorotei, Dumitru, Ecaterina, Eftimie, Eustratie, Fevronia, Filotei, Gabriel, Galaction, Ghedeon, Gherasim, Glicheria, Gordie, Grigore, Hariton, Haritina, Iacob, Ieronim, Ion, Isac, Isidor, Iuliu, Iulia, Lidia, Mihail, Nadejda, Nichifor, Nicodim, Olimpia, Onisifor, Panfil, Panaghia, Simion, Teodosie, Zaharia* etc.), apar prenume moderne (mai mult sau mai puțin recente), împrumutate din limbile apusene (*Alisa, Berta, Edita, Fidelia, Genoveva, Gloria, Izolda, Luiza, Marta, Patricia, Renata, Virginia* etc.) sau slave (*Rima, Ruslan* etc.). Iar altele sunt derivate noi de la prenume mai vechi: de exemplu – *Alfeia (Alfei), Leonela, Leoneta (Leon)* etc.

Antroponimia de astăzi a fost îmbogățită și cu numeroase creații românești: pe de o parte au apărut prenume în atribuirea cărora sentimentele sunt adesea mai importante decât rațiunea (fără a ține cont că prenumele „crește” odată cu nou-născutul și că trebuie să-l reprezinte, în copilărie ca și la maturitate, de cele mai multe ori părinții aleg pentru ei înșiși, în funcție de propriile lor sentimente și, posibil, nu întotdeauna în cunoștință de cauză): *Crenguța, Diamanta, Dumbrăvița, Finuța, Fulga, Garofița, Onorel, Păunița, Zorina, Alunica, Brăduțu, Brândușa, Lăcrămioara, Luminița* etc.; pe de altă parte, există prenume care au fost readuse în atenție prin reîntoarcerea către personalitățile istoriei naționale, după o lungă perioadă în care ele s-au aflat într-un con de umbră: *Decebal, Dragoș, Mircea, Ovidiu, Șerban, Traian* etc.

Totodată, un factor important în apariția și perpetuarea prenumelor s-a dovedit a fi literatura (*Calipso, Cătălin, Cătălina, Monica, Ofelia, Otilia, Răzvan, Rodica*) și, din ce în ce mai mult, cinematografia și muzica (*Carina, Gutiera, Inesa, Iolanta* etc.).

Deosebit de frecvente sunt astăzi și formele hipocoristice ale unor nume de botez. Ele circulă ca prenume independente, noi și moderne, deși au la origine prenume vechi: *Ela – Elena, Eleonora, Elisabeta, Mihaela, Daniela, Gabriela; Ema – Emanuela, Emilia; Gabi – Gabriel, Gabriela; Lia – Cornelia, Iulia, Natalia; Rică – Aureliu, Aurelian; Zina – Zinaida* etc.

Perioada contemporană se caracterizează, așadar, printr-un amalgam de nume, unele păstrate prin tradiție, altele intrate în limbă pe măsură ce au apărut noi direcții de dezvoltare, curente și influențe moderne (sau considerate moderne).

Toate acestea sunt surprinse cu deosebită finețe și acuratețe în dicționarul dnei Maria Cosniceanu, care se dovedește a fi un util instrument de informare și de lucru.

Irina **CU OMENIE,
CONDREA DESPRE OAMENI
ȘI CĂRȚI**

Oamenii de știință, cei care și-au consacrat viața cercetării, cărților, nu prea apar în vizorul presei, și nici în atenția marelui public, despre ei se mai scrie câte ceva doar cu ocazia unor comemorări, deși contribuția lor la dezvoltarea societății este una extrem de valoroasă.

Volumul **Portrete și cărți**, semnat de profesorul clujean Onufrie Vințeler, este un *memento*, dar și o lecție de omenie, de atitudine respectuoasă față de savanții pe care i-a cunoscut, față de dascăli, colegi, prieteni, față de toți cei care merită din partea noastră un gând bun și un cuvânt din suflet.

Pe parcursul vieții sale de cadru universitar și de savant, dl Onufrie Vințeler a întâlnit mulți oameni de știință, a cunoscut lumea lingviștilor, îndeosebi pe cea a slaviștilor, a avut relații cu importanți profesori româniști și româniști din România și din fosta U.R.S.S., atât în perioada studenției, la universitățile din București, Saratov și Moscova, cât și în timpul când își pregătea doctoratul sub conducerea profesorului Veaceslav Ivanov la Universitatea „M. Lomonosov”. Pe mulți i-a cunoscut la conferințe și simpozioane științifice, în cadrul unor comisii de doctorat și la alte întruniri academice, la care a fost prezent în diferite țări. Fiind un om deschis, comunicativ și agreabil, dl Vințeler a știut să cultive și să păstreze aceste relații pe parcursul anilor și acum vine cu o frumoasă carte de portrete ale unor marcante figuri de savanți din estul Europei, o ediție în trei volume, din care prezentăm primul volum, apărut în 2005 la editura EIKON din Cluj-Napoca.

Cele 26 de portrete incluse în primul volum reprezintă câteva spații academice distincte. În primul rând, este vorba de intelectuali clujeni sau care au fost membri ai cercurilor academice din Cluj. Un alt grup îl constituie savanții lingviști din București și din alte centre universitare române; se conturează, de asemenea, un spațiu distinct

de romaniști și slaviști din fosta U.R.S.S. și, nu în ultimul rând, găsim în carte trei portrete ale unor lingviști notorii din Republica Moldova. În fond, profesorul Onufrie Vințeler i-a prezentat aici pe colegii săi de breaslă – lingviști, slaviști, istorici, critici literari, traducători, scriitori, scoțând în evidență contribuția fiecăruia la dezvoltarea domeniului respectiv.

Printre personalitățile clujene găsim nume de referință în lingvistica română. Astfel, **Nicolae Breban** este prezentat ca patriarh al lexicografiei române, autor și redactor al celor mai prestigioase dicționare române, care a format în cele câteva decenii de activitate și o întreagă pleiadă de „brebenei” lexicografi. **Nicolae Drăganu**, lingvist și istoric literar, este un reprezentant de seamă al școlii lingvistice clujene (fondată în cadrul Muzeului limbii române și al buletinului acestuia, *Dacoromania*, de către Sextil Pușcariu), fiind cunoscut prin lucrări în domeniul slavisticii, istoriei și gramaticii limbii române. Tot de Cluj este legată activitatea istoricilor **Silviu Dragomir** și **Dumitru Protase**, care și-au adus contribuția în domeniul slavisticii prin studierea și publicarea unui mare număr de materiale de arhivă, reprezentative pentru istoria limbii române. Profesorul **Ioan Pătruț** a condus Catedra de Filologie Slavă din Cluj, fiind și unul dintre cei mai cunoscuți autori în domeniul onomasticii române. Pentru literele clujene un nume de referință este și **Constantin Cubleşan**, scriitor, dramaturg, traducător, critic literar, publicist, fost director al Teatrului național din Cluj-Napoca, profesor universitar. În viața spirituală clujeană se evidențiază pregnant figura teologului **Bartolomeu Valeriu Anania**, Arhiepiscop al Vadului, Feleacului și Clujului. Este autor al multor lucrări literare – volume de versuri, romane, povestiri. În 1990 inițiază o vastă activitate de retălmăcire și descriere a **Cărții cărților**, a **Bibliei**, începând cu textul **Noului testament** și extinzându-se în continuare asupra întregii *Sfinte Scripturi*; publică o serie de versiuni după **Septuaginta**. Este autor al unui mare număr de lucrări ce țin de spiritualitatea creștină.

Descrierea spațiului intelectual clujean cuprinde și portretele unor remarcabili oameni de știință din alte domenii – profesorul în medicină, academicianul **Ion Baci**, fizicianul **Emil Burzo**, profesorul **Crișan Mircioiu**, medic, savant, scriitor.

Activitatea profesorilor ruși este prezentată de autor nu numai în plan general profesional, ci și din punctul de vedere al relațiilor acestora cu romanistica și românistica, cu studiile de slavistică și balcanistică în care aceștia au fost antrenați, subliniindu-se astfel contribuția lor la dezvoltarea domeniilor respective de cercetare. Ca și în cazul clujenilor, fiecare portret este însoțit de vaste comentarii asupra lucrărilor scrise de autorul respectiv, prezentându-se cu rigozitate cele mai importante realizări ale acestuia.

Un spațiu important al volumului este consacrat lingviștilor din fosta U.R.S.S. – reprezentanți de marcă ai filologiei, slavisticii, romanisticii și românisticii, pe care profesorul O. Vințeler i-a cunoscut încă în timpul studenției. Important este că aceste personalități – R. Budagov, S. Bernștein, R. Piotrovski și alții au

avut o însemnată contribuție și în pregătirea lingviștilor din Republica Moldova, iar lucrările lor sunt cunoscute și înalt apreciate și permanent citate de filologii din Chișinău și din alte centre universitare.

Profesorul **Ruben Budagov**, șef al Catedrei de Filologie Romanică a Universității „M. Lomonosov” din Moscova, este considerat, pe bună dreptate, un prieten al României, un militant al unității limbii române. În cercetările savantului Budagov tematica românească a ocupat totdeauna un loc apreciabil. O lucrare cu totul ieșită din comun este **Cu privire la unitatea de limbă româno-moldovenească**, elaborată împreună cu binecunoscutul slavist și balcanolog, de asemenea un apărător al limbii române, Samuel Bernștein, la numai trei ani după moartea lui Stalin, în 1956. A fost un adevărat act de curaj și de onestitate științifică, și nu unul singular, căci R. Budagov se implică în „bătălia lingvistică” și în 1989, când publică, în limbile română și rusă, articolul *Cu privire la situația lingvistică din Moldova*. I-a susținut pe toți românii care i-au pășit pragul, a avut printre aceștia numeroși discipoli, deveniți cu timpul specialiști notorii – A. Ciobanu, N. Corlăteanu, G. Mihăilă și mulți alții. Prin stăruințele profesorului O. Vințeler, în 2000 lui R. Budagov i-a fost acordat titlul de Doctor Honoris Causa al Universității „Lucian Blaga” din Sibiu, acesta fiind un adevărat act de venerație pentru eruditul profesor.

Un lingvist bine cunoscut în domeniul slavisticii și dialectologiei a fost profesorul **Samuel Bernștein**, care a studiat graiurile bulgărești de pe teritoriul Republicii Moldova și al Ucrainei, a scris articole și recenzii publicate în România, a fost unul dintre semnatarii articolului pomenit deja despre unitatea lingvistică româno-moldovenească, un om gata oricând să-i susțină pe cei care făceau carte și care aveau nevoie de ajutor. Despre el profesorul Vințeler scrie cu nedisimulată admirație și recunoștință: „Pot să afirm că S. B. Bernștein a pus o cărămidă la formarea mea ca lingvist și ca om”.

Un iubitor și animator al limbii și culturii române a fost profesorul Universității din Kiev **Stanislav Semcinski**, șeful Catedrei de Lingvistică Generală și Filologie Clasică. Este cel care a înființat și a animat pe parcursul multor ani Seminarul de limba și literatura română la Universitatea din Kiev, a publicat numeroase articole în revistele de specialitate din Republica Moldova și din România, iar în 1995, invitat de Parlamentul Republicii Moldova, a adus argumente convingătoare în favoarea adevărului științific cu privire la denumirea limbii de stat. În 1997, Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, apreciindu-i rezultatele trudei de câteva decenii în folosul neamului românesc, i-a acordat profesorului Stanislav Semcinski înaltul titlu de Doctor Honoris Causa (nu fără contribuția profesorului O. Vințeler).

Unul dintre romaniștii de frunte ai lingvisticii ruse este profesorul **Rajmund Piotrowski** din Sankt Petersburg, care, paralel cu alte limbi romanice, a studiat și limba română, pe care o vorbește fluent și în care a întreținut relații cu numeroase personalități științifice din România și din Republica Moldova, inclusiv cu dl profesor Vințeler. S-a implicat activ în „bătăliile lingvistice” de la Chișinău,

în special prin publicarea articolelor „Limba și alfabetul”, „O limbă cu două denumiri” ș.a. Are în Republica Moldova numeroși discipoli, care și-au luat doctoratele sub îndrumarea sa – N. Mătcaș, L. Novac, I. Ciornâi, Z. Camenev, V. Cijakovski și alții. Rajmund Piotrowski a vizitat de mai multe ori România, cu ocazia unor întruniri științifice, a comunicat cu academicienii Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Al. Rosetti, Em. Petrovici, cu profesorii S. Marcus, H. Mihăescu, T. Slama-Cazacu. În opinia profesorului O. Vințeler, Rajmund Piotrowski este un colos, a cărui operă poate constitui obiectul unei teze de doctorat sau al unei monografii, fapt care sperăm că se va realiza în viitorul apropiat.

Tot de la Universitatea din Sankt Petersburg este și **Tamara Alexandrovna Repina**, care pe parcursul multor ani a fost șefa Catedrei de Filologie Română, una dintre profesoarele de la secția de limbă română de la această catedră. A elaborat manuale și materiale didactice la limba română, a avut legături cu mulți lingviști de seamă din România – Boris Cazacu și Tatiana Slama-Cazacu, Florica Dumitrescu, Andrei și Mioara Avram, Marius Sala, Ion Coteanu. Este autoarea unui manual de excepție în domeniul comparatisticii – **Tipologia comparată a limbilor romanice: franceza, italiana, spaniola, portugheza, româna**, apărut la Sankt Petersburg în 1996. Menționăm că anul acesta, la 16 mai, Tamara Alecsandrovna Repina a împlinit venerabila vârstă de 80 de ani.

O altă profesoară despre care scrie cu admirație O. Vințeler este **Olga Borisovna Sirotinina** de la Universitatea din Saratov, o cunoscută cercetătoare în domeniul stilisticii. A studiat limba rusă funcțională, a cercetat detaliat funcțiile gramaticale, comunicative și stilistice ale topicii, fiind cunoscută prin studiile sale **Retorica și cultura comunicării, Limba rusă și cultura comunicării, Ordinea cuvintelor în limba rusă**.

Un sol al romanității la Moscova este și **Constantin Bachneanu**, lingvist, sociolog, a participat la elaborarea dicționarului enciclopedic **Limbile lumii**, este coautor al unei publicații în trei volume **Enciclopedia lingviștilor de peste hotare** (1981-1989), membru al multor asociații științifice internaționale de sociologie. Născut în România (Pătrăuții de Sus, Suceava), a devenit, datorită sortii, fără voia lui, cetățean sovietic, în același timp cetățean al Ucrainei, apoi al Rusiei, dar el continuă să se considere român și să se ocupe de limba română, de literatura și cultura României. A făcut mai multe vizite și stagieri în România, la București, Sibiu, Cluj-Napoca, adunând materiale pentru numeroasele lucrări pe care le-a publicat în domeniul bilingvismului, contactelor dintre limbi ș.a.

Printre personalitățile marcante prezentate în cartea profesorului O. Vințeler se numără și **Vaso Ivanovici Abaev**, osetin, specialist în domeniul iranologiei și indo-europenisticii. Sunt cunoscute, de asemenea, contribuțiile sale în fonetică și dialectologie, morfologie și sintaxă, mitologie și folclor, raportate la limba osetină. Opera de referință a lui V. Abaev este **Dicționarul istorico-etimologic al limbii osetine**, care a servit ca model pentru studierea altor limbi, în special a celor iranice. Dl Vințeler remarcă puternica personalitate a savantului osetin,

care a avut o viață lungă și prodigioasă, trăind și lucrând până la vârsta de o sută de ani.

După 1989, odată cu ridicarea „cortinei de fier” de pe Prut, dl Onufrie Vințeler a căpătat posibilitatea de a-i cunoaște mai îndeaproape și pe lingviștii basarabeni, față de care a manifestat totdeauna multă simpatie și interes. Printre portretele incluse în cartea sa figurează și trei savanți notorii din Republica Moldova – acad. Nicolae Corlăteanu, acad. Silviu Berejan și membrul corespondent al AȘM Anatol Ciobanu.

Nicolae Corlăteanu, prezentat ca patriarh al lingvisticii noastre, și-a început calea fiind student al Universității din Cernăuți. N. Corlăteanu recunoaște personal că într-o bună măsură rezultatele obținute sunt datorate faptului că a știut să cultive și să întrețină o prietenie cu mari personalități lingvistice, români și ruși, dintre care amintim: Sextil Pușcariu, Iorgu Iordan, Al. Graur, Emil Petrovici, V. Vinogradov, R. Budagov, D. Mihalci și mulți alții. Activitatea științifică a academicianului N. Corlăteanu se extinde pe o perioadă de peste șase decenii, timp în care a publicat lucrări în domeniul foneticii, gramaticii, lexicologiei, latinei, a apelat în investigațiile sale la operele celor mai mari scriitori români – Gr. Ureche, D. Cantemir, C. Negruzzi, Al. Russo, V. Alecsandri, I. Creangă, I. Heliade Rădulescu ș.a. Prin aceasta el s-a înscris în aria lingvisticii românești, deși a utilizat glotonimul limba moldovenească în loc de limba română și acest fapt nu i se poate imputa, consideră Onufrie Vințeler, deoarece „așa au fost vremurile și el, ca mulți alții, trebuia să se conformeze. Era *sub vremuri* și nu putea să nu recurgă la un limbaj ezoteric”. În încheierea prezentării sale autorul portretului scrie: „Evocând succint personalitatea academicianului Nicolae Corlăteanu pentru tot ce a creat în vederea cultivării limbii române în condiții deosebit de grele, cu ocazia împlinirii frumoasei vârste de nouăzeci de ani, îndeplinesc un act de venerație din partea tuturor care îi datorează cultul pentru o frumoasă și corectă limbă română”.

Un militant fervent al apărării limbii române în Moldova este, în opinia profesorului Vințeler, academicianul **Silviu Berejan**. Născut român, în România, aidoma tuturor basarabenilor, după 1944 este din nou botezat, de data asta ca „moldovan”. În pofida tuturor dificultăților, S. Berejan a absolvit liceul, apoi universitatea, a susținut teza de doctor, apoi de doctor habilitat, afirmându-se ca un specialist notoriu în domeniul lexicologiei și semanticii. A condus timp de mai mulți ani Sectorul de lexicologie și lexicografie la Academia de Științe, a fost director al Institutului de Limbă și Literatură, apoi al Institutului de Lingvistică al AȘM, redactor-șef al prestigioasei publicații filologice „Revista de lingvistică și știință literară”; a participat la numeroase întruniri științifice în multe țări ale lumii. Bibliografiile sale au fost incluse în multe surse de referință din țară și de peste hotare. Menționăm că anul acesta, la 30 iulie 2007, academicianul Silviu Berejan își va sărbători jubileul de 80 de ani.

Profesorul universitar **Anatol Ciobanu**, membru corespondent al Academiei de Științe din Moldova, este cunoscut ca specialist în sintaxă, anume acesta este

domeniul în care și-a susținut teza de doctor habilitat la Moscova, sub conducerea profesorului R. Budagov. În atenția profesorului A. Ciobanu s-au aflat constant și problemele de sociolingvistică, a scris numeroase studii despre politica lingvistică, sunt cunoscute lucrările sale de cultivarea limbii. Este meritorie contribuția lui A. Ciobanu în promovarea limbii latine, pentru care a elaborat programe, manuale, a scris studii. În ultimele două decenii profesorul Anatol Ciobanu a militat consecvent pentru afirmarea limbii române în Republica Moldova. Ca și despre toți ceilalți oameni de știință pe care îi prezintă, și despre profesorul A. Ciobanu autorul cărții are propria părere: „Ne-am întâlnit cu A. Ciobanu la o sesiune științifică la Cernăuți, apoi ne-am întâlnit la Chișinău și am rămas cu convingerea că este un om de nădejde, serios, modest și principal”.

Printre personalitățile marcante ale lingvisticii române, se numără și academiicianul **Alexandru Graur**, savant notoriu și om deosebit, pentru care autorul cărții dă dovadă de o mare admirație, în special pentru calitățile de om ale acestuia, menționând că Al. Graur s-a făcut cunoscut în toate mediile populației românești. O. Vințeler consemnează în acest sens: „Îmi aduc aminte că la țară, oamenii simpli îi recunoșteau vocea la radio și așteptau cu nerăbdare și bucurie emisiunile sale despre limba română. Chiar și mama mea, cât era de ocupată cu treburile gospodăriei, își făcea timp să îl asculte pe Al. Graur, în timpul acesta se odihnea și de fiecare dată repeta: „Vai ce fain vorovește omul ăsta, că-ți vine să-l tăt ascuți, de parcă nu-ți vine să te mai rupi de radio”. O asemenea popularitate este cea mai înaltă recunoaștere pentru un savant. Al. Graur face parte din strălucita pleiadă de lingviști români, unii dintre care, ca Ov. Densusianu, Sextil Pușcariu, au stat „călare pe două veacuri”, iar alții și-au desfășurat activitatea în secolul al XX-lea, printre aceștia numărându-se cei din vechea gardă, formată din Iorgu Iordan, Al. Rosetti, E. Petrovici, Al. Graur și alții.

Un reputat lingvist slavist, istoric literar și om de cultură, prezentat în cartea profesorului O. Vințeler, este și **Gheorghe Mihăilă**, strălucit absolvent al Facultății de Filologie din București, unde i-a avut ca profesori pe G. Călinescu, T. Vianu, Al. Graur, I. Iordan și alții, apoi doctorand la Moscova, unde și-a realizat teza cu tema „Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexic-semantic” sub îndrumarea lui Ruben Aleksandrovici Budagov. Ulterior G. Mihăilă își continuă specializarea, desăvârșindu-și cunoștințele într-o amplă gamă de domenii, ca slavistica, lingvistica generală, istoria literaturii și culturii, istoria poporului român și a popoarelor slave. În vederea documentării, G. Mihăilă cercetează arhivele și bibliotecile din cele mai importante centre de slavistică din Bulgaria, Cehia, Croația, Macedonia, Polonia, Rusia, Serbia, Slovenia, Slovacia, Ucraina. Pe baza materialelor inedite, descoperite în arhivele și bibliotecile din România și de peste hotare, G. Mihăilă a elaborat și a publicat numeroase studii originale, devenind unul dintre cei mai de vază slaviști din estul Europei.

Ivan Evseev, doctor în filologie, profesor al Universității din Timișoara, este cel mai de seamă reprezentant al lipovenilor, care face cinste întregii Români. Născut într-o modestă familie de pescari din delta Dunării la 11 august 1937

(deci în curând va împlini o vârstă rotundă – de 70 de ani), Ivan Evseev este una dintre persoanele despre care Nicolae Iorga spunea că „Oamenii mari s-au născut în case mici”. După absolvirea liceului din Tulcea, a fost trimis să-și continue studiile la Universitatea din Leningrad (Sankt Petersburg), unde îmbrățișează câteva domenii importante de studiu, cum ar fi slavistica, semiotica, folclorul, avându-i ca îndrumători pe remarcabilii oameni de știință V. Jirmunski, V. Tomașevski, Vl. Propp și alții. Este cunoscut prin lucrările sale de semiotică și folcloristică: **Cuvânt – simbol – mit** (1983), **Simboluri folclorice. Lirica de dragoste și ceremonialul de nuntă** (1987), **Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale** (1994), **Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească** (1997), **Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale** (1999). A inițiat Cercul de semiotică la Universitatea din Timișoara, precum și publicația *Caiete de semiotică*, având astfel o contribuție însemnată la dezvoltarea semioticii în România; are lucrări valoroase și în domeniul lexicologiei, semasiologiei, gramaticii.

Cu deosebită căldură și prietenie vorbește profesorul O. Vințeler în cartea sa despre omul și profesorul **Lucia Wald**. Ea se numără printre cei mai de seamă și cei mai prolifici discipoli ai celebrului lingvist român Alexandru Graur, afirmându-se cu precădere în domeniul filologiei clasice și al lingvisticii generale. Are contribuții importante în romanistică și românoistică. Lucia Wald s-a afirmat cu prioritate în câteva domenii: filologie clasică, lingvistică generală, istoria lingvisticii, gramatica comparativ-istorică, printre lucrările de referință la a căror elaborare și-a adus contribuția se pot enumera: **Scurtă istorie a lingvisticii** (trei ediții), **Câte limbi se vorbesc pe glob** (1968), **Introducere în studiul limbii și culturii indo-europene** (1987), **Introducere în lingvistică** (1972), **Tratat de lingvistică generală** (1971) și altele. Ani de-a rândul a fost membră în Linguistic Society of America, face parte din colegiul de redacție al revistei *Studii și Cercetări Lingvistice*, este membru fondator al Societății de studii clasice și al Societății române de lingvistică. Centrul Internațional bibliografic din Cambridge a menționat-o ca om al anului 1997-1998 pentru merite deosebite în domeniul lingvisticii.

În volumul său **Portrete și cărți** profesorul clujean Onufrie Vințeler aduce numeroase detalii ce demonstrează, în special, conexiunile, uneori surprinzătoare, dintre lingviștii întregului spațiu al Europei de Est, care, chiar și în cele mai vitrege timpuri, și-au manifestat devotamentul față de adevărul științific, atașamentul față de colegii de breaslă și un înalt spirit de solidaritate academică. Omagiul adus fiecăruia de autorul acestei cărți este și el un semn al acestei solidarități și nu numai în știință, ci, mai ales, în manifestările de generozitate și omenie, care valorează la fel de mult ca și succesele academice.

AUTORI

Maria ABRAMCIUC, conf. univ., doctor, Universitatea de Stat „Alec Russo”, Bălți.

Ana BANTOȘ, critic literar, director interimar al Institutului de Filologie al A.Ș.M.; conf. univ., dr., U.S.M., Chișinău.

Nistor BARDU, prof. univ., dr., Universitatea „Ovidius”, Constanța.

Eugenia BEJAN, traducătoare, Chișinău.

Iulian BOLDEA, prof. univ., dr., Universitatea „Petru Maior”, Târgu-Mureș.

Leo BORDEIANU, scriitor și publicist, Chișinău.

Andrei BURAC, scriitor, Chișinău.

Iustina BURCI, cercetător științific, Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C. S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova.

Ioan S. CÂRÂC, prof. univ., Facultatea de Litere, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați.

Lucia CEPRAGA, profesoară, ASEM.

Ion CIOCANU, critic și istoric literar, doctor habilitat în filologie, cercetător științific principal, Institutul de Filologie al A.Ș.M.

Irina CONDREA, conf. univ., doctor habilitat în filologie, decan al Facultății de Litere, U.S.M., Chișinău.

Geanina COTOI, profesor, doctorandă, Liceul de Artă „Șt. Luchian”, Botoșani.

Anatol EREMIA, lingvist, doctor habilitat în filologie, cercetător științific coordonator, Institutul de Filologie al A.Ș.M.

Marta ISTRATI, doctorandă, Facultatea de Litere, U.S.M., Chișinău.

Maria KOZAC, prof. drd., Colegiul Național „Unirea”, Târgu-Mureș.

Lucian LAZĂR, asistent, doctorand, Facultatea de Litere, Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca.

Ion MELNICIUC, doctor în filologie, conferențiar la Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.

Pavel PĂDURARU, scriitor, ziarist, Chișinău.

Vlad POHILĂ, scriitor și publicist, Chișinău.

George RUSNAC, doctor habilitat în filologie, profesor universitar, Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M.

Marius SALA, vicepreședinte al Academiei Române, director al Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”.

Mihaela SECRIERU, conf. univ., dr., Universitatea „Al. I. Cuza”, Iași.

Constantin ȘCHIOPU, doctor în pedagogie, conf. univ., U.P.S. „Ion Creangă”, Chișinău.

Vasile VASILACHE, scriitor, Chișinău.

Diana VRABIE, lector superior, doctor în filologie, U.P.S. „Alec Russo”, Bălți.

Gheorghe VRABIE, artist plastic, Chișinău.

Vladimir ZAGAEVSCHI, doctor în filologie, conf. univ. la Catedra de Limba Română, Lingvistică Generală și Romanică a Facultății de Litere, U.S.M., Chișinău.

ISSN 0235-9111

Limba ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ